DİN GÖREVLİSİ REHBERİ

DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI

DİB YAYINLARI

بسم الله الرحمن الرحيم

DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI YAYINLARI: 1091
HALK KİTAPLARI: 79

Yayın Yönetmeni
Dr. Yüksel SALMAN

Yayın Koordinatörü
Yunus AKKAYA

Proje
Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü

Yazarlar
Prof. Dr. Hayrettin KARAMAN
Prof. Dr. Hasan Kamil YILMAZ
Doç. Dr. İsmail KARAGÖZ
Doç. Dr. Halil ALTUNTAŞ

Tashih
H. Duran NAMLI
Sedat MEMİŞ

Tasarım & Grafik
Emre YILDIZ
Mücella TEKİN

3. Baskı, Ankara 2016

ISBN 978-975-19-6462-5
2016-06-Y-0003-1091
Sertifika No: 12930

Baskı
Kalkan Matbaacılık San. ve Tic. Ltd. Şti.
Tel.: (0312) 341 92 34

Eser İnceleme Komisyon Kararı: 08.01.2015 / 8

İletişim
Dini Yayınlar Genel Müdürlüğü
Basılı Yayınlar Daire Başkanlığı
Tel: (0 312) 295 72 93 - 94
Faks: (0 312) 284 72 88
e-posta: diniyayinlar@diyanet.gov.tr

Dağıtım ve Satış
Döner Sermaye İşletme Müdürlüğü
Tel.: 0 312 295 71 53 - 0 312 295 71 56
Faks: 0 312 285 18 54
e-posta: dosim@diyanet.gov.tr

İÇİNDEKİLER

TAKDİM

Tarih boyunca din, insanların hayatı anlamlandırması ve şekillendirmesinde, insanca yaşamalarında daima önemli bir yere sahip olmuştur. Din, insanın yaratılış amacının gereklerini yerine getirmesini, onun kendisiyle, toplumla ve Yaratıcı'sı ile barışık yaşamasını, doğuştan getirdiği yeteneklerini geliştirmesini, aklını ve özgür iradesini iyi yönde kullanmasını ve yararlı işler yapmasını ister.

İnsanlık tarihinde dine gönül verip onun mesajlarını çağlar ötesine taşımak için çaba sarf edenler hep var olagelmiştir. Geleneğimizde din hizmeti ifa eden kişiler "Hademe-i Hayrât" yani "hayrın hizmetkârları" olarak isimlendirilmiştir. Bunlar, hayatlarını Din-i Mübin-i İslam'ın kâim olmasına adamış, bu yolda kazanılacak ecrin şuurunda olmuş, görevlerinin şükrü gerektirdiğine inanmış bahtiyar, fedakâr ve cefakâr insanlardır.

Peygamberimiz (s.a.s.)'in sorumluluk taşıyan, namazda kendisine uyanların kefili olan, güven duyulan kişiler olarak tanımladığı din hizmetkârları aynı zamanda onun duasına mazhar olmuşlardır. [Tirmizî, Salât, 39] Öteden beri mihrapları imamsız, minberleri hatipsiz, minareleri ezansız bırakmayan hayrât hademesi, hizmet götürdükleri bütün Müslümanların da sevgi ve saygısını kazanmışlardır.

Bu mirasın günümüzdeki temsilcileri -başta cami görevlilerimiz olmak üzere- bütün din görevlilerimizdir. Din görevlilerimiz as-

lında birer din gönüllüsüdürler. Bir din gönüllüsü de, sadece ezan okumak ve namaz kıldırmakla yetinmeyen, çevresindeki insanların derdiyle dertlenen insandır. Din gönüllüsü, kadın-erkek, genç-yaşlı, fakir-zengin, sağlıklı-engelli ayrımı gözetmeksizin toplumun bütün kesimlerine din hizmeti ulaştırma gayret ve heyecanı taşıyan kimsedir. Din gönüllüsü, insanları dinin ruhlara şifa veren, her iki cihanda da huzur ve mutluluğa götüren mesajlarıyla buluşturmak için gecesini gündüzüne katan kişidir.

Başkanlığımız, din hizmetlerinin ifasında insanlığın tecrübesi, ondört asırlık birikimimiz, günümüz şartları, hedef kitlenin ihtiyaçları, beklentileri, eğitimi, kültürü gibi etkenleri göz önünde bulundurmaktadır. Ayrıca, insanları yargılamadan, hor görmeden, ötekileştirmeden sevgi, saygı, hak-hukuk, hoşgörü ve empati esaslarına dayanan bir din hizmeti anlayışı ile hareket etmek Başkanlık olarak temel ilkelerimizdendir. Başkanlığımızın tüm kademelerinde görev yapan personelin bu anlayışla hareket etmesi esastır.

Dünyada meydana gelen hızlı değişim ve gelişimlerle bağlantılı olarak ülkemiz ve insanımız da değişmektedir. Bu yüzden din görevlisi, İslam'ın rahmet yüklü evrensel mesajlarını yaşama ve yaşatma noktasında kendini sürekli yenilemek durumundadır. Kaldı ki gelmiş olduğumuz noktada Başkanlığımızdan sadece ülkemiz değil, bütün gönül coğrafyamız ve insanlık hizmet beklemektedir. Yaptığımız hizmetlerde bunu daima göz önünde bulundurmalıyız. Yürüttüğümüz din hizmetinde aşk ve heyecanımızı sürekli koruyarak kalpleri diri, zihinleri duru, bilinçleri şuurlu tutmalıyız.

Din hizmeti sunumunda bir rehber olması düşüncesiyle hazırlanan bu eserin hayırlara vesile olmasını ve bütün görevlilerimizi muvaffak kılmasını Yüce Allah'tan diliyorum. Eserin hazırlanmasında emeği geçenlere de teşekkür ediyorum.

Prof. Dr. Mehmet GÖRMEZ
Diyanet İşleri Başkanı

ÖN SÖZ

Din, peygamberlerin Allah katından insanlara ulaştırdıkları, akıl sahiplerini kendi irade ve tercihleriyle bizzat hayra çağıran İlahî kanunlar bütünüdür.

Buna göre dinin temel gayesi insanı dünya ve ahiret mutluluğuna kavuşturmaktır. Bu itibarla, dinin rahmet yüklü evrensel mesajlarını insanlara anlatmakla yükümlü olan din görevlisinin temel misyonu, dinin söz konusu gayesine hizmet etmektir.

Beşer tarihinin ilk din görevlileri Yüce Allah'ın vahyiyle desteklediği, İlahî mesajlarla yönlendirdiği seçkin insanlar olan peygamberlerdir. Yüce Rabbimiz, insanlığın atası Hz. Âdem'i ilk din görevlisi olarak yeryüzüne göndermiştir. İnsanlık, her ne zaman yaratılış gayesi ve hikmetini unutmuş, fıtratına aykırı durumlara düşmüşse Yüce Allah elçileri vasıtasıyla tevhit inancını, ibadet, muamelat ve ahlakla ilgili hususları insanlara yeniden hatırlatmıştır.

Geleneğimizde din hizmetlerinin mekânsal bağlamda nüvesini Mescid-i Nebevi oluşturmuştur. Efendimiz (s.a.s.), Mescid-i Nebevi'de sahâbe-i kirama imamlık yapmış, müezzinler görevlendirmiştir. Mescidin temizliğini yapmak üzere görevliler belirlemiştir. Bu kutsal mekânda ilim gönüllüleri olan suffe ashabını eğitmiş, siyasî ve ictimaî işleri sahâbeyle istişare etmiştir.

Bununla birlikte şüphesiz Sevgili Peygamberimiz (s.a.s.), ibadet hayatını, dini ve dinî yaşantıyı Mescid-i Nebevi'ye hapsetmemiştir. Aksine, mescidde ashabına öğrettiği bilgileri mescid dışında bizzat uygulayarak teoriyi pratiğe dönüştürmüştür. Böylece, İslam'ın ilk din görevlisi konumunda olan Allah Resûlü, din hizmetinin sınırının olmadığını ve hayatın her alanını kapsadığını bizlere göstermiştir.

Sonraki dönemlerde Mescid-i Nebevi'nin söz konusu fonksiyonları farklı müesseselerde vücut bulmuştur. Yine asr-ı saadetten günümüze Allah'ın dinine hizmet eden nice din gönüllüleri hep varolagelmiştir.

Mescid-i Nebevi'nin din hizmeti fonksiyonu günümüzde cami merkezli olmak üzere, Başkanlığımız personelince yürütülmektedir. Başkanlığın her kademesinde görev yapan personelimiz, esasen birer din görevlisidir. Ancak, din görevlisi denildiğinde toplum nezdinde daha ziyade imam-hatip ve müezzin kayyımlarımız, başka bir ifade ile cami görevlilerimiz akla gelmektedir. Zira bu görevlilerimiz doğum, sünnet, askere uğurlama, nişan, düğün, gibi neşe günlerinde; hastalık, kaza, ölüm gibi acı günlerinde sürekli halkımızın yanındadırlar ve onlarla iç içedirler.

Din görevlilerimiz bilgi, kültür, irfan ocağı camilerin hocası, topluma muhabbet, kardeşlik, birlik ve dirlik aşılayan örnek şahsiyetlerdir. Camilerimiz de toplumun kalbi mesabesindedir. Kalbin vücuttaki fonksiyonu vücuda hayatiyet vermektir. Vücudun değişik bölgelerinde kirlenen kan, toplardamarlarla kalbe gelerek temizlenir ve tekrar vücuda pompalanır. Müminler de sevgi, muhabbet, hikmet dolu mekânlar olan camilerde manevi anlamda hayat bulur ve toplumsal hayata daha diri bir şekilde dönerler. Zaman zaman modern çağın sorun ve sıkıntılarıyla bunalan, dünyanın bitmez tükenmez meşgalesiyle stres yaşayan insanımız, bu kutsal mekânlardan aldığı haz ve mutlulukla ra-

hatlar; dinimizin rahmet yüklü mesajlarını yüklenerek yeni bir canlılıkla topluma katılır.

Din hizmeti sunumundaki başarıda, meslekî bilgi ve birikim kadar bu hizmeti sunma usûl ve keyfiyetini bilmek de önem arz eder. İşte böyle bir düşünceden hareketle hazırlanan bu eserde din hizmeti sunan görevlilerimize pratik katkı sağlayacak usûl ve bilgilere yer verilmiştir. Bir rehber kitap mahiyetindeki bu eserin başta cami görevlilerimiz olmak üzere din hizmeti sunumunda bütün personelimize kolaylık sağlamasını ve hayırlara vesile olmasını Yüce Mevla'dan niyaz ederiz.

Doç. Dr. Yaşar YİĞİT
Din Hizmetleri Genel Müdürü

GİRİŞ

DİN GÖREVLİSİNDE BULUNMASI GEREKEN NİTELİKLER

PROF. DR. H. KÂMİL YILMAZ*

Din görevlisi, Peygamber varisi olduğu bilinci ile yalnız cami içerisinde değil, hayatın her alanında dine hizmet gayesi ile hareket eden kişidir. Zira sadece camilerde değil, sokaklarda, okullarda, cezaevlerinde, hastane köşelerinde, bakım evlerinde bulunan insanlarımızın da din hizmetlerine ihtiyacı vardır. İşte bu bilinçle din görevlilerimiz, toplumun her kesimini kucaklayan, hayatın her alanında insanlara daima güzellikler saçan odak şahsiyetler olmalıdırlar.

Malum olduğu üzere ilk vahiy geldiğinde, vahyin kendisine yüklemiş olduğu ağır sorumluluğun endişesiyle Peygamberimiz (s.a.s.) titremeye başlamış, bir örtüye sarınıp bürünmüştü. Sadakat örneği eşi Hz. Hatice validemizin vahyin ilk anlarında söylediği şu sözler bir yönüyle Rahmet Elçisi'ni teselli olarak ele alınsa da diğer yönüyle din hizmetinde bulunacakların nitelikleri konusunda bize ipuçları vermektedir: *"Asla endişe etme! Yemin olsun ki, Allah seni utandırmayacaktır. Çünkü sen akrabaya karşı sorumluluğunu eksiksiz yerine getirirsin; doğru konuşur, acizlerin yardımına koşar, yoksullara kazandırır, misafire ikramda bulunur, bütün sıkıntılarına rağmen hakka yardım edersin"* [Buhârî, Ta'bir, 1]

Yüce Mevla, bu niteliklere sahip bir peygamberi utandırmadığı gibi, hizmetini bu nitelikleri içselleştirerek sunan din görevli-

* Diyanet İşleri Başkan Yardımcısı

lerini de utandırmayacaktır. Müddessir suresinin 1-7. ayetleri bağlamında biraz daha kapsamlı bir yorum şöyle yapılabilir: Şüphesiz insan olarak hepimizi çevreleyen örtüler/perdeler mevcuttur. Ekonomik, siyasal, etnik, kültürel ve geleneksel örtü ve perdeler bunlardan bir kısmıdır. Peygamberimiz (s.a.s.)'e *"kalk ve uyar"* diye hitap eden Yüce Rabbimiz, aslında olumsuzlukların, zorlukların çevrelediği insanların, ümitsizliğe kapılmamalarını, her şeye rağmen doğruyu, dahası din ve onun insana hayat veren mesajlarını tebliğ gayretinde olmalarını öğütlüyor.

Şu hususu da belirtmeliyiz ki; mihrab, harb kökünden gelmektedir ve her türlü kötülükle savaşılan yer demektir. Dolayısıyla bu isimlendirme ile muhteşem bir ahlak boyutu da ifade edilmiş olmaktadır. Minber ise kısaca bilginin ışığa dönüştüğü yer demektir. Din hizmeti sunan kimseler olarak mücadele dilimiz, Kur'an ve sünnet olmalıdır. Bilgimiz, görgümüz, söylediklerimiz, yaşantımız Kur'an ve sünnet zeminli olursa, başarımız ve etkinliğimizin Allah katında ayrı bir değeri olacaktır. Ayrıca insanların zihin ve gönüllerinde hizmetimiz ayrı bir tesir bırakacaktır.

Bu kısa bilgilerin ardından şimdi bir din görevlisinde bulunması gereken niteliklere değinilecektir.

I. KİŞİSEL NİTELİKLER

"Din görevliliği" dinî hayatı yaşamada topluma rehberlik eden ve dinî temsil hizmeti veren müftü, vaiz, imam-hatip, müezzin-kayyım, Kur'an kursu öğreticisi ve diğer sıfatlarla din hizmeti veren Diyanet mensuplarının ortak unvanıdır. Başkanlığımız yeni hizmet anlayışı gereği, din hizmetlerini yürütürken görevlilerini sosyal sorumluluk alanlarına yönlendirmekte ve câmi görevlilerinin sadece câmi cemaatinin değil, mahalle ve köyün dinî hayatından sorumlu hâle gelmesini beklemektedir. Diyanet mensubu din görevlilerinin devlet memuru olarak bir bürokratik kimliği, bir de

Hakk'ın ve halkın yüklediği manevi kimliği vardır. Din görevlisinin bürokratik kimliği manevi kimliğinin önüne geçmemelidir.

Yeni hizmet anlayışımıza göre cami ve mescitler sâdece mabet değil, din görevliliği namaz kıldırma, ezân okuma ya da vaaz etme; Kur'an kursu hocalığı da ders verme vazifesinden ibaret değildir. Artık din görevliliği insanlarla birebir ilişkiyi gerekli kılan bir hizmet konumundadır. Dolayısıyla namaz kıldırmak, müezzinlik yapmak, vaaz etmek ve Kur'an eğitimi vermek insanı inşâ için tek başına yeterli değildir. Din görevlileri görev yaptıkları mahalle ve köyde insanların sosyal ve ekonomik durumlarından haberdar olmalıdırlar. Onlar uyuşturucu ve alkol kullanma oranlarını bilmelidirler. Engelliler, yaşlılar, sokak çocukları, yetimler, şehit ve gazi yakınları, fakir ve düşkünler, işsizler, mülteciler, ceza ve ıslahevlerinde bulunanlar, hasta ve bakıma muhtaç olanlar, kısacası bütün kesimler hakkında bilgi sahibi olmalıdırlar.

Din görevlisi cemaatin dertleri, problemleri ve her türlü sıkıntılarıyla ilgilenmek durumundadır. Çünkü din görevliliği, sosyal ve mânevî bir liderlik demektir. Liderliğin temel şartlarından biri paylaşmak, diğeri risk almaktır. Bir başka deyişle insanın çevresinin farkında olmasıdır. Paylaşan insan mutlu ve huzurludur. Çünkü gerçek mutluluk başkalarını mutlu etmekle başlar. Din görevlisi, cemaatin problemlerini çözecek bir ilgi ve duyarlılığa sahip olmalı, hizmetlerini amatör bir ruh ve profesyonel bir anlayışla yürütmelidir.

Din görevlisi görev yaptığı köy ve mahallenin sosyal yapı ve dokusunu yakından tanımalıdır. Müftüler görev yaptığı il ya da ilçenin, vaizler vaaz ettiği çevrenin, imamlar görev yaptığı köy ve mahallenin, kurs öğreticileri bulundukları muhitin sosyal dokusunu çok iyi bilmelidir. Başkanlığımız tarafından yaptırılan "Türkiye'de Dinî Hayat Araştırması" bu konuda önemli bir fikir verir. Din görevlisi camiye namaza ya da ders okumaya gelenlerle irtibatını sürdürmelidir. Özellikle çocukların ve gençlerin kendi-

siyle irtibâtını sürdürebileceği ortamlar oluşturmalı, öğrencilere burslar bulmalı, temin edeceği ikrâmlarla da küçüklerin gönüllerinde iz bırakabilmelidir.

Din görevlileri, sâdece camiye ve kursa gelenlerle değil gelmeyenlerle de ilgilenmenin yolunu bulmalı, görev yaptığı bölgede yaşayan insanları evlerinde ve işyerlerinde ziyâret ederek İslam'ın güler yüzünü onların gönüllerine sunabilmelidir.

İnsanlar üzerinde iz bırakanlar ve toplumda etkili olanlar genellikle tevâzû ve cömertlik duygularına sahip olanlardır. Din görevlileri toplumun her sınıfından, her yaştaki insanla sıcak ve alçakgönüllü bir üslup ile diyalog kurmalı, yerine göre elindeki mahdut imkânı insanlarla paylaşmalıdır. Özellikle hocaların "alan el" olmak şeklindeki yaygın ve yanlış imajının düzeltilmesi bu küçük ama yürekten ikrâmlarla ve cömert tavırlarla mümkün olabilir.

Herkese maddî anlamda yardımcı olmak, din görevlilerinin sınırlı bütçesi içinde elbette mümkün değildir. Ama insanların problemlerini çözmek için onlara yardımcı olmada gönüllerinde iz bırakacak sıcak bir ilişki ve sahiplenme duygusu çok önemlidir. Çünkü "problemini çözdüğünüz insan sizindir, çözmediğiniz başkalarının." Velhasıl din görevlileri dert dinleyen, problem çözen ve insanlara zaman ayıran kişi olmak durumundadır.

İnsanların konumlarından sürekli şikâyetçi olmasını ve bunu mutsuzluk vesilesi görmesini psikiyatristler bir rûh sağlığı problemi olarak değerlendirirler; tedavi için insanlara hayır terapileriyle kendilerinden çok daha zor ve dar durumda bulunan fakir, yoksul, hasta ve biçarelerle bir araya gelmeyi önerirler. (Mustafa Merter, *Dokuz Yüz Katlı İnsan*, İstanbul 2006) Çünkü insanoğlu sürekli daha fazlasını isteyen bir yapıdadır. Din görevlisi de olsa sonuç değişmez. Ama insanların sahaya inip kendinden bin beterini görünce etkilenip hâline şükretmesi ve ona yardımcı olma duygusuna kapılması tabiîdir.

Bugün din hizmeti veren ve din görevlisi statüsünü ihraz etmiş bulunanların değişen şartlardaki konumlarının farkına varmış olması ve hizmetlerini buna göre sürdürmesi beklenir. Bu açıdan bu rehber kitapta konuyu: "Din görevlisinin iç algısı ya da gönül dünyâsı" ve "Din görevlisinin dış algısı ya da sosyal imajı" şeklinde iki ana başlık altında incelemenin uygun olacağını düşündük.

1) Din Görevlisinin Gönül Dünyası

Yeryüzünün ilk din hâdim ve muallimleri peygamberler olduğundan din görevliliği bir bakıma nebevî bir hizmet kabul edilir. Âlimlerin, nebilerin vârisi olması din hizmetinin kutsiyetini gösterir. Din hizmetinin kaliteli yürütülmesi için din görevlisinin iç dünyasında haiz olması gerekli birtakım husûsiyetler vardır. Onları şöyle sıralayabiliriz:

a) Adanmışlık, Gönüllülük ve Aşk Duygusu

Din hizmeti gönül işidir. Din görevliliği de gönül merkezli bir hizmettir. Çünkü gönül aşk mahallidir. Din hizmetinde gönüllülük bu işi gönülden, adanmışlık ruhu ve aşkla yapmayı ifâde eder. Nitekim Muhammed İkbal'in dediği gibi: "Din aşktır." Din aşk olunca din hizmeti yüksek seviyede bir aşk ve heyecanı gerekli kılmaktadır. Ayrıca insanın "sevdiği işi yapması ya da yaptığı işi sevmesi" başarının temel şartıdır. Bu yüzden bu hizmete adım atan meslektaşlarımızın göreve dair aşk ve heyecanlarını gözden geçirmeleri ve her safhada diri bir gönülle bu duygularını diri tutmayı bilmeleri gerekir. İnsanlık doğudan batıya, kuzeyden güneye her devirde hizmete adanmış gönül insanlarına muhtaç ve müştaktır. Çünkü din görevlisi aşk sayesinde gönüllere ulaşır.

Din görevlisi insan ihyâ ve inşâ etmeye çalışandır; o istikbal mimarıdır. Din görevliliği gönül inşâ ustalığıdır. Bu yüzden din görevlisi muhataplarını gönül insanı olarak yetiştirmeye gayret eder; onların gönül dünyasına aşk ve samimiyet tohumları eker.

Ancak başkasını inşa derdine düşen önce kendini inşa etmelidir. İnşa edeceğiniz “insan” ise işiniz zordur. Kusursuz talebe yetiştirmek için kusursuz hoca olmak gerekir. Tamirciye eşyanın bozuk olanı gider. Tamircinin ustalığı işçiliğinde ve ürettiği sanatta ortaya çıktığı gibi din görevlisinin başarısı cemaatinde görülür.

Görevlilerimiz içinde yaşadıkları toplumun her türlü probleminden haberdar, atanmış değil, adanmış kişiler olmalıdır. Adanmışlık, din ve hizmet için serdengeçtilik demektir. Kerim Kitabımıza göre Allah’a adanmışlık malını ve canını cennet mukâbilinde Allah’a satmak/adamaktır. [Tevbe, 9/111]

Kurallar dinin özünün önüne geçmemelidir. Çünkü yüreğinde ateş olan, kuralın hükmünü sormaz, onu hemen aşkla yapar. Din görevlisi dinî hayatı ve kulluğu da aşkla yaşar. Aslında insanları ibadet ve hizmete koşturan soluk soluk heyecan ve aşktır.

b) Sağlam Bir İnanç ve Düzgün Bir İbadet Hayatı

Din görevlisi sağlam bir inanç, düzgün bir ibadet hayatı, huzûrlu bir âile ortamı ve yüksek ahlakî davranışlara erişme çabası içerisinde olmalıdır. Sâlih amel insanı değiştiren, dönüştüren pozitif bir enerjiye sahiptir. İnancın sâlih amelle teyidi davet ehlinin vasfıdır. Nitekim Kur’an’da davet insanının özelliklerini anlatan ayette buna şöyle işaret buyrulmaktadır: *“Kimin sözü (insanları) Allah’a çağıran, sâlih amel işleyen ve: “Ben Müslümanlardanım” diyenden daha güzel olabilir?”* [Fussilet, 41/33]

Kavl ve fiil uygunluğu, inancın davranış ve amele yansıması sözün etkisini artırır. Sözün gücü, sağlam bir inanç ve düzgün bir ibadet hayatına sahip olmak ile doğrudan alakalıdır. Din görevlisi şahsî ibadet hayatına ve mânevî hâline önem verir. Çünkü amel, sahibini canlı ve heyecanlı hâle getirir. Heyecanını sürdüremeyen, donuk bir din hâdimi gücünü kaybeder. Din hizmetinde heyecanı olmayanın helecânı/korkusu vardır.

c) Allah ile Birliktelik ve Allah Resûlü'ne Gönülden Bağlılık

Din hizmeti için Allah aşkı ile dolu bir kalbe, Peygamber sevdasıyla dolu bir gönle ihtiyaç vardır. Din görevlisi Allah ile birliktelik şuûruna erme ve onu sürdürebilme çabası içerisindedir. Nitekim Allah Kur'an'da kuluyla olan yakınlığına dikkat çekmekte ve şöyle buyurmaktadır: *"Nerede olursanız olun Allah sizinle beraberdir."* [Hadîd, 57/4] *"Biz insanoğluna şah damarından daha yakınız."* [Kâf, 50/16]

Âriflerin büyüklerinden Ebû Bekir Şiblî yukarıdaki âyetin tefsiri sadedinde: "Allah'ın seninle olduğunda şüphe yok ama sen kiminlesin? O'nunla mı, nefsinle mi, dünya ile mi?" diye sorar.

Mevlânâ da şöyle der: "Tevbesiz ömür can çekişmekten ibarettir. İnsanı yaşayan ölü hâline sokan ölüm ise Allah'tan habersiz olmaktır. Allah ile beraber yaşayınca ömür de hoştur, ölüm de. Fakat Allahsız olan, Allah'ı bulamayan kişiye âb-ı hayât bile ateştir." [Dîvân-ı Kebîr, I, b. 196]

Din görevlisi gönlünü gönüller sultanı Efendimiz'e rabt etmiştir. Çünkü Allah, kendi sevgisini Resûlü'nün sevgisine bağlamış ve buyurmuştur ki: "*(Resûlüm!) De ki: Eğer Allah'ı seviyorsanız bana uyunuz ki Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın. Allah son derece bağışlayıcı ve esirgeyicidir."* [Âl-i İmrân, 3/31] İnananların gözünde ve gönlünde Hz. Peygamber kendi canlarından daha azizdir. Nitekim Allah Teâlâ buyurur: *"Peygamber, müminlere kendi canlarından daha değerlidir."* [Ahzâb, 33/6]

d) Mesuliyet Şuuru ve Dert Sahibi Olmak

Mesuliyet ve sorumluluk şuuru insana yaptıklarından hesaba çekileceği kaygısıyla dikkatli hareket etmeyi telkin eder. Hadîs-i Şerifteki: *"Hepiniz çobansınız ve sorumluluğunuz altında bulunanlardan mesulsünüz"* [Buhârî, Cum'a, 11] hükmü bu gerçeği ifade eder.

Herkesin mesuliyeti sahip olduğu kapasite ve kabiliyetler kadardır. Toplumda kanaat önderi konumunda bulunan din görevlisinin mesuliyet duygusunun ve görev sorumluluğunun seviyesi yüksektir. Din hizmetinde neme lazımcılığa, "Beni sokmayan yılan bin yıl yaşasın" anlayışına yer yoktur. Mehmed Âkif'in şu şiiri inanan insanların sorumluluk sınırlarını ne güzel anlatmaktadır:

Kanayan bir yara gördüm mü yanar tâ ciğerim,
Onu dindirmek için kamçı yerim, çifte yerim.
Adam aldırma da geç git, diyemem, aldırırım.
Çiğnerim, çiğnenirim, hakkı tutar kaldırırım.

Din görevlisi mesûliyet şuuruyla kendi içinde kulluğu, hizmeti, başkalarının sıkıntılarını ve İslamı dert edinen ve bu yüzden uykusu kaçandır. İnsanın, motorun elektriğini üreten dinamo gibi olması için dert sahibi olması gerekir. Dert insanı şarj eder, ataletten harekete geçirir, heyecan verir. Bu yüzden hayatın zorlukları karşısında insanın ne kadar yıkıldığından çok, ne kadar ayağa kalkabilme derdinde olduğu önemlidir. Muhammed İkbâl: "Dünyanın gidişatından Müslümanın sorumlu olduğunu" söyleyerek Müslüman yüreğindeki derdin kuşatıcılığını ne güzel ifâde etmiştir.

Din görevlisi insanların dertlerine ve sevinçlerine ortak olur. Çünkü Allah Resûlü zaman zaman ashâbına sorardı: *"Bugün içinizden bir yetim başı okşayan, bir cenâze teşyi eden ve hasta ziyâret eden var mı?"* [Taberânî, Sâhibu'l-Câmî, 80]

e) Yenilenmek, İlim ve İrfanı Artırmak

Din hizmeti önemli bir bilgi birikimi ve irfan tecrübesi ister. Bu da görevlilerin alanlarıyla ilgili yeni yayın ve literatür takip etmeye, sürekli bilgilerini yenilemeye ve irfanî tecrübelerini artırmaya ihtiyaç duydukları bir husustur. Din görevlisinin mesleğe başlarken sahip olduğu sünnet ve fıkıh birikimi ile tefsir ve irfan bilgisi

sürekli yeniliklerle beslenmeli, ilim irfana dönüşmeli ve böylece görevlilerimiz tükenmişlik duygusuna kapılmadan hizmetlerini sürdürmelidir.

Din görevlisi iş ve hizmetlerini, ihsan kıvamı algısına yakışır şekilde yapmayı ve değişen şartlara göre yenilenmeyi hayatın merkezine yerleştirir. Çünkü o bilir ki, kendini yenilemeyen yenilir; kendini geliştiren ise yücelir. "Allah'ı görür gibi kulluk" anlamına gelen "ihsan" kıvamıyla yaşamaya çalışır ve bu duygu ile her yaptığını güzel yapmaya özen gösterir. Allah (c.c.) Kur'an-ı Kerim'de: *"Güzel yapınız"* [Bakara, 2/195] buyurduğu gibi, pek çok âyette: *"Allah'ın ihsan ehli muhsinleri sevdiğini"* bildirmektedir. Allah Resûlü de: *"Allah, yaptığı işi güzel yapanı sever"* [Deylemî, Müsned, I, 157] buyurmaktadır.

Din görevlisinin ilgi alanı branşı ve bilgisiyle sınırlı değildir. Bir kitap şeklinde önüne açılmış bulunan dünyanın bütün güzellik ve hikmetleri onun ilgi alanına girer. O kâinat kitabını, kendisini, ilâhi kitabı ve o kitabı anlatan kitapları okumayı ihmal etmez.

f) Hizmette Hedefler Belirlemek

Din görevlisi hedefleri olan insandır. Kendisini rüzgârın önündeki yaprak gibi hayatın akışına bırakmaz. Aksine: "Ben niçin varım? Ne işe yararım?" "Bugün Allah için ne yaptım?" "Yaptıklarımın ne kadarı Allah için?" sorularıyla kendisini sorguya çekerek hedefler belirler. Çünkü hadis-i şerifte: *"Hesaba çekilmeden önce nefsinizi hesaba çekiniz."* [Tirmizi, Kıyâmet, 25/2459] buyrularak hedefe yönelik çalışma yapılması öğütlenmektedir. Nihayette büyük bir hesap günü var. Allah Teâlâ buyurur: *"Sonra o gün, size verilmiş olan her nîmetten sorguya çekileceksiniz."* [Tekâsür, 102/8] Kişisel gelişimciler insanlardan sabah planlama, akşam sağlama isterler. İrfan ehli ise amellerin hem önünde hem sonunda muhasebe önerirler.

Hedefler koymak alışkanlıkların dışına çıkıp rahatı terk edebilmektir. İnsanın kapasitesi koyduğu hedefler kadardır. İnsan için en büyük mutluluk büyük hedefler belirlemek ve onlara ulaşmaktır. Hedefsiz, plansız ve programsız çalışma, verimli tarlaların nadasa bırakılması ya da yaban otlarıyla dolmasına seyirci kalınması anlamına gelir.

Hedeflere uygun çalışmak nebevî bir çileye tâlip olmak demektir. Allah Resûlü ömrü boyunca sürekli hedefler belirlemiş ve bunların gerçekleşmesi için kavlî ve fiilî dualar etmiştir. Nitekim iki Ömer'den birinin Müslüman olması, [İbn Hişâm, Sîret, I, 365-368] Tâif halkının soyundan mümin insanların gelmesi, [Buhârî, Bed'ü'l-Halk, 7] Mekke halkının Müslüman olması dua ve hedefiyle Roma, Bizans, Yemen ve İran'a İslam'ın ulaşması temenni ve kaygıları [Ahmed b. Hanbel, IV, 303] bu türden nebevî hedeflerdi. Aslında dua bir hedef belirleme anlamı taşır.

Din görevlisi hizmete başladığı andan itibaren kendi hizmetlerine olan ihtiyacı anlamak için bulunduğu çevreyi tanımaya ve bununla ilgili alan araştırmaları yapmaya ihtiyaç duyar. Yaptığı araştırmalar sonucu ulaştığı tespitlere göre yakın, orta ve uzun vadede hedefler belirler. Bu hedeflere göre de çalışmalarını planlar.

Cami cemaatinin kemiyet ve keyfiyetini artırmak, Kur'an kursları, aile ve dinî rehberlik büroları, din görevlisinin hizmetlerine ihtiyaç olan sosyal sorumluluk projeleri gibi alanlarda haftalık, aylık ve yıllık planlar yapmak, hizmetin verimliliği açısından önem arz etmektedir.

g) Zamanı İyi Yönetmek

Din görevlisi zamanın kıymetini bilen ve onu iyi yönetendir. İnsanlığı hüsrâna sevk eden şeylerin başında zamanı iyi kullanamamak gelir. Bugün "Time Management" adıyla hayatımıza giren kavram, zaman yönetiminin önemine işaret etmektedir. Zamanı planlı yaşamak, her şeyi vaktinde yapmak demektir. Plan-

sız zaman; sahipsiz ve sınırları belli olmayan mîrî arâzî gibidir. Her zaman birileri tarafından işgal edilebilir. Bu yüzden Allah Teâlâ müminin boş vaktinin olmamasına dikkat çekerek şöyle buyurur: "*Boş kaldın mı hemen başka bir işe koyul ve yalnız Rabbine yönel.*" [İnşirâh, 94/7-8] Bir işten boşalınca öbürüne geçmek hem dinlenmek, hem de verimliliği artırmaktır.

Zaman kaygısı, maişet endişesi taşımak değil, ibnü'l-vakt olmaktır. İbnü'l-vakt ise zamanın çocuğu olmak, her ânın icabını yapmaktır. Zamanın çocuğu olmak ile zamâne çocuğu olmak arasında fark vardır. Mevlânâ ne güzel ifâde etmiş:

Dün dünle beraber geçti cancağızım
Bugün yeni şeyler söylemek lazım.

h) Dünya Malını Vâsıta Görerek Hasbî Olmak

Din görevlisi dünyayı geçici gördüğü gibi, dünya malını da gaye değil vasıta görür. Nitekim dünya malı Kur'an-ı Kerim'de: *"Allah'ın kıyam ve kıvam vesilesi kıldığı"* [Nisâ, 4/5] bir husustur. Dünya malı imtihan vesilesi olarak insanları sürekli kendine cezbetmektedir. Oysa dünya malı devre mülk gibidir.

Din görevlisi hizmetlerinde hasbîdir; karşılık beklemez, asla hesabî davranmaz; yük olmaz, yük alır, yâr olduğuna bâr olmaz, kimseden bir şey beklemez ve istemez. İstemede isteyeni küçük düşüren bir zaaf vardır. Din görevlisi, dünya nimetlerine ermeyi birinci gaye olarak görmez. Dünya nimetlerine karşı müstağnidir.

2) Din Görevlisinin Sosyal İmajı

Din görevlisi dış algı itibarıyla Resûlüllah'ın *üsve-i hasene* [Ahzâb, 33/21] özelliğine vâris model insan konumundadır. Toplumda kanaat önderi mesabesinde olan din görevlileri, etkinliklerini artırmak ve hizmet alanlarını geliştirmek üzere insan ilişkileri ve beşeri münasebetlerle ilgili yüzyılların birikimi olarak ortaya çıkan birtakım vasıf ve özellikleri kendilerinde bulundurmalıdır-

lar. Bu nitelikler din görevlisinin toplumda etkinliğini artıracak iletişim ağlarını genişletip münasebetlerini kalıcı kılacaktır. Bu vasıflardan başlıcaları şunlardır:

a) Karakter Sahibi ve Örnek Olmak

Karakter, insanî ilişkilerde doğruluk, güven, vefâ, dürüstlük, davranışlardaki tutarlılık ve şahsiyeti ifade eder. Bu yüzden din görevlisinin beşerî ilişkilerindeki dış algısı her şeyden önce karakter sahibi olmayı gerektirir. "İnsanlar dehaya hayrandır, ama karakterin peşinden gider" diye bir söz vardır. Nitekim Peygamber Efendimiz (s.a.s)'in insanlar üzerinde hayranlık uyandıran özelliği "es-Sâdık" ve "el-Emîn" sıfatlarıyla anılan şahsiyet ve karakteridir.

Din görevlisi hayat rehberi vasfıyla, karizmatik ve sempatik olmaya özen göstermelidir. Ceza ve sorgu hakimi veya polis ve jandarma gibi davranmaz. İletişimde otoriter değil, rehber; buyurgan değil, karşısındakini anlayan ve kavrayandır.

Cemaatin gözündeki yerimiz ve algımız çok önemlidir. Biz insanların ibadetlerini yönetiyoruz. Hanefîlere göre cemaat, Fatiha okumadan bu vecibeyi mihrab görevlisine havâle etmektedir. Dolayısıyla imam, arkasındaki cemaatinde sorumluluğunu yüklenerek, dizleri titreyerek korku ve heyecanla bu görevi ifa eder. Peygamberimiz (s.a.s)'in yaptığı gibi zaman zaman namaza durmadan cemaate *"Bu namazınız son namazınız olabilir"* [İbn Mâce, Zühd, 15] uyarısında bulunmak gerekir.

b) Sevgi ve Hoşgörü Âbidesi Olmak

İşin temeli sevgidir. Bu yüzden din görevlisi sevgi ve heyecan aşılayan, insanları ateşleyen ve yüzünden tebessümü eksik olmayandır. Din görevlisi yaratandan ötürü yaratılanları sever. Önemli olan gönül yapmak ve gönle girmektir. Çünkü gönlüne girmediğiniz insanın beynine ulaşamazsınız. Gönlü sevgiyle dolu

din görevlisi paylaşan demektir. Din görevlisi çok farklı paylaşım ortamlarına sahiptir. Çünkü din hizmeti verenler işlerinin gereği insanların en acılı ve en mutlu günlerinde onlarla beraber olma imkânına sahiptir. Nitekim nikâh/düğün ve doğum gibi sevinç anlarında; ölüm, hastalık, kazâ ve musibet gibi hüzün zamanlarında din görevlisi insanların yanında bulunur, acılarını ve sevinçlerini paylaşır. Böyle zamanlarda yaptığı hizmete karşılık kendisine uzatılan zarfı teşekkür ve nahif bir tavırla iade edebilirse gönülleri fetheder. Gönlü sevgiyle dolu din görevlisi insanlara karşı yumuşak davranır. Kendi imkânlarını başkalarıyla paylaşır. Sofrası, kapısı ve gönlü daima açık olur.

Beşerî ilişkilerde karşısındakini suçlayıp kendinin suçsuz olduğunu iddiâ etmek ilişkileri bitirmek demektir. Oysa muâhezeyi/hesap sormayı kendine, müsamahayı/hoşgörüyü karşısındakine gösteren, ilişkilerde daima kârlı çıkar. Başkalarına katlanmak ve kendi kusurunun farkına varmak zor ama onurlu bir iştir. Bu yüzden din görevlisi gönlündeki sevgi ateşi sayesinde kendine yapılan kötülüklere bile iyilikle mukabele eder. Nitekim Allah Teâlâ: *"İyilikle kötülük bir olmaz. Sen (kötülüğü) en güzel bir şekilde sav. O zaman seninle arasında düşmanlık bulunan kimse, sanki candan bir dost olur."* buyurur. [Fussılet, 41/31]

Kötülük en güzel hasletlerle savuşturulmalıdır. Gazaba karşı sabır, bilgisizliğe karşı hilm, kötülüğe iyilikle mukabele edilmelidir. Çünkü bize bu ahlakı öğreten Allah Resûlüdür. O şöyle buyurmuştur: *"Sizin, iyilik yapana iyilik yapmanız meziyet değildir. Asıl meziyet size kötülük yapana da iyilik yapabilmenizdir*. [Tirmizi, Birr, 63] *"Merhametiniz bütün mahlukata şamil olmadıkça cennete giremezsiniz."* [Hâkim, Müstedrek, IV, 185]

Din görevlisinin hoşgörü tavrına yakışan ayb örtücü olmak; dostunun, cemaatinin kusurlarını setr edip gizlemektir. Çünkü Allah Teâlâ "Settâr" isminin sahibi olarak bu dünyada günahları örtmektedir. İşte müminde böyle olmalıdır.

Din görevlisi cemaatinin yanlış davranışlarını eleştirip uyarabilir ama kızıp kınayamaz ve onlardan kopamaz. Günah ile günahkârı aynîleştirmez. Nitekim Allah Teâlâ'nın peygamberine tâlim ettiği ahlakın da gereği budur. Allah (c.c.) Hz. Peygamber (s.a.s)'e: *"Onlar sana uymaz, karşı gelirlerse ben sizin yaptıklarınızdan uzağım, de!"* [Şuara, 26/216] buyurmuş ve fakat "sizden uzağım de" dememiştir. Buradan davranışlarla şahısların arasını ayırarak yanlışları sebebiyle kardeşin üstünün çizilmesine izin olmadığı anlaşılmaktadır.

c) Sabırlı ve Özverili Davranmak

Din hizmeti sabır ve sebat isteyen bir iştir. Tahammülsüzlük ve şikâyetin başladığı yerde sonuç almak zordur. Bu itibarla bu hizmetin malzemesi muhabbet, harcı sabır ve gayrettir. Din görevlisinin din hizmeti sırasında karşılaştığı problemler karşısında sabır ve sebat göstermesi önemlidir. Zira sabır ve sebat sayesinde insan ezâ vermekten kaçınır, yumuşak huylu ve sakin tabiatlı, serinkanlı ve dengeli olur. Bu tavır toplumda sevgi ve hüsn-i kabûle vesile olur. İyi ilişkiler kurmak, başkalarına değer vermek sabırla mümkündür.

Din görevlisi Allah rızası için aşılamayacak güçlükleri aşmak gerektiğini bilir. Hizmet yolunda her güçlüğü aşmak gerçek fedakârlıktır. Fedakârlık özveri ister; kendinden, keyfinden ve istirahatinden geçmek ister; îsâr ister; zamanından vermek ister. Zaman insanlara verilecek en değerli armağandır. Sevgi ve zaman iki hazinedir. Biri kullandıkça azalır diğeri ise kullandıkça çoğalır. Din görevlisi mazeret üretmez, iş üretir, çıkış yolu arar. İşinin eri ve kahramanıdır, çiftçi gibi ektiği tohumun derdine düşer, onu kurda kuşa yem etmez.

d) Herkese Anladığı Usul ve Üslup ile Konuşmak

Gönül ehli olan din görevlisi hedef kitleye ulaşırken gönülden konuşan ve insanlarla sessizce anlaşandır. Sükût ruhlar arasındaki sessizce konuşup anlaşmayı ifade eder. Çünkü iletişim sürecinde erbâb-ı kal/söz ehli lüzumsuz laflar edebilir; ama erbâb-ı hâl/öz ehli ise kelimesiz, sessiz konuşur. Susmakla insanların sözleri daha tesirli olur. Dilsiz dudaksız, beden ve gönül diliyle konuşmakla duygularımızı daha iyi ifade edebiliriz.

İnsani ilişkilerde bazen hal lisanı ile konuşmak ve beden dilini kullanmak, konuşmanın etkisini artırır. “Kalpten kalbe yol vardır.” sözü gönüller arası konuşmanın bir ifâdesidir. Hz. Mevlânâ: “Hâl/fiil dilinin kâl/söz dilinden etkili olduğunu” söyler. [Mesnevî, IV, b. 485]

Din görevlisi nerede ne söylediğini bilmelidir. Lüzûmu kadar konuşmalı boş laftan sakınmalıdır. Nitekim Allah Teâlâ kurtuluşa eren müminlerin vasıflarını sayarken şöyle buyurur: *“Onlar boş ve yararsız şeylerden yüz çevirirler.”* [Müminûn, 23/3]

Din görevlisi hitabetin inceliklerinden yararlanarak insanlarda heyecan uyandırmaya çalışır. Herkese anlayacağı dille hitap etmek nebevî bir usuldür. Nitekim Allah Rasûlü: *“İnsanlara akılları ölçüsünce konuşun.”* [Deylemî, V, 359] buyurur. Yûnus da sözün yerine ve mahalline göre etkisini ne güzel anlatır:

Söz ola kese savaşı
Söz ola kestire başı
Söz ola âğûlu aşı
Yağ ile bal ede bir söz

Günümüzde söz değerini kaybetti. Görsellik ve imaj öne çıktı. Oysa bizim medeniyetimizde söz önemlidir. Bu yüzden çağımızda İslam’ın hakikatini anlatacak bir üslup ve usul ile sözün değerini yeniden yüceltmek gerekmektedir. Sözün ve yazının gücü,

biraz da konuşan ve yazanın ihlas ve samimiyetinden, hatip ve yazarın söz ve yazıya yansıyan manevi enerjisinden kaynaklanır.

Din görevlisi din hizmeti için gerekli zamanlama; sevgi ve güven ortamını hazırladıktan sonra cemaatinin gönlüne ulaşma derdine düşer. Bu merhalede din görevlisinin yapması gereken, konuyu açık ve berrak bir dille takdim etmektir. Konuşma sırasında tasannu'/yapmacık tavra kaçmadan meseleyi anlatmaktır. Kısa ve özlü cümleler kullanmaktır. Konuşmayı şiir ve özlü sözlerle süslemek, Kur'an üslubunda olduğu gibi yer yer kıssa ve örnekler nakletmektir.

Din hizmetini sadece bir bilgi aktarımı işi gibi görmeden, alınacak dersleri ve konunun hayatımızdaki yerini canlı bir biçimde sunmak gerekir. Önemli ve mesaj niteliği taşıyan cümleler tekrar edilmelidir. Anlatılan bilgilerin içi boş zarf gibi kuru nakillerden ibaret olmamasına dikkat edilerek ona duygu unsuru ve heyecan yüklenmelidir. Ancak bütün bunları yaparken tam bir doğallık içinde olunmalıdır.

Konuşma ve sohbetin uzun olmamasına dikkat edilmelidir. Çünkü kısa ve örnekli konuşmalar daha kalıcı olur. Din görevlilerinin konuşmalarını aşr-ı şerif, ilâhî ve kaside ile süslemeleri etkiyi daha da artırır. Konuşma ve hitabette duanın ve dua cümlelerinin de ayrı bir yerinin bulunduğu unutulmamalıdır. Kalıcı konuşmalar parlak cümleler ve yaldızlı ifadelerle yapılan konuşmalardan çok, samimi ve tabii bir üslup içinde yapılan konuşmalardır.

e) Empati: İncinmeyen ve İncitmeyen Bir İletişim

Empati, kişinin kendisi için istediğini başkaları için de istemesi, kendisi için istemediğini başkaları için de istememesidir. Empati yapabilmek için dinlemeyi bilmek gerekir. Çünkü dinlemek bir dikkat ve ilgi işidir. Yorucudur ve tam bir sevgi davranışıdır. Bugün kişisel gelişimcilerin kullandığı "etkin dinleme" bir tahammül ve değer verme işidir. Din hizmetinde iletişim dinleme

ile başlar. Gerçek dinleme, yeterli zaman ayrılıp uygun şartlar temin edildiğinde tam olarak gerçekleşir. Oysa insanların çoğu için dinlemek zayi edilmiş zamandır.

Dinlemek için kendimizi karşımızdakinin yerine koymak; olaya biraz da onun açısından bakmak, yani empati yaparak "ben seni anlıyorum, hatta ben seni yaşıyorum" mesajı vermek gerekmektedir. Asıl empati budur.

Empati kurarak dinleme bir vermedir; zaman vermedir, kendini vermedir. Vermek ise sevenin işidir. Çünkü seven verir. Dolayısıyla din hizmetinin en büyük özelliği vermektir. Verilen şeylerin en değerlisi zamandır. İnsanları dinlemek de bir nevi empati demektir. Tek kelime ile insanlara insanca muamele etmek ve insan olduklarının farkına vardığımızı hissettirmektir.

Bugün empati denilen şey, din görevlisinin duygudaşlığını ifade etmektedir. Bu davranış insana toplum içinde incitmeden ve incinmeden yaşamasını sağlayacak bir duygu derinliği kazandırır.

Din görevlilerinin insani ilişkilerde önce kendi aralarında yatay ve dikey ilişkilerini gözden geçirmeleri gerekir. Camilerde imam-müezzin, teşkilat içerisinde müftü ve diğer personel arasındaki ilişkilerimiz hangi noktadadır? Aksayan noktalarımız ve arızalarımız nelerdir? Görevlilerimiz birbirlerini hangi sıklıkla ziyaret ediyorlar? Birbirlerinin problemleriyle ne kadar ilgileniyorlar? Şehirde görev yapan görevlilerimiz köydeki meslektaşını ne kadar sürede ziyaret edebiliyor?

Mihrap görevlilerimizin terk edilmişlik duygusu içerisinde oldukları algısı yaygındır. Bunların tespit edilerek neler yapılabileceği noktasında bir iletişim seferberliği yapılması gereği açıktır. Toplumda çeşitli gurupların kendi aralarındaki ilişkilerde birtakım iletişim kazalarının yaşandığı bilinmektedir. Din görevlilerinin de kendi içlerindeki ast-üst ve yatay ilişkilerinde benzer sıkıntılar yaşadığı gizli değildir. Kendi aralarında karşılıklı sa-

mimiyet, sevgi ve güveni yakalayamamış kimselerin başkalarına sevgi ve güven aşılamasının zor olacağı izahtan varestedir.

Başkanlığımız, kurum içerisindeki bu tür olumsuzlukları gidermek ve kurumsal âidiyet oluşturmak üzere: "Tevhid-i efâl tevhid-i kulûbe vabestedir." Yani aynı işleri yapanların yürekleri bütünleşir kuralından yararlanarak geniş kapsamlı ve dar kapsamlı hizmet içi eğitim programları düzenlemekte, birliktelik ve paylaşım ortamları hazırlamaktadır.

Aylık toplantılarımız önemlidir, ancak yeterli değildir. Bunlara ilaveten il ve ilçelerimizde çeşitli sosyal etkinlikler, ailelerin de katılacağı gezi ve piknik programları, personelimizin birbirlerini daha iyi tanıyıp sevmelerine imkân sunacaktır. Hac ve umre dışında ülke içindeki tarihî ve kültürel alanlara yapılacak seyahatlerde din görevlilerimiz arasındaki samimiyet, meveddet, muhabbet ve bağlılık duygularını güçlendirecektir.

f) Takım Çalışması ve İstişare

Din görevlisi birlikte hizmet yürüttüğü kimselerle ortak hareket eder, onlarla istişarelerde bulunarak takım ruhuyla çalışmaya özen gösterir. İstişare ettiğimiz kimseler bizim kendilerine değer verdiğimiz insanlardır. Dolayısıyla istişare takım çalışmalarında karşılıklı güveni artıran bir özelliğe sahiptir. Ayrıca hizmetteki başarı çevreyle paylaşıldığında, yapılan hizmetten arkadaşların pay almaları ve bu hazzı birlikte yaşamaları sağlanmış olur.

Din görevlisi benlik iddiasının şeytanî bir vasıf olduğunun bilincindedir. "Benlik" olan yerde bereket olmaz. "Ben, ben" diyenler insanları etrafından kaçırır. Bundan kurtuluşun yolu nefsi aşmak, etrafındaki insanları hesaba katıp "ben" yerine "biz"i ikâme etmektir. Din görevlisi hizmetlerini, etrafındaki insanların katkılarıyla gerçekleştirdiğini bilir. Bu yüzden yaptığı hayırlı hizmetleri kendine izafe etmeden başkalarıyla paylaştığında daha saygın bir konuma yükselir. İn-

san nefsinin benliği öne çıkaran yapısı ve hevâ duygusu insanı bazen kendisine köle yapabilir. Bu yüzden gerçek hürriyet, nefsin hevâsının esaretinden kurtulmak olarak tanımlanmıştır. [Furkân, 25/43]

Ucu bağlı olmayan ip nasıl güç oluşturamazsa kurumsal kimliğe bağlı olmayan ferdî çalışmaların; bir başka ifadeyle denize akmayan derelerin bir kıymeti harbiyyesi yoktur. Kurum içinde bir çarkın dişlisi olmak ve takım içinde uyum hâlinde hareket edebilmek sonucun bereketine daha çok etki eder.

Kurumsal hizmet, takım çalışması demektir. Takım çalışmalarında da ferdi olarak; en akıllı, en güçlü, en iyi iletişim kuran, duygusal zekası en yüksek, en takvalı, en bilgili olanlar değil, en iyi takım çalışması yapabilenler başarılı olurlar.

Günümüzde farklı iletişim araçlarının etkilerine açık bulunan insanların yaşadığı sosyal ortam, kaygan bir zemin durumundadır. Bu yüzden din hizmetinde organize ve koordineli çalışmalara her zamankinden daha çok ihtiyaç vardır. Bizler bu kaygan zeminde yaşıyoruz. Düşmemek için birbirimize tutunmaya ihtiyacımız var. Kavgadan çok sevgiye, kargaşadan çok kaynaşmaya muhtacız. Bu yüzden din görevlileri iç çekişmelerden, ufak tefek kırgınlık ve dargınlıklardan uzak durmalılar. Hizmet büyüdükçe sevgiyle kaynaşma daha büyük bir önem arzeder.

g) Özgüven ve Toplumsal İtibar

Kur'an-ı Kerim Peygamber Efendimizi: *"Peygamber kendisine indirilene inandı, müminler de inandılar"* [Bakara, 2/285] diye takdim eder. Bu âyet-i kerime yüksek seviyede bir özgüvene vurgu yapmaktadır. İnanan kişi insanları inandığına daha güçlü bir şekilde çağırır.

Din görevlisi toplumun gözlerinin üzerinde olduğunu unutmamalıdır. İnsanî ilişkilerin devamı samimiyet, sevgi, saygı ve

güvene; sevgi ve güven de özgüvene bağlıdır. Din görevlisinin simgesi sarıktır. Sarık beyazdır. Beyaz sarıkta leke çabuk görülür. Bu yüzden din görevlisi itibarını zedeleyecek hafif davranışlardan ve saygınlığını azaltacak hoyrat tavırlardan uzak durmalıdır. Her meslek, mensupları tarafından ateşten gömlek olarak değerlendirilir. Bizim gömleğimiz cübbemizdir; cübbemiz ise ateştendir.

Halk arasında kullanılan: "Sen hocanın yaptığına değil, söylediğine bak" sözü bugün: "Hocalar söylerler ama kendileri söylediklerini uygulamazlar" anlamındadır. Bu söz ilk çıkışı itibariyle: "Hoca konuştuğunda ruhsatı söyler, hareketlerinde azîmeti tercih eder; sen de azîmete güç yetiremezsin. Öyleyse sen hocanın yaptığına değil, söylediğine bak!" manasındaydı. Bugün din görevlisi algısında bu anlam ve bu temsilî özelliğin yeniden kazanılması ve toplumdaki itibarın yükseltilmesi din görevlilerimizin elindedir.

h) Dış Görünüş/Kılık Kıyafet

Din hizmeti her şeyden önce bir kalbî tasfiye hareketidir. Bu yüzden din hizmetini icrâ eden kimselerin öncelikle içini temizlemesi, davranışlarını düzeltmesi ve ahlakını yüceltmesi gerekmektedir. Bu açıdan dış görünüş, din hizmeti gibi manevî bir vazifede, asıl değildir. Bununla birlikte din görevlisinin temiz, dikkat çekmeyen, cemaati nezdinde saygınlığını artıracak sade bir kıyafet tercih etmesi gerekir.

Din görevlisinin saçının, sakalının düzgün, kılık ve kıyafetinin temiz, ütülü ve düzenli olması dış görünüşüne mehabet katacak; karizmatik bir duruş kazandıracaktır. Ütüsüz, vücut hatlarını gösteren dar kıyafet din görevlisinin mehabetine gölge düşürür. Kıyafet ve dış görünüş asıl olmamakla birlikte bütünün bir parçasıdır. Özellikle ütüsüz, kırışık bir cübbe, poşetinden çıkarılmamış ya da kirli bir sarık cemaat üzerinde negatif tesir uyandıracaktır.

II. İLMİ VE MESLEKİ NİTELİKLER

Kur'an-ı Kerim'in ilk emrinin "oku" olması, ilimle ilgili 750 den fazla ayetin ve yüzlerce hadisin bulunması ilmin önemini açıkça ortaya koymaktadır. Yine Kur'an-ı Kerim'de Peygamber Efendimiz (s.a.s.)'in şahsında bütün müminlere hitaben, وَقُلْ رَبِّ زِدْنِي عِلْمًا "*...Allah'ım ilmimi artır, de*" [Taha, 20/114] buyrulması bizlere bu konuda önemli bir mesaj vermektedir. Yüce dinimizin ilmin, öğrenmenin ve öğretmenin üzerinde bu kadar durmasından hareketle inananların sürekli okumaları, kendilerini yenilemeleri gereği ortaya çıkmaktadır. Görevi, insanlara dini anlatmak olan din görevlisinin, anlattıklarını karşısındaki kişinin zihnine nakşedebilmesi için gerek alanıyla gerekse alanı dışındaki konularla ilgili çokça okuması, kendini sürekli geliştirmesi gerekmektedir.

Din görevlilerinin alanlarında yeterince doğru ve sağlam bilgi sahibi olmaları çok önemlidir. Din görevlileri, bu çerçevede başta Kur'an-ı Kerim olmak üzere, tefsir, hadis, fıkıh, siyer, İslam tarihi, ahlak, kelam, tasavvuf, dinler tarihi, mezhepler tarihi, yaşayan dünya dinleri, siyaset ve medeniyet tarihi ile güncel dinî akım ve oluşumlar gibi alanlarda belli düzeyde bilgiye sahip olmalıdırlar. Ayrıca, onların bu görevin gerektirdiği ölçüde Arapça bilmeleri de önem arz etmektedir.

1) Akâid Bilgisi

Akâid, akîde kelimesinin çoğulu olup sözlükte inanç anlamına gelir. Akâid ilmi, İslam inanç esaslarını konu edinen bir ilim dalıdır. Bu ilim dalına ilm-i kelam da denir.

Akâidin konusu; iman esasları, amacı ise insanın; Allah, Peygamber, melek, kitap, kaza ve kader, hayır ve şer, ahiret, cennet ve cehennem ahvali ile ilgili doğru bilgiler edinmesini sağlamaktır. Kur'an'a ve Sünnete dayalı İslam inancına ehl-i sünnet akâidi

denir. Ehl-i sünnet akâidi, ifrat ve tefritten uzak orta yolu ve sıratımüstakîmi ifade eder.

Akâid ilminin ele aldığı konular dinin temel prensiplerini teşkil ettiğinden, bu ilim usûlü'd-dîn (dinin esasları) kavramı ile de ifade edilmiştir. Bu açıdan akâid ilmi, İslam binasının temelini teşkil etmektedir. İslam dininin fıkhî ve ahlakî prensiplerini hayata geçirebilmek için öncelikle sağlam bir itikada sahip olmak gerekmektedir.

Toplumun önderi konumundaki din görevlisi, İslam'ın inanç esaslarını çok iyi bilmeli, bu hususta sağlam bilgiyi esas almalıdır. O, hurafe ve batıl inançlara karşı dikkatli olmalı, dinî bir kisveye büründürülen her meseleyi Kur'an ve sünnet terazisinde tartmalıdır. Bunu yaparken ayet ve hadislere parçacı yaklaşmanın getireceği muhtemel problemleri göz ardı etmeden akâid ilminin bütüncül bakış açısını kendisine rehber edinmelidir.

Din görevlisi, inanç esasları ile ilgili cemaate bilgi verirken sahih bilgi, hikmet, güzel anlatım, sabır gibi temellere dayanan bir yöntem izlemelidir. Bilgilerini ilmî ve mantıkî verilerle desteklemeli, aklî istidlale önem vermelidir.

Modern çağda gündeme gelen ve insanların inanç dünyalarına tesir eden belli başlı düşünce sistemleri ve akımları hakkında bilgi sahibi olmalı, çeşitli aşırılıklar ve sapmalarla mücadele yöntemleri konusunda kendisini yetiştirmeli ve geliştirmelidir. Din görevlisinin akâid konusunda istifade edebileceği bazı eserler şunlardır:

- *Muvazzah İlm-i Kelam*, Ömer Nasuhi Bilmen 1972.
- *Amentü Şerhi*, Numan Kurtulmuş, İstanbul 2001.
- *Kelam İlmi*, Giriş, Prof. Dr. Bekir Topaloğlu, İstanbul 1981.

- *Kelam*, Tarih-Ekoller-Problemler, Prof. Dr. Şerafettin Gölcük, Prof. Dr. Süleyman Toprak, Konya 1996.
- *Matüridiyye Akâidi*, Nureddin es-Sâbûnî, Çeviren, Prof. Dr. Bekir Topaloğlu, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 1978 vd.
- *İmam-ı Azam'ın Beş Eseri*, Çev. Prof. Dr. Mustafa Öz, İstanbul 1981.
- *İslam İnanç İlmihali*, Ümit Şimşek, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayını, Ankara 2010.
- *İslam İnanç Esasları*, Prof. Dr. Bekir Topaloğlu, Prof. Dr. İlyas Çelebi, Prof. Dr. Yusuf Şevki Yavuz, İstanbul 2009.

2) Kur'an-ı Kerim ve Tefsir Bilgisi

Hiç şüphesiz bir din görevlisinin yararlanacağı en önemli kaynak Yüce Kitabımız Kur'an-ı Kerim'dir. Bu yüzden din görevlisinin Kur'an bilgisinin yeterli düzeyde olması ve Kur'an'la irtibatının çok güçlü olması gerekir.

Din görevlisi, Kur'an-ı Kerim ile ilgili yeterli teknik ve uygulama bilgisine sahip olmalıdır. Kur'an'ın tanımı, isimleri ve nitelikleri, sûre ve ayetleri, evrenselliği, amacı, ana konuları, etraflı bir şekilde bilinmelidir. Bu hususta Kur'an tarihi ve tefsir usûlü kitaplarından faydalanılabilir.

Din görevlisi yeterli seviyede kıraat ve tecvid bilgisine de sahip olmalıdır. Çünkü her din görevlisi bir Kur'an okuyucusu olmasının yanısıra, bir Kur'an öğreticisidir. Her harfi mahrecinden hakkını vererek okumak anlamına gelen tecvîd ilmini mihrap görevlisinin teorik olarak öğrenmesi farz-ı kifaye; Kur'an harflerini lazımî sıfatlarına uygun kendi mahreçlerinden düzgün ve doğru okumak farz-ı ayn; harfleri birbirleri arasındaki kurallara uyarak yani idğam, izhar, iklab, ihfa vb. arızî sıfatlara riayet ederek okuması ise vaciptir.

Anlam bozulacak şekilde harflerin ve kelimelerin yanlış okunması (lahn-ı celî) namazın bozulmasına, anlamı bozmayacak şekilde kelimenin yanlış okunması (lahn-ı hafî) namazı bozmasa da *"Kur'an'ı ağır ağır, tane tane oku."* [Müzzemmil, 73/4] emrine muhalefet olur.

Namazda okuyucu hatalarına (zelletü'l-kârî) düşmemeye özen gösterilmelidir. Harflerin mahreçleri ve sıfatları hususunda eksikleri bulunan görevliler mutlaka tashih-i huruf kursu alarak, tecvid kurallarına ve tekniğine uygun olarak okumalarını geliştirmeliler; Kur'an'ı yüzünden ya da ezbere hatasız okuyabilmelidirler. Bir din görevlisi hafız değilse hafızlık yapmaya niyet etmeli, ezberindeki ayet ve sûre miktarını artırmaya gayret etmelidir. Ayrıca tahkik, tertil ve hadr mertebelerinde Kur'an okuyabilmeli ve bu yöntemleri yerli yerince uygulayabilmelidir.

Din görevlisi Kur'an'ı yüzünden veya ezbere hatasız okuduğu gibi onun Mealine de hâkim olmalı, vaaz ve hutbelerde sıkça kullandığı ayetleri ezbere bilmelidir. Din görevlisinin vaaz ve hutbede bir ayeti yanlış telaffuz etmesi cemaat tarafından asla hoş karşılanmaz ve bu durum, onların din görevlisi hakkındaki düşüncelerini olumsuz yönde etkiler. Ayrıca din görevlisi, ayetleri doğru değerlendirebilmek için tefsir ilmi ve bu alandaki kaynak eserler hakkında yeterli bilgiye sahip olmalıdır.

Tefsir ilmi Kur'an-ı Kerim'i anlama ve anlatma faaliyetidir ki, Hz. Peygamber (s.a.s.) ile başlamıştır. Peygamberimiz (s.a.s.), Kur'an'ın anlamı bilinmeyen bazı kelimelerini açıklamış, mücmel ayetlerini tefsir etmiş ve Kur'an'da hükmü bulunmayan dinî konuları beyan etmiştir. Mesela Fâtiha sûresinin son ayetindeki, "kendilerine gazap edilenlerin" Yahudiler, "hak yoldan sapanların" Hıristiyanlar olduğunu [Tirmizî, Tefsir, 2], Bakara suresinin 238. ayetindeki "orta namazın" ikindi namazı olduğunu [Tirmizî. Salât, 133], namazın nasıl kılınacağını [Buhârî, Ezan, 18], namaz vakitlerini [Tirmizî, Salât, 1] ve bir kadının halası veya teyzesi ile birlikte aynı

erkeğin nikahı altında bulunmasının haram olduğunu [Ebû Dâvûd, Nikâh, 13] açıklamıştır.

Kur'an'ı anlama faaliyeti, sahabe döneminde devam etmiş, sahabe, Kur'an-ı Kerim'i; Kur'an, sünnet, içtihat ve re'y ile anlamaya ve yorumlamaya çalışmıştır. Sahabenin Kur'an-ı Kerim'i anlama derecesi farklılık göstermektedir. Çünkü Kur'an'ı anlamak için sadece Kur'an dilini bilmek yeterli olmamaktadır. Aklın iyi kullanılması ve Kur'an ilimlerine vakıf olunması da gerekmektedir. [Cerrahoğlu, Tefsir Tarihi, I, 72-72]

Sahabe döneminde Kur'an-ı Kerim'in tamamı sıra ile tefsir edilmediği gibi detaya da inilmemiş, icmalî anlam ile yetinilmiş, ayrıca yapılan yorumlar tedvin edilmemiştir. [Cerrahoğlu, Tefsir Tarihi, I, 90] Sonraki devirlerde, rivayet, dirayet, fıkhî, tasavvufî, işârî, ictimaî ve edebî, bilimsel tefsir çeşitleri ortaya çıkmıştır.

Kur'an'ı okuma, anlama ve anlatma faaliyetinin tam merkezinde bulunan bir din görevlisinin, ayetleri doğru anlamak ve anlatmak için bu alanda yazılmış Meal, tefsir ve diğer eserlerden yeterince istifade etmesi gerekir. Bu alanda istifade edilebilecek kaynaklardan bazıları şunlardır:

a) Tefsir Tarih ve Usûlu Kitapları

- *Tefsir Tarihi*, Prof. Dr. Muhsin Demirci, İstanbul 2010.
- *Tefsir Usûlü*, Prof. Dr. İsmail Cerrahoğlu, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara.
- *Tefsir Usûlü*, Prof. Dr. Muhsin Demirci, İstanbul 2012.

b) Kur'an-ı Kerim ve Meali

- *Kur'an Yolu Meali*, Prof. Dr. Hayrettin Karaman, Prof. Dr. İbrahim Kafi Dönmez, Prof. Dr. Mustafa Çağrıcı, Prof. Dr. Sadrettin Gümüş, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2013.

- *Kur'an-ı Kerim Meali*, Doç. Dr. Halil Altuntaş-Dr. Muzaffer Şahin, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2002.
- *Kur'an-ı Kerim Meali*, Prof. Dr. Hayrettin Karaman, Prof. Dr. Ali Özek, Prof. Dr. İbrahim Kafi Dönmez, Prof. Dr. Mustafa Çağrıcı, Prof. Dr. Sadrettin Gümüş, Doç. Dr. Ali Turgut, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1999.
- *Kur'an-ı Hakim ve Meali Kerim*, Hasan Basri Çantay, İstanbul 1953.

c) Tefsir Kitapları

- *Kur'an Yolu, Türkçe Meal ve Tefsir*, Heyet, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2003.
- *Hak Dini Kur'an Dili*, Elmalılı Hamdi Yazır, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 1935 vd.
- *Safvetü't Tefâsîr*, Muhammed Ali es-Sâbûnî, Beyrut 1981.
- *Hulâsatü'l-Beyân Fî Tefsîri'l-Kur'an*, Mehmed Vehbi Efendi, İstanbul 1928 vd.
- *Rûhu'l-Beyân*, İsmail Hakkı Bursevî (trc. Prof. Dr. H. Kâmil Yılmaz başkanlığında komisyon) İstanbul 2012.
- *Mefâtîhu'l-Gayb* (et-Tefsîru'l-Kebîr), Fahreddin er-Râzî.

3) Sünnet ve Hadis Bilgisi

Hadis, Allah Resûlü (s.a.s.)'nün söz, fiil, takrirleri; fiziksel, fıtrî yaratılış özellikleri veya ahlakî vasıflarıyla alakalı bize ulaşan her türlü bilgidir. Sünnet ise bazı hadislerden anlaşıldığına göre Peygamberimizin yaşam boyunca izlediği yol ve yöntemdir. Başka bir ifadeyle söylenecek olursa sünnet, Efendimizin kendisiyle özdeşleşen hayat tarzı, dünya ve ahirete bakış açısı demektir.

Kur'an-ı Kerim'den sonra İslam'ın ikinci kaynağı olan sünnet, Müslümanlar için büyük önem arz etmektedir. Kur'an-ı Ke-

rim'de geçen ittibâ ve iktidâ kavramları, Efendimiz (s.a.s.)'i rehber edinerek izinden gitmek ve bilinçli olarak ona uymak anlamına gelmektedir. Vahyin tebliğ edilmesinde bir elçi olarak Peygamberimize ne kadar ihtiyaç varsa, vahyin anlaşılıp hayata geçirilmesinde de onun sünnetine, rehberliğine ve önderliğine o kadar ihtiyaç vardır. Çünkü hadis ve sünnet, Yüce Kur'an'ın nebevi yorumudur. Bireysel ve toplumsal hayatta sünnetin merkeze alınması, Yüce Kur'an'ın merkeze alınması demektir. Çünkü Sevgili Peygamberimiz (s.a.s.), Kur'an-ı Kerim'i bize ulaştırmakla kalmamış, Hz. Aişe'nin "O'nun ahlakı Kur'an'dı" [Müslim, Müsafirin, 139] sözlerinde ifade ettiği gibi yaşamıyla da eşsiz bir örneklik sergilemiştir. Zira Kur'an'dan sonra sünnet, hayat düsturları içeren bir kılavuz olması yanında, ebedî hayatta mutluluğun da rehberidir. Bu nedenle bu dinin mensuplarının iyi bir hadis/sünnet bilgisine sahip olmaları ve hayatlarını ona göre düzenlemeleri olmazsa olmaz bir husustur. İslamî geleneğe uygun olarak insanların dünyaya geldikleri ilk anlarda kulaklarına ezan okunmasından, ahiret hayatına yolcu edildiği ana kadar hayatlarının her alanını hadisler ve nebevî sünnet kuşatmıştır. Dolayısıyla dinî sorumluluklarının farkında olan her birey, dünya hayatını sünnetin öğretileri ile tanzim etmeli, ondan ilham alan bir yaşam tarzını benimsemelidir. Aksi bir durumda onu ahirette bekleyen bedbahtlık, hüsran ve pişmanlıktan başka bir şey olmayacaktır.

Toplumda sağlıklı bir hadis anlayışının, dolayısıyla sağlıklı bir din anlayışının oluşması her şeyden önce din görevlilerinin sağlıklı bir hadis anlayışına sahip olmalarına bağlıdır. En küçük yerleşim birimlerinde görev yapan imamlardan başlayarak bütün din görevlileri, içinde yaşadığımız toplumun din anlayışının şekillenmesinde önemli etkiye sahiptirler. Zira onlar toplumda dini pratiklerin yerine getirilmesi ve temel bazı bilgilerin öğretilmesine rehberlik yapmaktadırlar. Onlar, camilerde ve din eğitimi verilen her alanda yaptıkları vaaz, irşat vb. faaliyetlerden, bu gibi yerlerin dışında değişik vesilelerle yapılan sohbetlere kadar her

yerde insanları aydınlatmakta ve problemlerinin çözümüne yardımcı olmaktadırlar.

Din görevlilerimizin bu önemli görevi yerine getirirken İslam'ın temel kaynaklarından biri olan hadis edebiyatından da müstağni kalamayacakları ve İslam'ın evrensel mesajlarının insanlara ulaştırılmasında pek çok hadise başvurmak durumunda kalacakları aşikârdır. İnsanların bir kısmının hadis bilgilerini takvim yapraklarından öğrendiği toplumumuzda, büyük bir kesimin sünnet/hadis bilgilerini din anlayışlarının şekillenmesinde etkili olan din görevlilerinden öğrendiklerini düşünmek yanlış olmaz. Yapılan bir çalışmada[1] insanların yarısının, hadisle ilgili bilgilerini din görevlilerinden öğrendiklerini belirtmiş olmaları bu düşünceyi pekiştirmektedir. Bu da din görevlilerinin sağlam bir sünnet/hadis bilgisine sahip olmalarının ve onu doğru bir şekilde kullanmalarının ne kadar önem arz ettiğini açıkça ortaya koymaktadır.

Her ne kadar hadis edebiyatı İslamî ilimler arasında en velud alanlardan olup bu alanda âlimlerin yazdığı bütün eserlerin gözden geçirilmesi mümkün olmayabilirse de, bir din görevlisi en azından hadis edebiyatından İslam'ın iman, ibadet ve ahlak anlayışını en özlü şekilde anlatan eserleri okumalı, onları iyice özümsemeli ve cemaatine aktarmalıdır.

Din görevlileri, her türlü irşat faaliyetinde kullanacakları hadis malzemesini Kütüb-ü Sitte gibi muteber hadis kaynaklarından seçmeli, içinde çok zayıf ve uydurma pek çok rivayet içeren, özensiz hazırlanmış kaynaklardan sakınmalıdırlar.

Hadisleri aktarırken öncelikle hadisin geçtiği aslî kaynaklara ulaşmaya dikkat etmelidirler. Halk dilinde meşhur olan hadislerin sıhhat durumlarının tespiti için Aclûnî'nin (v. 1141/1730) Keşfü'l-Hafâ ve Müzîlü'l-İlbâs Ammâ İştehera Mine'l-Ehâdîsi Alâ Elsineti'n-Nâs adlı eserinden faydalanılabilir.

1 bk. Sazcı, Ayhan, *Almanya'da Yaşayan Gurbetçi Müslümanlarımızın Sünnet Anlayışı* (A.Ü.İ.F. Basılmamış Lisans Tezi. Ankara-1994), s. 13.

Hadisleri doğru değerlendirmek ve amaca uygun kullanabilmek için en azından bazı temel hadis usulü terimleri bilinmelidir.

Özetle bir din görevlisi inançtan ahlaka, ibadetten muamelata, ilimden irfana, kültürden medeniyete kadar hayatın her alanı ile ilgili olarak yeterli derecede sünnet/hadis bilgisini haiz olmalıdır. Elde edilen bu bilgi ve birikimle İslam'ın genel prensipleri, Kur'an'ın belirleyiciliği, sünnetin rehberliği, aklıselimin verileri, geleneğin tecrübe ve öğretileri, insanların maslahatları, günümüzün şartları ve ihtiyaçları göz önünde bulundurularak Müslümanların çağdaş problemlerine çözümler üretmek nihai hedef olmalıdır. Hadis alanında başvurulabilecek bazı eserler şunlardır:

a) Hadis Usulü Kitapları

- *Hadis Usûlü*, Hayreddin Karaman, İstanbul 1965.
- *Hadis Usûlü*, Prof. Dr. Talat Koçyiğit, Ankara 1967.
- *Hadis Ricâli*, Ali Özek, İstanbul 1967.
- *Hadis İlimleri ve Istılahları*, Suphi, Salih (trc. M. Yaşar Kandemir) Ankara 1971.
- *Hadis Istılahları*, Prof. Dr. Talat Koçyiğit, Ankara 1981.
- *Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü*, Mücteba Uğur, Ankara 1992.
- *Hadis Edebiyatı*, Prof. Dr. İsmail Lütfi Çakan, İstanbul 1985.

b) Hadis Kitapları

- *Hadislerle İslam*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2012.
- *Tecrîd-i Sarîh Tercüme ve Şerhi*, Ahmed Naim-Kamil Miras, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 1928/1948.
- *Riyâzü's-Sâlihîn Tercüme ve Şerhi*, İmam Nevevî, (Tercüme ve Şerh: Prof. Dr. M. Yaşar Kandemir, Prof. Dr. İsmail L. Çakan, Prof. Dr. Raşit Küçük), İstanbul 2004.

- *Riyâzü's-Sâlihîn*, İmam Nevevî, (Çeviri: Prof. Dr. Mehmet Emin Özafşar, Prof. Dr. Bünyamin Erul), Diyanet İşleri Başkanlığı Yayını, İstanbul 2012.
- *Cem'u'l-Fevâid*, Rûdânî, Ankara 1988.
- *Kırk Hadis Kırk Yorum*, Prof. Dr. İsmail Hakkı Ünal, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2012.

4) Fıkıh ve İlmihal Bilgisi

Bir şeyi derinlemesine bilmek, anlamak ve kavramak gibi anlamlara gelen fıkıh, dinî bir terim olarak:

(a) Kişinin leh ve aleyhine (yararına ve zararına) olan şeyleri yani dinî hükümleri bilmesi,

(b) Müctehitlerin, amelî konular ile ilgili şer'î delilleri inceleyip bunlardan çıkardıkları amelî hükümler,

(c) Amelî konuları inceleyen ilim, anlamlarına gelir.

Davranış bilgisi demek olan ilmihâl ise, Rabbine, kendine ve içinde yaşadığı toplum ve çevreye karşı sorumlulukları olan ve bunu yerine getirme gücüne sahip bulunan insanın, kendisinden beklenenleri yerine getirmesinde ona kılavuzluk etmeyi hedefleyen derli toplu bilgilerden ibarettir. Bu bilgiler hem dinî metinlerin doğrudan belirlemelerini hem de bu belirlemeler etrafında oluşan yorumları, tecrübe birikimlerini ve uzun dönemlerden süzülüp gelen bir dinî yaşayış geleneğini temsil eder.[2]

İlmihal, her müslümanın bilmesi gereken akâid, ibadet, muamelat, ahlak ve siyerle ilgili temel dinî bilgilerden oluşur. Din görevlilerimizin muhatap oldukları soruların çoğunluğunu da ilmihâl konuları oluşturur. Dolayısıyla her din görevlisi iyi derecede ilmihâl bilgisine sahip olmalıdır.

Fıkıh ise, İslam hukukunun bütün alanlarını kapsar. Kendi içinde dahi birçok uzmanlık gerektiren bu ilmin tamamına hâkim

2 *İlmihal*, I, Komisyon, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1999.

olmak kolay değildir. Ancak her din görevlisinin fıkhın tarihi gelişimini, mezhepleri, fıkıh ilminin kaynaklarını, şer'î deliller ve fıkhın temel kavramlarını bilmesi gerekir.

Ayrıca din görevlisi, kendisine yöneltilen soruların cevaplarının gerekçesini söyleyebilecek kadar fıkıh nosyonuna sahip olmalıdır. Bu hususta usul kitaplarının yanı sıra dört mezhebin fıkhî görüşlerini ortaya koyan kitapları okumalıdır. Fıkıh konusunda müracaat edilebilecek bazı eserler şunlardır:

a) Fıkıh Tarihi ve Usulu Kitapları

- *İslam Hukuk Tarihi*, Prof. Dr. Hayrettin Karaman, İstanbul 1999.
- *İslam Hukuk İlminin Esasları Fıkıh Usûlü*, Prof. Dr. İbrahim Kâfi Dönmez, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2008.

b) İlmihal ve Fıkıh Kitapları

- *İlmihal I-II, Komisyon*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1999.
- *Diyanet İslam İlmihali*, Seyfettin Yazıcı-Lütfi Şentürk, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 1995.
- *Büyük İslam İlmihâli*, Ömer Nasuhi Bilmen, İstanbul 1957.
- *Delilleriyle İslam İlmihali*, Prof. Dr. Hamdi Döndüren, İstanbul 1991 vd.
- *Büyük Şafiî İlmihali*, Mehmet Keskin, İstanbul 2005.
- *Caferî İlmihali*, Mehmet Keskin, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2010.
- *İslam Işığında Günün Meseleleri*, Prof. Dr. Hayrettin Karaman, İstanbul.
- *Nimet-i İslam*, Mehmet Zihni Efendi.
- *İslam Fıkıh Ansiklopedisi*, Prof. Dr. Vehbe Zuhayli, İstanbul.

5) Diğer Bilgiler

Din görevlisi, gerek alanı gerekse alanı dışındaki konular hakkında kendini sürekli yetiştirme ve geliştirme gayreti içerisinde olmalı, okumayı alışkanlık haline getirmelidir. Büyük hatiplerin çoğu, başarılarını okudukları kitaplara borçludurlar. Okuma alışkanlığı olmayan bir din görevlisi, aynı konuları aynı örneklerle anlatmak zorunda kalabilir. Bu da muhataplarının "hocamız hep aynı şeyleri anlatıyor." demelerine sebep olur.

Tefsir, hadis, fıkıh, kelam, tasavvuf gibi temel İslam bilimlerinin yanı sıra güncel, aktüel sosyal, kültürel, bilimsel ve siyasal alanlarda bilgi sahibi olmak da çok önemlidir. Sadece dini ilimlerle yetinip, bahsedilen alanlarla ilgilenmeyen bir din görevlisinin, istenen verim ve başarıyı elde etmesi zordur. Ayrıca din görevlilerimizin, toplumun değer yargıları hakkında da yeterli bilgiye sahip olmaları gerekir. Aksi takdirde muhatabının ihtiyacına cevap vermesi ve ilgisini çekmesi pek mümkün değildir. Bu itibarla din görevlisi, yeni gelişmeleri, aktüel olayları vahyin ekseninde değerlendirmeli ve geleneğin mirasıyla yoğurarak insanlara sunmalıdır. Din görevlisi, bir ayağıyla geleneğe sağlam basarken diğer ayağıyla ilmî ve fikrî gelişmeleri sıcağı sıcağına takip edebilmelidir. Bir yandan günceli takip ederken diğer yandan zaman, mekan ve hitap ettiği kitleye göre kendini yenileyebilmelidir. Din görevlisi, sürekli ruhî ve fikrî bir atılım içinde olmalıdır ki bu durum onun hizmetlerine olumlu bir şekilde yansıyabilsin.

Öte yandan din görevlilerinin, sağlam ve sahih bilgiye ulaşabilmek için araştırma yöntemleri, materyal hazırlama ve geliştirme, zaman yönetimi gibi alanlarda da bilgi sahibi olmaları hizmetlerini daha etkin ve verimli bir şekilde yapabilmeleri açısından önem arz etmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

اُدْعُوا رَبَّكُمْ تَضَرُّعًا وَخُفْيَةً

“Rabbinize yalvararak
ve gizlice dua edin.”

A’RÂF, 7/55

DUANIN ÖNEMİ, ÂDÂBI VE FARKLI ZAMANLARDA YAPILACAK DUA ÖRNEKLERİ

DOÇ. DR. İSMAİL KARAGÖZ*

I. DUANIN ANLAMI VE ÖNEMİ

1) Duanın Anlamı

Dua, Allah'ın yüceliği karşısında insanın aczini ve zafiyetini itiraf etmesi, sevgi ve saygı ile O'nun lütuf ve yardımını, dünya ve ahirette nimetler ve iyilikler ihsan etmesini dilemesidir. Dua, kişinin üzerindeki sıkıntı, dert ve belayı gidermesi, günah, hata ve kusurlarını bağışlaması için Yüce Allah'a yalvarıp yakarması ve O'na hâlini arz edip niyazda bulunmasıdır. [Râğıb ve İbn Manzûr, "d-a-v" md.]

Dua; sınırlı, sonlu ve aciz olan insanın, bu halinin bilinci ile ve bütün benliğiyle sınırsız, sonsuz ve kudret sahibi olan Yüce Allah'a yönelip O'nunla arasında bir köprü ve diyalog kurmasıdır. Bu bilinçle yapılan dua, insanın Rabbine olan inancının, güveninin ve O'na teslim oluşunun bir göstergesidir.

2) Duanın Önemi

Dua, insanda doğuştan var olan bir duygudur. İnsan, üstesinden gelemeyeceği birçok olay, üzüntü ve sıkıntı ile karşılaşır. Böyle

* Rehberlik ve Teftiş Başkanı

anlarda, Allah'a sığınma ve O'ndan yardım isteme ihtiyacı hissiyle dua eder.

Normal zamanlarda dua etmeyen veya Allah'a inanmayan insanlar bile, darda kaldıkları ve sıkıntıya düştükleri zamanlarda duaya ihtiyaç duyarlar. Yüce Allah, bu durumu Yunus sûresinin 12. ayetinde şöyle açıklar:

وَإِذَا مَسَّ الْإِنْسَانَ الضُّرُّ دَعَانَا لِجَنْبِهِ أَوْ قَاعِدًا أَوْ قَآئِمًاۚ فَلَمَّا كَشَفْنَا عَنْهُ ضُرَّهُ مَرَّ كَأَنْ لَمْ يَدْعُنَا إِلَى ضُرٍّ مَسَّهُۜ كَذٰلِكَ زُيِّنَ لِلْمُسْرِفِينَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ

"İnsana bir zarar dokunduğu zaman, yan yatarken, otururken ya da ayaktayken bize dua eder; zararını kaldırdığımız zaman ise, sanki kendisine dokunan zarardan dolayı bize hiç dua etmemiş gibi davranır. İşte aşırı gidenlere yaptıkları şeyler böyle süslü gösterilmiştir."

Yüce Allah, bu ve benzeri ayetlerde sıkıntı zamanlarında insanların dua ettiklerini bildirmekte ve böylece dua etmenin, insanın fıtrî bir özelliği olduğuna vurgu yapmaktadır. Aynı zamanda sıkıntı anında dua edip, rahata kavuşunca duayı terk edenleri eleştirerek duanın sadece sıkıntılı zamanlarda değil, her zaman yapılması gerektiğini hatırlatmaktadır.

Dua yaptıktan sonra insan, gönlünde bir ferahlık ve rahatlık hisseder, isteğinin yerine getirileceği hususunda ümitvar olur. Bu yönü ile dua, ruhî bunalımlara karşı koruyucu sağlık tedbiri konumundadır.

a) Dua, İlahî Emirdir

Dua etmek, ayet ve hadislerde övülmüş ve teşvik edilmiştir:

اُدْعُوا رَبَّكُمْ تَضَرُّعًا وَخُفْيَةً *"Rabbinize yalvararak ve gizlice dua edin."* [A'râf, 7/55]

وَادْعُوهُ خَوْفًا وَطَمَعاً *"Allah'a (azabından) korkarak ve (rahmetini) umarak dua edin."* [A'râf, 7/56]

Bu iki ayet-i kerimede hem kesin bir üslupla dua edilmesi emredilmekte hem de nasıl dua edileceği bildirilmektedir.

Peygamberimiz (s.a.s.), müminleri dua etmeye teşvik etmektedir:

فَعَلَيْكُمْ عِبَادَ اللّٰهِ بِالدُّعَاءِ *"Ey Allah'ın kulları! Size dua etmenizi tavsiye ederim."* [Hâkim, Deavât, I, 493; Tirmizî, Deavât, 102]

سَلُوا اللّٰهَ مِنْ فَضْلِهِ فَإِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ أَنْ يُسْأَلَ وَأَفْضَلُ الْعِبَادَةِ اِنْتِظَارُ الْفَرَجِ

"Allah'ın fazlından isteyin, çünkü Allah kendisinden bir şey istenmesini sever. En faziletli ibadet (dua edip) bir sıkıntının kalkmasını beklemektir." [Tirmizî, Deavât, 116]

b) Dua, İbadettir

Duanın ibadet olduğunu Sevgili Peygamberimiz şu hadis-i şeriflerinde haber vermiştir:

اَلدُّعَاءُ مُخُّ الْعِبَادَةِ *"Dua, ibadetin özüdür."* (Tirmizî, Deavât, 1]

اَفْضَلُ الْعِبَادَةِ هُوَ الدُّعَاءُ *"En faziletli ibadet duadır."* [Hâkim, Deavât, I, 491]

c) Dua Etmemek Allah'ın Gazabını Celbeder

مَنْ لَا يَدْعُو اللّٰهَ يَغْضَبْ عَلَيْهِ *"Kim Allah'a dua etmezse, Allah ona gazap eder."* [İbn Hibbân, Zikir ve Dua, No: 890; Hâkim, Deavât, I, 491; Tirmizî, Deavât, 2; İbn Mâce, Dua, 1] anlamındaki hadis, bu gerçeği ifade etmektedir. Çünkü dua etmeyen insan, hem Allah ve Peygamberin "dua edin" emrine uymamış, hem de büyüklenmiş, kendisini Allah'a karşı müstağni görmüş demektir. Bu durum, kulluk ile bağdaşmaz ve Allah'ın gazabını celbeder.

d) Dua, Müminin Manevî Silahıdır

اَلدُّعَاءُ سِلاَحُ الْمُؤْمِنِ وَعِمَادُ الدِّينِ وَنُورُ السَّمَوَاتِ وَالْاَرْضِ *"Dua, müminin silahıdır; dinin direğidir; göklerin ve yerin nurudur"* [Hâkim, Deavât, No: 1812; Heysemî, Ed'ıye, 5, No: 17198] anlamındaki hadis, duanın mümini birtakım sıkıntı, kaza ve belalardan koruyacağını ifade etmektedir. Buradaki "silah" izafî anlamdadır. İnsan, "silah" ile düşman saldırılarına karşı kendini korur. Hadiste dua da silaha benzetilmiştir. Çünkü insan dua ederek Allah'tan kendisini görünür görünmez kazalardan, belalardan ve afetlerden korumasını ister. Eğer şartlarına uygun ve ihlas ile dua edebilirse, Allah onu korur. Böylece dua, müminin manevi silahı olur.

II. DUANIN USÛL VE ÂDÂBI

Dua etmek; Yüce Allah'a iman ve ibadet etmenin bir gereğidir. Bu sebeple duanın makbul olabilmesi için, bir kısım usul, âdâb ve kurallara riayet edilmesi gerekir. Bu usul, âdâb ve kuralları şöyle sıralayabiliriz:

1) Duadan Önce Tövbe ve İstiğfar Edilmelidir

Israrla günah işleyen, haramlardan uzak durmayan bir kulun duasının makbul olmayacağını Peygamberimizin şu hadisi açıkça ortaya koymaktadır:

اَلرَّجُلُ يُطِيلُ السَّفَرَ أَشْعَثَ أَغْبَرَ يَمُدُّ يَدَيْهِ اِلَى السَّمَاءِ يَا رَبِّ يَا رَبِّ وَمَطْعَمُهُ حَرَامٌ وَمَشْرَبُهُ حَرَامٌ وَمَلْبَسُهُ حَرَامٌ وغُذِيَ بِالْحَرَامِ فَأَنّٰى يُسْتَجَابُ لِذٰلِكَ

"Allah yolunda seferler yapmış, üstü başı tozlanmış, ellerini semaya kaldırarak, 'Ya Rabbi' 'Ya Rabbi' diye dua eden ancak bununla birlikte yediği haram, içtiği haram, giydiği haram, gıdası haram olan bir adamın duası nasıl kabul olur?" [Müslim, Zekât, 19]

Bu itibarla mümin, duaya başlamadan önce günahlarını itiraf edip ihlas ile Allah'a tövbe etmeli ve O'ndan af ve mağfiret dilemelidir. Aynı zamanda mümin, ruhen ve bedenen duaya hazır hâle gelmeli, mümkünse abdest alıp kıbleye dönmelidir. [Buhârî, Deavât, 24; İbn Mâce, Dua, 13]

2) Duaya Eûzü Besmele, Hamdele ve Salvele ile Başlanmalıdır

Ayet ve hadislerde hayvanın Allah'ın adı anılarak kesilmesi [En'âm, 6/18], besmele ile yenilip içilmesi [Ebû Dâvûd, Et'ıme, 15], Allah'ın adı ile [Alak, 96/1] ve eûzü çekerek Kur'an okunması [Nahl, 16/98] emredilmektedir. Dua da bir ibadet olduğuna göre, duaya da eûzü ve besmele çekerek başlanmalı, sonra Allah'a hamd ve Peygamberimize salat ve selam getirilmelidir. Peygamberimiz (s.a.s.) duaya, سُبْحَانَ رَبِّيَ الْعَلِيِّ الْاَعْلَى الْوَهَّابِ *"Yücelerin yücesi ve bağışlayıcı olan Rabbimi, bütün noksanlıklardan tenzih ederim"* diyerek başlamış [Ahmed, IV, 54; Hâkim, Dua, I, 498] ve şöyle buyurmuştur:

إِذَا صَلَّى أَحَدُكُمْ فَلْيَبْدَأْ بِتَحْمِيدِ اللّٰهِ وَالثَّنَاءِ عَلَيْهِ ثُمَّ لْيُصَلِّ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وسَلَّمَ ثُمَّ لْيَدْعُ بَعْدُ مَا شَاءَ

"Biriniz dua ettiği zaman, Allah'a hamd ve övgü ile başlasın, sonra Peygambere salât etsin, sonra dilediği duayı yapsın." [Tirmizî, Deavât, 66; Ebû Dâvûd, Salât, 358]

3) Duada Eller Semaya Açılmalıdır

Peygamber Efendimiz (s.a.s.), dua ettiği zaman koltuk altları görünecek kadar ellerini semaya kaldırmıştır. Sahabeden Ebû Musa el-Eş'arî, Efendimizin dua ederken koltuk altları görünecek kadar ellerini kaldırdığını bildirmiştir. [Buhârî, Deavât, 22] Ayrıca Allah Resulü'nün duada parmaklarını omuz hizasına kadar kaldırdığı da rivayet edilmiştir. [Hâkim, Deavât, I, 536]

Yağmur duasında ellerin konumu diğer dualardan farklıdır. Peygamberimiz (s.a.s.)'in yağmur duasında ellerini fazlaca kaldırdığı [Buhârî, İstiska, 21], şehadet parmağını kaldırdığı [Taberanî, el-Mu'cemü'l-Evsat, No: 5981], ellerinin üst kısmını yüzüne, iç kısmını yere çevirerek dua ettiği [Ahmed, No: 12239], şeklinde rivayetler vardır.

Diğer dualarda değil de sadece yağmur duasında ellerin üst kısmının semaya kaldırılmasının hikmeti, üst giysisinin çevrildiği gibi mevcut durumun yani kuraklığın yağmura dönüşmesini istemektir.

Hz. Aişe (r.anha.) validemiz Peygamberimizin yatmadan önce yaptığı duada ellerinin konumu ile ilgili şu bilgiyi vermiştir:

أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّم كَانَ إِذَا أَوَى إِلَى فِرَاشِهِ كُلَّ لَيْلَةٍ جَمَعَ كَفَّيْهِ ثُمَّ نَفَثَ فِيهِمَا فقَرَأَ فِيهِمَا قُلْ هُوَ اللّٰهُ أَحَدٌ وَقُلْ أَعُوذُ بِربِّ الْفَلَقِ وَقُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ ثُمَّ يَمْسَحُ بِهِمَا مَااسْتَطَاعَ مِنْ جَسَدِهِ يَبْدَأُ بِهِمَا عَلَى رَأْسِهِ وَوَجْهِهِ وَمَا أَقْبَلَ مِنْ جَسَدِهِ يَفْعَلُ ذٰلِكَ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ

"Resûlullah (s.a.s.), her gece yatağına girdiği zaman avuçlarını birleştirir, sonra avucuna üfler sonra (e'ûzü besmele çekip) İhlâs, Felak ve Nâs surelerini okur, sonra elleri uzanabildiği yere kadar vücudunu mesh ederdi. Bu işlemi yapmaya önce başından başlar, yüzüne ve vücudunun ön taraflarına mesh ederdi. Bunu üç defa yapardı." [Tirmizî, Deavât, 21; Ebû Dâvûd, Edeb, 107]

4) Dua İhlaslı ve Bilinçli Olarak Yapılmalıdır

Dil ile dua cümlelerini söylerken, zihin başka düşüncelere dalmamalı; insan, bütün varlığı ile Allah'a yönelmeli, bilerek ve isteyerek, ihlas ve samimiyetle dua etmelidir.

فَادْعُوا اللّٰهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ *"Kâfirlerin hoşuna gitmese de siz, dini yalnız Allah'a hâlis kılarak O'na dua edin."*

[Mü'min, 40/14] anlamındaki ayetler ile [Yunus, 10/22; Ankebût, 29/65; Lokman, 31/32].

وَاعْلَمُوا أَنَّ اللّٰهَ لاَ يَسْتَجِيبُ دُعَاءً مِنْ قَلْبٍ غَافِلٍ لَاهٍ *"Biliniz ki, Allah gafil bir kalpten gelen duayı kabul etmez."* [Tirmizî, Deavât, 66] anlamındaki hadis, duanın ihlaslı ve şuurlu yapılması gerektiğini ifade etmektedir.

5) Kabul Olacağına İnanılarak ve Israrla Dua Edilmelidir

Yüce Rabbimiz, duaları işiten ve kabul edendir. [Âl-i İmrân, 3/38] Bu itibarla her mümin, kabul olacağına inanarak dua yapmalıdır. Nitekim bu hususta Peygamberimiz (s.a.s.), أُدْعُوا اللّٰهَ وَأَنْتُمْ مُوقِنُونَ بِالْإِجَابَةِ *"Kabul edileceğine kesin bir şekilde inanarak Allah'a dua edin."* [Tirmizî, Deavât, 66] tavsiyesinde bulunmuştur. Bir kutsi hadiste de Yüce Rabbimiz; اَنَا عِنْدَ ظَنِّ عَبْدِي بِي وَ اَنَا مَعَهُ اِذَا دَعَانِي *"Ben, kulumun bana olan zannı üzereyim ve bana dua ettiği zaman ben onunla beraberim."* [Müslim, Zikir, 19] buyurmaktadır.

Allah Resûlü, şu hadisleriyle de duada ısrarlı olunması gerektiğini belirtmiştir:

إِذَا دَعَا أَحَدُكُمْ فَلْيَعْزِمِ الْمَسْأَلَةَ وَلاَ يَقُولَنَّ اَللّٰهُمَّ إِنْ شِئْتَ فَأَعْطِنِى فَإِنَّهُ لَا مُسْتَكْرِهَ لَهُ *"Biriniz, dua ettiği zaman, isteğinde azimli olsun (Talebini kesin olarak dile getirsin). 'Allah'ım! Dilersen bana ver' demesin. Çünkü Allah'ı zorlayacak herhangi bir güç yoktur."* [Buhârî, Deavât, 21; Müslim, Zikir, 7]

يُسْتَجَابُ لِأَحَدِكُمْ مَالَمْ يَعْجِلْ يَقُولُ قَدْ دَعَوْتُ رَبِّى فَلَمْ يُسْتَجَبْ لِى *"Rabbime dua ettim de kabul edilmedi, diyerek acele etmediğiniz sürece Allah dualarınızı kabul eder."* [Buhârî, Deavât, 22; Müslim, Zikir, 92]

Dolayısıyla mümin, Yüce Allah'tan isteğinde ısrarlı olmalı, isteğim yerine gelmedi diye duadan vazgeçmemelidir. Peygamberi-

miz (s.a.s.) de dua ettiği ve bir şey istediği zaman üç sefer tekrar ederdi. [Müslim, Cihâd, 107]

Bununla birlikte duanın kabul olunması için dua usul ve âdâbına riayet etmek ve haddi aşmamak gerekir. Duada dinen haram ve yasak olan şeyleri talep etmek, sebeplere tutunmadan birşeyin gerçekleşmesini istemek, günah işlemeye ısrarla devam ettiği hâlde Allah'tan isteklerde bulunmak duada haddi aşmaktır. Duada haddi aşmak ise duanın kabul edilmemesinin sebebidir. Konuyla ilgili Allah Resûlü, şöyle buyurmuştur:

لَا يَزَالُ يُسْتَجَابُ لِلْعَبْدِ مَالَمْ يَدْعُ بِإِثْمٍ أَوْ قَطِيعَةِ رَحْمٍ *"Kul, günah talep etmedikçe veya sıla-i rahmin kopmasını istemedikçe duası kabul edilmeye devam eder."* [Müslim, Zikir, 25]

Dua ettikten sonra sonucu Allah'a havale etmek gerekir. Allah, kulunun istediğini hemen verebileceği gibi, daha sonra da verebilir. Ayrıca kulun isteği belki kendisi için hayırlı değildir, Allah, ona daha hayırlı olanı verir veya mükâfatını ahirete bırakır. [Tirmizî, Deavât, 133]

Dua, her zaman ve her yerde yapılabilir. Bununla birlikte Arefe günü ve geceleri, Ramazan ayı, Cuma ve bayram gün ve geceleri, seher vakitleri, gecenin üçte ikisi, sabah ve akşam vakitleri, ezan ile kamet arasında, secdede ve namaz akabinde yapılan duaların kabul edileceği ile ilgili hadisler vardır. Ayrıca Kur'an'da muttakiler, seher vakitlerinde Allah'tan bağışlanma dileyen kişiler olarak tanımlanmaktadır. [Zâriyât, 51/18]

6) Kısık Bir Sesle ve Yalvararak Dua Edilmelidir

Bağırıp çağırmadan, riyadan sakınarak, samimi bir yalvarış ve kısık sesle dua edilmesi duanın âdâplarındandır. Bu hususta Yüce Rabbimiz, şöyle buyurmaktadır:

اُدْعُوا رَبَّكُمْ تَضَرُّعًا وَخُفْيَةً اِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ *"Rabbinize yalvararak ve içten dua edin. Çünkü O, haddi aşanları sevmez."* [A'râf, 7/55]

وَاذْكُرْ رَبَّكَ فِى نَفْسِكَ تَضَرُّعاً وَخِيفَةً وَدُونَ الْجَهْرِ مِنَ الْقَوْلِ بِالْغُدُوِّ وَالْآصَالِ وَلَا تَكُنْ مِنَ الْغَافِلِينَ

"Rabbini, içinden, yalvararak ve korkarak, yüksek olmayan bir sesle sabah akşam an, gafillerden olma." [A'râf, 7/205]

Allah Resûlü, bir yolculuk esnasında sahabenin yüksek sesle tekbir ve tehlil getirmesi üzerine şöyle buyurmuştur:

يَا اَيُّهَا النَّاسُ اِرْبَعُوا عَلَى أَنْفُسِكُمْ فَإِنَّكُمْ لاَ تَدْعُونَ أَصَمَّ وَلاَغَائِباً إِنَّكُمْ تَدْعُونَ سَمِيعاً قَرِيبًا وَهُوَ مَعَكُمْ

"Ey İnsanlar! Kendinizi yormayın. Çünkü sizler sağır ve uzaktaki birine değil, her an sizinle olan, her şeyi duyan Allah'a dua ediyorsunuz" [Buhârî, Cihâd,131]

Duayı sessizce ve yalvararak yapmak, ihlasın gereğidir. Yüksek sesle yapılan duaya, riya karışabilir. Bu sebeple Hanefî bilginler, namazda Fâtiha sonunda "âmin" kelimesini sessiz söylemenin daha faziletli olduğu ictihadında bulunmuşlardır.

Yüksek sesle bağırarak dua etmek adaba da uygun değildir. Çünkü وَهُوَ مَعَكُمْ أَيْنَ مَا كُنْتُمْ *"Nerede olursanız olun Allah sizinle beraberdir."* [Hadîd, 57/4] anlamındaki ayet ile,

وَاَنَا مَعَهُ اِذَا دَعَانِي *"Bana dua ettiği zaman ben onunla beraberim."* [Müslim, Zikir, 19] anlamındaki kutsî hadiste beyan edildiği gibi biz nerede olursak olalım Allah bizimle beraberdir. Allah, bizim kısık sesle bile olsa yaptığımız duaları duyar. Hatta وَنَحْنُ اَقْرَبُ اِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ *"Biz insana şah damarından daha yakınız."* [Kâf, 50/16] anlamındaki ayette bildirildiği gibi O, bize bizden, şah damarımızdan da yakındır. Bu itibarla, duada bağırıp çağırmak, süslü olsun ve beğenilsin diye yapmacık hareketlerde bulunmak doğru değildir.

Dualar, ibadet şuuruyla, dinî vakar ve ölçülere uygun olarak yapılmalıdır. Gösterişe düşkün, dinî şuurdan mahrum birtakım kişileri memnun etmek için, süslü ifadelerle hüner göstermeye çalışmak, duanın amacına ve ruhuna aykırıdır. Kur'an ve sünnette yer alan dualar, kapsamlı ve veciz sözler tercih edilmeli, tekellüf, kafiye ve seci yapmaktan kaçınılmalıdır. Zira Allah Resûlü de kısa, özlü ancak kapsamlı sözlerle dua etmeyi tercih ederdi. [Ebû Dâvûd, Salât, 358]

7) Sadece Allah'a Dua Edilmelidir

Dua, sadece Allah'a yapılmalı, araya başka aracılar sokulmamalıdır. Her namazda okuduğumuz Fâtiha suresinde, إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ *"Sadece Sana ibadet eder, sadece Senden yardım dileriz"* diyerek bunu dile getiririz. Şu ayet-i kerime de yalnız Allah'a dua edilmesi gerektiğini vurgular:

فَلَا تَدْعُ مَعَ اللّٰهِ اِلٰهًا اٰخَرَ فَتَكُونَ مِنَ الْمُعَذَّبِينَ *"Öyle ise sakın Allah ile beraber başka bir ilâha yalvarma, sonra azaba uğrayanlardan olursun."* [Şuarâ, 26/213]

Allah'ı bırakıp da zararı ve faydası dokunmayan, hatta zararı faydasından çok olan varlıklara dua edenler (putlardan, türbelerden, ölülerden yardım isteyenler, medet umanlar) şu ayet-i kerimede kınanmaktadır:

يَدْعُو مِنْ دُونِ اللّٰهِ مَا لَا يَضُرُّهُ وَمَا لَا يَنْفَعُهُ ذٰلِكَ هُوَ الضَّلَالُ الْبَعِيدُ *"O, Allah'ı bırakır da kendine ne zarar, ne de fayda veren şeylere tapar. Bu da derin sapıklığın ta kendisidir."* [Hac, 22/12]

Diğer taraftan duada Yüce Allah'ın isimlerine çokça yer verilmelidir. Yüce Allah, Kur'an'da;

وَلِلّٰهِ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَى فَادْعُوهُ بِهَا *"En güzel isimler Allah'ındır. O hâlde O'na o güzel isimler ile dua edin."* [A'râf, 7/180] anlamındaki ayeti ile kendisine, esmâ-i hüsnâ ile dua edilmesini emretmekte ve

قُلِ ادْعُوا اللّٰهَ أَوِ ادْعُوا الرَّحْمٰنَ أَيًّا مَا تَدْعُوا فَلَهُ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنٰى *"De ki: İster Allah diye dua edin, ister Rahman diye dua edin, hangisiyle dua ederseniz (edin) en güzel isimler O'nundur."* [İsrâ, 17/110] anlamındaki ayet ile de Allah, Rahman isimleri ya da diğer isimlerinden biri ile dua edilebileceğini bildirmektedir. Hem Kur'an hem de hadislerdeki dua örneklerinde bu uygulama bize öğretilmiştir.

8) Salih Amel ve Hayırlı İşler Duada Vesile Edilmelidir

Mümin, duanın kabul olması için işlediği salih ve hayırlı amelleri vesile etmelidir. Bunun örnekleri hadislerde vardır. Örneğin bir yolculuk esnasında yağmura tutulan ve bir mağarada mahsur kalan üç arkadaş, hayırlı amellerini vesile kılarak Allah'a yalvarmışlar ve neticede mağaradan kurtulmuşlardır. [Müslim, Zikir ve Dua, 100]

Hâkim'in *Müstedrek* adlı eserinde Peygamberimizin de duada vesile edilebileceği ile ilgili şöyle bir rivayet vardır:

Görme özürlü biri gelip Peygamberimizden iyileşmesi için kendisine dua etmesini ister. Peygamberimiz, bu kimseye güzelce bir abdest almasını ve iki rekât namaz kılmasını ve şöyle dua etmesini emreder:

اَللّٰهُمَّ اِنِّي أَسْأَلُكَ وَأَتَوَجَّهُ إِلَيْكَ بِنَبِيِّكَ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَبِيِّ الرَّحْمَةِ يَا مُحَمَّدُ إِنِّي أَتَوَجَّهُ بِكَ إِلَى رَبِّكَ فِي حَاجَتِي هٰذِهِ فَتَقْضِيهَا لِي اَللّٰهُمَّ شَفِّعْهُ فِيَّ وَشَفِّعْنِي فِيهِ

"Allah'ım! Senden (bana şifa vermeni) istiyorum, rahmet peygamberi olan elçin Muhammed (s.a.s.)'i vesile ederek Sana yöneliyorum. Ey Muhammed! Ben, şu ihtiyacımı gidermesi için seninle Rabbine yöneliyorum. Allah'ım! O'nu (peygamberini) bana şefaatçi kıl ve ihtiyacım konusunda onu bana şefaatçi eyle." [Hâkim, Deavât, No: 1909, 1929-1930, I, 519, 526]

Dikkat edilirse bu hadiste, Peygamberimizden bir şey istenmemekte, istekler doğrudan Allah'a arz edilmekte, sadece Allah'ın en sevgili kulu ve son peygamberi (s.a.s.), duanın kabulü için vesile edilmektedir. Konu ile ilgili üç rivayetten ikisinde, Peygamberimizden bu duayı öğrenen kişinin dua ettiği ve iyileştiği bildirilmektedir. [Hâkim, Deavât, No: 1929-1930, I, 526]

9) Duanın Sonunda Peygamberimize Salat-ü Selam Getirilmeli ve Fâtiha Sûresi Okunmalıdır

Duanın sonunda âmin ve رَبَّنَا وَتَقَبَّلْ دُعَاءِ *"Ya Rabbi! Duamı kabul et"* [İbrahim, 14/40] denilmeli ve eller yüze sürülmelidir. Çünkü Sevgili Peygamberimiz (s.a.s.), Hz. Ömer'in haber verdiğine göre duanın sonunda ellerini yüzüne sürerdi. [Tirmizî, Deavât, 11]

Yine duanın sonunda Peygamberimize salat ve selam getirilmeli ve Kur'an'ın ilk suresi olan Fâtiha sûresi okunmalıdır. Fâtiha'yı okuyan kimsenin duası kabul olur. Bir kutsî hadiste Yüce Allah, şöyle buyurmuştur:

"Fâtiha'yı kendim ile kulum arasında ikiye böldüm: Yarısı benim, yarısı da kulumundur. Kulumun istediği hakkıdır, kendisine verilecektir."

Hadisin devamında Peygamberimiz (s.a.s.) şöyle demiştir:

"Bir kul, اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ *dediği zaman Yüce Allah; 'Kulum bana hamd etti.' der."*

Kul; اَلرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ *dediğinde Yüce Allah, 'Kulum beni övdü.' der.*

Kul, مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ *dediğinde, Allah, 'Kulum beni yüceltti, bana saygı gösterdi.' der.*

Kul, اِيَّاكَ نَعْبُدُ وَاِيَّاكَ نَسْتَعِينُ *dediği zaman Allah, 'Bu benim ile kulum arasındadır. (ibadet eden kuluma, yardım etmek bana aittir) Kulumun istediği verilecektir.' der.*

Kul, اِهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَۙ صِرَاطَ الَّذِينَ اَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْۙ غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّٓالّ۪ينَ *dediği zaman Allah, 'Bu dilek kula aittir, istediği verilecektir.' buyurur."* [Müslim, Salât, 38]

III. FARKLI ZAMANLARDA YAPILACAK DUA ÖRNEKLERİ

1) Tövbe ve İstiğfar Duası

Tövbe, kulun işlediği bir günahtan pişmanlık duyup, bir daha işlemeyeceğine dair yüce Allah'a söz vermesi ve O'ndan af dilemesidir. Af isteği, kulun hatalarından dolayı vicdanında duyduğu rahatsızlıktan ortaya çıkar. Günahlar, Allah'ın rızası ile kul arasında bir perdedir. Bu perdenin ortadan kalkması, kişinin yapacağı tövbeye bağlıdır. Sevgili Peygamberimiz, kulların günah işleme ve tövbe etmeleriyle ilgili şöyle buyurmuştur.

كُلُّ بَنِي آدَمَ خَطَّاءٌ وَخَيْرُ الْخَطَّائِينَ التَّوَّابُونَ *"Her insan günah işleyebilir. Günah işleyenlerin en hayırlıları ise tövbe edenlerdir."* [İbn Mâce, Zühd, 30]

Tövbe, bütün müminlere emredilen bir görevdir. Çünkü kullar, Allah'ın kendilerini mükellef kıldığı her hususu, ne kadar gayret etseler de gereği gibi yerine getiremeyip hata yapabilirler. Bunun için yüce Rabbimiz:

وَتُوبُٓوا اِلَى اللّٰهِ جَم۪يعًا اَيُّهَا الْمُؤْمِنُونَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ *"Ey müminler! Hepiniz Allah'a tövbe edin ki kurtuluşa eresiniz."* [Nûr, 24/31] buyurmuştur.

Tövbenin Allah katında makbul olması için içten gelerek, tam bir ihlasla yapılması gerekir. Bu da kalp ile pişman olup bu pişmanlıktan dönmemek, dil ile istiğfar etmek, fiilen de günahı terk etmekle mümkün olur. Bunun yanında, kul ve kamu hakkı içeren konularda tövbenin kabul edilebilmesi için öncelikle hak sahiplerinin hakkını vermek ya da onlarla helalleşmek gerekir. İşte

böyle bir tövbe Kur'an'da içtenlikle yapılan tövbe olarak ifade edilmiş ve şöyle buyrulmuştur:

يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا تُوبُٓوا اِلَى اللّٰهِ تَوْبَةً نَصُوحًاۜ *"Ey iman edenler! Allah'a içtenlikle tövbe edin..."* [Tahrîm, 66/8]

Mümin, günahının bağışlanması için Allah'a istediği sözlerle yalvarabilir. Efendimizin yaptığı ve günahların affını talep eden şu duaları da ihlasla okuyabilir:

اللَّهُمَّ اغْسِلْ خَطَايَاىَ بِمَاءِ الثَّلْجِ وَالْبَرَدِ، وَنَقِّ قَلْبِى مِنَ الْخَطَايَا، كَمَا يُنَقَّى الثَّوْبُ الْأَبْيَضُ مِنَ الدَّنَسِ، وَبَاعِدْ بَيْنِى وَبَيْنَ خَطَايَاىَ كَمَا بَاعَدْتَ بَيْنَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ.

"Allahım! Benim günahlarımı kar ve dolu suyu ile yıka! Kalbimi beyaz elbisenin kirden temizlendiği gibi günahlardan temizle! Benimle günahlarımın arasını doğu ile batının arasını uzaklaştırdığın gibi uzaklaştır." [Buhârî, Deavât, 38, 43-45; Müslim, Dua, 49]

اَللّٰهُمَّ إِنِّي ظَلَمْتُ نَفْسِى ظُلْماً كَثِيرًا وَلَا يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلَّا أَنْتَ فَاغْفِرْ لِى مَغْفِرَةً مِنْ عِنْدِكَ وَارْحَمْنِى إِنَّكَ أَنْتَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ

"Allah'ım! Ben gerçekten nefsime çok zulmettim. Günahları ancak sen bağışlarsın. Beni katından bir mağfiret ile bağışla, bana merhamet et. Şüphesiz sen çok bağışlayansın, çok merhametli olansın." [Buhârî, Ezan, 149, Deavât 17, Tevhîd, 9; Müslim, Zikir ve Dua, 48]

اَللّٰهُمَّ اغْفِرْ لِى خَطِيئَتِى وَجَهْلِى وَإِسْرَافِى فِى أَمْرِى وَمَا أَنْتَ أَعْلَمُ بِهِ مِنِّى

اَللّٰهُمَّ اغْفِرْلِى جِدِّى وَهَزْلِى وَخَطَئِى وَعَمْدِى وَكُلُّ ذٰلِكَ عِنْدِى

اَللّٰهُمَّ اغْفِرْ لِى مَا قَدَّمْتُ وَمَا أَخَّرْتُ وَمَا أَسْرَرْتُ وَمَا أَعْلَنْتُ وَمَا أَنْتَ أَعْلَمُ بِهِ مِنِّى أَنْتَ الْمُقَدِّمُ وَأَنْتَ الْمُؤَخِّرُ وَأَنْتَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

"Allah'ım! Günahlarımı, bilgisizlik yüzünden yaptıklarımı, haddimi aşarak işlediğim kusurlarımı, benden daha iyi bildiğin bütün suçlarımı bağışla!

Allah'ım! Ciddî ve şaka yollu yaptıklarımı, yanlışlıkla ve bilerek işlediğim günahlarımı affeyle! Bütün bu kusurların bende bulunduğunu itiraf ederim.

Allah'ım! Şimdiye kadar yaptığım, bundan sonra yapacağım, gizlediğim ve açığa vurduğum, ölçüsüz bir şekilde işlediğim ve benden daha iyi bildiğin günahlarımı affeyle! Öne geçiren de sen, geride bırakan da sensin. Senin gücün her şeye yeter." [Buhârî, Deavât, 60; Müslim, Zikir ve Dua, 70]

2) Ezan Duası

Medine'ye hicretten sonra, Mescid-i Nebevî'nin inşası tamamlanıp düzenli bir şekilde cemaatle namaz kılınmaya başlanınca, Peygamberimiz (s.a.s.), vakitlerin girdiğini duyurmak için ne yapılabileceğini sahabe ile istişare etmiştir. Neticede kendisine vahiyle ve bazı sahabelere de rüya yoluyla bugünkü ezanın şekli öğretilmiştir. Ezan, sahabeden Hz. Bilal (r.a.) tarafından sabah namazında, yüksekçe bir evin damında okunmuş ve Müslümanlarca günümüze değin okunmaya devam etmiştir.

Ezan, sünnet-i müekked olmakla birlikte, Müslümanlığın şiarı hâline gelmiştir. Ezan aracılığıyla halka hem namaz vaktinin girdiği ilan edilmekte, hem de Allah'ın büyüklüğü, Peygamberimizin O'nun elçisi ve namazın kurtuluş olduğu ilan edilmektedir.

Ezan, Müslümanın kimliğidir. Bir aidiyeti ifade eder. Özgürlük bildirisi olan ezan, müminleri Allah'a itaat etmeye, şuura, uyanıklığa, takvaya davet eden bir bildiridir. Gönüller onunla yumuşar, duygu yüklü terennümleriyle gözler dolar, ona alışık kulaklar, onu dinlemekten zevk alır. Ezanın hayatımızdaki kıymetini bilebilmek için ezandan kısa bir süre ayrı kalmak yeter.

Ezan, bir tek olan Allah'a kulluğa, Rahmet Peygamberi Efendimiz (s.a.s.)'e ümmet olmaya, kötülüklerden ve hayatın monotonluğundan alıkoyan namaza ve bu temel esaslar ekseninde huzur ve mutluluğa çağrıdır. Bu itibarla ezanı duyan mümin, bu kutsal çağrıya kayıtsız kalmaz, büyük bir saygı ve hürmetle ona icabet eder. Ezan okunurken konuşulmaz, müzik çalınmaz, selam verilmez, hatta Kur'an bile okunmaz. Çünkü Peygamberimiz (s.a.s.);

إِذَا سَمِعْتُمُ النِّدَاءَ فَقُولُوا مِثْلَ مَا يَقُولُ الْمُؤَذِّنُ *"Ezanı duyduğunuz zaman müezzinin söylediğini söyleyin"* [Buhârî, Ezan, 7] buyurmuştur.

Peygamberimiz (s.a.s.), ezan işitildiğinde aşağıdaki duanın okunmasını tavsiye etmiş ve bu duayı yapanlara kıyamet günü mutlaka şefaatinin ulaşacağını müjdelemiştir.

أَللّٰهُمَّ رَبَّ هٰذِهِ الدَّعْوَةِ التَّآمَّةِ وَالصَّلاَةِ الْقَآئِمَةِ اٰتِ مُحَمَّدًا۟ الْوَسِيلَةَ وَالْفَضِيلَةَ وَابْعَثْهُ مَقَامًا مَحْمُودًا۟ الَّذِى وَعَدْتَهُ

"Ey bu eksiksiz davetin ve kılınacak namazın Rabbi olan Allahım! Muhammed'e vesileyi ve fazileti ver. O'nu, vaat ettiğin Makam-ı Mahmûd üzere dirilt" [Buhârî, Ezan, 8; Ebû Dâvûd, Salât, 28]

Bu itibarla Müslüman, ezanı duyduğunda müezzine katılmalı, onunla birlikte sözlerini tekrar etmeli, "hayye ale's-salah ve hayye ale'l-felah" cümlelerini duyduğunda ise "lâ havle ve lâ kuvvete illâ billâh (güç ve kuvvet ancak Allah'ındır.)" cümlesini söylemeli, ezan bitince de yukarıdaki duayı okumalıdır.

Ezana saygısızlık edenleri Yüce Allah, Mâide sûresinin 58. ayetinde cahillik etmekle nitelendirmektedir.

3) Namazdan Sonra Okunacak Dualar

Namazdan sonra yapılan duanın belirli bir kalıbı bulunmamakla birlikte Peygamberimizin yaptığı şu dualar yapılabilir:

سُبْحَانَ رَبِّكَ رَبِّ الْعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُونَ وَسَلَامٌ عَلَى الْمُرْسَلِينَ وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ

"Senin Rabbin; kudret ve şeref sahibi olan Rab, onların nitelendirdiği şeylerden uzaktır, yücedir. Peygamberlere selam olsun. Hamd, âlemlerin Rabbi olan Allah'a mahsustur." [Sâffât, 37/180-182]

ربَّنَا اغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَإِسْرَافَنَا فِي أَمْرِنَا وَثَبِّتْ أَقْدَامَنَا وَانْصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ

"Rabbimiz! Bizim günahlarımızı ve işlerimizdeki taşkınlıklarımızı bağışla ve (yolunda) ayaklarımızı sabit kıl, kâfirler güruhuna karşı da bize yardım et!" [Âl-i İmrân, 3/147]

رَبَّنَا لَا تُزِغْ قُلُوبَنَا بَعْدَ اِذْ هَدَيْتَنَا وَهَبْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً اِنَّكَ اَنْتَ الْوَهَّابُ

"Ey Rabbimiz! Bize ihsan ettiğin hidayetten sonra kalplerimizi haktan saptırma, bize kendi katından rahmet ihsan eyle! Şüphesiz ki, Sen bol ihsan sahibisin." [Al-i İmrân, 3/8]

رَبَّنَا ظَلَمْنَا أَنْفُسَنَا وَإِنْ لَمْ تَغْفِرْ لَنَا وَتَرْحَمْنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ

"Ey Rabbimiz! Biz kendimize zulmettik. Eğer bizi bağışlamaz ve bize acımazsan mutlaka ziyan edenlerden oluruz." [A'râf, 7/23]

رَبِّ اجْعَلْنِي مُقِيمَ الصَّلَاةِ وَمِنْ ذُرِّيَّتِي رَبَّنَا وَتَقَبَّلْ دُعَاءِ

"Ey Rabbim! Beni ve soyumdan gelecekleri namazını dosdoğru kılanlardan eyle! Ey Rabbimiz! Duamı kabul et!" [İbrahim, 14/40].

رَبَّنَا اغْفِرْ لِي وَلِوَالِدَيَّ وَلِلْمُؤْمِنِينَ يَوْمَ يَقُومُ الْحِسَابُ

"Ey Rabbimiz! Herkesin hesaba çekileceği günde beni, ana-babamı ve müminleri bağışla!" [İbrahim, 14/41].

اَللّٰهُمَّ يَا مُقَلِّبَ ٱلْقُلُوبِ ثَبِّتْ قَلْبِى عَلٰى دِينِكَ وَطَاعَتِكَ الْإِسْلاَمَ

"Ey kalpleri döndüren (kalplere hükmeden) Allah'ım! Benim kalbimi İslam'da ve itaatin üzerine sabit kıl." [Tirmizî, Kader, 7]

اَللّٰهُمَّ إِنِّى أَعُوذُ بِكَ مِنْ عَذَابِ جَهَنَّمَ وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ عَذَابِ ٱلْقَبْرِ وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ فِتْنَةِ ٱلْمَحْيَا وَٱلْمَمَاتِ

"Allah'ım! Ben cehennem azapından Sana sığınırım. Kabir azabından da Sana sığınırım. Hayat ve ölüm fitnesinden de Sana sığınırım." [Ebû Dâvûd, Salât, 184].

اَللّٰهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْكُفْرِ وَالْفَقْرِ وَعَذَابِ القَبْرِ

"Allah'ım! Küfürden, fakirlikten ve kabir azabından sana sığınırım." [Ebû Dâvûd, Edeb, 101]

اَللّٰهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الْهُدَى وَالتُّقَى وَالْعَفَافَ وَالْغِنٰى

"Allah'ım! Senden hidayet, takva, iffet ve gönül zenginliği istiyorum." [Müslim, Dua, 72]

اَللّٰهُمَّ أَعِنِّي عَلَى ذِكْرِكَ وَشُكْرِكَ وَحُسْنِ عِبَادَتِكَ

"Allah'ım! Seni zikir, sana şükür ve güzelce ibadet etme konusunda bana yardım eyle." [Ebû Dâvûd, Salât, 26]

اَللّٰهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الثَّبَاتَ فِي الْأَمْرِ وَأَسْأَلُكَ عَزِيمَةَ الرُّشْدِ وَأَسْأَلُكَ شُكْرَ نِعْمَتِكَ وَحُسْنَ عِبَادَتِكَ وَأَسْأَلُكَ لِسَاناً صَادِقاً وَقَلْباً سَلِيماً وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ مَا تَعْلَمُ وَأَسْأَلُكَ مِنْ خَيْرِ مَا تَعْلَمُ وَأَسْتَغْفِرُكَ مِمَّا تَعْلَمُ إِنَّكَ أَنْتَ عَلاَّمُ الْغُيُوبِ

"Allah'ım! Senden dinde sebat edebilmeyi, doğrulukta kararlı olabilmeyi istiyorum. Nimetlerine şükredebilmeyi ve ibadetlerini en güzel

biçimde yapabilmeyi istiyorum. Doğru söyleyen bir dil, sağlıklı ve sana teslim olan bir kalp istiyorum. Bildiğin her zararlı şeyin şerrinden sana sığınıyorum. Bildiğin her hayırlı şeyi istiyorum. Bildiğin her günah için bağışlamanı diliyorum. Sen gizli olan şeyleri çok iyi bilensin." [Tirmizî, Deavât, 2]

اَللّٰهُمَّ اَحْسَنْتَ خَلْقِي فَاَحْسِنْ خُلُقِي

"Allah'ım! Yaratılışımı güzel yaptın, ahlakımı da güzelleştir." [İbn Hibbân, Ed'iye, No: 959]

اَللّٰهُمَّ اَحْسِنْ عَاقِبَتَنَا فِي الْاُمُورِ كُلِّهَا وَاَجِرْنَا مِنْ خِزْيِ الدُّنْيَا وَعَذَابِ الْاٰخِرَةِ

"Allah'ım! Bütün işlerimin sonucunu güzel eyle, beni dünyada rezil olmaktan ve ahiret azabından koru." [İbn Hibbân, "Ed'iye", No: 949]

اَللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي مَا قَدَّمْتُ وَمَا أَخَّرْتُ وَمَا أَسْرَرْتُ وَمَا أَعْلَنْتُ أَنْتَ الْمُقَدِّمُ وَأَنْتَ الْمُؤَخِّرُ لَا إِلَهَ إِلاَّ أَنْتَ

"Allah'ım! Benim evvelki yaptıklarımı da, sonradan yapacaklarımı da, gizli yaptıklarımı da, açık yaptıklarımı da mağfiret et. Öne alan da sensin, geriye bırakan da sensin. Senden başka ilâh yoktur." [Buhârî, Deavât, 60; Ebû Dâvûd, Salât, 118]

4) Kur'an Okumaya Başlarken Okunacak Dua

Kur'an-ı Kerim okumak bir ibadettir. Sevgili Peygamberimiz (s.a.s.), *"Kur'an'ı öğreniniz. Çünkü size, onu okurken her bir harfe karşılık on sevap verilecektir."* [Dârimî, Fedâilu'l-Kur'an, 1] buyurarak Yüce kitabımızı okumanın mükafaatına işaret etmiştir. Bir mümin için hayat rehberi olan Kur'an'ı Kerim-i okumak sıradan bir kitabı okumaktan çok farklıdır. Bu nedenledir ki öteden beri Kur'an'ı okumaya başlarken şu duanın okunması bir gelenek haline gelmiştir:

اَللّٰهُمَّ بِالْحَقِّ اَنْزَلْتَهُ وَبِالْحَقِّ نَزَلَ. اَللّٰهُمَّ عَظِّمْ رَغْبَتِي فِيهِ وَاجْعَلْهُ نُورًا لِبَصَرِي وَشِفَاءً لِصَدْرِي. اَللّٰهُمَّ زَيِّنْ بِهِ لِسَانِي وَجَمِّلْ بِهِ وَجْهِي وَقَوِّ بِهِ جَسَدِي وَارْزُقْنِي تِلَاوَتَهُ عَلَى طَاعَتِكَ اٰنَاءَ اللَّيْلِ وَاَطْرَافَ النَّهَارِ وَاحْشُرْنِي مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَاٰلِهِ الْاَخْيَارِ. نَوَيْتُ قِرَاءَةَ الْقُرْاٰنِ لِرِضَاءِ اَلرَّحْمٰنِ وَتَنْوِيرِ قُبُورِ اَهْلِ الْاِيمَانِ وَرُوحِ شَمْسِ سَيِّدِ الْاَنْبِيَاءِ وَقَمَرِ الْمُرْسَلِينَ سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ عَلَيْهِ صَلَوَاتُ اَلرَّحْمٰنِ وَطَرْدِ الشَّيْطَانِ وَاِسْقَاطِ الذُّنُوبِ وَقَبُولِ التَّوْبَةِ وَرَفْعِ الدَّرَجَاتِ وَالنَّجَاةِ مِنَ النِّيرَانِ وَبَقَاءِ الْاِيمَانِ وَلِقَاءِ اَلرَّحْمٰنِ بِرَحْمَتِكَ يَا اَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ.

"Allah'ım! Kur'an'ı hak üzere indirdin ve Kur'an da hak üzere indi.

Allah'ım! Kur'an'a rağbetimi artır. Kur'an'ı gözüme nur ve göğsüme şifa kıl.

Allah'ım! Dilimi Kur'an ile süsle, yüzümü Kur'an ile güzelleştir ve bedenimi Kur'an ile kuvvetlendir. Gece ve gündüz Kur'an tilaveti ile beni rızıklandır. Beni Peygamber (s.a.s.) ve seçkin yakınları ile haşret.

Rahman'ın rızası, müminlerin kabirlerinin nurlanması, peygamberlerin seyyidi, ay ve güneşi olan Efendimiz (s.a.s.)'in ruhu, şeytanın kovulması, günahların affı, tövbenin kabulü, manevî derecelerin yükselmesi, cehennem ateşinden kurtuluş, imanın bekası ve Rahman'a kavuşmak için Kur'an okumaya niyet ettim, senin merhametin sayesinde ey merhamet edenlerin en merhametlisi! Her türlü övgü, âlemlerin Rabbi Allah'a mahsustur."

5) Hatim Duası

Hatim, Kur'an-ı Kerim'i Fâtiha suresinden Nâs suresine kadar tamamını okumaya verilen isimdir. Kur'an'ı hatmetme konusun-

da Peygamber Efendimiz (s.a.s.)'in teşvik edici ve müjdeleyici sözleri vardır. Örneğin,

Abdullah İbn Abbas (r.a.)'dan rivayete göre, bir adam Peygamberimiz (s.a.s.)'e, "Allah'ın en çok sevdiği amel hangisidir?" diye sordu. O da; *"Konup göçen (in ameli) dir."* dedi. O kişi; "Konup göçen kimdir?" diye sorunca, Peygamberimiz (s.a.s.); *"Kur'an'ı başından sonuna kadar okuyan, bitirince hemen tekrar başlayandır."* buyurdu. [Tirmizî, Kıraat, 4]

Bu hadisin müjdesine nail olmak ümidiyle öteden beri Müslümanlar son sure olan Nâs suresini okuduktan sonra Fâtiha ile Bakara suresinin başından ilk beş ayeti okurlar.

Bu uygulamanın dayanağını teşkil eden yukarıdaki hadis ile birçok rivayete göre, Kur'an'ı hatmettikten sonra dua etmek sünnettir. Sahâbe ve tabiîn de böyle yapmıştır. [Nevevî, el-Ezkâr, s. 136]

Hatim duası, Arapça ve Türkçe olarak aşağıdaki şekilde yapılabilir:

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ. وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ. وَلَاعُدْوَانَ اِلاَّ عَلَى الظَّالِمِينَ. وَالصَّلاَةُ وَالسَّلاَمُ عَلٰى رَسُولِنَا مُحَمَّدٍ وَاٰلِهِ وَصَحْبِهِ اَجْمَعِينَ.

رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّا اِنَّكَ اَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ. وَتُبْ عَلَيْنَا يَامَوْلَانَا اِنَّكَ اَنْتَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ. وَاهْدِنَا وَوَفِّقْنَا اِلَى الْحَقِّ وَاِلَى طَرِيقٍ مُسْتَقِيمٍ. بِبَرَكَةِ الْقُرْاٰنِ الْعَظِيمِ وَبِحُرْمَةِ مَنْ اَرْسَلْتَهُ رَحْمَةً لِلْعَالَمِينَ. وَاعْفُ عَنَّا يَا كَرِيمُ. وَاعْفُ عَنَّا يَا رَحِيمُ. وَاغْفِرْلَنَا ذُنُوبَنَا بِفَضْلِكَ وَكَرَمِكَ يَا اَكْرَمَ الْاَكْرَمِينَ.

اَللّٰهُمَّ زَيِّنَّا بِزِينَةِ الْقُرْاٰنِ. وَاَكْرِمْنَا بِكَرَامَةِ الْقُرْاٰنِ. وَشَرِّفْنَا بِشَرَافَةِ الْقُرْاٰنِ. وَاَلْبِسْنَا بِخِلْعَةِ الْقُرْاٰنِ. وَاَدْخِلْنَا الْجَنَّةَ بِشَفَاعَةِ الْقُرْاٰنِ. وَعَافِنَا مِنْ كُلِّ

بَلاَءِ الدُّنْيَا وَعَذَابِ الْاٰخِرَةِ بِحُرْمَةِ الْقُرْاٰنِ. وَارْحَمْ جَمِيعَ اُمَّةِ مُحَمَّدٍ يَارَحِيمُ يَارَحْمَانُ. اَللّٰهُمَّ اجْعَلِ الْقُرْاٰنَ لَنَا فِي الدُّنْيَا قَرِينًا، وَفِي الْقَبْرِ مُونِسًا، وَفِي الْقِيَامَةِ شَفِيعًا، وَعَلَى الصِّرَاطِ نُورًا وَاِلَى الْجَنَّةِ رَفِيقًا، وَمِنَ النَّارِ سِتْرًا وَحِجَابًا، وَاِلَى الْخَيْرَاتِ كُلِّهَا دَلِيلاً وَاِمَامًا بِفَضْلِكَ وَجُودِكَ وَكَرَمِكَ يَاكَرِيمُ. اَللّٰهُمَّ اهْدِنَا بِهِدَايَةِ الْقُرْاٰنِ. وَنَجِّنَا مِنَ النِّيرَانِ بِكَرَامَةِ الْقُرْاٰنِ. وَارْفَعْ دَرَجَاتِنَا بِفَضِيلَةِ الْقُرْاٰنِ. وَكَفِّرْ عَنَّا سَيِّاٰتِنَا بِتِلاَوَةِ الْقُرْاٰنِ يَاذَا الْفَضْلِ وَالْاِحْسَانِ. اَللّٰهُمَّ طَهِّرْ قُلُوبَنَا. وَاسْتُرْ عُيُوبَنَا. وَاشْفِ مَرْضَانَا. وَاقْضِ دُيُونَنَا. وَبَيِّضْ وُجُوهَنَا. وَارْفَعْ دَرَجَاتِنَا. وَارْحَمْ اٰبَائَنَا. وَاغْفِرْ اُمَّهَاتِنَا. وَاَصْلِحْ دِينَنَا وَدُنْيَانَا. وَشَتِّتْ شَمْلَ اَعْدَائِنَا. وَاحْفَظْ اَهْلَنَا وَاَمْوَالَنَا وَبِلاَدَنَا مِنْ جَمِيعِ الْاٰفَاتِ وَالْاَمْرَاضِ وَالْبَلاَيَا. وَثَبِّتْ اَقْدَامَنَا. وَانْصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ بِحُرْمَةِ الْقُرْاٰنِ الْعَظِيمِ. اَللّٰهُمَّ بَلِّغْ ثَوَابَ مَا قَرَئْنَاهُ وَنُورَ مَاتَلَوْنَاهُ اِلَى رُوحِ سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ صَلَّى اللّٰهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَاِلَى اَرْوَاحِ جَمِيعِ اِخْوَانِهِ مِنَ الْاَنْبِيَاءِ وَالْمُرْسَلِينَ صَلَوَاتُ اللّٰهِ وَسَلاَمُهُ عَلَيْهِمْ اَجْمَعِينَ.

وَاِلَى اَرْوَاحِ اٰلِهِ وَاَوْلاَدِهِ وَاَزْوَاجِهِ وَاَصْحَابِهِ وَاَتْبَاعِهِ وَجَمِيعِ ذُرِّيَّاتِهِ رِضْوَانُ اللّٰهِ تَعَالَى عَلَيْهِمْ اَجْمَعِينَ.

وَاِلَى اَرْوَاحِ اٰبَائِنَا وَاُمَّهَاتِنَا وَاِخْوَانِنَا وَاَخَوَاتِنَا وَاَوْلاَدِنَا وَاَقْرِبَائِنَا وَاَحِبَّائِنَا وَاَصْدِقَائِنَا وَاَسَاتِيذِنَا، وَلِمَنْ كَانَ لَهُ حَقٌّ عَلَيْنَا، وَلِجَمِيعِ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ، وَالْمُسْلِمِينَ وَالْمُسْلِمَاتِ، اَلْاَحْيَاءِ مِنْهُمْ وَالْاَمْوَاتِ، يَا

قَاضِيَ الْحَاجَاتِ وَيَا مُجِيبَ الدَّعَوَاتِ، اِسْتَجِبْ دُعَائَنَا بِرَحْمَتِكَ يَا اَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ. سُبْحَانَ رَبِّكَ رَبِّ الْعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُونَ. وَسَلَامٌ عَلَى الْمُرْسَلِينَ. وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ.

Anlamı:

Hamd, Âlemlerin Rabbi olan Allah'a mahsustur. İyi sonuç müttakilerindir. Düşmanlık ancak zalimler içindir. Peygamber Efendimiz Hz. Muhammed (s.a.s.)'e, onun bütün ehl-i beytine ve ashâbına salat ve selam olsun.

Ey Rabbimiz! İbadetlerimizi kabul buyur! Şüphesiz ki sen her şeyi işiten ve her şeyi bilensin.

Ey Mevlamız! Tövbelerimizi kabul eyle! Şüphesiz ki sen tövbeleri çok çok kabul eden ve merhametli olansın. Bize hidâyet ver! Hak yola ve sırat-ı müstakime ulaşmayı bizi muvaffak eyle! Yüce Kur'an'ın hürmetine, âlemlere rahmet olarak gönderdiğin Peygamber hürmetine.

Ey Kerim olan Allahım! Bizi bağışla. Ey Rahim olan Allahım! Bizi bağışla! Ey ikram edenlerin en keremlisi olan Allahım! Lütfunla ve ihsanınla bizim günahlarımızı bağışla! Allah'ım! Bizi Kur'an'ın ziyneti ile süsle! Kur'an ile bize lütfet! Kur'an ile bizi şereflendir! Kur'an elbisesini bize giydir! Kur'an hürmetine bizi cennetine koy! Kur'an hürmetine dünyadaki belalardan ve ahiret azapından bizi koru! Ey Rahim, Ey Rahman! Ümmet-i Muhammed'in tamamına merhamet et!

Allah'ım! Kur'an'ı bize dünyada yoldaş eyle! O'nu bize kabirde dost eyle! Kıyamet günü onu bize şefaatçı kıl! Sırat köprüsü üzerinde onu bize nur eyle, cennete götüren bir yoldaş eyle! Cehennem ateşine karşı onu bize perde ve engel kıl! İhsanın, cömertliğin ve keremin ile tüm hayırlı yollar için onu bize önder kıl!

Allahım! Kur'an hidâyeti ile bizi hidâyete eriştir! Kur'an'ın hürmetine bizi ateşten koru! Kur'an hürmetine bizim derecemizi yükselt! Okunan Kur'an hürmetine günahlarımızı bağışla! Ey Lütuf ve ihsan sahibi!

Allah'ım! Kalplerimizi temizle! Kusurlarımızı ört! Hastalarımıza şifa ver! Borçlarımızı ödemeye yardım et! Yüzümüzü aydınlat! Derecemizi yükselt! Babalarımıza merhamet et! Annelerimizi bağışla! Din ve dünya işlerimizi islah et! Düşmanlarımızın bize saldırısını bertaraf eyle! Ailemizi, mallarımızı, memleketimizi her türlü afetlerden, hastalıklardan ve belalardan koru! Ayaklarımızı sabit eyle! Kâfir toplumlara karşı bize yardım et! Yüce Kur'an hürmetine.

Allah'ım! Okuduğumuz ve tilavet ettiğimiz Kur'an'ın sevabını ve nurunu Efendimiz (s.a.s.)'in ruhuna ulaştır; onun kardeşleri olan tüm peygamberlerin (a.s) ruhlarına ulaştır; onun ehlinin, çocuklarının, hanımlarının, ashabının, tabiinin ve bütün zürriyetinin ruhlarına ulaştır!

Hayatta olan veya vefat etmiş olan babalarımızın, annelerimizin, kardeşlerimizin, evladımızın, akrabalarımızın, sevdiklerimizin, dostlarımızın, hocalarımızın, üzerimizde hakkı olan herkesin ve bütün Müslümanların ruhlarına ulaştır! Ey ihtiyaçları gideren Allah! Ey dualara icabet eden Allah! Ey merhametlilerin en merhametlisi! Dualarımızı kabul et! Senin Rabbin; kudret ve şeref sahibi olan Rab, onların nitelendirdiği şeylerden uzaktır, yücedir. Tüm peygamberlere salat ve selam olsun. Hamd, alemlerin Rabbi olan Allah'a mahsustur.

6) Hafızlık Merasimi Duası

Her Müslümanın, Fâtiha ile birlikte bir kısım sûre ve ayetleri doğru bir şekilde ezberlemesi gerekir. Çünkü cuma namazında ve beş vakit namazda bunları okuması gerekmektedir. İmam-hatip ve müezzin-kayyımların ise en azından 30. cüzü, Bakara

suresinin 255. ve son iki ayeti, Haşr suresinin son üç ayeti, Yâsîn, Mülk, Fetih ve Hucurât sureleri ile beş-on sayfa aşır olarak okuyabileceği ezberinin olması gerekir. Kur'an'ın tamamını ezberlemek (hafız olmak) ise sünnet-i kifayedir. Hafız olmak bir faziltettir. Peygamberimiz (s.a.s.) ve birçok sahabe hafız idi. O günden bugüne milyonlarca Mümin, hafız olmuştur ve olmaktadır.

Hafızlar, kıyamet günü yakınlarına şefaatçi olacaklardır. Şu hadis-i şerif, bunu ifade etmektedir:

مَنْ قَرَأَ الْقُرْآنَ وَحَفِظَهُ أَدْخَلَهُ اللّٰهُ الْجَنَّةَ وَشَفَّعَهُ فِي عَشَرَةٍ مِنْ أَهْلِ بَيْتِهِ كُلِّهِمْ قَدِ اسْتَوْجَبَ النَّارُ

"Allah, Kur'an'ı okuyup hıfz eden kimseyi Cennet'e sokar ve onun Cehennem'e kesinlikle müstehak olan ev halkından on kişi hakkında şefaat etmesine izin verir." [İbn Mâce, Sünne, 16]

Hafızlık merasiminde şu dua okunabilir:

اَعُوذُ بِا للّٰهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ وَالصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَى رَسُولِنَا مُحَمَّدٍ وَعَلَى اٰلِهِ وَاَصْحَابِهِ اَجْمَعِينَ.

Ey yeryüzünü ve gökleri yaratan, bize iman ve İslam nimetini nasip eden, bize Rahmet Peygamberi ve Yüce Kur'an ile yol gösteren Rabbimiz! Senin insanlık âlemine son mesajın olan Kur'an-ı Kerim'i ezberleyip hafız olan yavrularımızın merasimi için toplanmış bulunuyoruz!

Ya Rabbi! Bu yavrularımızı, hocalarını, anne ve babalarını tebrik ediyoruz, kendilerinden razı ol, kendilerine sağlık ve âfiyetler, huzur ve mutluluklar nasip eyle!

Ey yüceler yücesi Rabbimiz! Kur'an-ı Kerim'i bize tebliğ edip açıklayan ve bize örneklik eden Sevgili Peygamberimiz, *"Allah,*

Kur'an'ı okuyup hıfz eden kimseyi Cennet'e sokar ve onun Cehennem'e kesinlikle müstehak olan ev halkından on kişi hakkında şefaat etmesine izin verir." buyuruyor. Peygamberimizin bu müjdesine nail olma arzusuyla Yüce Kelamın Kur'an'ı okuyan ve ezberleyen yavrularımıza Kur'an'a uygun bir hayat yaşayabilmeyi, Kur'an'a hadim olabilmeyi, Kur'an'ın ilkelerinin yaşanması için gayret sarf edebilmeyi nasip eyle! Onları anne babalarına, hocalarına ve bizlere ahirette şefaatçi eyle!

Ya Rabbi! Bu yavrularımızı tahsil hayatlarında muvaffak eyle! Yüksek tahsillerini tamamlayıp dinimize ve ülkemize hizmet edecek görevler nasip eyle!

Ya Rabbi! Bu yavrularımızın ezberlediği Kur'an'ı unutmamalarını, hafız olarak yaşayabilmelerini ve hafız olarak bu dünyadan ayrılabilmelerini kendilerine lütfeyle!

Ya Rabbi! Kendilerine Kur'an ahlakı nasip eyle!

Ya Rabbi! Onları Kur'an'a ters düşen söylem, eylem ve davranışlardan uzak eyle!

Ya Rabbi! Kur'an'ı dünyada bize rehber, kabirde yoldaş, ahirette şefaatçi, sıratta nur eyle! Bizi Kur'an yolundan ayırma!

Ya Rabbi! Bu ümmetin bütün yavrularına Kur'an'ı okumayı, Kur'an ahlakına sahip olmayı ve Kur'an'a uygun bir hayat sürebilmeyi lütfeyle!

Bizi Kur'an'ı baş tacı edenlerden eyle!

Yavrularımıza, iman-ı kâmil, amel-i salih ve ahlak-ı Kur'an nasip eyle ya Rabbi!

Ya Rabbi! Hafızlık merasimlerini yaptığımız yavrularımıza, hocalarına, anne ve babalarına ve bizlere sağlık ve âfiyetler ihsan eyle!

رَبَّنَٓا اٰتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْاٰخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ. رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّا اِنَّكَ اَنْتَ السَّميعُ الْعَليمُ

وَاهْدِنَا وَوَفِّقْنَا اِلَى الْحَقِّ وَاِلَى طَرِيقٍ مُسْتَقيمٍ، بِبَرَكَةِ الْقُرْاٰنِ الْعَظيمِ، وَاعْفُ عَنَّا يَا كَرِيمُ، وَاعْفُ عَنَّا يَا رَحيمُ وَاغْفِرْلَنَا ذُنُوبَنَا بِفَضْلِكَ وَكَرَمِكَ يَا اَكْرَمَ الْاَكْرَمينَ. اَللّٰهُمَّ زَيِّنَّا بِزِينَةِ الْقُرْاٰنِ. وَاَكْرِمْنَا بِكَرَامَةِ الْقُرْاٰنِ. وَشَرِّفْنَا بِشَرَافَةِ الْقُرْاٰنِ. وَاَلْبِسْنَا بِخِلْعَةِ الْقُرْاٰنِ. وَاَدْخِلْنَا الْجَنَّةَ بِشَفَاعَةِ الْقُرْاٰنِ. وَعَافِنَا مِنْ كُلِّ بَلَاءِ الدُّنْيَا وَعَذَابِ الْاَخِرَةِ بِحُرْمَةِ الْقُرْاٰنِ. وَارْحَمْ جَميعَ اُمَّةِ مُحَمَّدٍ يَارَحيمُ يَارَحْمَانُ. اَللّٰهُمَّ اهْدِنَا بِهِدَايَةِ الْقُرْاٰنِ. وَنَجِّنَا مِنَ النّيرَانِ بِكَرَامَةِ الْقُرْاٰنِ. وَارْفَعْ دَرَجَاتِنَا بِفَضيلَةِ الْقُرْاٰنِ. وَكَفِّرْ عَنَّا سَيِّاٰتِنَا بِتِلَاوَةِ الْقُرْاٰنِ يَاذَا الْفَضْلِ وَالْاِحْسَانِ.

اَللّٰهُمَّ طَهِّرْ قُلُوبَنَا، وَاسْتُرْ عُيُوبَنَا، وَاشْفِ مَرْضَانَا، وَارْفَعْ دَرَجَاتِنَا، وَارْحَمْ اٰبَائَنَا وَاُمَّهَاتِنَا، وَاَصْلِحْ دينَنَا وَدُنْيَانَا بِحُرْمَةِ الْقُرْاٰنِ. يَا قَاضِيَ الْحَاجَاتِ وَيَا مُجيبَ الدَّعَوَاتِ اِسْتَجِبْ دُعَائَنَا بِرَحْمَتِكَ يَا اَرْحَمَ الرَّاحِمينَ. سُبْحَانَ رَبِّكَ رَبِّ الْعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُونَۚ. وَسَلَامٌ عَلَى الْمُرْسَلينَۚ. وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمينَ.

7) Hacet Namazı ve Duası

İnsan, hayatı boyunca maddi ve manevi birçok şeye ihtiyaç duyar ve onlara kavuşmayı arzu eder. İhtiyaçlarını karşılamak veya arzularına ulaşmak isteyen kişi öncelikle onlara götürecek sebeplere tutunmalı, bunların gerçekleşmesi için Allah'tan yardım istemelidir. Peygamberimiz (s.a.s.), bu hususta şöyle buyurmuştur:

"Kimin, Allah'tan veya insanlardan bir dileği varsa, şartlarına uygun güzel bir abdest alsın, sonra iki rekât namaz kılsın, sonra da Allah'a senada bulunsun. Allah'ın Resûlüne salat ve selam getirsin. Daha sonra şöyle dua etsin:

لَا إِلَهَ إِلَّا اللّٰهُ الْحَلِيمُ الْكَرِيمُ سُبْحَانَ اللّٰهِ رَبِّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ

أَسْأَلُكَ مُوجِبَاتِ رَحْمَتِكَ وَعَزَائِمَ مَغْفِرَتِكَ وَالْغَنِيمَةَ مِنْ كُلِّ بِرٍّ وَالسَّلَامَةَ مِنْ كُلِّ إِثْمٍ

لَا تَدَعْ لِي ذَنْباً إِلَّا غَفَرْتَهُ وَلَا هَمًّا إِلَّا فَرَّجْتَهُ وَلَا حَاجَةً هِيَ لَكَ رِضاً إِلَّا قَضَيْتَهَا يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ

Kerîm ve halîm olan Allah'tan başka ilâh yoktur. Yüce Arş'ın Rabbi olan Allah, her türlü noksanlıktan münezzehtir. Âlemlerin Rabbi Allah'a hamd olsun.

Allah'ım! Rahmetini gerektiren şeyleri, kesin affını, her iyiliği elde etmeyi, her günahtan uzak olmayı senden dilerim.

Ey merhametlilerin en merhametlisi! Affetmediğin hiçbir günah, feraha çevirmediğin hiçbir tasa, senin razı olduğun şeylerden karşılamadığın hiçbir ihtiyaç ile beni baş başa bırakma." [Tirmizî, Vitr, 17]

8) Tesbih Namazı ve Duası

Tesbih namazı, ömürde bir kez olsun kılınması tavsiye edilen mendup bir namazdır. Peygamberimiz (s.a.s.), amcası Abbas'a, *"Bak amca sana on faydası olan bir şey öğreteyim. Bunu yaptığın takdirde günahlarının ilki ve sonu, eskisi ve yenisi, bilerek ve bilmeyerek işlediklerin, küçüğü ve büyüğü, gizlisi ve açığı olmak üzere on türlü günahını Allah bağışlar."* diyerek bu namazı tavsiye etmiş ve öğretmiş; Abbas, bunu her gün yapamayız deyince Peygamberimiz,

bu namazın haftada bir, ayda bir, yılda bir veya ömürde bir defa kılınmasının yeterli olacağını belirtmiştir. [Ebû Dâvûd, Tatavvu, 14; Tirmizî, Vitr, 19]

Ebû Dâvûd'un *es-Sünen* adlı eserindeki Abdullah İbn Abbas rivayetine göre Tesbih Namazı dört rekât olup şöyle kılınır:

Allah rızası için namaz kılmaya niyet edilerek namaza başlanır. Sübhâneke'den sonra 15 kere سُبْحَانَ اللّٰهِ وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ وَلَا إِلٰهَ إِلَّا اللّٰهُ وَاللّٰهُ أَكْبَرْ 'Sübhânallâhi ve'l-hamdülillâhi velâ ilâhe illallâhü vallâhü ekber' cümlesi okunur. Sonra euzü besmele çekilir, Fâtiha ve sure okunduktan sonra 10 kere daha tesbih edilir yani 'Sübhânallâhi ve'l-hamdülillâhi velâ ilâhe illallâhü vallâhü ekber' denilir. Bu tesbih, rükua varınca 10 kere, rükudan doğrulunca 10 kere, birinci secdede 10 kere, secdeden kalkınca 10 kere, ikinci secdede 10 kere söylenir. Böylece her rekatta 75 tesbih yapılmış olur. İkinci rekata kalkılınca yine 15 kere tesbih okunur, ardından geri kalan kısım aynı şekilde tekrarlanır ve böylece 4 rekat tamamlanmış ve toplam üç yüz tesbih edilmiş olur.

Asıl olan herkesin bu namazı tek başına kılmasıdır.

Tesbih namazında sehiv secdesini gerektiren bir durum olursa, sehiv secdesi normal olarak yapılır, o secdelerde bu tesbih okunmaz.

9) İstihare Namazı ve Duası

İstihare, hayır ve iyilik istemek, bir şey hakkında hayır talep etmektir. İstihare, yapılacak işin hayırlı olmasını; hayırlı ise gerçekleşmesini Allah'tan dilemek ve O'ndan tercih konusunda yardım istemek demektir.

İstihare yapmak isteyen kişi, kalbini bütünüyle bu işe teksif ederek iki rekât namaz kılmalıdır. İstihare namazı menduptur. Namazın birinci rekatında Fâtiha'dan sonra Kâfirûn suresi; ikinci

rekatında Fâtiha'dan sonra İhlas suresi okunur. Namazdan sonra Peygamberimiz (s.a.s.)'in öğrettiği şu istihare duası yapılır:

اَللّٰهُمَّ إِنِّى أَسْتَخِيرُكَ بِعِلْمِكَ ، وَأَسْتَقْدِرُكَ بِقُدْرَتِكَ ، وَأَسْأَلُكَ مِنْ فَضْلِكَ الْعَظِيمِ ، فَإِنَّكَ تَقْدِرُ وَلَا أَقْدِرُ ، وَتَعْلَمُ وَلَا أَعْلَمُ ، وَأَنْتَ عَلَّامُ الْغُيُوبِ ، اَللّٰهُمَّ إِنْ كُنْتَ تَعْلَمُ أَنَّ هٰذَا الْأَمْرَ خَيْرٌ لِى فِى دِينِى وَمَعَاشِى وَعَاقِبَةِ أَمْرِى - أَوْ قَالَ عَاجِلِ أَمْرِى وَآجِلِهِ - فَاقْدُرْهُ لِى ، وَإِنْ كُنْتَ تَعْلَمُ أَنَّ هٰذَا الْأَمْرَ شَرٌّ لِى فِى دِينِى وَمَعَاشِى وَعَاقِبَةِ أَمْرِى - أَوْ قَالَ فِى عَاجِلِ أَمْرِى وَآجِلِهِ - فَاصْرِفْهُ عَنِّى وَاصْرِفْنِى عَنْهُ، وَاقْدُرْ لِىَ الْخَيْرَ حَيْثُ كَانَ ، ثُمَّ رَضِّنِى بِهِ.

"Ey Allah'ım! Senin ilmine güvenerek senden hakkımda hayırlısını istiyorum. Kudretine sığınarak senden kudret istiyorum ve senin sınırsız lütfundan bana ihsan etmeni istiyorum. Çünkü sen, her şeye kadirsin; ben bir şeye kadir değilim. Sen bilirsin; ben bilmem, Sen bilinmeyenleri bilirsin.

Allah'ım! Senin ezelî ilminde, yapmayı düşündüğüm bu iş benim dinim, dünyam ve geleceğim açısından -erken veya geç olmasında- hayırlı olacaksa, bu işi benim hakkımda takdir buyur. Eğer bu iş senin ezelî ilminde, benim dinim ve hayatım hakkında ve işimin akıbeti hakkında -erken veya geç olmasında- şerli ise onu benden geri çevir, beni de ondan vazgeçir ve benim için nerede olursa olsun yalnızca hayırlı olanı takdir et, sonra beni ona razı kıl." [Buhârî, Deavât, 48; Tirmizî, Vitr, 18]

İbadet olduğu ya da haram olduğu kesin olarak bilinen işlerde istihare yapılmaz. İstihare, yapılmasının doğru olup-olmadığında tereddüt edilen şeylerde yapılır ve üç veya yedi geceye kadar devam edilebilir. İstihâreden sonra, insanın gönlüne bir açıklık gelir ve ilk defa kalbe doğan şeyin hayırlı olduğu kabul edilerek

ona göre hareket edilir. İstihare namazının kılınmasına mani durumlarda ise duası okunur.

10) Yolculuğa Çıkarken Okunacak Dua

Resûlüllah (s.a.s.)'ın yolculuğa çıkarken üç defa tekbir getirip ardından şu duayı okuduğu rivayet edilmiştir:

سُبْحَانَ الَّذِى سَخَّرَ لَنَا هٰذَا وَمَا كُنَّا لَهُ مُقْرِنِينَ، وَإِنَّا إِلَى رَبِّنَا لَمُنْقَلِبُونَ. اَللّٰهُمَّ إِنَّا نَسْأَلُكَ فِى سَفَرِنَا هٰذَا الْبِرَّ وَالتَّقْوَى وَمِنَ الْعَمَلِ مَا تَرْضَى. اَللّٰهُمَّ هَوِّنْ عَلَيْنَا سَفَرَنَا هٰذَا، وَاطْوِ عَنَّا بُعْدَهُ. اَللّٰهُمَّ أَنْتَ الصَّاحِبُ فِى السَّفَرِ، وَالْخَلِيفَةُ فِى الْأَهْلِ. اللّٰهُمَّ إِنِّى أَعُوذُ بِكَ مِنْ وَعْثَاءِ السَّفَرِ وَكَآبَةِ الْمَنْظَرِ، وَسُوءِ الْمُنْقَلَبِ فِى الْمَالِ وَالْأَهْلِ.

"Bize bu bineği lütfeden Allah'ı her türlü noksanlıktan tenzih ederim. Biz buna güç yetiremezdik. Şüphesiz ki biz Rabbimize döneceğiz. Yâ Rabbi! Senden bu seferimizde hayır ve takva, amellerden de senin razı olacaklarını dileriz. Yâ Rabbi! Bu seferimizi bize kolaylaştır. Bize onun uzağını yakın et. Allahım! Seferde yardımcı(mız), geride (bıraktığımız) çoluk çocuğu(muzu)n koruyucusu sensin. Allahım! Yolculuğun zorluklarından, üzücü şeylerle karşılaşmaktan ve dönüşte malımı ve çoluk çocuğumu kötü hâllerde görmekten sana sığınırım." [Müslim, Hac, 425]

Sevgili Peygamberimiz (s.a.s.)'in yolculuk dönüşünde de bu duaya ilaveten şöyle dua ettiği belirtilmiştir:

آيِبُونَ تَائِبُونَ عَابِدُونَ لِرَبِّنَا حَامِدُونَ.

"Allah'ın izni ile (yolculuktan) döndük. Tövbe edenleriz, âbidleriz, ancak Rabbimize hamd edenleriz." [Müslim, Hac, 425]

11) Hac ve Umreye Uğurlama Duası

Hacca giden hacı adaylarının dua ile uğurlanması, coşkulu ve manevî hazlarla dolu anların yaşanmasına vesile olmaktadır. Hacı uğurlamada şu dualar okunabilir:

اَعُوذُ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ وَالصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَى رَسُولِنَا مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِهِ وَاَصْحَابِهِ اَجْمَعِينَ رَبِّ أَدْخِلْنِي مُدْخَلَ صِدْقٍ وَأَخْرِجْنِي مُخْرَجَ صِدْقٍ وَاجْعَلْ لِي مِنْ لَدُنْكَ سُلْطَانًا نَصِيرًا سُبْحَانَ الَّذِي سَخَّرَ لَنَا هٰذَا وَمَا كُنَّا لَهُ مُقْرِنِينَ وَإِنَّا إِلَى رَبِّنَا لَمُنْقَلِبُونَ اَللّٰهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ فِي سَفَرِنَا هٰذَا الْبِرَّ وَالتَّقْوٰى وَمِنَ الْعَمَلِ مَا تَرْضٰى اَللّٰهُمَّ هَوِّنْ عَلَيْنَا سَفَرَنَا هٰذَا اَللّٰهُمَّ اطْوِ لَنَا الْبُعْدَ

اَللّٰهُمَّ أَنْتَ الصَّاحِبُ فِي السَّفَرِ وَالْخَلِيفَةُ فِي الْأَهْلِ وَالْمَالِ اَللّٰهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ وَعْثَاءِ السَّفَرِ وَكَآبَةِ الْمُنْقَلَبِ

“Kovulmuş şeytandan Allah’a sığınırım. Rahman Rahîm Allah’ın adı ile.

Âlemlerin Rabbi Allah’a hamd olsun. Salât ve selâm O’nun Resûlüne, âline ve ashabının üzerine olsun.

Rabbim! (Gireceğim yere) doğruluk ve esenlik içinde girmemi sağla. (Çıkacağım yerden de) beni doğruluk ve esenlik içinde çıkar. Katından bana yardımcı bir kuvvet ver.” [İsrâ,17/80]

Bunu bizim hizmetimize vereni tesbih ve takdis ederiz, yoksa biz buna güç yetiremezdik. Biz şüphesiz Rabbimize döneceğiz.

Allah’ım! Biz, bu yolculuğumuzda senden iyilik ve takva, bir de hoşnut olacağın ameller işlemeyi nasip etmeni dileriz.

Allah'ım! Bu yolculuğumuzu kolay kıl ve uzağı yakın et.

Allah'ım! Seferde yardımcı, geride kalan çoluk çocuğumuz ve malımızın koruyucusu Sensin. [Ebû Dâvûd, Cihâd, 79]

Allah'ım! Yolculuğun zorluklarından, üzücü şeylerle karşılaşmaktan ve kötü haller görmekten sana sığınırım." [Tirmizî, Deavât, 42; Dârimî, İsti'zan, 41]

Bu duaların akabinde Türkçe olarak şu dua da yapılabilir:

Ya Rabbi! Mümin kulların, Senin ilahî emrine ve davetine uyarak hac yolculuğuna çıkmaktadır. Mekke'de âlemlere rahmet ve hidayet kaynağı olarak kurulan ilk mabet Kâbe'yi, Medine'de Kutlu Elçinin mescidini ve mübarek kabrini ziyaret için niyetlenen kardeşlerimize kolaylıklar ihsan eyle.

Ya Rabbi! Elemsiz, kedersiz, mübarek beldeyi ve makamları ziyaret ederek, manevî havasını kana kana, doya doya teneffüs etmeyi nasip eyle.

Allah'ım! Bu ibadeti kardeşlerimize kolay kıl ve kabul buyur. Hac erkânını usûlüne uygun olarak, kolaylıkla eda edebilmeyi, sabırla tamamlayabilmeyi ihsan eyle. Arınmış bir ruhla Haremeyn'e vararak feyizle tekrar yurtlarına dönebilmeyi, günahlardan temizlenmeyi nasip eyle.

Ya Rabb! Şeytana ve nefse uyarak herhangi bir kötülüğe düşmekten, günah işlemekten ve başkalarını incitmekten muhafaza eyle.

Ya Rabb! Bu kardeşlerimize hacca sağ-salim gidip gelebilmeyi, ailelerine ve dostlarına kavuşabilmeyi nasip eyle. Onları da sağlık ve afiyet içinde bulmayı lütfeyle. Her mümin kuluna Kâbe'yi tavaf edip yüz sürmeyi nasip eyle. Senden bu dünyada ve ahirette iyilik istiyoruz, günahlarımızı bağışla!

يَا قَاضِيَ الْحَاجَاتِ وَيَا مُجِيبَ الدَّعَوَاتِ اِسْتَجِبْ دُعَائَنَا بِرَحْمَتِكَ يَا اَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ. سُبْحَانَ رَبِّكَ رَبِّ الْعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُونَۚ. وَسَلَامٌ عَلَى الْمُرْسَلِينَۚ. وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ.

12) Hac ve Umreden Dönenleri Karşılama Duası

اَعُوذُ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ. اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ. وَالصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَى رَسُولِنَا مُحَمَّدٍ وَعَلَى اٰلِهِ وَاَصْحَابِهِ اَجْمَعِينَ.

Bizleri yaratan, yaşatan, maddî ve manevî nimetler veren Rabbimiz! Sağlık ve imkân verip İslam'ın beş temel esasından biri olan hac ibadetini ifa etmeyi, kutsal beldeleri görmeyi, Kabe'yi tavaf etmeyi, Arafat'ta dua etmeyi, Peygamberimizi ziyaret etmeyi, o kutsal beldeleri görmeyi kendilerine nasip ettiğin bu hacı kardeşlerimize ömürleri boyunca Müslümanca yaşayabilmeyi, ibadetlerine aralıksız devam edebilmeyi, Kur'an ahlakına sahip olabilmeyi ve günahlardan uzak kalabilmeyi nasip eyle!

Ya Rabbi! Hacı kardeşlerimize, eş ve çocuklarına, dost ve yakınlarına mutluluk ve saadetler, sağlık ve afiyetler ihsan eyle!

Ya Rabbi! Âlemlere rahmet olarak gönderdiğin Sevgili Peygamberimiz, "Kim Allah için hacceder de (Allah'ın rızâsına uymayan) kötü söz ve davranışlardan ve Allah'a karşı gelmekten sakınırsa, (kul hakkı hariç) annesinin onu doğurduğu günkü gibi (günahlarından arınmış olarak hacdan) döner" ve "Makbul bir haccın mükâfatı ancak cennettir." buyuruyor. Bu kardeşlerimiz senin rızan için haccettiler, umre yaptılar, dua ettiler. İbadetlerini ve dualarını kabul eyle, cennetini ve cemalini kendilerine lütfeyle!

Ya Rabbi! Peygamber Efendimiz, "Kim kabrimi ziyaret ederse ona şefaatim vacip olur." buyuruyor. Bu hacı kardeşlerimiz Sevgili

Peygamberimizin kabrini ziyaret ettiler, kendilerine ve bizlere Peygamberimizin şefaatini nasip eyle!

Ya Rabbi! Hacca gitmek, o mukaddes beldeleri görmek ve Habibini ziyaret etmek isteyenlere de bu muratlarını nasip eyle!

يَا قَاضِيَ الْحَاجَاتِ وَيَا مُجِيبَ الدَّعَوَاتِ اِسْتَجِبْ دُعَائَنَا بِرَحْمَتِكَ يَا اَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ. سُبْحَانَ رَبِّكَ رَبِّ الْعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُونَ. وَسَلَامٌ عَلَى الْمُرْسَلِينَ. وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ.

13) Yağmur Duası

Yağmur, insanın ve tabiatın varlığını sürdürebilmesi için büyük önem taşıyan ilâhî bir nimettir. Yağmur, kültürümüzde bu hayatî öneminden dolayı “rahmet” olarak anılagelmiştir.

Müminler, yağmurlar kesildiği zaman yağmur duasına çıkarak, ihsan ve keremi bol olan yüce Allah’tan yağmur niyazında bulunurlar. Yağmur duasına yağmur isteme anlamında “*istiskâ duası*” denir.

Bir bölgede kuraklık olması hâlinde, o bölge sakinlerinin topluca açık bir alana çıkıp tövbe-istiğfardan sonra, Allah’tan bolluk ve berekete vesile olacak yağmur göndermesini istemeleri, bunun için dua etmeleri sünnettir. Üç gün peş peşe yağmur duasına çıkılması müstehaptır. Peygamberimiz (s.a.s.), bizzat kendisi yağmur duası yapmış, ayrıca kuraklıktan sıkıntıya düşüldüğünde yağmur duasında bulunulmasını tavsiye etmiştir. [Buhârî, İstiskâ, 6; Müslim, İstiskâ, 8; Ebû Dâvûd, Salât, 260]

Duaya çıkmadan önce dargınlar barıştırılır, yetimler ve yoksullar gözetilir, bolca sadaka dağıtılır. Çocuklar ve hayvanlar da duaya çıkarılır. Zayıflara, çocuklara, ihtiyarlara dua ettirilir. Böylece Allah’ın rahmetinin tecelli etmesi arzulanır. Önce tövbe istiğfarda bulunulur, insanlar birbirleriyle helalleşirler. Müslümanlar için

mağfiret dilenir. Hüzünlü, tevazulu, huşûlu bir şekilde Yüce Allah'ın rahmet ve yardımı niyaz edilir. Peygamber Efendimizden nakledilen yağmur duaları şöyledir:

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ. الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ. مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ. لَا إِلٰهَ إِلَّا اللّٰهُ يَفْعَلُ مَا يُرِيدُ.

اَللّٰهُمَّ أَنْتَ اللّٰهُ لَا إِلٰهَ إِلَّا أَنْتَ الْغَنِيُّ وَنَحْنُ الْفُقَرَاءُ، أَنْزِلْ عَلَيْنَا الْغَيْثَ، وَاجْعَلْ مَاأَنْزَلْتَ لَنَا قُوَّةً وَبَلَاغاً إِلَى حِينَ.

اَللّٰهُمَّ أَسْقِنَا غَيْثًا مَرِيئًا مَرِيعًا طَبَقًا عَاجِلًا غَيْرَ رَائِثٍ نَافِعًا غَيْرَ ضَارٍّ.

اَللّٰهُمَّ أَغِثْنَا، اَللّٰهُمَّ أَغِثْنَا، اَللّٰهُمَّ أَغِثْنَاَ، اَللّٰهُمَّ عَلَى الْآكَامِ وَالظِّرَابِ وَبُطُونِ الْأَوْدِيَةِ وَمَنَابِتِ الشَّجَرِ. اَللّٰهُمَّ اسْقِ عِبَادَكَ وَبَهَائِمَكَ وَانْشُرْ رَحْمَتَكَ وَأَحْيِي بَلَدَكَ الْمَيِّتَ.

"Hamd, Rahmân, Rahîm, hesap gününün mâliki olan âlemlerin Rabbine aittir. Allah'tan başka ilâh yoktur. O, dilediğini yapar.

"Allah'ım! Sen Allah'sın, Senden başka ilâh yoktur. Sen zenginsin, biz fakiriz. Bize bol yağmur indir. İndirdiğin yağmuru bize kuvvet ve güç eyle ve yağmuru (muhtaç olduğumuz) zamana kadar indir." [Ebû Dâvûd, Salât, 260; İbn Mâce, İkamet, 154; Ahmed, VI, 166; Buhârî, Tefsir, Sûre, 2,15]

"Allahım! Bize âkibeti hayırlı, bol, umumî, âcil, geç kalmayan, yararlı ve zararsız bir yağmur ver." [İbn Mâce, İkâmetu's-Salavât, 154]

"Allah'ım bize yağmur ihsan et, Allah'ım bize yağmur ver, Allah'ım bize yağmur ver. Allah'ım yüksek tepelere, küçük tepelere, vadilere, ağaçlık tepelere yağdır." [Buhârî, İstiska, 6, 7, 9, 10]

"Allah'ım! Kullarını, hayvanlarını yağmur suyuyla sula, rahmetini saç ve dağıt, ölmüş olan topraklarımıza hayat ver." [Ebû Dâvûd, Salât, 260]

Yağmur yağarken, اَللّٰهُمَّ صَيِّبًا نَافِعًا *"Ya Rab! Bunu hakkımızda faydalı bir yağmur eyle"* [Buhârî, İstiska, 23] şeklinde dua edilir.

Yağmur çok yağdığında ise Peygamberimiz (s.a.s.) şöyle dua etmiştir:

اَللّٰهُمَّ حَوَالَيْنَا وَلَا عَلَيْنَا اَللّٰهُمَّ عَلَى الْآكَامِ وَالظِّرَابِ وَبُطُونِ الْأَوْدِيَةِ وَمَنَابِتِ الشَّجَرِ

"Allah'ım! Üzerimize değil, çevremize; Allah'ım, dağlara, tepelere, vadilerin içlerine ve ağaç biten yerlere (yağdır)." [Buhârî, İstiska, 6; Müslim, İstiska, 8]

14) Hastalıktan Şifa Bulmak İçin Okunacak Dua

İslam'ın korunmasını istediği beş esastan birisi sağlıktır. Bu nedenle sağlığı korumak ve bunun için gerekli tedavi yollarına başvurmak dinî bir görevdir. Nitekim Peygamberimiz (s.a.s.), bunu arkadaşlarına emrettiği gibi, kendisi de imkânları ölçüsünde tedavi olmuştur.

Efendimiz, maddî tedavi ile beraber manevî tedaviye de müracaat etmiş, bunun için dua etmiş ve ayetler okumuştur. Şu kadar var ki; hastalıktan korunmak üzere dua etmek, hastalıklara yakalananların tedavi yollarını aramamaları veya ilaç kullanmamaları anlamına gelmez. Bilakis Peygamberimiz (s.a.s.), her hastalığın çaresinin olduğunu ve tedavi olmak gerektiğini bildirmiştir. [Buhârî, Tıb, 1]

Sevgili Peygamberimiz (s.a.s.)'in maddi tedaviye ilaveten hastalıklardan korunmak ve şifa bulmak amacıyla yaptığı dualara şu örnekler verilebilir:

اَللّٰهُمَّ إِنّى أَسْأَلُكَ الْعَفْوَ وَالْعَافِيَةَ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ

"Allah'ım! Senden dünya ve ahirette af, sağlık, sıhhat ve nimet istiyorum." [Ebû Dâvûd, Edeb, 110]

اَللّٰهُمَّ إِنّى أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْبَرَصِ وَالْجُنُونِ وَالْجُذَّامِ وَمِنْ سَيِّئِ الْأَسْقَامِ

"Allah'ım! Alaca hastalığından, delilikten, cüzzam hastalığından ve her türlü kötü hastalıktan sana sığınırım." [Ebû Dâvûd, Vitr, 32; Nesâî, İstiâze, 36]

Hz. Âişe (r.a.) validemiz, Peygamberimiz (s.a.s.)'in ailesinden bazı fertleri sağ eliyle sıvazlayıp şöyle dua ettiğini bildirmiştir:

اَللّٰهُمَّ رَبَّ النَّاسِ أَذْهِبِ الْبَاْسَ وَاشْفِهِ وَأَنْتَ الشَّافِي لَا شِفَاءَ إِلَّا شِفَاؤُكَ شِفَاءً لَا يُغَادِرُ سَقَمًا

"Allahım! Ey insanların Rabbi! Şu hastanın hastalığını gider! Ona şifâ ihsan eyle! Rabbim! Ancak sen sağlık verirsin. Senin şifândan başka hiçbir şifâ yoktur! Rabbim! Bu hastaya öyle şifâ ver ki, o şifâ, hasta üzerinde hastalık izi ve eseri bırakmasın." [Buhârî, Tıb, 38]

Osman b. Ebi'l-Âs (r.a.), vücudundaki bir ağrıdan dolayı Peygamberimiz (s.a.s.)'e müracaat etmiş, Allah Resûlü (s.a.s.) de ona; *"Elini ağrıyan yerinin üzerine koy; üç defa 'Bismillah' de, yedi defa da;*

اَعُوذُ بِاللّٰهِ وَقُدْرَتِهِ مِنْ شَرِّ مَا أَجِدُ وَأُحَاذِرُ

"Hissettiğim ve sakındığım şeyin şerrinden Allah'a ve Allah'ın kudretine sığınırım' diye dua et." buyurmuştur. [Müslim, Selâm, 67]

Birgün Cebrail (a.s), Allah Resûlü (s.a.s.)'e gelerek "Ey Muhammed! Bir şikayetin var mı?" dedi. O da, *"Evet"* diye karşılık verdi. Bunun üzerine Cebrail (a.s), Peygamber Efendimiz (s.a.s.)'e şöyle dua etti:

بِسْمِ اللّٰهِ أَرْقِيكَ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ يُؤْذِيكَ مِنْ شَرِّ كُلِّ نَفْسٍ أَوْ عَيْنٍ حَاسِدٍ اَللّٰهُ يَشْفِيكَ بِسْمِ اللّٰهِ أَرْقِيكَ

"Sana zarar veren her şeyden, her şahıs ve hased eden her gözden, Allah'ın adıyla senin korunmanı isterim. Yine Allah'ın adıyla senin korunmanı isterim. Allah sana şifalar versin." [Müslim, Selâm, 40]

15) Nazar Duası

Peygamberimiz (s.a.s.), اَلْعَيْنُ حَقٌّ *"Göz (nazar) haktır."* [Buhârî, Tıb, 36] buyurmuş, yüzünde sarılık gördüğü biri için; *"Buna dua okuyun, çünkü kendisinde nazar var"* demiştir. [Buhârî, Tıb, 34]

Allah Resûlü (s.a.s.), nazardan korunmak için bazı dualar etmiştir. Örneğin Resûlüllah, nazara karşı Muavvizeteyn (Felak ve Nâs) surelerini okurdu. [Tirmizî, Tıb, 16; İbn Mâce, Tıb, 32]

Yine Peygamber Efendimiz (s.a.s.), torunları Hasan ve Hüseyin için şöyle dua ederdi:

أَعُوذُ بِكَلِمَاتِ اللّٰهِ التَّامَّةِ مِنْ كُلِّ شَيْطَانٍ وَهَامَّةٍ ، وَمِنْ كُلِّ عَيْنٍ لَامَّةٍ.

"Her çeşit şeytândan, her zararlı hayvandan ve bütün kem gözlerden Allah'ın tam olan (şifâ verici) kelimelerine sığınırım." [Buhârî, Ehâdîsü'l-Enbiyâ, 10]

Peygamberimiz (s.a.s.)'in nazar konusundaki diğer bir tavsiyesi şöyledir:

"Kim hoşuna giden bir şey görür de; مَا شَاءَ اللّٰهُ لَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللّٰهِ *(Allah'ın dediği olur. O'ndan başka kuvvet ve kudret sahibi yoktur.) derse, ona hiçbir şey zarar vermez."* [Beyhakî, Şuabü'l-İman, IV, 90]

Hadislerden anlaşılmaktadır ki, hoşa giden ve dikkat çeken şeylere nazar değmemesi için Allah'a dua edilmeli ve zarar gelmemesi için O'na yalvarılmalıdır. Peygamber Efendimiz, farklı şekiller-

de bunun örneklerini bizlere sunmuş ve söylenmesi gerekenleri öğretmiştir. [Ahmed, III, 447; Hâkim, IV, 215-216]

Konu ile ilgili bir ayette, verimli ve son derece göz alıcı bir bahçeye sahip olan ama Allah'a şükretmeyen, "maşallah" demeyen; neticede tüm serveti helak olan nankör bir insandan bahsedilirken, ona nasihat eden mümin bir kişinin şu sözlerine yer verilmektedir:

وَلَوْ لَا إِذْ دَخَلْتَ جَنَّتَكَ قُلْتَ مَا شَاءَ اللّٰهُ لَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللّٰهِ

"Bağına girdiğinde 'Maşallah! Kuvvet yalnız Allah'ındır' deseydin ya!" [Kehf, 18/39]

16) Çocuğa İsim Verme Merasimi ve Duası

a) İsmin ve İsim Vermenin Önemi

İsim, kişinin toplumda bilinmesi için kullanılan bir simgedir. Kişi bu ismi ömür boyu kullanacak, ahirette de bu isimle çağırılacaktır. Bu itibarla anne-babaların, çocuklarına güzel ve anlamlı bir isim vermeleri gerekir. Çocuklara verilecek ismin anlamının İslam inancı ile örtüşmesi, alay konusu yapılacak ve utanılacak nitelikte olmaması gerekir.

Peygamberimiz (s.a.s.),

اِنَّكُمْ تُدْعَوْنَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ بِاَسْمَائِكُمْ وَبِاَسْمَاءِ اٰبَائِكُمْ فَاَحْسِنُوا اَسْمَائَكُمْ

"Kıyamet gününde kendi isminiz ve babanızın ismi ile çağrılacaksınız. Bu sebeple (çocuklarınıza) güzel isim veriniz." buyurmuştur. [Ebû Dâvûd, Edeb, 69]

Hz. Aişe validemiz,

أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يُغَيِّرُ الْاِسْمَ الْقَبِيحَ *"Peygamber (s.a.s.), çirkin isimleri değiştirirdi"* demiştir. [Tirmizî, Edeb, 99]

Örneğin Peygamberimiz (s.a.s.), yanına gelen birine ismini sormuş, Hazn cevabını alınca onun ismini, Sehl olarak değiştirmiştir. Hazn, güçlük, Sehl ise kolaylık anlamına gelir. [Buhârî, el-Edebü'l-Müfred, No: 841]

Yine Peygamberimiz (s.a.s.), sıkıntı anlamına gelen Zahm ismini, müjdeci anlamındaki Beşîr ismi ile [Buhârî, el-Edebü'l-Müfred, No: 831], isyan eden anlamındaki Âsi ismini, itaatkâr anlamındaki Mutî' ismi ile [Buhârî, el-Edebü'l-Müfred, No: 826], karga anlamındaki Gurab ismini, Allah'a teslim olan anlamındaki Müslim ismi ile [Hâkim, Müstedrek, VII, 2756] değiştirmiştir.

b) İsim Koyma Merasiminde Yapılabilecek Konuşma ve Dua

Yeni çocuğu olan bir aile, isim koyması ve dua etmesi için din görevlisini davet ettiğinde o, bu davete icabet eder; küçük de olsa bir hediye alır ve davet edilen eve gider; selam verir; hal hatır sorar; sonra şu konuşmayı yapar:

اَعُوذُ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ. اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ. وَالصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَى رَسُولِنَا مُحَمَّدٍ وَعَلَى اٰلِهِ وَاَصْحَابِهِ اَجْمَعِينَ.

Yüce Allah, hepimize sağlık ve afiyet versin. Sizleri, anne-baba olarak tebrik ediyorum. Rabbim, çocuğunuzu sağlık ve afiyet içerisinde büyütmeyi nasip eylesin.

Çocuklar, Rabbimizin bize birer nimeti ve emanetidir. Biz bu nimetten dolayı Rabbimize şükrederiz. Yüce Rabbimiz, aziz kitabımızda şöyle buyurmaktadır.

... يَخْلُقُ مَا يَشَٓاءُۜ يَهَبُ لِمَنْ يَشَٓاءُ اِنَاثًا وَيَهَبُ لِمَنْ يَشَٓاءُ الذُّكُورَۙ اَوْ يُزَوِّجُهُمْ ذُكْرَانًا وَاِنَاثًاۚ وَيَجْعَلُ مَنْ يَشَٓاءُ عَقِيمًاۜ اِنَّهُ عَلِيمٌ قَدِيرٌ.

"Allah, dilediğini yaratır, dilediğine kız çocukları, dilediğine erkek çocukları verir. Veya çocukları erkekler, dişiler olmak üzere çift verir, dilediği kimseyi de kısır yapar. Şüphesiz O, her şeyi hakkıyla bilendir, hakkıyla gücü yetendir." [Şûrâ, 42/49-50]

Rabbim, size bir erkek/kız çocuğu lütfetmiş, el-hamdülillah, Allah, isteyen herkese bu nimeti nasip etsin.

Aziz kardeşlerim! Bilelim ki çocuklarımız hem bir nimet hem dünya hayatının süsü hem de bizim için bir imtihandır.

Çocuklarımıza karşı birçok görevimiz vardır. Bu görevlerin başında ona güzel bir isim vermektir. İsim bir insan için önemlidir. Çünkü o, ömür boyu bu isimle anılacak, ahirette de bu isimle çağrılacaktır. Bu itibarla çocuklarımıza anlamı güzel ve söylenmesi kolay bir isim vermeliyiz. Peygamberimiz (s.a.s.), *"Kıyamet gününde kendi isminiz ve babanızın ismi ile çağrılacaksınız. Bu sebeple (çocuklarınıza) güzel isim veriniz."* buyurmuştur. [Ebû Dâvûd, Edeb, 69]

Sizleri tebrik ediyorum, çocuğunuza güzel bir isim vermişsiniz. Bu ismine layık olması, sağlık ve afiyet içerisinde büyümesi, hastalık, kaza, bela, afet ve musibetlerden Rabbimizin bu yavrumuzu koruması için bir Kur'an okuyalım ve peşinden dua edelim.

Aşır olarak Şûrâ suresinin 49-53'üncü ayetlerini okur ve akabinde şu duayı yapar:

اَعُوذُ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ، اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ، وَالصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَى رَسُولِنَا مُحَمَّدٍ وَعَلَى اٰلِهِ وَاَصْحَابِهِ اَجْمَعِينَ.

Ya Rabbi! Bu yavrumuza sağlık ve afiyet nasip eyle! Onu iyi bir insan iyi bir Müslüman olarak, sana hakkıyla kul olan salihlerden eyle!

Ya Rabbi! Bu yavrumuza Kur'an ahlakına sahip olabilmeyi, iyi bir eğitim alabilmeyi ve iyi bir mesleğe sahip olabilmeyi nasip eyle!

Ya Rabbi! Bu yavrumuza hayatında başarılar ihsan eyle! Kendisine helalinden bol rızık lütfeyle!

Ey Rabbimiz! Bu yavrumuzun, anne-babasına, ailesine, dinimize, milletimize ve vatanımıza hayırlı bir evlat olmasını nasip eyle!

Allah'ım! Bu yavrumuza, anne-babasına, burada bulunan, duamıza âmin diyen kardeşlerimize, bizlere iman-ı kâmil, amel-i salih, ahlak-ı Kur'an lütfeyle! Bizleri günahlardan, nefsimize ve şeytana uymaktan ve insanların kötü telkinlerinden muhafaza eyle! Bizleri affeyle, bizlere son nefesimize kadar Müslüman olarak yaşayabilmeyi ve iman ile bu dünyadan ayrılabilmeyi nasip eyle! Bizleri cennet ve cemalinle müşerref eyle!

Ya Rab! Dualarımızı kabul eyle!

اَللّٰهُمَّ اِنَّا نَسْأَلُكَ الْعَفْوَ وَالْعَافِيَةَ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ. اَلصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَيْكَ يَا رَسُولَ اللّٰهِ، اَلصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَيْكَ يَا حَبِيبَ اللّٰهِ، اَلصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَيْكَ يَا سَيِّدَ الْاَوَّلِينَ وَالْاٰخِرِينَ، صَلَوَاتُ اللّٰهِ وَسَلَامُهُ عَلَيْهِمْ اَجْمَعِينَ، وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ.

Allah'ım! Senden dünya ve ahirette af ve afiyet isteriz. Salat ve selam Allah'ın Resulünün üzerine olsun. Salat ve selam Allah'ın Sevgilisinin üzerine olsun. Salat ve selam, öncekilerin ve sonrakilerin Efendisinin üzerine olsun. Allah'ın rahmet, mağfiret ve selameti bütün peygamberlerin üzerine olsun. Her türlü övgü âlemlerin Rabbi Allah'a mahsustur.

17) Sünnet Merasimi ve Duası

a) Çocukları Sünnet Ettirmenin Önemi

Sünnet/hıtan, erkeklerde penis başını örten ve koruyan üst derinin bir kısmının veya tamamının kesilmesidir.

Çocukların sünnet ettirilmesi ile ilgili birçok hadis-i şerif vardır. Sünnet, Müslümanlığın şiarı yani simgesidir. Peygamberimiz (s.a.s.), sünnetin fıtrattan olduğunu şu hadis-i şerif ile bildirmiştir.

اَلْفِطْرَةُ خَمْسٌ: اَلْخِتَانُ، وَالْاِسْتِحْدَادُ، وَقَصُّ الشَّارِبِ، وَتَقْلِيمُ الْأَظْفَارِ، وَنَتْفُ الْآبَاطِ.

"Fıtrat (yani doğuştan insan ruhuna yakışan hususlar) beştir: Sünnet olmak, bıyıkları kısaltmak, tırnakları kesmek, koltuk altlarındaki ve etekteki kılları gidermek." [Buhârî, Libas, 63]

Peygamberimiz (s.a.s.), Hz. İbrahim'in de sünnet olduğunu bildirmiştir. [Müslim, Fedâil, 151; Tirmizî, İsti'zan ve Âdâb, 48]

İslam bilginlerinin çoğunluğuna göre sünnet olmak, vaciptir. Çocukların ergenlik çağına gelmeden önce sünnet ettirilmeleri anne-babalarının görevidir. Peygamberimiz (s.a.s.), torunları Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'i doğumlarının yedinci gününde sünnet ettirmiştir. 15 yaşına geldiği halde sünnet yapılmayan kimselerin sünnet olmaları vacip olur.

Sünnet merasimleri ve düğünleri İslamî kurallara aykırı olmamalı, içki ve benzeri haramlara vasıta yapılmamalıdır. Bu tür eylemler, büyük günahtır. Sünnet, uzman bir hekime yaptırılmalıdır.

b) Sünnet Merasiminde Yapılabilecek Konuşma ve Dua

Din görevlisi, sünnet düğünü veya merasiminde dua etmek üzere davet edildiğinde davete icabet eder. Sonra şu çerçevede bir konuşma ve dua yapar:

اَعُوذُ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ. اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ. وَالصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَى رَسُولِنَا مُحَمَّدٍ وَعَلَى اٰلِهِ وَاَصْحَابِهِ اَجْمَعِينَ.

Yüce Allah, hepimize sağlık ve afiyet versin. Sizleri, anne-baba olarak tebrik ediyorum. Rabbim, sünnet olan yavrumuza sağlık ve afiyet versin.

Çocuklar, Rabbimizin bize birer nimeti ve emanetidir. Biz bu nimetten dolayı Rabbimize şükrederiz.

Çocuklar, dünya hayatının hem süsü hem de bir imtihan vesilesidir. Yüce Rabbimiz, aziz kitabımızda şöyle buyurmaktadır.

اَلْمَالُ وَالْبَنُونَ زِينَةُ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَاۚ *“Mallar ve çocuklar dünya hayatının süsüdür.”* [Kehf, 18/46]

وَاعْلَمُوٓا اَنَّمَٓا اَمْوَالُكُمْ وَاَوْلَادُكُمْ فِتْنَةٌۙ *“Bilin ki mallarınız ve çoluk çocuğunuz birer imtihandır.”* [Enfal, 8/28]

Sünnet ettirmek de çocuklarımıza karşı bir görevimizdir. Sizleri tebrik ediyorum, bu görevi yerine getiriyorsunuz. Peygamberimiz de, torunları Hasan ve Hüseyin’i sünnet ettirmiştir. Ergenlik çağına kadar sünnetin yaptırılması gerekir. Sünnet, Müslümanlığın bir şiarı olduğu gibi onun sağlık açısından da birçok yararı vardır.

Aşır olarak Teğabün suresinin 14-18’inci ayetleri okunur ve akabinde şu dua yapılır:

اَعُوذُ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّج۪يمِ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ. اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَم۪ينَ. وَالصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَى رَسُولِنَا مُحَمَّدٍ وَعَلَى اٰلِهِ وَاَصْحَابِه۪ اَجْمَع۪ينَ.

Ya Rabbi! Bu yavrumuza sağlık ve afiyet nasip eyle! İyi bir insan ve Müslüman olarak yetişen, sana hakkıyla kul olan salihlerden eyle.

Ya Rabbi! Bu yavrumuza Kur'an ahlakına sahip olabilmeyi, iyi bir eğitim alabilmeyi ve iyi bir mesleğe sahip olabilmeyi nasip eyle.

Ya Rabbi! Bu yavrumuza hayatında başarılar ihsan eyle! Kendisine helalinden bol rızık lütfeyle!

Ey Rabbimiz! Bu yavrumuzun anne-babasına, ailesine, dinimize, milletimize ve vatanımıza hayırlı bir evlat olmasını nasip eyle!

Allah'ım! Bu yavrumuza, anne-babasına, burada bulunan, duamıza âmin diyen kardeşlerimize ve bütün müminlere iman-ı kâmil, amel-i salih, ahlak-ı Kur'an lütfeyle! Bizleri günahlardan, nefsimizi, şeytan ve insanların kötü telkinlerinden muhafaza eyle! Bizlere son nefesimize kadar Müslüman olarak yaşayabilmeyi ve iman ile bu dünyadan ayrılabilmeyi nasip eyle! Bizleri cennet ve cemalinle müşerref eyle!

Ya Rab! Bizleri affeyle, dualarımızı kabul eyle!

اَللّٰهُمَّ اِنَّا نَسْأَلُكَ الْعَفْوَ وَالْعَافِيَةَ فِي الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ، اَلصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَيْكَ يَا رَسُولَ اللّٰهِ، اَلصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَيْكَ يَا حَب۪يبَ اللّٰهِ، اَلصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَيْكَ يَا سَيِّدَ الْاَوَّل۪ينَ وَالْاٰخِر۪ينَ، صَلَوَاتُ اللّٰهِ وَسَلَامُهُ عَلَيْهِمْ اَجْمَع۪ينَ، وَ الْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَم۪ينَ.

Allah'ım! Senden dünya ve ahirette af ve afiyet isteriz. Salat ve selam Allah'ın Resulünün üzerine olsun. Salat ve selam Allah'ın

Sevgilisinin üzerine olsun. Salat ve selam, öncekilerin ve sonrakilerin Efendisinin üzerine olsun. Allah'ın rahmet, mağfiret ve selameti bütün peygamberlerin üzerine olsun. Her türlü övgü âlemlerin Rabbi Allah'a mahsustur.

18) Asker Uğurlama Duası

Askerlik, ülkemizin düşman saldırısından korunması için her gencin ödemesi gereken bir vatan borucudur. Peygamberimiz (s.a.s.), aşağıdaki hadis-i şeriflerinde Allah yolunda olduğu bilinciyle askerlik yapan, nöbet tutan bir mümine büyük mükafatların olduğunu müjdelemiştir:

مَنْ رَابَطَ يَوْمًا وَلَيْلَةً فِي سَبِيلِ اللّٰهِ كَانَ لَهُ كَأَجْرِ صِيَامِ شَهْرٍ وَقِيَامِهِ وَمَنْ مَاتَ مُرَابِطًا أُجْرِيَ لَهُ مِثْلُ ذٰلِكَ مِنَ الْأَجْرِ وَأُجْرِيَ عَلَيْهِ الرِّزْقُ وَأَمِنَ مِنَ الْفَتَّانِ

"Kim Allah yolunda, bir gün bir gece nöbet tutarsa ona bir ay oruç tutmuş ve namaz kılmış gibi sevap verilir. Kim askerlik yaparken ölürse (öldükten sonra sağ iken) verilen sevabın aynısı verilir, rızık ile ödüllendirilir ve kabir azapından emin olur." [Nesâî, Cihad, 39]

كُلُّ ميِّتٍ يُخْتَمُ عَلَى عَمَلِهِ إِلَّا الَّذِي مَاتَ مُرابِطاً فِي سَبِيلِ اللّٰهِ فَإِنَّهُ يُنْمَى لَهُ عَمَلُهُ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ وَيَأْمنُ فِتْنَةَ الْقَبْرِ

"Ölen herkesin amel defteri kapanır ancak Allah yolunda murabıt olan (nöbet tutan, askerlik yapan, cihad eden) kimse hariç. Bu kimsenin ameli kıyamet gününe kadar artırılır ve bu kimse kabir azapından emin olur." [Tirmizî, Cihad, 2]

عَيْنَانِ لَا تَمَسُّهُمَا النَّارُ عَيْنٌ بَكَتْ مِنْ خَشْيَةِ اللّٰهِ وَعَيْنٌ بَاتَتْ تَحْرُسُ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ

"İki göze ateş dokunmayacaktır. Biri Allah korkusundan ağlayan göz; diğeri de Allah yolunda, gece vakti (karakol) bekleyen (nöbet tutan) ve düşman gözleyen göz." [Tirmizî, Fedâilü'l-Cihad, 12]

Ülkemizde asker uğurlama uzun yıllardır devam eden bir gelenektir. Milletimiz, böylesi ulvi bir göreve evlatlarını dualar eşliğinde kına yakarak uğurlamaktadırlar. Bu bağlamda, asker uğurlama merasiminde şu dua yapılabilir:

اَعُوذُ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ. اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ. وَالصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَى رَسُولِنَا مُحَمَّدٍ وَعَلَى اٰلِهِ وَاَصْحَابِهِ اَجْمَعِينَ.

Ey bizleri yaratan, yaşatan, sağlık ve sayısız nimetler veren Rabbimiz! Vatanımızı ve milletimizi her türlü tehlikelerden, âfetlerden, düşman istilasından, yokluk ve kıtlıktan muhafaza eyle!

Ey mümin ve hafız sıfatları ile muttasif olan Rabbimiz! Ülkemizde bizlere birlik, dirlik ve güvenli bir hayat ihsan eyle, fitne ve fesattan muhafaza eyle!

Ey rızkı ve nimeti bol olan Rabbimiz! Bizleri, çocuklarımızı ve gençlerimizi rızık ve nimetlerden mahrum eyleme! Bizlere sağlık ve âfiyetler ihsan eyle!

Ya Rabbi! Vatan borcu için askere giden bu gençlerimize hayırlı yolculuklar, başarılı görevler nasip eyle! Askerliklerini kazasız-belasız tamamlayıp tezkere alabilmeyi, sağ-salim anne-babalarına ve sevdiklerine dönmeyi lütfeyle!

Ya Rabbi! Sevgili Peygamberin, "Kim Allah yolunda, bir gündüz bir gece nöbet tutarsa ona bir ay oruç tutmuş ve namaz kılmış gibi sevap verilir" buyuruyor. Askere giden gençlerimize bu lütfunu nasip eyle! Onlara beş vakit namazlarını kılabilmeyi, Kur'an ahlakına sahip olabilmeyi nasip eyle. Gençlerimizi günahlardan

ve nefsanî arzulardan, şeytanın ve düşmanların şerrinden muhafaza eyle!

يَا قَاضِيَ الْحَاجَاتِ وَيَا مُجِيبَ الدَّعَوَاتِ اِسْتَجِبْ دُعَائَنَا بِرَحْمَتِكَ يَا اَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ. سُبْحَانَ رَبِّكَ رَبِّ الْعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُونَ. وَسَلَامٌ عَلَى الْمُرْسَلِينَ. وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ.

19) Şehit Cenazesinde Yapılacak Dua

Şehadet mertebesi, Allah'ın dinini savunurken ya da saldırıya uğrayan vatanlarını, can, namus, mal ve emlakini korurken öldürülen akıllı ve ergen Müslümanlara verilen manevî bir mertebedir. Şehitlik rütbesi, Allah tarafından müminlere ihsan buyrulan en yüksek rütbelerden biridir. Çünkü, o Allah rızası için canından ve sevdiklerinden isteyerek vazgeçmiştir. Sevgili Peygamberimiz (s.a.s.) de, "Bir kimse Allah yolunda şehit olmayı can-ı gönülden isterse, yatağında bile ölse, Allah onu şehitler derecesine ulaştırır." [Müslim, İmâre, 157; Tirmizî, Cihad, 19] hadisi ile şehitliğin bir gönül işi olduğuna vurgu yapmıştır.

Yüce Rabbimiz, şehitleri şu ayetlerle müjdelemektedir:

وَلَا تَقُولُوا لِمَنْ يُقْتَلُ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ اَمْوَاتٌ بَلْ اَحْيَاءٌ وَلٰكِنْ لَا تَشْعُرُونَ

"Allah yolunda öldürülenlere 'ölüler' demeyin. Hayır, onlar diridirler. Ancak siz bunu bilemezsiniz." [Bakara, 2/154]

وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللّٰهِ اَمْوَاتًا بَلْ اَحْيَاءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ فَرِحِينَ بِمَا اٰتٰيهُمُ اللّٰهُ مِنْ فَضْلِهِ وَيَسْتَبْشِرُونَ بِالَّذِينَ لَمْ يَلْحَقُوا بِهِمْ مِنْ خَلْفِهِمْ اَلَّا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ.

"Allah yolunda öldürülenleri sakın ölüler sanma. Bilakis onlar diridirler, Rableri katında Allah'ın, lütfundan kendilerine verdiği nimetlerin

sevincini yaşayarak rızıklandırılmaktadırlar. Arkalarından kendilerine ulaşamayan (henüz şehit olmamış) kimselere de hiçbir korku olmayacağına ve onların üzülmeyeceklerine sevinirler.” [Âl-i İmrân, 3/169-170]

Şehit cenazelerinde aşağıdaki şekilde dua edilebilir:

اَعُوذُ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ. اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ. وَالصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَى رَسُولِنَا مُحَمَّدٍ وَعَلَى اٰلِهِ وَاَصْحَابِهِ اَجْمَعِينَ.

Ey bizleri yaratan ve yaşatan Rabbimiz! Bizlere sağlık ve hayırlı ömürler ihsan eyle!

Ya Rabbi! “Her canlı ölümü tadacaktır.” fermanın gereği rahmetine kavuşan muhterem şehidimizi katında aziz ve bahtiyar eyle!

Ya Rabbi! Yüce Kitabında, “Allah yolunda öldürülenler için “ölüler” demeyin” buyuruyorsun. Bu vatanın kıymetli evladını şehit olarak yâd ediyoruz. Kitabında “Şehitler diridirler, yaşarlar” buyuruyorsun, biz bu şedimizin kıyamete kadar bol rızık ve huzur içinde olduğuna inanıyoruz. Ya Rabbi Sen onun rızkını bol eyle! Kabrini nur eyle! Cennet bahçesi eyle!

Ya Rabbi! Sevgili Peygamberimiz, “Şehidin kul borçları hariç bütün günahları bağışlanır.” buyuruyor! Biz bu şehidimizin tertemiz, günahsız olarak huzuruna geldiğine inanıyoruz, ona rahmet eyle!

Ya Rabbi! Rahmet Peygamberi (s.a.s.), “Şehidin Allah katında altı mükâfatı vardır: Şehit olur olmaz bağışlanır. Cennetteki makamı gösterilir. Kabir azapından korunur. Büyük günün korkusundan emin olur. Başına iman tacı konur. Yakınlarından yetmiş kişiye şefaatçi olma imkânı verilir.” buyuruyor. Bu şehidimizin şefaatine bizleri dâhil eyle ya Rabbi!

Ya Rabbi! Şehidimizin yakınlarına ve dostlarına sabr-i cemîl ve ecr-i kesîr nasip eyle!

يَا قَاضِيَ الْحَاجَاتِ وَيَا مُجِيبَ الدَّعَوَاتِ اِسْتَجِبْ دُعَائَنَا بِرَحْمَتِكَ يَا اَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ. سُبْحَانَ رَبِّكَ رَبِّ الْعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُونَۚ. وَسَلَامٌ عَلَى الْمُرْسَلِينَۚ. وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ.

20) Söz, Nişan, Düğün Merasimi ve Duası

Örfümüzde gençler çeşitli vesilelerle tanışıp birbirlerini beğendikleri veya görücü usûlü ile bir kıza talip olunması ve gençlerin birbirlerini görmeleri sonucunda karşılıklı rıza ortaya çıktığı zaman, aile büyükleri kızın evine dünürlüğe giderler.

Oğlan tarafı kız evine çeşitli hediyeler ile gider. Aileler aralarında bir müddet sohbetten sonra bir aile büyüğü veya bir hoca efendi, konuyu açar, “Allah’ın emri ve Peygamberimizin sünneti üzerine kızınız .....’i oğlumuz ....’e istiyoruz” der. Kız tarafından dede veya baba gibi söz sahibi birisi, “hayırlı ve mübarek olsun” der. Böylece söz alınmış olur ve şu dua yapılır:

اَعُوذُ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ. اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ. وَالصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَى رَسُولِنَا مُحَمَّدٍ وَعَلَى اٰلِهِ وَاَصْحَابِهِ اَجْمَعِينَ. اَللّٰهُمَّ اجْعَلْ هٰذِهِ الْخِطْبَةَ مَيْمُونًا مُبَارَكًا، وَاجْعَلْ بَيْنَهُمَا اُلْفَةً وَمَحَبَّةً وَقَرَارًا، وَلَا تَجْعَلْ بَيْنَهُمَا نَفْرَةً وَفِتْنَةً وَفِرَارًا. اَللّٰهُمَّ اَلِّفْ بَيْنَهُمَا كَمَا اَلَّفْتَ بَيْنَ اٰدَمَ وَحَوَّاءَ، وَكَمَا اَلَّفْتَ بَيْنَ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَخَدِيجَةَ الْكُبْرَى رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا، وَبَيْنَ عَلِيٍّ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ وَفَاطِمَةَ الزَّهْرَاءَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا. اَللّٰهُمَّ اَعْطِ لَهُمَا اِيمَانًا كَامِلًا وَعَمَلًا صَالِحًا وَعُمْرًا طَوِيلًا وَرِزْقًا وَاسِعًا وَحَلَالًا طَيِّبًا. رَبَّنَا هَبْ لَنَا

مِنْ اَزْوَاجِنَا وَذُرِّيَّاتِنَا قُرَّةَ اَعْيُنٍ وَاجْعَلْنَا لِلْمُتَّقِينَ اِمَامًا. اَللّٰهُمَّ اِنَّا نَسْأَلُكَ الْعَفْوَ وَالْعَافِيَةَ فِي الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ. رَبَّنَٓا اٰتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْاٰخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ. رَبَّنَا اغْفِرْ لِي وَلِوَالِدَيَّ وَلِلْمُؤْمِنِينَ يَوْمَ يَقُومُ الْحِسَابُ. رَبِّ اجْعَلْنِي مُقِيمَ الصَّلٰوةِ وَمِنْ ذُرِّيَّتِي رَبَّنَا وَتَقَبَّلْ دُعَٓاءِ. سُبْحَانَ رَبِّكَ رَبِّ الْعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُونَ وَسَلَامٌ عَلَى الْمُرْسَلِينَ وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ.

Ya Rabbi! Bu mecliste verilen sözü, her iki taraf için hayırlı ve mübarek eyle! Gençleri ve aileleri fitne ve fesattan muhafaza eyle!

Burada atılan bu güzel adımı, bu genç kardeşlerimizin evliliği ile sonuçlandır. Ya Rabbi!

Bu hayırlı işi akîmete uğramaktan koru! Nişan ve düğünlerinde kendilerine kolaylıklar ihsan eyle!

Ya Rabbi! Dualarımızı kabul eyle, bizlere sağlık ve afiyet ihsan eyle!

سُبْحَانَ رَبِّكَ رَبِّ الْعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُونَ وَسَلَامٌ عَلَى الْمُرْسَلِينَ وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ. الْفَاتِحَة.

Nişan, daha önce sözlenen gençlere yüzük takmak için yapılan bir merasimdir. Aileler ve yakınları evde veya bir salonda bir araya gelirler. İslam adabına uygun olarak eğlenirler. Yüzükler takılır ve böylece gençler nişanlanmış olur.

Nişanlılık dönemi, tarafların birbirlerini tanıma dönemidir. Bazı aileler bir takım gerekçelerle nişanlılık döneminde nikâh kıydırmak isterler. Bu doğru değildir. Çünkü nişanlılık döneminde tarafların herhangi bir sebeple ayrılmaları söz konusu olduğunda özellikle kadın ayrılıp da erkek ayrılmak istemediğinde problem

çıkmaktadır. Bu itibarla resmi nikâh öncesinde nikâh kıyılmaması doğru bir davranıştır.

Nişan merasiminde yüzükler gençlere takıldıktan sonra söz alma duası bölümündeki duanın Arapça kısmı aynen okunur ve Türkçe şu dua yapılır.

Ya Rabbi! Bu genç kardeşlerimizin nişanlarını kendileri ve aileleri için hayırlı ve mübarek eyle! Gençleri ve ailelerini fitne ve fesattan muhafaza eyle!

Bu nişanı akîmete uğramaktan koru! Bu kardeşlerimizin nişanlarını düğün ile taçlandır! Ya Rabbi!

Bu hayırlı işte kendilerine kolaylıklar ihsan eyle! Ya Rabbi!

Dualarımızı kabul eyle, bizlere sağlık ve afiyet ihsan eyle! Ya Rabbi!

سُبْحَانَ رَبِّكَ رَبِّ الْعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُونَۚ وَسَلَامٌ عَلَى الْمُرْسَلِينَۚ وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ. اَلْفَاتِحَة.

Söz alma ve nişandan sonra ailelerin birlikte kararlaştırdığı bir zamanda düğün yapılır. Düğünler toplum kesimlerinde farklı şekillerde icra edilmektedir. Düğünlerde Kur'an okunur, ilahiler söylenir, konuşmalar yapılır ve velime (düğün yemeği) ikram edilir. Yeni evlenen çiftler tebrik edilir ve onlara hediyeler takdim edilir.

Evden kız çıkarırken veya düğün merasiminde söz alma duası bölümündeki duanın Arapça kısmı aynen okunur ve Türkçe şu dua yapılır.

Ya Rabbi! Bu düğünü gençler ve aileleri için hayırlı ve mübarek eyle! Bu kardeşlerimizi ve ailelerini fitne ve fesattan muhafaza eyle!

Ailelerin bu düğünlerini kazasız belasız hayırla sonuçlandır. Ya Rabbi!

Düğünde kendilerine kolaylıklar ihsan eyle!

Ya Rabbi! Dualarımızı kabul eyle, bizlere sağlık ve afiyet ihsan eyle!

سُبْحَانَ رَبِّكَ رَبِّ الْعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُونَۚ وَسَلَامٌ عَلَى الْمُرْسَلِينَۚ وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ. الْفَاتِحَة.

21) Nikâh Merasimi ve Duası

a) Nikâh Hakkında Kısa Bilgi

Nikâh, bir evlilik sözleşmesidir. Bu sözleşmenin şart ve rükünleri vardır. Evlenmek isteyen kadın ve erkeğin karşılıklı irade beyanları yani birinin evlenmeyi teklif edip diğerinin de bunu kabul etmesi (icap ve kabul) nikâhın rüknüdür.

İcap ve kabulün geçerli olabilmesi için; aynı mecliste, kesin bir üslup ve sarih (açık, anlaşılır) bir sözle yapılması, akıllı ve bulûğa ermiş en az iki şahidin bulunması, tanıkların bu sözü duyması, anlaması ve Müslüman olması gerekir.

Evlilik akdinde en az iki şahit bulundurulmasından maksat, evliliğin herkes tarafından bilinmesi, ciddiye alındığının ve nikâh akdinin meşru olarak yapıldığının duyurulmasıdır.

Hanefî mezhebinin bilginlerine göre bulûğ çağına gelen erkek ve kadın, kendi irade beyanlarıyla evlenebilirler. Şafiî mezhebinde nikâh akdinin geçerli olması için kadın ve erkek bulûğa ermiş olsa bile velinin izni şarttır. [Mergînânî, I, 189-191; Cezerî, IV, 12-22]

b) Nikâhın Kıyılışı

Nikah kıyacak görevli, şöyle bir konuşmayla programa başlayabilir:

Aziz kardeşlerim! Düğününüz, nikâhınız hayırlı ve mübarek olsun. Lütfen gelinimiz ve damadımız abdest alsınlar. Şahitlerimiz hazır olsun.

Nikâh kıymadan önce Allah kelamı Kur'an-ı Kerim'den birkaç ayet okumak istiyorum. (Nur suresinin 32-34'üncü ayetleri okunabilir.)

Evlenmek, Allah ve Peygamberin emridir. Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyrulmaktadır: ... وَاَنْكِحُوا الْاَيَامٰى مِنْكُمْ

"*(Ey Müminler!) İçinizden bekâr olanları evlendirin...*" [Nûr, 24/32]

فَانْكِحُوا مَا طَابَ لَكُمْ مِنَ النِّسَآءِ "*Kadınlardan size helâl olanlar ile evlenin.*" [Nisâ, 4/3]

Görüldüğü üzere Yüce Rabbimiz "evlenin" ve "evlendirin" buyurmaktadır. Peygamberimiz (s.a.s.),

اَلنِّكَاحُ مِنْ سُنَّتِي فَمَنْ لَمْ يَعْمَلْ بِسُنَّتِي فَلَيْسَ مِنِّي وَتَزَوَّجُوا

"*Nikâh benim sünnetimdir. Kim benim sünnetimle amel etmezse o benden değildir, evleniniz*" [İbn Mâce, Nikâh, 1] buyurmuş ve evlenmenin bütün peygamberlerin sünneti olduğunu bildirmiştir. [Tirmizî, Nikâh, 1; Ahmed, V, 421]

Gençlerimiz evlenmekle, anne ve babaları çocuklarını evlendirmekle Allah ve Peygamberin emirlerine uyup kulluk yapmışlardır.

Nikâh kıymadan önce bir tövbe-i istiğfar yapalım. Buyurun, benim okuduklarımı siz de okuyun.

اَسْتَغْفِرُ اللّٰهَ اَسْتَغْفِرُ اللّٰهَ اَسْتَغْفِرُ اللّٰهَ الْعَظِيمَ الَّذِي لَا اِلٰهَ اِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ وَاَتُوبُ اِلَيْهِ

Ey Rabbimiz! Varlığına, birliğine, peygamberlerine, kitaplarına, meleklerine, ahiret gününe, kaza ve kaderine şeksiz ve şüphesiz iman ediyoruz.

Ya Rabbi! Ergenlik çağımızdan bu güne kadar isteyerek veya istemeyerek, bilerek veya bilmeyerek, az veya çok, küçük veya büyük işlediğimiz bütün günahlarımıza gönülden ve samimiyetle tövbe ediyoruz. Bizleri af ve mağfiret eyle, affettiğin kullarının arasına dâhil eyle!

Ya Rabbi! Son nefesimize kadar Müslüman olarak yaşayabilmeyi, iman ile bu dünyadan ayrılabilmeyi bizlere nasip eyle!

اَللّٰهُمَّ اِنَّا نَسْأَلُكَ الْعَفْوَ وَالْعَافِيَةَ فِي الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ، اَلصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَيْكَ يَا رَسُولَ اللّٰهِ، اَلصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَيْكَ يَا حَبِيبَ اللّٰهِ، اَلصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَيْكَ يَا سَيِّدَ الْاَوَّلِينَ وَالْاٰخِرِينَ، صَلَوَاتُ اللّٰهِ وَسَلَامُهُ عَلَيْهِمْ اَجْمَعِينَ، وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ. اَلْفَاتِحَة.

Dinimizde erkek evlendiği kadına mehir vermekle yükümlüdür. Mehir; erkeğin evlenirken eşine verdiği veya vermeyi taahhüt ettiği para veya mala denir. Evlenen erkeğin kadına mehir vermesi gerektiği ayetlerle sabittir. Bu ayetlerden biri Nisa suresinin 4. ayetidir. Rabbimiz şöyle buyurmaktadır:

وَاٰتُوا النِّسَاءَ صَدُقَاتِهِنَّ نِحْلَةً فَاِنْ طِبْنَ لَكُمْ عَنْ شَيْءٍ مِنْهُ نَفْسًا فَكُلُوهُ هَنِيئًا مَرِيئًا

"Kadınlara mehirlerini gönül hoşluğu ile veriniz. Eğer kendi istekleriyle o mehrin bir kısmını size bağışlarlarsa onu da afiyetle yiyin." [Nisa, 4/4]

Mehrin miktarı belirlendikten sonra kızın ve babasının, damadın ve babasının isimleri öğrenilir ve nikâh kıymaya başlanır. (Nikâhlarını kıyacağımız kızın adı Âişe, babasının adı Ali, damadın adı Ahmet babasının adı Mustafa olduğunu varsayalım.)

“Ali kızı Âişe Hanım! Allah’ın emri ve Peygamberin kavli üzere, belirlenen mehri kabul ederek, Mustafa oğlu Ahmet Beyi hiçbir baskı altında olmadan, özgür iradeniz ile eş olarak kabul ettiniz mi” diye sorulur. Kızın “evet kabul ettim.” demesi istenir. Bu soru ve cevap üç defa tekrarlanır.

“Mustafa oğlu Ahmet Bey! Allah’ın emri ve Peygamberin kavli üzere, belirlenen mehri kabul ederek, hiçbir baskı altında olmadan, özgür iradeniz ile Ali Kızı Âişe Hanımı eş olarak kabul ettiniz mi” diye sorulur. Damadın “evet kabul ettim.” demesi istenir. Bu soru ve cevap üç defa tekrarlanır.

Buyurun nikâhın duasını yapalım denir ve aşağıdaki dua yapılır:

c) Nikâh Duası

اَعُوذُ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ. اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ. وَالصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَى رَسُولِنَا مُحَمَّدٍ وَعَلَى اٰلِهٖ وَاَصْحَابِهٖ اَجْمَعِينَ. اَللّٰهُمَّ اجْعَلْ هٰذَا الْعَقْدَ مَيْمُونًا مُبَارَكًا، وَاجْعَلْ بَيْنَهُمَا اُلْفَةً وَمَحَبَّةً وَقَرَارًا، وَلَا تَجْعَلْ بَيْنَهُمَا نَفْرَةً وَفِتْنَةً وَفِرَارًا. اَللّٰهُمَّ اَلِّفْ بَيْنَهُمَا كَمَا اَلَّفْتَ بَيْنَ اٰدَمَ وَحَوَّاءَ، وَكَمَا اَلَّفْتَ بَيْنَ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَخَدِيجَةَ الْكُبْرٰى رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا، وَبَيْنَ عَلِيٍّ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ وَفَاطِمَةَ الزَّهْرَاءَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا. اَللّٰهُمَّ اَعْطِ لَهُمَا اِيمَانًا كَامِلًا وَعَمَلًا صَالِحًا وَعُمْرًا طَوِيلًا وَرِزْقًا وَاسِعًا وَحَلَالًا طَيِّبًا. رَبَّنَا هَبْ لَنَا مِنْ اَزْوَاجِنَا وَذُرِّيَّاتِنَا قُرَّةَ اَعْيُنٍ وَاجْعَلْنَا لِلْمُتَّقِينَ اِمَامًا. اَللّٰهُمَّ اِنَّا نَسْأَلُكَ

الْعَفْوَ وَالْعَافِيَةَ فِي الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ. رَبَّنَآ اٰتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْاٰخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ. رَبَّنَا اغْفِرْ لِي وَلِوَالِدَيَّ وَلِلْمُؤْمِنِينَ يَوْمَ يَقُومُ الْحِسَابُ. رَبِّ اجْعَلْنِي مُقِيمَ الصَّلٰوةِ وَمِنْ ذُرِّيَّتِي رَبَّنَا وَتَقَبَّلْ دُعَآءِ. سُبْحَانَ رَبِّكَ رَبِّ الْعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُونَ وَسَلَامٌ عَلَى الْمُرْسَلِينَ وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ.

Ya Rabbi! Bu nikâhı gençler ve aileleri için hayırlı ve mübarek eyle! Gençleri ve aileleri fitne ve fesattan muhafaza eyle!

Ya Rabbi! Bu gençlere güzel güzel geçimler, hayırlı çocuklar, helalinden bol rızıklar, sağlık ve afiyet ihsan eyle! Evliliklerini hayatlarının sonlarına kadar devam ettirebilmeyi kendilerine nasip eyle! Kötü insanların şerrinden muhafaza eyle!

Ya Rabbi! Dualarımızı kabul eyle, bizlere sağlık ve afiyet ihsan eyle!

سُبْحَانَ رَبِّكَ رَبِّ الْعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُونَ وَسَلَامٌ عَلَى الْمُرْسَلِينَ وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ. الْفَاتِحَة.

22) Temel Atma ve İşyeri Açma Duası

Yatırım, ticaret ve sanayi gibi işletmelerin inşasında bulunmak, hayırlı bir eser inşa etmek, ev, dükkân, işyeri, okul, hastane yapımı, kamu yararına yönelik eserlerin inşası hayırlı faaliyetlerden olup, birer salih amel cümlesindendir. Bu gibi eserlerin temelinin atılması esnasında Yüce Allah'a hamd ve kolaylık duasında bulunmak aynı zamanda mülkün gerçek sahibini hatırlamak ve O'na şükürde bulunmak mümine düşen görevlerdendir. Bu gibi zamanlarda şöyle dua edilebilir:

اَعُوذُ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ. اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ. وَالصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَى رَسُولِنَا مُحَمَّدٍ وَعَلَى اٰلِهِ وَاَصْحَابِهِ اَجْمَعِينَ. اَللّٰهُمَّ ياَ مُفَتِّحَ الْاَبْوَابِ اِفْتَحْ لَناَ خَيْرَ الْبَابِ. اَللّٰهُمَّ ارْزُقْناَ رِزْقاً حَلاَلاً طَيِّباً وَرِزْقاً وَاسِعاً بِرَحْمَتِكَ ياَ اَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ وَاَنْتَ خَيْرُ الرَّازِقِينَ.

“Kovulmuş şeytandan Allah’a sığınırım. Rahman ve Rahim olan Allah’ın adı ile.

Hamd Âlemlerin Rabbi olan Allah’a mahsustur. Salât ve selâm Peygamber Efendimiz’e, onun âline ve ashabına olsun.

Ey kapıları açan Allah’ım! Bize hayır kapılarını aç.

Allah’ım! Ey merhametlilerin en merhametlisi! Rahmetinle bize helâl, temiz ve bol rızık ver. Sen rızık verenlerin en hayırlısısın.

Ey Yüceler Yücesi Rabbimiz! Yüce Kur’an-ı Kerim’in ‘İnsanın eline ancak çalışmasının karşılığı geçer’ fermanına uyarak, hayırlı hizmetlere vesile olması niyet ve temennisiyle bu temeli atıyoruz. Bu teşebbüs ve faaliyetimizi hakkımızda hayırlı, bereketli ve devamlı eyle!

Müteşebbislerin ve girişim sahiplerinin niyet ve gayretlerini mübarek kıl! İşi tamamlamalarını ve başarılı olmalarını nasip ve müyesser eyle! Bu kardeşlerimizi, inşasında çalışacak, emek sarf edecek kimseleri her türlü kaza ve beladan muhafaza eyle! Verimli ve gayretli olmalarını ihsan eyle! Belde ve bölgesinin, bütün vatanımızın gelişmesi ve yücelmesi için çalışan bu ve benzeri kardeşlerimizin sayılarını artır, emek ve kazançlarına bolluk, bereket lütfeyle!

‘İki günü birbirine denk olan aldanmıştır.’ düsturuna bağlanarak bu hayırlı teşebbüste bulunan kardeşlerimizin emellerine

ulaşmalarını kolaylaştır, güçleştirme Ya Rabbi! Bu kardeşlerimize ve hepimize başladığımız işleri tamamlamayı nasip eyle. Bizleri utandırma, bizlere utanılacak şeyler yaptırma. Düşmanları bize güldürme. Temeli atılan bu inşaatın tamamına ermesini, hayırlı faaliyet, hizmet ve kazançlara vesile olmasını ihsan eyle!

Ey kapıları açan Allah'ım! Bize hayırlı kapılar aç. Ey merhametlilerin en merhametlisi! Bize helal ve temiz rızıklar ihsan eyle! Rızkımızı genişletiver! Rızık verenlerin en hayırlısı Sen'sin. Bugün burada temelini attığımız inşaatı, müesseseyi hayırla ikmal ve itmam etmeyi nasip eyle! Halis niyetle atılan bu adımları boşa çıkmaktan muhafaza eyle! Dünya ve ahiret mutluluğuna vesile eyle! Hayırlı iş ve kazançlar elde etmeyi, bolluk ve bereketlere ulaşmayı ihsan eyle! Her türlü kötülüklerden, kesada uğramaktan, hile ve art niyetlerden, zarardan, fitnelerden, fesat, haset ve kıskançlıktan koru! Hayırlara vesile kıl, kolaylaştır, güçleştirme, mübarek eyle ya Rabbi!"

يَا قَاضِيَ الْحَاجَاتِ وَيَا مُجِيبَ الدَّعَوَاتِ اِسْتَجِبْ دُعَائَنَا بِرَحْمَتِكَ يَا اَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ. سُبْحَانَ رَبِّكَ رَبِّ الْعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُونَ. وَسَلَامٌ عَلَى الْمُرْسَلِينَ. وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ.

İşyeri açma merasiminde ise baştaki Arapça duadan sonra şu dua yapılabilir:

"Ey Yüceler Yücesi Rabbimiz! Yüce Kur'an-ı Kerim'in *"insanın eline ancak çalışmasının karşılığı geçer."* fermanına uyarak, hayırlı hizmetlere vesile olması niyet ve temennisiyle bu iş yerini açıyoruz. Bu iş yerini hakkımızda hayırlı, bereketli ve devamlı eyle!

İş sahiplerinin niyet ve gayretlerini mübarek kıl! Bu kardeşlerimizi işlerinde başarılı ve kazançlarını bereketli eyle! İşlerini kesada uğramaktan ve bozulmaktan muhafaza eyle! Kendilerini her türlü kaza ve beladan muhafaza eyle! Verimli ve gayretli olmalarını

ihsan eyle! Belde ve bölgesinin, bütün vatanımızın gelişmesi ve yücelmesi için çalışan bu ve benzeri kardeşlerimizin sayısını artır, emek ve kazançlarına bolluk, bereket lütfeyle!

'İki günü birbirine denk olan aldanmıştır.' düsturuna bağlanarak bu hayırlı müesseseyi kuran kardeşlerimizin emellerini boşa çıkarma ya Rabbi!

Ey merhametlilerin en merhametlisi Allah'ım! Bize helal ve temiz rızıklar ihsan eyle! Rızkımızı genişlet! Rızık verenlerin en hayırlısı Sen'sin. Bugün burada açtığımız müesseseyi hayırlı eyle! Halis niyetle atılan bu adımları boşa çıkmaktan koru! Dünya ve ahiret mutluluğuna vesile eyle! Hayırlı iş ve kazançlar elde etmeyi, bolluk ve bereketlere ulaşmayı ihsan eyle! Her türlü kötülüklerden, hile ve art niyetlerden, zarardan, fitneden, fesat, haset ve kıskançlıktan koru! Hayırlara vesile kıl, kolaylaştır, güçleştirme, mübarek eyle ya Rabbi!

يَا قَاضِيَ الْحَاجَاتِ وَيَا مُجِيبَ الدَّعَوَاتِ اِسْتَجِبْ دُعَائَنَا بِرَحْمَتِكَ يَا اَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ. سُبْحَانَ رَبِّكَ رَبِّ الْعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُونَۚ. وَسَلَامٌ عَلَى الْمُرْسَلِينَۚ. وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ.

23) Yemek Duası

Yüce Allah'ın verdiği sayısız nimetlerin şükrünü eda edebilmenin yollarından biri de yiyip içtikten sonra sözlü olarak Allah'a hamd etmektir. Allah Resûlü (s.a.s.), hadis-i şeriflerinde konu ile ilgili şöyle buyurmuştur:

إِنَّ اللّٰهَ لَيَرْضَى عَنِ الْعَبْدِ أَنْ يَأْكُلَ الْأَكْلَةَ فَيَحْمَدَهُ عَلَيْهَا أَوْ يَشْرَبَ الشَّرْبَةَ فَيَحْمَدَهُ عَلَيْهَا.

"Allah Teâlâ, yemek yedikten veya bir şey içtikten sonra kendisine hamd eden kulundan razı ve hoşnut olur." [Müslim, Zikir, 89; Tirmizî, Et'ıme, 18]

إِذَا دَخَلَ الرَّجُلُ بَيْتَهُ فَذَكَرَ اللّٰهَ عِنْدَ دُخُولِهٖ وَعِنْدَ طَعَامِهٖ قَالَ الشَّيْطَانُ لَا مَبِيتَ لَكُمْ وَلَا عَشَاءَ وَإِذَا دَخَلَ فَلَمْ يَذْكُرِ اللّٰهَ عِنْدَ دُخُولِهٖ قَالَ الشَّيْطَانُ أَدْرَكْتُمُ الْمَبِيتَ فَإِذَا لَمْ يَذْكُرِ اللّٰهَ عِنْدَ طَعَامِهٖ قَالَ أَدْرَكْتُمُ الْمَبِيتَ وَالْعَشَاءَ

"Kişi evine girerken ve yemek yerken besmele çekerse, şeytan adamlarına, 'Burada ne geceleyebilir ne de yemek yiyebilirsiniz' der. Eğer o kimse eve girerken besmele çekmezse, şeytan adamlarına, 'Geceyi geçirecek bir yer buldunuz' der. O şahıs yemek yerken besmele çekmezse, şeytan kendi adamlarına, 'Hem barınacak yer hem de yiyecek yemek buldunuz' der." [Müslim, Eşribe, 103; Ebû Dâvûd, Et'ıme, 15; İbn Mâce, Dua, 19]

Sevgili Peygamberimiz (s.a.s.)'in bir şey yiyip içtikten sonra şu duaları okuduğu belirtilmiştir:

اَعُوذُ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ. اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذٖي أَطْعَمَنَا وَسَقَانَا وَجَعَلَنَا مِنَ الْمُسْلِمٖينَ. وَرَحْمَةُ اللّٰهِ وَبَرَكَاتُهُ عَلَى صَاحِبِ الطَّعَامِ وَالْاٰكِلٖينَ. اَللّٰهُمَّ اَعْطِ لَنَا رِزْقًا وَاسِعًا وَحَلَالًا طَيِّبًا. وَبَارِكْ لَنَا فٖيمَا رَزَقْتَنَا، وَاشْفِ مَرْضَانَا وَرْحَمْ مَوْتَانَا اَنْتَ مَوْلَانَا. اَللّٰهُمَّ اِنَّا نَسْأَلُكَ الْعَفْوَ وَالْعَافِيَةَ فِي الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ. رَبِّ اجْعَلْنٖي مُقٖيمَ الصَّلٰوةِ وَمِنْ ذُرِّيَّتٖي رَبَّنَا وَتَقَبَّلْ دُعَآءِ. رَبَّنَآ اٰتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْاٰخِرَةِ حَسَنَةً.

رَبَّنَا اغْفِرْ لِي وَلِوَالِدَيَّ وَلِلْمُؤْمِنِينَ يَوْمَ يَقُومُ الْحِسَابُ اَللّٰهُمَّ زِدْ وَلَا تَنْقُصْ بِحُرْمَةِ سَيِّدِ الْمُرْسَلِينَ. وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ. الْفَاتِحَةَ.

[Buhârî, Et'ıme, 54; Ebû Dâvûd, Et'ıme, 52; Libas, 1; Tirmizî, Deavât, 56; Ebû Dâvûd, Et'ıme, 52]

Türkçe olarak şu dua da yapılabilir:

اَعُوذُ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ.

Bizleri yokken var eden, yedirip-içiren yüce Rabbimize hamdolsun, kâinatın efendisi Sevgili Peygamberimize salat ve selam olsun.

Ya Rabbi! Rızık ve nimet veren sensin! Sen kapına yönelenleri boş çevirmezsin. Biz aciz kullarız, Senin sonsuz ikram ve ihsanına muhtacız. Bizlere dünya ve ahirette güzel nimetler ihsan eyle!

Ey güzel Rabbimiz! Bu sofrada tattırdığın nimetlerin daha güzellerini ebedî mutluluk yurdu olan cennetinde de tatmayı bizlere nasip eyle!

Ya Rabbi! Bu helal gıdaların şükrünü eda edebilmeyi ve sana kullukta bulunabilmeyi bizlere nasip eyle!

Ya Rabbi! Bu sofranın hazırlanmasında emeği geçen kardeşlerimizin kazançlarına bereket, kendilerine sağlık, huzur ve mutluluk ihsan eyle! Ailelerinden ahirete göç edenlere ve geçmişlerimize merhamet eyle!

Ya Rabbi! Bizleri nimetlerinden mahrum eyleme. Sağlık, huzur ve mutluluğumuzu daim eyle.

Ya Rabbi! Barış ve esenlik dolu bir dünyada yaşayabilmemizi bizlere lütfeyle! Âmin ve selâmün ale'l-mürselîn ve'l-hamdü lillâhi rabbi'l-âlemîn el-Fâtiha.

24) Yatarken ve Kalkarken Okunacak Dua

Resûlüllah (s.a.s.) yatmadan önce şu duayı edenin, uykusunda öldüğü takdirde tertemiz öleceğini, sabaha ulaştığında hayırla ulaşacağını müjdelemiştir:

اَللّٰهُمَّ أَسْلَمْتُ نَفْسِي إِلَيْكَ، وَوَجَّهْتُ وَجْهِي إِلَيْكَ، وَفَوَّضْتُ أَمْرِي إِلَيْكَ، وَأَلْجَأْتُ ظَهْرِي إِلَيْكَ رَغْبَةً وَرَهْبَةً إِلَيْكَ، لَامَلْجَأَ وَلَامَنْجٰى مِنْكَ إِلَّا إِلَيْكَ. آمَنْتُ بِكِتَابِكَ الَّذِي أَنْزَلْتَ وَبِنَبِيِّكَ الَّذِي أَرْسَلْتَ.

"Allah'ım! Sana teslim oldum. Sana yöneldim. İşimi sana havale ettim. Rızanı isteyerek, azapından korkarak sana dayandım, sığındım. Sana karşı senden başka sığınak yoktur. İndirdiğin kitaba ve gönderdiğin peygambere iman ettim." [Buhârî, Deavât, 6, 7, 9; Müslim, Zikir ve Dua, 56-57; Ebû Dâvûd, Edeb, 98; Tirmizî, Deavât, 16]

Hz. Âişe (r.a.)'nin bildirdiğine göre "Resûlüllah (s.a.s.), her gece yatağına yattığında ellerine üfler, muavvizeteyn (Felâk, Nass) sûrelerini okur ellerini vücûduna sürerdi." [İbn Mâce, Duâ, 15]

Resûlüllah (s.a.s.) yatacağımız zaman şöyle dua etmemizi de tavsiye buyurmuştur:

سُبْحَانَكَ اللّٰهُمَّ رَبّى بِكَ وَضَعْتُ جَنْبى، وَبِكَ أَرْفَعُهُ، إِنْ أَمْسَكْتَ نَفْسى فَاغْفِرْ لَهَا، وَإِنْ أَرْسَلْتَهَا فَاحْفَظْهَا بِمَا تَحْفَظُ بِهِ عِبَادَكَ الصَّالِحِينَ.

"Allahım! Seni her türlü noksanlıktan tenzih ederim. Rabbim! Senin isminle yatağa uzandım. Ve yine senin isminle yataktan kalkacağım. Eğer uykuda canımı alacaksan, merhametinle beni bağışla! Şayet hayatta bırakacaksan, salih kullarını koruduğun şeylerle beni de fenalıklardan koru!" [Buhârî, Deavât 13; Müslim, Zikir ve Dua, 64]

Allah Resûlü (s.a.s.), bir defasında Hz. Ali efendimiz ve Hz. Fatıma annemize şöyle buyurmuştur:

"Yatağınıza girdiğiniz zaman veya istirahata çekildiğiniz zaman; 33 defa Allahü ekber (Allah en büyüktür), 33 defa Sübhânellah (Allah'ı noksan sıfatlardan tenzih ederim), 33 defa da Elhamdülillâh (Allah'a hamd olsun, her türlü övgü O'na mahsustur) deyin." [Buhârî, Deavât 11; Müslim, Zikr, 80; Ebû Dâvûd, Edeb, 100]

Resûlüllah (s.a.s.), uyuyacağı zaman sağ elini yanağının altına koyardı. Yine onun uykudan önce yaptığı bazı dualar şöyledir:

اَللّٰهُمَّ قِنِي عَذَابَكَ يَوْمَ تَبْعَثُ عِبَادَكَ *"Allah'ım! Kullarını yeniden diriltti-ğin gün beni azabından koru!"* [Ebû Dâvûd, Edeb, 98; Tirmizî, Deavât, 18]

اَللّٰهُمَّ بِاسْمِكَ أَمُوتُ وَأَحْيَا *"Allah'ım! Senin isminle ölür, senin isminle dirilirim."* [Buhârî, Deavât 7-8; Müslim, Zikr, 59; Ebû Dâvûd, Edeb, 98]

Sevgili Peygamberimiz (s.a.s.)'in uykudan uyandığında yaptığı bazı dualar da şunlardır:

لَا إِلٰهَ إِلاَّ أَنْتَ سُبْحَانَكَ اَللّٰهُمَّ وَبِحَمْدِكَ أَسْتَغْفِرُكَ لِذَنْبِي وَأَسْأَلُكَ رَحْمَتَكَ اَللّٰهُمَّ زِدْنِى عِلْماً وَلَا تُزِغْ قَلْبِى بَعْدَ إِذْ هَدَيْتَنِى وَهَبْلِى مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً إِنَّكَ أَنْتَ الْوَهَّابُ

"Allah'ım! Seni hamdinle tenzih ederim. Senden başka ilah yoktur. Günahım için affını dilerim ve rahmetini isterim.

Allah'ım! İlmimi artır, bana hidayet verdikten sonra kalbimi saptırma. Katından bana rahmet lütfet. Sen lütfedenlerin en cömerdisin." [Ebû Dâvûd, Edeb, 98; Hâkim, Dua, I, 540]

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِي أَحْيَانَا بَعْدَ مَا أَمَاتَنَا وَإِلَيْهِ النُّشُورُ *"Bizi uykumuzdan sonra uyandıran Allah'a hamdolsun, dönüş sadece O'na mahsustur."* [Buhârî, Deavât 7-8, 16; Müslim, Zikr 59; Ebû Dâvûd, Edeb, 98]

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِي عَافَانِي فِي جَسَدِي وَرَدَّ عَلَيَّ رُوحِي وَأَذِنَ لِي بِذِكْرِهِ

"Bedenime afiyet veren, ruhumu bana iade eden ve bana kendisini zikretme imkânı veren Allah'a hamdolsun." [Tirmizî, Deavât, 20]

25) İhtida Merasiminde Yapılacak Konuşma ve Dua Örneği

İhtida, bir gayrimüslimin Müslüman olmasıdır. Bir insan Allah'ın varlığı ve birliğine, Hz. Muhammed Mustafa (s.a.s.)'nın Peygamberliğine ve Kur'an-ı Kerim'in hak kitap olduğuna inanıyorsa; iman esaslarını kabul ediyorsa Müslüman olur. Kelime-i şehadet getiren kimse iman esaslarını ikrar etmiş olur. Bir insanın Müslüman olması için bir merasim yapılması şartı yoktur. Ancak ülkemizde Müslüman olmak isteyenler için Müftülüklerde bir ihtida merasimi düzenlenmekte ve bir belge verilmektedir. İhtida etmek isteyen kimse, ilgili mevzuat gereğince bir dilekçe ekinde, dört adet fotoğraf ile yurt içinde mahallî müftülüğe, yurt dışında ise dilekçe, kimlik belgesi ve üç adet fotoğraf ile Din Hizmetleri Müşavirliğine veya ataşeliğine müracaat etmelidir. Müslüman olmak isteyene müftü/müşavir/ataşe/koordinatör tarafından usulüne uygun şekilde gerekli telkin yapılır ve dinimiz hakkında özlü bilgiler verilir.

İhtida merasimi şöyle yapılır:

Merasim, Bakara suresinin son iki ayetinin okunması ile başlar, ayetlerin meâli verilir, sonra merasimi yapan kişi,

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِي هَدَانَا لِهٰذَا وَمَا كُنَّا لِنَهْتَدِيَ لَوْلَا أَنْ هَدَانَا اللّٰهُ.

"Hamd, bizi buna eriştiren Allah'a mahsustur. Eğer Allah'ın bizi eriştirmesi olmasaydı, biz buna erişemezdik." [A'raf, 7/43]

Ayetini okuyarak şu konuşmayı yapar:

Okunan, Allah'ın Kelamı Kur'an-ı Kerim'dir, elhamdülillah Allah'ın doğru yolu olan İslam'a girecek bir zatın ikrarına şahit olmak üzere burada toplandık.

Dinimize göre Allah; varlığı, zatı ve sıfatlarıyla tektir. Onun eşi ve benzeri yoktur. O, doğmamıştır ve doğrulmamıştır yani anası, babası, eşi, oğlu ve kızı yoktur. Hiçbir şekilde O'nun benzeri ve dengi yoktur. Her şey O'na muhtaçtır; O, hiçbir şeye muhtaç değildir. Allah, mekân ve zamanla sınırlı değildir. O, kullarına çok yakındır; vasıtasız ve aletsiz olarak bilir ve görür. Allah'ın gücü her şeye yeter. Dünyayı, kâinatı ve her şeyi yaratan, kanunlarıyla düzenleyen O'dur.

Müslüman olmak, Allah'ın birliğine inanmak ve O'na teslimiyet üzere bulunmaktır. Yüce Allah, Hz. Âdem'den itibaren bütün peygamberlere bu esası tebliğ etmelerini emretmiştir. Her peygamberin getirdiği din İslam'dır. Gelen her peygamber, dünyada insanları Allah'ın birliği inacına davet etmiştir. Her biri Allah'tan aldıkları emirleri ve yasakları insanlara bildirmiştir. Yüce Allah, peygamberleri vasıtasıyla insanlığa Tevrat, Zebûr, İncil gibi kitaplar göndermiştir. Rabbimiz, Hz. Muhammed (s.a.s.)'i bütün insanlara son peygamber olarak görevlendirmiştir. Aynı zamanda ona Kur'an-ı Kerim'i indirmiştir. Biz Kur'an-ı Kerimde bildirilen bütün peygamberlere, peygamberlere indirildiği haber verilen kitaplara, meleklere, ahiret gününe, öldükten sonra dirilmeye, hayır ve şer her şeyin Allah'ın yaratması ile meydana geldiğine, kaza ve kadere iman ederiz.

İslam'a girmek, Allah'ın varlığı ve birliğine, Hz. Muhammed Mustafa (s.a.s.)'nın Allah'ın kulu, peygamberi olduğuna ve onun getirdiklerine şüpheye yer vermeden iman etmekle olur. Biz imanımızı kelime-i şehadet ile ifade ederiz.

Müslüman olmak isteyen kimseye şehadet kelimesi söyletilir. *"Şüphesiz inanırım şehadet ederim ki, Allah'tan başka ilah yoktur ve yine şehadet ederim ki, Hz. Muhammed Allah'ın kulu ve Resulüdür."* şeklinde anlamı verilir. Mümkünse kelime-i şehadetin anlamı, Müslüman olan kişinin diline tercüme edilir. Sonra iki üç defa

tekbir getirilir. Sonra mühtedi, Allah'ın huzurunda ve şahitlerin yanında kendi isteği ile İslam'ı seçtiğini ifade eder.

Merasimi icra eden kişi, Müslüman olan kişiye hitaben, "Şu dakikadan itibaren bu şehadetiniz ve ikrarınızla Müslüman oldunuz. İmanınız mübarek olsun. Şimdi tertemiz yeniden doğmuş gibi gıpta edilecek bir insansınız. Sevgili Peygamberimiz (s.a.s.), İslam dinini kabul ettiğiniz andan itibaren Allah'ın geçmiş günahlarınızı bağışladığını müjdelemektedir. Biliniz ki insanların günahlarını ancak Allah affeder. Bunun için O'na yalvararak tövbe ve bağış istenerek af dilenilir. O kullarına çok yakındır. Dualarımızı, tövbelerimizi kabul eder. Hepimiz, yaptıklarımızdan dolayı Allah'a karşı sorumluyuz.

Müslüman olan bir insanın vazifeleri vardır. Yukarıda söylediğimiz şehadeti söylemek, namaz kılmak, Ramazan ayında oruç tutmak, zenginsek zekât vermek, şartlarımız tutuyorsa hacca gitmek bu görevlerimizin başında gelir. Kur'an'ın emir ve yasaklarına uymak, Kur'an ahlakına sahip olmak Müslüman olarak temel görevimizdir. Rabbim, hepimizi İslam'ın emir ve yasaklarına, ilke ve hükümlerine uyarak iyi Müslüman olanlardan eylesin.

Müslümanlığı kabul eden kişiye İslam esaslarını tanıtan bir kitap hediye edilir. Sonra şu ayetler aşır olarak okunur:

شَهِدَ اللّٰهُ اَنَّهُ لَٓا اِلٰهَ اِلَّا هُوَۙ وَالْمَلٰٓئِكَةُ وَاُو۬لُوا الْعِلْمِ قَٓائِمًا بِالْقِسْطِؕ لَٓا اِلٰهَ
اِلَّا هُوَ الْعَز۪يزُ الْحَك۪يمُؕ. اِنَّ الدّ۪ينَ عِنْدَ اللّٰهِ الْاِسْلَامُ وَمَا اخْتَلَفَ الَّذ۪ينَ
اُو۫تُوا الْكِتَابَ اِلَّا مِنْ بَعْدِ مَا جَٓاءَهُمُ الْعِلْمُ بَغْيًا بَيْنَهُمْؕ وَمَنْ يَكْفُرْ بِاٰيَاتِ
اللّٰهِ فَاِنَّ اللّٰهَ سَر۪يعُ الْحِسَابِ. فَاِنْ حَٓاجُّوكَ فَقُلْ اَسْلَمْتُ وَجْهِيَ لِلّٰهِ
وَمَنِ اتَّبَعَنِؕ وَقُلْ لِلَّذ۪ينَ اُو۫تُوا الْكِتَابَ وَالْاُمِّيّ۪نَ ءَاَسْلَمْتُمْؕ فَاِنْ اَسْلَمُوا فَقَدِ
اهْتَدَوْاۚ وَاِنْ تَوَلَّوْا فَاِنَّمَا عَلَيْكَ الْبَلَاغُؕ وَاللّٰهُ بَص۪يرٌ بِالْعِبَادِ.

"Allah, melekler ve ilim sahipleri, ondan başka ilah olmadığına adaletle şahitlik etti. Ondan başka ilah yoktur. O, mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir. Şüphesiz Allah katında din İslam'dır. Kitap verilmiş olanlar, kendilerine ilim geldikten sonra sırf, aralarındaki ihtiras ve aşırılık yüzünden ayrılığa düştüler. Kim Allah'ın ayetlerini inkâr ederse, bilsin ki Allah hesabı çok çabuk görendir. Seninle tartışmaya girişirlerse de ki, "Ben, bana uyanlarla birlikte kendi özümü Allah'a teslim ettim." Kendilerine kitap verilenlere ve ümmîlere de ki: "Siz de İslam'ı kabul ettiniz mi?" Eğer İslam'a girerlerse hidayete ermiş olurlar. Yok, eğer yüz çevirirlerse sana düşen şey ancak tebliğ etmektir. Allah kullarını hakkıyla görendir." [Âl-i İmrân, 3/18-20]

Ayetin anlamı verildikten sonra şu dua yapılır:

اَعُوذُ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ. اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ. وَالصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَى رَسُولِنَا مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِهِ وَاَصْحَابِهِ اَجْمَعِينَ.

Ya Rabbi! Bize akıl veren, Peygamber ve kitaplar ile doğru yolu gösteren sensin. Bu, bizler için, özellikle ahiret hayatımız için büyük bir nimettir. Bu nimeti bize lütfettin, Sana sonsuz şükürler olsun.

Ya Rabbi! Ancak sana kulluk eder ve yalnız senden yardım dileriz. Bizi doğru yola, nimetine erdirdiğin ve gazapına uğramayanların, sapmayanların yoluna ilet! Bizi doğru yola ilettikten sonra kalplerimizi şaşırtma. Bize kendi tarafından rahmet ver. Şüphesiz herkesin muradını veren ve bağışı sonsuz olan sensin.

Ya Rabbi! Şu anda kelime-i şehadet getirerek iman eden ve Müslüman olan kardeşimizi ve bizleri son nefesimize kadar iman ve İslam'dan ayırma. Sana hakkı ile kulluk edebilmeyi, dini görevlerimizi hakkıyla yapabilmeyi, her türlü günahtan uzak durabilmeyi nasip eyle!

Ya Rabbi! Aziz kitabın Kur'an-ı Kerim'de, "*Ey iman edenler! Allah'a karşı gelmekten nasıl sakınmak gerekiyorsa öylece sakının ve siz ancak Müslümanlar olarak ölün*" buyuruyorsun! Bizlere son nefesimize kadar Müslüman olarak yaşayabilmeyi ve Müslüman olarak Sana dönebilmeyi nasip eyle!

Ya Rabbi! Bize dünyada dirlik düzenlik, ahirette de iyilik, güzellik ver. Bizi cehennem azabından koru!

Ya Rabbi! Bizleri şirk, küfür ve nifaktan, kaza ve musibetlerden, afet ve belalardan muhafaza eyle! Bizlere sağlık ve afiyet ihsan eyle! Dualarımızı kabul eyle!

يَا قَاضِيَ الْحَاجَاتِ وَيَا مُجِيبَ الدَّعَوَاتِ اِسْتَجِبْ دُعَائَنَا بِرَحْمَتِكَ يَا اَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ. سُبْحَانَ رَبِّكَ رَبِّ الْعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُونَۚ. وَسَلَامٌ عَلَى الْمُرْسَلِينَۚ. وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ.

26) Sakal Bırakma Duası

Peygamberimiz (s.a.s.), on şeyin insanın fıtratından yani yaratılışından gelen bir görev olduğunu bildirmiştir. Konu ile ilgili hadis şöyledir:

عَشْرٌ مِنَ الْفِطْرَةِ: قَصُّ الشَّارِبِ، وَإِعْفَاءُ اللِّحْيَةِ، وَالسِّوَاكُ، وَالْإِسْتِنْشَاقُ بِالْمَاءِ، وَقَصُّ الْأَظْفَارِ، وَغَسْلُ الْبَرَاجِمِ، وَنَتْفُ الْإِبِطِ، وَحَلْقُ الْعَانَةِ، وَانْتِقَاصُ الْمَاءِ. قَالَ زَكَرِيَّا قَالَ مُصْعَبٌ وَنَسِيتُ الْعَاشِرَةَ إِلَّا أَنْ تَكُونَ الْمَضْمَضَةَ.

"On şey fıtrattandır. (Bunlar); bıyıkları kısaltmak, sakalları bırakmak, dişleri fırçalayıp temizlemek, istinşak yani burnu yıkayıp temizlemek, tırnakları kesmek, parmakların arasını yıkamak, koltuk altlarındaki tüyleri almak, etek tıraşı olmak, istinca yani küçük abdest bozduktan

sonra su ile o mahalli yıkamak, Zekeriyya dedi ki: Musab, 'Onuncuyu unuttum ancak o ağzı çalkalamak olabilir,' dedi." [Müslim, Tahâre, 56]

Peygamberimiz (s.a.s.)'in Müslümanlara sakal bırakmayı tavsiye eden birçok sahih hadis-i şerifleri vardır:

اِنْهَكُوا الشَّوَارِبَ وَأَعْفُوا اللِّحَى *"Bıyıklarınızı kısaltın, sakallarınızı bırakın."* [Buhârî, Libâs, 63]

Hz. Peygamber, başka hadislerinde bıyıkların kısaltıltılıp sakalın bırakılmasını "Mecusilere ve Müşriklere muhalefet edin." emriyle birlikte belirtmiştir. [Müslim, Tahâre, 54, 55]

Yukarıda bahsedilen hususları ihtiva eden kısa bir konuşma yapıldıktan sonra şu cümlelerle duaya geçilir:

Bu kardeşimiz, Peygamberimizin sünnetine uyarak sakalını bırakmıştır. Kendisini tebrik ediyoruz. Buyurun, kendisi için bir dua edelim.

اَعُوذُ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ. اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ. وَالصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَى رَسُولِنَا مُحَمَّدٍ وَعَلَى اٰلِهٖ وَاَصْحَابِهٖ اَجْمَعِينَ.

Ya Rabbi! Bu kardeşimiz âlemlere rahmet olarak gönderdiğin Sevgili Peygamberimiz (s.a.s.)'in sünnetine uyarak sakalını bırakmıştır. Bunu kardeşimiz hakkında hayırlı ve mübarek eyle! Bu kardeşimizi ve bizleri senin hak yolundan ve Peygamberimizin sünnetinden ayırma! Hayatımız boyunca İslam'a uygun olarak yaşayabilmeyi bizlere nasip eyle!

Ya Rabbi! Bu kardeşimizi ve bizleri kazalardan, belalardan, musibetlerden, afetlerden muhafaza eyle! Bizleri iman-ı kâmil, amel-i salih ve ahlak-ı Kur'an'dan ayırma! Günahlardan, haramlardan fitne ve fesattan muhafaza eyle! Duamızı kabul eyle, bizleri affeyle!

رَبَّنَآ اٰتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْاٰخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ. سُبْحَانَ رَبِّكَ رَبِّ الْعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُونَۚ وَسَلَامٌ عَلَى الْمُرْسَلٖينَۚ وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمٖينَ. اَلْفَاتِحَة.

IV. İRŞAT HİZMETİNDE YAPILACAK DUA ÖRNEKLERİ

1) Vaaz Duaları

Vaaz, herhangi bir konuda insanları iyiliğe sevk etmek için söylenen söz, nasihat, öğüt, bir kimseye kalbini yumuşatacak surette sevap ve ikaba dair söz söylemek, nasihat etmek demektir.

Peygamberimiz (s.a.s.), bu görevi en güzel şekilde yerine getirmiş ve insanlara örnek olmuştur. Her hayırlı işte olduğu gibi vaaza başlarken de Allah'a hamd ve Resûlüne salavat getirmek, Peygamberimiz (s.a.s.)'in sünnetidir. [Ebû Dâvûd, Edeb, 21; İbn Mâce, Nikâh, 19] Yapılacak vaaz konusu ile ilgili en az bir ayet ve hadis zikredilir ve işlenecek konuya başlanır.

Vaaza başlanırken genellikle şu dua okunur:

اَعُوذُ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجٖيمِ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحٖيمِ. اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمٖينَ. وَالصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَى رَسُولِنَا مُحَمَّدٍ وَعَلَى اٰلِهٖ وَاَصْحَابِهٖ اَجْمَعٖينَ. صَلُّوا عَلَى رَسُولِنَا مُحَمَّدٍ؛ صَلُّوا عَلَى طَبٖيبِ قُلُوبِنَا مُحَمَّدٍ؛ صَلُّوا عَلَى شَفٖيعِ ذُنُوبِنَا مُحَمَّدٍ؛ اَللّٰهُمَّ صَلِّ وَسَلِّمْ عَلَى رَسُولِنَا مُحَمَّدٍ وَعَلَى اٰلِهٖ وَاَصْحَابِهٖ اَجْمَعٖينَ. رَبِّ اشْرَحْ لٖى صَدْرٖى وَيَسِّرْ لٖى اَمْرٖى وَاحْلُلْ عُقْدَةً مِنْ لِسَانٖى يَفْقَهُوا قَوْلٖى. سُبْحَانَكَ لَاعِلْمَ

لَنَا اِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا اِنَّكَ اَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ. سُبْحَانَكَ لَا فَهْمَ لَنَا اِلَّا مَا فَهَّمْتَنَا اِنَّكَ اَنْتَ الْجَوَادُ الْكَرِيمُ.

Bu giriş duasından sonra eûzü besmele çekilir, konu ile ilgili ayet okunur ve konuşmaya başlanır.

2) Hutbe Duaları

Hutbe, Cuma ve bayram günleri camilerde imamlar tarafından cemaate dinî bilgilerin verildiği önemli bir hitabettir. Hutbe, önemsiz ve gelişi güzel söylenen sözlerden ibaret bir konuşma değildir. Müslümanlara Cuma namazı farz olduğu gibi, hutbe okunurken camide bulunan kişinin Cuma hutbesini dinlemesi de farzdır.

Hutbenin rüknü, Allah'ı zikretmektir. Bununla birlikte hutbenin vacip ve sünnetleri de vardır. Hutbe genel anlamda herhangi bir konuşma ve hitabetten farklıdır. Hem mahiyeti hem de bir ibadet olması nedeniyle cemaatin ona vermiş olduğu önem ve onun karşısında takınmış olduğu tavır apayrıdır.

Hutbede, cuma ve bayram günleri ibadet maksadıyla camiye toplanan topluluğa dinî, millî ve ahlakî konularda bilgi verilmiş olması yaygın eğitim açısından da önem arz eder.

Hutbe bir ibadet olduğuna göre hatipler, onun bu özelliğini zedelemekten kaçınmalıdırlar. İslam'ın en önemli gayesi insanları mutlu kılmaktır. Hutbe her yönü ile bu gayeye hizmet edici vasıfta olmalıdır. İnsanlara dünya ve ahiret mutluluğunu sunmak için yapılacak telkin ve tavsiyeler, Müslümanlar arasında huzursuzluğa vesile olmamalıdır. Hakkı tebliğ, fitneye ve huzursuzluğa meydan verilmeden, dinî kurallara uygun olarak yapılmalıdır.

Camide hutbenin okunduğu yere "minber" denir. Hutbe okumak için minbere çıkış ve inişlerde, konuşma öncesi ve sonrasında okunacak dualar vardır.

a) Hatip minbere çıkmadan basamakların önünde durarak ellerini açar ve şu duayı okur:

اَللّٰهُمَّ افْتَحْ عَلَيْنَا اَبْوَابَ رَحْمَتِكَ وَ يَسِّرْ عَلَيْنَا خَزَائِنَ فَضْلِكَ وَكَرَمِكَ
يَا اَكْرَمَ الْاَكْرَمِينَ وَيَا اَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ.

“Ey cömertlerin en cömerdi ve ey merhametlilerin en merhametlisi olan Allah’ım! Bize rahmet kapılarını aç; iyilik ve kereminin hazinelerine ulaşmamızı bize kolaylaştır.”

Dua bitince ellerini yüzüne sürer ve sağ ayağı ile ilk basamağa adımını atar, sol ayağını onun yanına almak suretiyle bu şekilde üçüncü basamağa kadar çıkar.

b) Üçüncü basamakta durarak şu duayı okur:

رَبِّ اشْرَحْ لِي صَدْرِي وَيَسِّرْ لِي أَمْرِي وَاحْلُلْ عُقْدَةً مِنْ لِسَانِي يَفْقَهُوا
قَوْلِي رَبِّ قَدْ آتَيْتَنِي مِنَ الْمُلْكِ وَعَلَّمْتَنِي مِنْ تَأْوِيلِ الْاَحَادِيثِ رَبِّ
زِدْنِي عِلْمًا وَفَهْمًا وَاَلْحِقْنِي بِالصَّالِحِينَ.

“Rabbim! Gönlüme ferahlık ver. İşimi kolaylaştır. Dilimdeki tutukluğu çöz ki sözümü anlasınlar. Rabbim! Gerçekten bana mülk verdin ve bana sözlerin yorumunu öğrettin. Rabbim! İlmimi ve anlayışımı artır ve beni salihlerden eyle.”

Dua bitince ellerini yüzüne sürer ve aynı şekilde yedinci basamağa çıkar.

c) Yedinci basamakta da ellerini açarak şu duayı okur:

اَللّٰهُمَّ هٰذَا الشَّأْنُ لَيْسَ بِشَأْنِي، وَهٰذَا الْمَكَانُ لَيْسَ بِمَكَانِى، اَللّٰهُمَّ يَسِّرْ
اَمْرِى وَتَقَبَّلْهُ مِنِّى، وَسَلَامٌ عَلَى جَمِيعِ الْاَنْبِيَاءِ وَالْمُرْسَلِينَ، وَالْحَمْدُ
لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ.

“Allah’ım! Bu şerefi ben elde etmedim, sen verdin; bu makamı ben kazanmadım, sen verdin. Allah’ım! İşimi kolaylaştır ve yaptığım işi kabul eyle! Bütün nebî ve resullere selam olsun. Bütün kâinatın sahibi Allah’a hamd olsun.”

Dua bitince cemaate döner, oturur ve ezanı dinler.

d) Ezan bittikten sonra hatip ayağa kalkarak hutbenin birinci bölümünün Arapça kısmını oluşturan şu metni okur:

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ. وَالصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَى رَسُولِنَا مُحَمَّدٍ وَعَلَى اٰلِهِ وَاَصْحَابِهِ أَجْمَعِينَ. نَشْهَدُ أَنْ لَا إِلٰهَ إِلَّا اللّٰهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، وَنَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ. أَمَّا بَعْدُ؛ فَيَا عِبَادَ اللّٰهِ! اِتَّقُوا اللّٰهَ وَأَطِيعُوهُ! إِنَّ اللّٰهَ مَعَ الَّذِينَ اتَّقَوْا وَالَّذِينَ هُمْ مُحْسِنُونَ. قَالَ اللّٰهُ تَعَالٰى فِي كِتَابِهِ الْكَرِيمِ: بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ:

(konu ile ilgili ayet okunur)

وَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

(konu ile ilgili hadis okunur)

(Yukarıdaki metnin anlamı şöyledir: “Her türlü övgü âlemlerin Rabbi Allah’a mahsustur. Salat ve selam Peygamberimiz Muhammed (s.a.s.)’e, ehline ve ashabına olsun. Biz şahitlik ederiz ki Allah’tan başka ilah yoktur, O’nun ortağı yoktur. Yine şahitlik ederiz ki Muhammed (s.a.s.) Allah’ın kulu ve elçisidir. Ey Allah’ın kulları! Allah’a karşı gelmekten sakının, O’na itaat edin. Şüphesiz Allah, muttakilerle beraberdir, işleri ve görevleri en güzel biçimde yapanlarla beraberdir. Yüce Allah, Kerîm kitabında şöyle buyurmuştur: Rahman ve Rahim olan Allah’ın adı ile:)

Hutbenin Türkçe kısmı okunur.

e) Hutbe metni bittikten sonra;

وَ قَالَ عَلَيْهِ الصَّلاَةُ وَالسَّلاَمُ: اَلتَّائِبُ مِنَ الذَّنْبِ كَمَنْ لَا ذَنْبَ لَهُ، أَسْتَغْفِرُ اللّٰهَ الْعَظِيمَ وَأَتُوبُ إِلَيْهِ وَأَسْأَلُ اللّٰهَ لِي وَلَكُمُ التَّوْفِيقَ. اَعُوذُ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ: اِنَّ الدِّينَ عِنْدَ اللّٰهِ الْاِسْلاَمُ.

Bu ayetten sonra konu ile ilgili bir ayet daha okunabilir.

(Metnin anlamı şöyledir: Peygamber (s.a.s.); 'Günahına tövbe eden, hiç günah işlemeyen kimse gibidir.' buyurmuştur. Yüce Allah'tan bağışlanma diler, O'na tövbe ederim. Kendim ve sizin için muvaffakiyet dilerim. Kovulmuş şeytandan Allah'a sığınırım. Rahman ve Rahîm olan Allah'ın adıyla: Şüphesiz Allah katında din İslam'dır. [Âl-i İmrân, 3/19]

f) Sonra oturarak şu duayı okur:

بَارَكَ اللّٰهُ لَنَا وَلَكُمْ وَلِسَائِرِ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ، وَالْمُسْلِمِينَ وَالْمُسْلِمَاتِ، اَلْاَحْيَاءِ مِنْهُمْ وَالْأَمْوَاتِ، إِنَّكَ سَمِيعٌ قَرِيبٌ مُجِيبُ الدَّعَوَاتِ.

"Allah'ım! Bize, ölü ve diri, kadın ve erkek bütün mümin ve Müslümanlara bereketini artır. Zira Sen duaları işitir ve kabul edersin."

g) Sonra ayağa kalkar ve ikinci hutbeye başlar.

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ حَمْدَ الْكَامِلِينَ، وَالصَّلاَةُ وَالسَّلاَمُ عَلَى رَسُولِنَا مُحَمَّدٍ وَعَلَى اٰلِهِ وَاَصْحَابِهِ أَجْمَعِينَ. قَالَ اللّٰهُ تَعَالَى فِي كِتَابِهِ الْكَرِيمِ: بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ، إِنَّ اللّٰهَ وَمَلاَئِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ يَا أَيُّهَا

الَّذٖينَ اٰمَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا تَسْلٖيمًا. اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى اٰلِ مُحَمَّدٍ كَمَا صَلَّيْتَ عَلَى إِبْرَاهٖيمَ وَعَلَى اٰلِ إِبْرَاهٖيمَ، إِنَّكَ حَمٖيدٌ مَجٖيدٌ. وَبَارِكْ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى اٰلِ مُحَمَّدٍ كَمَا بَارَكْتَ عَلَى إِبْرَاهٖيمَ وَعَلَى اٰلِ إِبْرَاهٖيمَ، إِنَّكَ حَمٖيدٌ مَجٖيدٌ.

"Kâmil manada Allah'a hamd olsun. Salat ve selam Peygamberimiz Muhammed'e, O'nun bütün aile fertlerinin ve ashabının üzerine olsun. Yüce Allah Kerim Kitabında şöyle buyurmuştur: Kovulmuş şeytandan Allah'a sığınırım. Rahman ve rahim Allah'ın adı ile. "Şüphesiz Allah ve melekleri Peygamber'e salat ediyorlar. Ey iman edenler! Siz de ona salat edin, selam edin."

Allah'ım! Muhammed'e ve Muhammed'in ev halkına rahmet eyle; şerefini yücelt, İbrahim'e ve İbrahim'in ailesine rahmet ettiğin gibi. Şüphesiz övülmeye layık yalnız sensin, şan ve şeref sahibi de sensin.

Allah'ım! Muhammed'e ve Muhammed'in ailesine hayır ve bereket ver, İbrahim'e ve İbrahim'in ailesine verdiğin gibi. Şüphesiz övülmeye lâyık yalnız sensin, şan ve şeref sahibi de sensin."

Türkçe olarak da şu dua okunur:

"Allah'ım! İslam'a ve Müslümanlara yardım et! Devletimizi, ülkemizi ve milletimizi her türlü tehlikelerden koru! Bize dünya ve ahirette iyilik, güzellik ve nimetler ihsan eyle! Bizi, ana-babamızı ve bütün müminleri bağışla! Şüphesiz sen dualarımızı işiten ve kabul edensin!"

h) Daha sonra;

عِبَادَ اللّٰهِ اِتَّقُوا اللّٰهَ وَأَطٖيعُوهُ

"Ey Allah'ın kulları! Allah'a karşı gelmekten sakının ve O'na itaat edin." denir ve Nahl sûresinin 90'ıncı ayeti ve Meâli okunur:

أَعُوذُ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ. اِنَّ اللّٰهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ وَإِيتَآئِ ذِي الْقُرْبٰى وَيَنْهٰى عَنِ الْفَحْشَآءِ وَالْمُنْكَرِ وَالْبَغْيِۚ يَعِظُكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ.

“Kovulmuş şeytandan Allah’a sığınırım. Rahman ve Rahim Allah’ın adıyla, şüphesiz Allah; adaleti, salih amelleri en güzel şekilde yapmayı ve akrabalara yardım etmeyi emrediyor; her türlü edepsizlik ve çirkinliği, haram ve kötülüğü, azgınlık ve zulmü yasaklıyor. O, düşünüp tutasınız diye size böyle öğüt veriyor.”

Hatip, hutbeyi bu şekilde tamamladıktan sonra minberden iner, namaz kıldırmak üzere mihraba geçer.

3) Sohbet ve Toplantı Sonrası Kapanış Duası

Sahabe-i kiramdan iki kişi karşılaştıkları zaman biri diğerine Asr sûresini okumadan ve ardından selam vermeden ayrılmazlardı. Bu itibarla bir sohbet ve toplantı sona erdikten sonra Asr sûresi okunur.

Sohbet ve toplantılardan ayrılmadan önce şu dua da yapılabilir:

اَعُوذُ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ. اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ. وَالصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَى رَسُولِنَا مُحَمَّدٍ وَعَلَى اٰلِهِ وَاَصْحَابِهِ اَجْمَعِينَ. سُبْحَانَكَ اَللّٰهُمَّ وَبِحَمْدِكَ، أَشْهَدُ أَنْ لَاإِلٰهَ إِلَّا أَنْتَ أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ.

Ya Rabbi! Bizlere sağlık ve afiyet ihsan eyle! İşlerimizi âsan eyle! Nefsimizin esiri olmaktan, şeytanın tuzaklarından ve insanların şerrinden bizleri muhafaza eyle!

Ya Rabbi! Kazalardan, belalardan, afetlerden, fitne ve fesattan, günahlardan ve hatalardan bizleri koru!

Ya Rabbi! Bizleri iman ve Kur'an'dan ayırma! Salih ameller işleyebilmeyi, hakkı ve sabrı tavsiye edenlerden olabilmeyi, son nefesimize kadar Müslüman olarak yaşayabilmeyi ve bu dünyadan Müslüman olarak ayrılabilmeyi bizlere nasip eyle!

رَبَّنَٓا اٰتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْاٰخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ. سُبْحَانَ رَبِّكَ رَبِّ الْعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُونَۚ وَسَلَامٌ عَلَى الْمُرْسَلِينَۚ وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ.

V. OKUNACAK YER VE ZAMANA GÖRE AŞR-I ŞERİFLER VE ANLAMLARI

1) Akşam ve Sabah Namazından Sonra

Camilerimizde sabah ve akşam namazlarından sonra haşr suresinin son üç ayeti okunmaktadır. Bu uygulamanın dayanağı şu hadis-i şeriftir:

"Kim sabah olduğunda üç kere Eûzû billahissemiil âlimi minşeytanirracim (Allah'ın rahmetinden kovulan taşlanmış şeytanın şerrinden her şeyi bilen Allah'a sığınırım) diyerek; Haşr sûresinin sonundan üç ayet okursa, Allah o kimseye yetmiş bin melek vekil eder de o melekler akşama kadar o kimse için duâ ve istiğfar ederler. Eğer o kişi o gün ölürse şehid olarak ölür. Akşam olunca okuyan kimse de sabaha kadar aynı durumdadır." [Tirmizî, Fedâilü'l-Kur'an, 22]

هُوَ اللّٰهُ الَّذ۪ي لَٓا اِلٰهَ اِلَّا هُوَۚ عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِۚ هُوَ الرَّحْمٰنُ الرَّح۪يمُ. هُوَ اللّٰهُ الَّذ۪ي لَٓا اِلٰهَ اِلَّا هُوَۚ اَلْمَلِكُ الْقُدُّوسُ السَّلَامُ الْمُؤْمِنُ الْمُهَيْمِنُ الْعَز۪يزُ الْجَبَّارُ الْمُتَكَبِّرُۜ سُبْحَانَ اللّٰهِ عَمَّا يُشْرِكُونَ. هُوَ اللّٰهُ الْخَالِقُ الْبَارِئُ الْمُصَوِّرُ لَهُ الْاَسْمَٓاءُ الْحُسْنٰىۜ يُسَبِّحُ لَهُ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِۚ وَهُوَ الْعَز۪يزُ الْحَك۪يمُ.

"O, kendisinden başka hiçbir ilah olmayan Allah'tır. Gaybı da, görünen âlemi de bilendir. O, Rahmân'dır, Rahîm'dir. O, kendisinden başka hiçbir ilah bulunmayan Allah'tır. O, mülkün gerçek sahibi, kutsal (her türlü eksiklikten uzak), barış ve esenliğin kaynağı, güvenlik veren, gözetip koruyan, mutlak güç sahibi, düzeltip ıslah eden ve dilediğini yaptıran ve büyüklükte eşsiz olan Allah'tır. Allah, onların ortak koştuklarından uzaktır. O, yaratan, yoktan var eden, şekil veren Allah'tır. Güzel isimler O'nundur. Göklerdeki ve yerdeki her şey O'nu tesbih eder. O, mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir." [Haşr, 59/22-24]

2) Yatsı Namazından Sonra

Sevgili Peygamberimiz (s.a.s.), her gece Bakara suresinin son iki ayetini okuyan kişi için şu müjdeyi vermiştir:

"Her kim bir gecede Bakara Sûresi'nin sonundan iki âyeti okursa, bu artık ona o gece (ibâdet etmek, âfetlerden ve şeytân şerlerinden emin olmak hususunda) kâfi gelir." [Buhârî, Fedâilü'l-Kur'an, 10]

İşte bu nedenledir ki ülkemizdeki camilerde yatsı namazından sonra söz konusu şu ayetler okunmaktadır:

اٰمَنَ الرَّسُولُ بِمَٓا اُنْزِلَ اِلَيْهِ مِنْ رَبِّه۪ وَالْمُؤْمِنُونَۜ كُلٌّ اٰمَنَ بِاللّٰهِ وَمَلٰٓئِكَتِه۪
وَكُتُبِه۪ وَرُسُلِه۪ۜ لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ اَحَدٍ مِنْ رُسُلِه۪ وَقَالُوا سَمِعْنَا وَاَطَعْنَا غُفْرَانَكَ
رَبَّنَا وَاِلَيْكَ الْمَص۪يرُ. لَا يُكَلِّفُ اللّٰهُ نَفْسًا اِلَّا وُسْعَهَاۜ لَهَا مَا كَسَبَتْ
وَعَلَيْهَا مَا اكْتَسَبَتْۜ رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَٓا اِنْ نَس۪ينَٓا اَوْ اَخْطَاْنَاۚ رَبَّنَا وَلَا تَحْمِلْ
عَلَيْنَٓا اِصْرًا كَمَا حَمَلْتَهُ عَلَى الَّذ۪ينَ مِنْ قَبْلِنَاۚ رَبَّنَا وَلَا تُحَمِّلْنَا مَا لَا طَاقَةَ
لَنَا بِه۪ۚ وَاعْفُ عَنَّا وَاغْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَا اَنْتَ مَوْلٰينَا فَانْصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ
الْكَافِر۪ينَ.

"Peygamber, Rabbinden kendisine indirilene iman etti, müminler de (iman ettiler). Her biri; Allah'a, meleklerine, kitaplarına ve peygamberlerine iman ettiler ve şöyle dediler:

'Onun peygamberlerinden hiçbirini (diğerinden) ayırt etmeyiz.' Yine: 'İşittik ve itaat ettik. Ey Rabbimiz! Senden bağışlama dileriz. Sonunda dönüş yalnız sanadır' dediler. Allah bir kimseyi ancak gücünün yettiği şeyle yükümlü kılar. Onun kazandığı iyilik kendi yararına, kötülük de kendi zararınadır. (Şöyle diyerek dua ediniz): 'Ey Rabbimiz! Unutur, ya da yanılırsak bizi sorumlu tutma! Ey Rabbimiz! Bize, bizden öncekilere yüklediğin gibi ağır yük yükleme. Ey Rabbimiz! Bize gücümüzün yetmediği şeyleri yükleme! Bizi affet. Bizi bağışla. Bize acı! Sen bizim Mevlamızsın. Kâfirler topluluğuna karşı bize yardım et.'" [Bakara, 2/285-286]

3) Cenaze vb. Merasimlerde

يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا اسْتَع۪ينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلٰوةِۜ اِنَّ اللّٰهَ مَعَ الصَّابِر۪ينَ . وَلَا تَقُولُوا لِمَنْ يُقْتَلُ ف۪ي سَب۪يلِ اللّٰهِ اَمْوَاتٌۜ بَلْ اَحْيَٓاءٌ وَلٰكِنْ لَا تَشْعُرُونَ . وَلَنَبْلُوَنَّكُمْ بِشَيْءٍ مِنَ الْخَوْفِ وَالْجُوعِ وَنَقْصٍ مِنَ الْاَمْوَالِ وَالْاَنْفُسِ وَالثَّمَرَاتِۜ وَبَشِّرِ الصَّابِر۪ينَۙ . اَلَّذ۪ينَ اِذَٓا اَصَابَتْهُمْ مُص۪يبَةٌۙ قَالُٓوا اِنَّا لِلّٰهِ وَاِنَّٓا اِلَيْهِ رَاجِعُونَۜ . اُو۬لٰٓئِكَ عَلَيْهِمْ صَلَوَاتٌ مِنْ رَبِّهِمْ وَرَحْمَةٌ وَاُو۬لٰٓئِكَ هُمُ الْمُهْتَدُونَ .

"Ey iman edenler! Sabır ve namazla Allah'tan yardım dileyin. Şüphe yok ki Allah sabredenlerle beraberdir. Allah yolunda öldürülenlere "ölüler" demeyin. Hayır, onlar diridirler. Ancak siz bunu bilemezsiniz. Andolsun ki sizi biraz korku ve açlıkla bir de mallar, canlar ve ürünlerden eksilterek deneriz. Sabredenleri müjdele. Onlar; başlarına bir musibet gelince, "Biz şüphesiz (her şeyimizle) Allah'a aidiz ve şüphesiz ona döneceğiz" derler. İşte Rableri katından rahmet ve merhamet

onlaradır. Doğru yola ulaştırılmış olanlar da işte bunlardır." [Bakara, 2/153-157]

4) Söz, Nişan ve Düğün Merasimlerinde

لِلّٰهِ مُلْكُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِؕ يَخْلُقُ مَا يَشَٓاءُؕ يَهَبُ لِمَنْ يَشَٓاءُ اِنَاثاً وَيَهَبُ لِمَنْ يَشَٓاءُ الذُّكُورَۙ. اَوْ يُزَوِّجُهُمْ ذُكْرَانًا وَاِنَاثًاۚ وَيَجْعَلُ مَنْ يَشَٓاءُ عَق۪يمًاؕ اِنَّهُ عَل۪يمٌ قَد۪يرٌ. وَمَا كَانَ لِبَشَرٍ اَنْ يُكَلِّمَهُ اللّٰهُ اِلَّا وَحْيًا اَوْ مِنْ وَرَٓائِ حِجَابٍ اَوْ يُرْسِلَ رَسُولاً فَيُوحِيَ بِاِذْنِه۪ مَا يَشَٓاءُؕ اِنَّهُ عَلِيٌّ حَك۪يمٌ. وَكَذٰلِكَ اَوْحَيْنَٓا اِلَيْكَ رُوحًا مِنْ اَمْرِنَاؕ مَا كُنْتَ تَدْر۪ي مَا الْكِتَابُ وَلَا الْا۪يمَانُ وَلٰكِنْ جَعَلْنَاهُ نُورًا نَهْد۪ي بِه۪ مَنْ نَشَٓاءُ مِنْ عِبَادِنَاؕ وَاِنَّكَ لَتَهْد۪ٓي اِلٰى صِرَاطٍ مُسْتَق۪يمٍۙ. صِرَاطِ اللّٰهِ الَّذ۪ي لَهُ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا فِي الْاَرْضِؕ اَلَٓا اِلَى اللّٰهِ تَص۪يرُ الْاُمُورُ.

"Göklerin ve yerin mülkü (hükümranlığı) Allah'ındır. O, dilediğini yaratır. Dilediğine kız çocukları, dilediğine erkek çocukları verir. Yahut o çocukları erkekler, dişiler olmak üzere çift verir, dilediği kimseyi de kısır yapar. Şüphesiz O, her şeyi hakkıyla bilendir, hakkıyla kudret sahibidir. Allah bir insanla ancak vahiy yoluyla yahut perde arkasından konuşur. Yahut bir elçi gönderip, izniyle ona dilediğini vahyeder. Şüphesiz o yücedir, hüküm ve hikmet sahibidir. İşte sana da, emrimizle, bir ruh (kalpleri dirilten bir kitap) vahyettik. Sen kitap nedir, iman nedir bilmezdin. Fakat biz onu, kullarımızdan dilediğimizi, kendisiyle doğru yola eriştireceğimiz bir nur yaptık. Şüphesiz ki sen doğru bir yola iletiyorsun; göklerdeki her şeyin, yerdeki her şeyin sahibi olan Allah'ın yoluna. İyi bilin ki, bütün işler sonunda Allah'a döner. İşte sana da, emrimizle, bir ruh (kalpleri dirilten bir kitap) vahyettik. Sen kitap nedir, iman nedir bilmezdin. Fakat biz onu, kullarımızdan dilediğimizi, kendisiyle doğru yola eriştireceğimiz bir nur yaptık. Şüphesiz ki sen doğru bir yola iletiyorsun; göklerdeki her şeyin, yerdeki

her şeyin sahibi olan Allah'ın yoluna. İyi bilin ki, bütün işler sonunda Allah'a döner." [Şûrâ, 42/49-53]

5) Sohbet vb. Merasimlerde

اِنَّ الَّذٖينَ قَالُوا رَبُّنَا اللّٰهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا تَتَنَزَّلُ عَلَيْهِمُ الْمَلٰٓئِكَةُ اَلَّا تَخَافُوا وَلَا تَحْزَنُوا وَاَبْشِرُوا بِالْجَنَّةِ الَّتٖي كُنْتُمْ تُوعَدُونَ. نَحْنُ اَوْلِيَٓاؤُكُمْ فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَفِي الْاٰخِرَةِۚ وَلَكُمْ فٖيهَا مَا تَشْتَهٖٓي اَنْفُسُكُمْ وَلَكُمْ فٖيهَا مَا تَدَّعُونَۜ. نُزُلًا مِنْ غَفُورٍ رَحٖيمٍ۟. وَمَنْ اَحْسَنُ قَوْلًا مِمَّنْ دَعَٓا اِلَى اللّٰهِ وَعَمِلَ صَالِحًا وَقَالَ اِنَّنٖي مِنَ الْمُسْلِمٖينَ. وَلَا تَسْتَوِي الْحَسَنَةُ وَلَا السَّيِّئَةُۜ اِدْفَعْ بِالَّتٖي هِيَ اَحْسَنُ فَاِذَا الَّذٖي بَيْنَكَ وَبَيْنَهُ عَدَاوَةٌ كَاَنَّهُ وَلِيٌّ حَمٖيمٌ. وَمَا يُلَقّٰيهَٓا اِلَّا الَّذٖينَ صَبَرُواۚ وَمَا يُلَقّٰيهَٓا اِلَّا ذُو حَظٍّ عَظٖيمٍ.

"Şüphesiz "Rabbimiz Allah'tır", deyip de, sonra dosdoğru olanlar var ya, onların üzerine akın akın melekler iner ve derler ki: "Korkmayın, üzülmeyin, size (dünyada iken) vaat edilmekte olan cennetle sevinin!" Biz dünya hayatında da âhirette de sizin dostlarınızız. Çok bağışlayan ve çok merhametli olan Allah'tan bir ağırlama olarak, orada canlarınızın çektiği her şey var, istediğiniz her şey orada sizin için var. Allah'a çağıran, salih amel işleyen ve "kuşkusuz ben Müslümanlardanım", diyenden daha güzel sözlü kimdir? İyilikle kötülük bir olmaz. Kötülüğü en güzel bir şekilde sav. Bir de bakarsın ki, seninle arasında düşmanlık bulunan kimse sanki sıcak bir dost oluvermiştir." [Fussılet, 41/30-35]

6) Öğle ve İkindi Namazlarından Sonra

اِنَّ لِلْمُتَّقٖينَ مَفَازًاۙ. حَدَٓائِقَ وَاَعْنَابًاۙ. وَكَوَاعِبَ اَتْرَابًاۙ. وَكَأْسًا دِهَاقًاۜ. لَا يَسْمَعُونَ فٖيهَا لَغْوًا وَلَا كِذَّابًاۚ. جَزَٓاءً مِنْ رَبِّكَ عَطَٓاءً حِسَابًاۙ. رَبِّ

السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا الرَّحْمٰنِ لَا يَمْلِكُونَ مِنْهُ خِطَابًا. يَوْمَ يَقُومُ الرُّوحُ وَالْمَلٰٓئِكَةُ صَفًّا لَا يَتَكَلَّمُونَ اِلَّا مَنْ اَذِنَ لَهُ الرَّحْمٰنُ وَقَالَ صَوَابًا. ذٰلِكَ الْيَوْمُ الْحَقُّ فَمَنْ شَٓاءَ اتَّخَذَ اِلٰى رَبِّهٖ مَاٰبًا. اِنَّٓا اَنْذَرْنَاكُمْ عَذَابًا قَرِيبًا يَوْمَ يَنْظُرُ الْمَرْءُ مَا قَدَّمَتْ يَدَاهُ وَيَقُولُ الْكَافِرُ يَا لَيْتَنٖي كُنْتُ تُرَابًا.

"Şüphesiz Allah'a karşı gelmekten sakınanlara bir kurtuluş, bahçeler, üzümler, kendileriyle bir yaşta, göğüsleri çıkmış genç kızlar ve dolu dolu kadehler vardır. Orada ne bir boş söz işitirler, ne de bir yalan. Bunlar kendilerine; Rabbinden, göklerin ve yerin ve ikisi arasındakilerin Rabbinden, Rahman'dan bir mükâfat yeterli bir ihsan olarak verilmiştir. Onlar, Ruh'un (Cebrail'in) ve meleklerin saf duracakları gün Allah'a hitap edemeyeceklerdir. Sadece Rahman'ın izin vereceği ve doğru söyleyecek olan kimseler konuşabilecektir. İşte bu, hak olan gündür. Artık dileyen kimse Rabbine ulaştıran bir yol tutar. Şüphesiz biz sizi, kişinin önceden elleriyle yaptıklarına bakacağı ve inkârcının, "Keşke toprak olaydım!", diyeceği günde gerçekleşecek olan yakın bir azaba karşı uyardık." [Nebe, 78/31-40]

اِنَّ فٖي خَلْقِ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَاخْتِلَافِ الَّيْلِ وَالنَّهَارِ لَاٰيَاتٍ لِاُولِي الْاَلْبَابِ. اَلَّذٖينَ يَذْكُرُونَ اللّٰهَ قِيَامًا وَقُعُودًا وَعَلٰى جُنُوبِهِمْ وَيَتَفَكَّرُونَ فٖي خَلْقِ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ رَبَّنَا مَا خَلَقْتَ هٰذَا بَاطِلًا سُبْحَانَكَ فَقِنَا عَذَابَ النَّارِ. رَبَّنَٓا اِنَّكَ مَنْ تُدْخِلِ النَّارَ فَقَدْ اَخْزَيْتَهُ وَمَا لِلظَّالِمٖينَ مِنْ اَنْصَارٍ. رَبَّنَٓا اِنَّنَا سَمِعْنَا مُنَادِيًا يُنَادٖي لِلْاٖيمَانِ اَنْ اٰمِنُوا بِرَبِّكُمْ فَاٰمَنَّا رَبَّنَا فَاغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَكَفِّرْ عَنَّا سَيِّاٰتِنَا وَتَوَفَّنَا مَعَ الْاَبْرَارِ.

"Göklerin ve yerin yaratılışında, gece ile gündüzün birbiri ardınca gelip gidişinde selim akıl sahipleri için elbette ibretler vardır. Onlar ayaktayken, otururken ve yanları üzerine yatarken Allah'ı anarlar. Göklerin ve yerin yaratılışı üzerinde dü-

şünürler. "Rabbimiz! Bunu boş yere yaratmadın, seni eksikliklerden uzak tutarız. Bizi ateş azapından koru" derler. Rabbimiz! Sen kimi cehennem ateşine sokarsan onu rezil etmişsindir. Zalimlerin hiç yardımcıları yoktur. Rabbimiz! Biz, 'Rabbinize iman edin' diye imana çağıran bir davetçi işittik, hemen iman ettik. Rabbimiz! Günahlarımızı bağışla. Kötülüklerimizi ört. Canımızı iyilerle beraber al. Rabbimiz! Peygamberlerin aracılığı ile bize vaat ettiklerini ver bize. Kıyamet günü bizi rezil etme. Şüphesiz sen, vadinden dönmezsin."
[Âl-i İmrân, 3/190-194]

تَبَارَكَ الَّذ۪ي جَعَلَ فِي السَّمَٓاءِ بُرُوجًا وَجَعَلَ ف۪يهَا سِرَاجًا وَقَمَرًا مُن۪يرًا. وَهُوَ الَّذ۪ي جَعَلَ الَّيْلَ وَالنَّهَارَ خِلْفَةً لِمَنْ اَرَادَ اَنْ يَذَّكَّرَ اَوْ اَرَادَ شُكُورًا. وَعِبَادُ الرَّحْمٰنِ الَّذ۪ينَ يَمْشُونَ عَلَى الْاَرْضِ هَوْنًا وَاِذَا خَاطَبَهُمُ الْجَاهِلُونَ قَالُوا سَلَامًا. وَالَّذ۪ينَ يَب۪يتُونَ لِرَبِّهِمْ سُجَّدًا وَقِيَامًا. وَالَّذ۪ينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا اصْرِفْ عَنَّا عَذَابَ جَهَنَّمَۗ اِنَّ عَذَابَهَا كَانَ غَرَامًاۗ. اِنَّهَا سَٓاءَتْ مُسْتَقَرًّا وَمُقَامًا. وَالَّذ۪ينَ اِذَٓا اَنْفَقُوا لَمْ يُسْرِفُوا وَلَمْ يَقْتُرُوا وَكَانَ بَيْنَ ذٰلِكَ قَوَامًا.

"Göğe takımyıldızları yerleştiren, orada bir ışık kaynağı (güneş) ve aydınlatıcı bir ay yaratanın şanı çok yücedir. O, öğüt almak isteyen ve çok şükredici olmayı dileyen kimseler için geceyi ve gündüzü birbiri ardınca getirendir. Rahman'ın kulları, yeryüzünde vakar ve tevazu ile yürüyen kimselerdir. Cahiller onlara laf attıkları zaman, "selâm!" der (geçer)ler. Onlar, Rablerine secde ederek ve kıyamda durarak geceleyenlerdir. Onlar, şöyle diyenlerdir:

"Ey Rabbimiz! Bizden cehennem azapını uzaklaştır, gerçekten onun azapı sürekli bir helaktir! Şüphesiz, ne kötü bir durak ve ne kötü bir konaktır orası. Onlar, harcadıklarında ne İsrâf ne de cimrilik ederlerdir. Onların harcamaları, bu ikisi arası dengeli bir harcamadır.
[Furkân, 25/61-67]

يَٓا اَيُّهَا الَّذٖينَ اٰمَنُوا اذْكُرُوا اللّٰهَ ذِكْرًا كَثٖيرًاۙ . وَسَبِّحُوهُ بُكْرَةً وَاَصٖيلاً . هُوَ الَّذٖي يُصَلّٖي عَلَيْكُمْ وَمَلٰٓئِكَتُهُ لِيُخْرِجَكُمْ مِنَ الظُّلُمَاتِ اِلَى النُّورِۜ وَكَانَ بِالْمُؤْمِنٖينَ رَحٖيمًا. تَحِيَّتُهُمْ يَوْمَ يَلْقَوْنَهُ سَلَامٌۚ وَاَعَدَّ لَهُمْ اَجْرًا كَرٖيمًا. يَٓا اَيُّهَا النَّبِيُّ اِنَّٓا اَرْسَلْنَاكَ شَاهِدًا وَمُبَشِّرًا وَنَذٖيرًاۙ . وَدَاعِيًا اِلَى اللّٰهِ بِاِذْنِهٖ وَسِرَاجًا مُنٖيرًا. وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنٖينَ بِاَنَّ لَهُمْ مِنَ اللّٰهِ فَضْلاً كَبٖيرًا. وَلَا تُطِعِ الْكَافِرٖينَ وَالْمُنَافِقٖينَ وَدَعْ اَذٰيهُمْ وَتَوَكَّلْ عَلَى اللّٰهِۜ وَكَفٰى بِاللّٰهِ وَكٖيلاً .

"Ey iman edenler! Allah'ı çokça zikredin. Onu sabah akşam tesbih edin (şanını yüceltin). O, sizi karanlıklardan aydınlığa çıkarmak için size merhamet edendir. Melekleri de sizin için bağışlanma diler. Allah müminlere çok merhamet edendir. Allah'a kavuşacakları gün müminlere yönelik esenlik dileği "Selam" dır. Allah onlara bol bir mükâfat hazırlamıştır. Ey Peygamber! Biz seni bir şahit, bir müjdeleyici, bir uyarıcı; Allah'ın izniyle kendi yoluna çağıran bir davetçi ve aydınlatıcı bir kandil olarak gönderdik. Müminlere kendileri için Allah'tan büyük bir lütuf olduğunu müjdele. Kâfirlere ve münafıklara itaat etme! Onların eziyetlerine aldırma ve Allah'a tevekkül et. Vekil olarak Allah yeter." [Ahzâb, 33/41-48]

İKİNCİ BÖLÜM

وَلَلْاٰخِرَةُ خَيْرٌ لَكَ مِنَ الْاُولٰىۜ

"Muhakkak ki âhiret senin için
dünyadan daha hayırlıdır."

DUHÂ, 93/4

ÖLÜM GERÇEĞİ VE AHİRET YOLCUSUNA SUNULACAK HİZMETLER

PROF. DR. HAYRETTİN KARAMAN*

Bilindiği üzere imanın altı temelinden biri, öldükten sonra dirilmeye ve ahirete iman etmektir. Buna göre insanlar vefat edip defnedilince önce kabirde sorguya çekilecek, dünya hayatındaki iman ve amellerine göre cevap verecek ve kıyâmetin kopmasına, yeniden dirilişe kadar, berzah âleminde kalacak, burada da yaptıklarına göre muamele göreceklerdir. Berzah hayatı da ya cennetten bir köşede ya da cehennemden bir çukurda geçecektir. Arkasından kıyâmet, haşir, muhasebe, mizan ve sırat aşamaları gelecek, sonunda kâfirler cehenneme, müminler cennete konulacaktır.

Bu inanç manzûmesi içinde müslümanların ölüm karşısında sahip olmaları gereken duygu ve düşünceleri, ölüm öncesinden defin ve sonrasına kadar, geride kalanların önce gidenler için yapmaları gereken görevleri vardır.

I. ÖLÜMÜ HATIRLAMAK VE ÖLÜME HAZIRLANMAK

Peygamber Efendimiz (s.a.s.), ölümü unutmamayı, Allah'ın razı olduğu iş ve davranışlarla ona hazırlanmayı, Allah'ın rahmetinden ümitli olmayı tavsiye etmiştir. İnsanın başına hangi sıkıntı gelirse gelsin ölümün temenni edilmesini hoş görmemiştir:

---

* Emekli Öğretim Üyesi.

لَا يَتَمَنَّى أَحَدُكُمُ الْمَوْتَ لِضُرٍّ نَزَلَ بِهِ فَإِنْ كَانَ لَابُدَّ مُتَمَنِّياً الْمَوْتَ، فَلْيَقُلِ اللّٰهُمَّ! أَحْيِنِي مَا كَانَتِ الْحَيَاةُ خَيْراً لِي، وَتَوَفَّنِي إِذَا كَانَتِ الْوَفَاةُ خَيْراً لِي

"Herhangi biriniz dünyada başına gelen bir sıkıntıdan dolayı ölümü istemesin. Çaresizlikten dolayı ölmeyi temenni etmek zorunda kalırsa şöyle desin: Allah'ım! Yaşamak hakkımda hayırlı ise beni yaşat ölmek benim için hayırlı ise beni öldür." [İbn Mâce, Zühd, 31]

II. HASTALIK VE TEDAVİSİ

Ölümden önce bir hastalık olabilir. İslam'ın, korunmasını titizlikle istediği beş esastan birisi de hayat ve sıhhattir. Bu sebepledir ki İslam'da intihar büyük günahlar arasında yer almıştır. Sağlığı korumak, insanın görevi olduğu gibi hastalandığı takdirde sabretmek, bunu hayırlı telakki etmek ve her imkâna başvurarak hastalığın tedavisine çalışmak da önemli görevlerimizdendir. Bu göreve ışık tutan hadis-i şerifler vardır. Bu hadis-i şeriflerden bazıları şunlardır:

مَا يُصِيبُ الْمُسْلِمَ مِنْ نَصَبٍ وَلَا وَصَبٍ وَلَا هَمٍّ وَلَا حُزْنٍ وَلَا أَذًى وَلَا غَمٍّ حَتَّى الشَّوْكَةِ يُشَاكُهَا إِلَّا كَفَّرَ اَللّٰهُ بِهَا مِنْ خَطَايَاهُ.

"Müslümâna, vücûduna batacak bir diken dahi olsa, yorgunluk, hastalık, keder, hüzün, eza ve sıkıntı isabet ederse, Allah muhakkak bu musibetleri sebebiyle o müslümanın günâhlarından bir kısmını örter." [Buhârî, Merdâ, 1]

عَجَبًا لِأَمْرِ الْمُؤْمِنِ إِنَّ أَمْرَهُ كُلَّهُ خَيْرٌ وَلَيْسَ ذَاكَ لِأَحَدٍ إِلَّا لِلْمُؤْمِنِ إِنْ أَصَابَتْهُ سَرَّاءُ شَكَرَ فَكَانَ خَيْرًا لَهُ وَإِنْ أَصَابَتْهُ ضَرَّاءُ صَبَرَ فَكَانَ خَيْرًا لَهُ.

"Müminin durumu ne ilginçtir. Onun her hali kendisi için hayırlıdır. Bu durum yalnız mümine mahsustur. Başına sevinecek bir hal gel-

diğinde şükreder; bu onun için hayır olur. Başına bir sıkıntı gelecek olursa ona da sabreder; onun için bu da hayırlı olur. [Müslim, Zühd ve Rekâik, 64]

إِذَا مَرِضَ الْعَبْدُ أَوْ سَافَرَ كُتِبَ لَهُ مَا كَانَ يَعْمَلُ مُقِيماً صَحِيحاً.

"Kişi hastalandığı veya yolculuk yaptığı sırada tıpkı sıhhatli ve mukîm iken yaptığı ibâdetlerin sevabını alır." [Buhârî, Cihâd, 134]

تَدَاوَوْا فَإِنَّ اللّٰهَ عَزَّ وَجَلَّ لَمْ يَضَعْ دَاءً إِلَّا وَضَعَ لَهُ دَوَاءً غَيْرَ دَاءٍ وَاحِدٍ اَلْهَرَمُ.

"Tedavi olunuz. Çünkü Allah yarattığı her bir hastalığın mutlaka devasını yaratmıştır. Bundan bir dert müstesnadır; o da ihtiyarlıktır." [Ebû Dâvûd, Tıb, 1]

Peygamberimiz (s.a.s.), hastalıkların tedavisini emrettiği gibi günün şart ve imkânları içinde kendisi de tedavi olmuştur. Maddî tedavi ve ilaç ile beraber manevî tedaviye de müracaat etmiş, bunun için dua ve ayetler okumuş ve okuyanları tasvip etmiştir. Ancak burada hatırlanması gereken önemli hususlar vardır:

Resûl-i Ekrem (s.a.s.) okunan duaların anlaşılır olmasını, şifa dileyen ifadeler taşımasını istemiş, ayetlerin tahrif edilmesini, anlamı olmayan birtakım ifadelerin kullanılmasını menetmiştir. Nazarlık, boncuk vb. takılmasını yasaklamış, bunu yapanları kınamıştır.

III. ÖLÜMÜNDEN ÖNCE VE SONRA MÜSLÜMANA KARŞI GÖREVLER

Dinimiz, sosyal dayanışma, adalet ve yardımlaşmaya geniş yer vermiş, Müslümanları buna teşvik etmiştir. Hastaları ziyaret etmek, dünya hayatına veda etmek üzere olanlara bazı hizmetlerde bulunmak, vefat edenleri yıkamak, kefenlemek, onların cenaze

namazını kılmak, kabre kadar taşımak, defnetmek ve bağışlanmaları için dua etmek de İslam'ın Müslümanlara yüklediği görevler arasındadır.

1) Hasta Ziyaretinde Bulunmak

Hasta ziyareti dinimizin üzerinde hassasiyetle durduğu konulardandır. Müslüman, bir gün kendisinin de hasta olabileceğini aklından çıkarmamalı, bir kardeşi hastalandığında onu ziyareti ihmal etmemelidir. Zira hastalık, insanın ilgiye en çok ihtiyaç duyduğu zamanlardan biridir. Hastalık, günahlara keffaret olması yanında, hasta ziyareti yapan kişi için de Allah'ın rızasına ulaşmanın vesilelerinden biridir. Aşağıdaki hadis-i şerifler, hasta ziyaretinin önemini açıkça ortaya koymaktadır.

أَطْعِمُوا الْجَائِعَ وَعُودُوا الْمَرِيضَ وَفُكُّوا الْعَانِيَ.

"Açları doyurun, hastaları ziyaret edin, esirleri hürriyete kavuşturun." [Buhârî, Et'ıme, 1]

حَقُّ الْمُسْلِمِ عَلَى الْمُسْلِمِ سِتٌّ... اِذَا لَقِيتَهُ فَسَلِّمْ عَلَيْهِ وَاِذَا دَعَاكَ فَاَجِبْهُ وَاِذَا اسْتَنْصَحَكَ فَانْصَحْ لَهُ، وَاِذَا عَطَسَ فَحَمِدَ اللّٰهَ فَشَمِّتْهُ، وَاِذَا مَرِضَ فَعُدْهُ، وَاِذَا مَاتَ فَاتَّبِعْهُ

"Müslümanın Müslüman üzerindeki hakkı altıdır: Onunla karşılaştığın zaman kendisine selam ver. Seni davet ettiğinde davetine icabet et. Senden öğüt/fikir istediğinde ona öğüt ver. Hapşırıp Allah'a hamd ettiğinde ona karşılık ver (Yerhamükâllah; Allah sana merhamet etsin de). Hastalandığında onu ziyaret et ve öldüğünde cenazesine katıl." [Müslim, Selâm, 5]

Yüce Rabbimiz, hasta ziyaretini kendine yapılmış bir ziyaret olarak kabul etmektedir. Konuyla ilgili kutsi hadis şu şekildedir:

إنَّ اللّٰهَ عَزَّ وَجَلَّ يَقُولُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يَا ابْنَ آدَمَ مَرِضْتُ فَلَمْ تَعُدْنِي قَالَ يَارَبِّ كَيْفَ أَعُودُكَ وأَنْتَ رَبُّ الْعَالَمِينَ؟ قَالَ أَمَا عَلِمْتَ أَنَّ عَبْدِي فُلاَنًا مَرِضَ فَلَمْ تَعُدْهُ ،أَمَّا عَلِمْتَ أَنَّكَ لَوْ عُدْتَهُ لَوَجَدْتَنِي عِنْدَهُ.

"Allah Teâlâ kıyamet günü; 'Ey Âdemoğlu! Ben hasta oldum da sen beni ziyarete gelmedin!' diyerek kuluna sitem eder. Buna şaşıran insan, 'Yâ Rabbi! Sen âlemlerin Rabbisin. Ben seni nasıl ziyaret edebilirdim ki?' der.

Hak Teâlâ, 'Bilmiyor muydun? Falan kulum hasta oldu ama sen onu ziyarete gelmedin. Ziyaret etseydin beni onun yanında bulacağını bilmiyor muydun?' buyurur." [Müslim, Birr, 43]

عَائِدُ الْمَرِيضِ فِي مَخْرَفَةِ الْجَنَّةِ حَتَّى يَرْجِعَ.

"Hasta ziyaretine giden kişi, ziyaretinden dönünceye kadar cennet bahçesindedir." [Müslim, Birr, 39]

Hasta ziyaretinde hastaya Allah'tan şifa dilemek, sabır ve tahammül tavsiye etmek, iyi göründüğünü ve iyi olacağını söylemek, hasta ısrar etmedikçe yanında çok kalmamak, ziyaretin âdâbındandır.

2) Hastayı Kıbleye Çevirmek

Hastada ölüm alametleri görüldüğünde, eğer güçlük yoksa, onu kıbleye çevirmek sünnettir. Cumhura göre, hasta sağ tarafına yatırılacak ve yüzü kıbleye gelecektir. İmam Şâfiî'ye göre ayaklar kıbleye gelecek şekilde sırtüstü yatırılacak ve başı biraz kaldırılacaktır. [İbn Hümâm, I, 446]

3) Ölüm Anında Telkinde Bulunmak ve Yâsîn Okumak

Ülkemizde telkin deyince anlaşılan, definden sonra kabrin başında bilinen şekliyle yapılan telkindir. Halbuki bizim burada

sözünü ettiğimiz ve sünnet olan telkin, ölmek üzere olan Müslümanın yatağı başında yapılan telkindir. Tamamen komaya girmemiş, söyleneni anlayıp tekrar edebilecek olan hastanın yanında bir Müslüman, zaman zaman "Lâ ilâhe illallâh Muhammedü'r-Resûlullâh" der. İşte bu telkin şu hadislerden dolayı sünnettir:

لَقِّنُوا مَوْتَاكُمْ لَا إِلٰهَ إِلَّا اللّٰهَ *"Ölülerinize (ölmek üzere bulunan hastalarınıza) lâ ilâhe illâllah (Muhammedü'r-Resulüllah) sözünü telkin ediniz."* [Müslim, Cenâiz, 1, 2]

مَنْ كَانَ آخِرُ كَلَامِهِ لَا إِلٰهَ إِلَّا اللّٰهُ دَخَلَ الجَنَّةَ *"Kimin son sözü lâ ilâhe illâllah (Muhammedü'r-Resulüllah) olursa cennete girer."* [Ebû Dâvûd, Cenâiz, 15-16]

Bu telkin yapılırken bağırmamak, hastaya "sen de söyle" diye teklif ve ısrar etmemek gerekir.

Birinci hadiste geçen "ölülerinize" kelimesini İslam bilginleri, mecaz manasıyla almış ve "ölmek üzere olan hastalarınıza" anlamını vermişlerdir. Bu anlayışın dayanağı, ölülerin dirileri duymayacaklarını ifade eden nasslar ile Peygamberimiz (s.a.s.) ve ashabının uygulamasıdır. Çünkü onlar söz konusu telkini, son demlerini yaşayan hastalara yapmışlardır. İkinci hadis de bunu desteklemektedir.

Kabir başında yapılması âdet olan telkini ileride ele alacağız.

Ölüm döşeğinde bulunan hasta üzerine Yâsîn suresinin okunması da faydalıdır ve Efendimiz (s.a.s.) tarafından tavsiye edilmiştir. Bu tavsiyeden hareketle ölünün arkasından da Yâsîn suresi okunabilir. Peygamberimiz (s.a.s.)'in konuyla ilgili hadis-i şerifi şöyledir:

إِقْرَؤُوا (يَس) عَلَى مَوْتَاكُمْ.

"Ölülerinize Yâsîn sûresini okuyun." [Ebû Dâvûd, Cenâiz, 19-20]

4) Ölüm Haberini İlan Etmek

Câhiliyye devrinde önemli birisi vefat edince kabilelere bir haberci gönderilir, bu haberci, "filan öldü, Arap mahvoldu" diye bağırır, bunu işitenler de vâveylâ kopararak ağlardı. Peygamberimiz (s.a.s.), bunu yasaklamış, usulü dairesinde, sükûnet içinde ölüm haberinin eş, dost ve salih müminlere duyurulmasını tasvip buyurmuştur. Bizzat kendileri Habeşistan Necâşîsi'nin vefatını, Mûte savaşında Zeyd, Ca'fer ve İbn Revâha (r.a.) hazretlerinin şehadetlerini haber vermiştir. Ölüm haberini salâ vermek suretiyle ya da cemaat camiden çıkarken duyurmak, belediye hoparlörü veya gazetelerde sade ve kısa ifadelerle duyurmak meşrudur.

5) Ölüm Karşısında Sabırla Allah'a Sığınmak ve Ağlamanın Hükmü

Peygamberimiz (s.a.s.), ölüm ve benzeri bir durum ile karşılaşan kimselerin sabretmelerini, dua ile Allah'a sığınmalarını tavsiye buyurmuştur:

مَا مِنْ عَبْدٍ تُصِيبُهُ مُصِيبَةٌ فَيَقُولُ إِنَّا لِلّٰهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ اللّٰهُمَّ أْجُرْنِي فِي مُصِيبَتِي وَأَخْلِفْ لِي خَيْرًا مِنْهَا إِلَّا أَجَرَهُ اللّٰهُ فِي مُصِيبَتِهِ وَأَخْلَفَ لَهُ خَيْرًا مِنْهَا.

"Bir musîbet ve felaketle karşılaşan ve Biz Allah'a âidiz, şüphesiz ona döneceğiz; Allah'ım musibetin içinde bana ecir ver, kaybettiğimden daha hayırlısını ihsan buyur diyen hiçbir kul yoktur ki, Allah ona musibeti karşılığınca ecir vermesin ve kaybettiğinin yerine daha hayırlısını ihsan buyurmasın." [Müslim, Cenâiz, 4]

Kur'an-ı Kerim de, musibete uğrayınca sabreden ve *"Biz şüphesiz (her şeyimizle) Allah'a aidiz ve O'na döneceğiz"* diyerek Allah'a sığınanları methetmiş, onları rahmet ve hidayet ile müjdelemiştir. [Bakara, 2/156]

Bununla birlikte yakınlarını veya sevdiklerini bir anda kaybeden insanların acı çekmemeleri, bu acının göze hücum eden yaşlar, ruhlara hâkim olan hüzün ve kederler ile tezâhür etmemesi mümkün değildir. Bu tabiîdir, sevgi ve merhametin meyvesidir. İslam, bu nevi üzülmeyi ve ağlamayı men etmemiştir.

Oğlu İbrahim can vermek üzereyken Sevgili Peygamberimiz (s.a.s.)'in mübarek gözlerinden yaş boşanmıştır. Sahabenin "Sen de mi (ağlıyorsun) ya Resûlallâh" demesi üzerine Kutlu Nebi şöyle buyurmuştur:

إِنَّ الْعَيْنَ تَدْمَعُ وَالْقَلْبُ يَحْزَنُ وَلَا نَقُولُ إِلَّا مَا يُرْضِي رَبَّنَا وَإِنَّا لِفِرَاقِكَ يَا إِبْرَاهِيمُ لَمَحْزُونُونَ

"Gözler ağlar, kalp mahzun olur ve biz ancak Rabbimizin hoşnut olacağını söyleriz; İbrahim senden ayrıldığımız için gerçekten üzgünüz!" [Buhârî, Cenâiz, 43]

Ölünün yüzünün açılması ve öpülmesi de caizdir. Nitekim Hz. Ebû Bekir, Peygamberimiz (s.a.s.)'in mübarek nâşını edep ve muhabbetle öpmüş ve ağlamıştır.

Allah Resûlü (s.a.s.), إِنَّ الْمَيِّتَ لَيُعَذَّبُ بِبُكَاءِ أَهْلِهِ عَلَيْهِ *"Ölü, ailesinin ona ağlaması yüzünden azap çeker"* [Buhârî, Cenâiz, 32] buyurmuştur. Yukarıda naklettiğimiz ve ağlamanın câiz olduğunu ifade eden sahih hadisler ile bu sahih hadisi uzlaştırmak için şu yorumlar ve açıklamalar yapılmıştır:

a) Hz. Âişe'nin açıkladığına göre ölünün ağlamaktan dolayı azap çekeceğine dair rivayet mümin olmayanlar içindir. Zaten azap çeken böyle bir ölü üzerine ailesinin ağlaması da bir azap olmaktadır.

b) Ölüye azap veren ağıt, İslam'ın yasakladığı ve İslam'dan önce çok revaçta olan 'bağırıp çağırarak, Allah'a karşı yakışıksız sözler söyleyerek, saçını, başını ve elbiselerini yolup yırtarak

ağlamaktır. (*niyâha*). Bilhassa ölünün böyle bir âdeti var idiyse ve ailesine bunu o aşılamış ise yakınlarının ağıt yakıp ağlaması onun azap çekmesine vesile olmaktadır. Aksi takdirde Allah kimseye diğerinin suç ve günahından dolayı azap etmez. [Buhârî, Cenâiz, 32]

Cahiliyye devrinde kocası ölen kadın bir yıl mağaramsı bir kulübeye kapatılır, kimseyle temas etmez, yıkanmaz, saçlarını taramaz, tırnaklarını kesmezdi. Peygamber Efendimiz (s.a.s.), ölüye böyle yas tutmayı menetmiş, sadece ölenin hâtırasına hürmeten yakın akraba için üç gün, koca için dört ay on gün bir nevi yas tutmayı meşrû kılmıştır.

Yas esnasında kadın süslenmeyi, makyajı, saç yaptırmayı renkli ve yeni elbiseler giymeyi, esans sürünmeyi terk eder. Zorunlu bir durum olmadıkça evden çıkmaz. [Ebû Dâvûd, Talâk, 41-43]

6) Cenazenin Ailesine Taziyede Bulunmak

Yakınını kaybeden ailenin fertlerine taziyede bulunmak müstehaptır. Peygamberimiz (s.a.s.), taziyede bulunmuş ve buna teşvik etmiştir.

Ülkemizde taziye, "başın sağolsun, Allah geride kalanlara ömür versin!" gibi cümlelerle ifade edilmektedir. Acıyı yaşayanlara sabretmelerini, Allah'ın sabra ecir vereceğini, hepimizin Allah'a ait olduğumuzu ve tekrar ona döneceğimizi söylemek de taziye sayılır.

Aynı yerde bulunanlar için taziye müddeti üç gündür. Üç günden sonra taziye yapılması uygun değildir. Çünkü bu acının tazelenmesine sebep olur. Uzak yerde bulunanlar üç gün sınırlamasına tâbi değildir.

Cenazeye karşı Müslümanların -özellikle de cenaze yakınlarının- üzerine düşen diğer bir görev de onun ailesiyle ilgilenmektir. Hz. Ca'fer (r.a) şehid olunca Resûlüllâh (s.a.s.) yakınlarına, اِصْنَعُوا لِآلِ

جَعْفَرٍ طَعَامًا فَإِنَّهُ قَدْ أَتَاهُمْ أَمْرٌ شَغَلَهُمْ *"Ca'fer'in ailesine yemek yapın, çünkü onların başına -yeme içmeye bakamayacakları kadar- büyük bir musibet geldi."* demiştir. [Ebû Dâvûd, Cenâiz, 25, 26]

Akraba ve komşuların, cenaze evine bir günlük yemek hazırlayıp götürmesi müstehaptır. Fakat cenaze sahiplerinin yemek hazırlayıp başkalarına ikram etmeleri hem cahiliye devri âdetlerinden olması, hem de zamansız bir külfet teşkil etmesi dolayısıyla mekruh sayılmıştır. Kimi alimler de bunun haram olduğunu söylemişlerdir.

7) Cenazeyi Yıkamak ve Kefenlemek

Resûlüllâh (s.a.s.), cenazenin yıkanmasını ve kefenlenmesini emretmiş ve bu iki işin nasıl yapılacağını teferruatlı bir şekilde tarif etmiştir. Bu sebeple müctehidler, cenazenin yıkanması ve kefenlenmesinin farz-ı kifâye olduğunda ittifak etmişlerdir. Bu iki vazife ile ilgili şartlar, nitelikler ve istisnalar vardır:

a) Savaşta düşmanlar tarafından katledilen şehidler yıkanmaz, kanlı elbiseleriyle defnedilir.

b) Cenazenin yıkanabilmesi için Ebû Hanife ve Malik'e göre vücudunun yarıdan fazlasının mevcut olması gerekir.

Şâfiî, Ahmed b. Hanbel ve İbn Hazm gibi müctehidlere göre mevcut uzuv ne olursa olsun yıkanır, kefenlenir ve namazı kılınır.

c) Kural olarak erkeği erkek, kadını da kadın yıkar. Karı ve kocanın birbirini yıkamaları mevzûunda ictihad farkları vardır.

Kadının, kocasını yıkamasının câiz olduğu ittifakla kabul edilmiştir. Erkeğin, eşini yıkamasını ise Hanefîler câiz görmezler. Onlar, kadın vefat edince eşinin iddeti olmadığı için evliliğin sona erdiğini; hanımının yabancı olduğunu ve eşi tarafından yıkanamayacağını ileri sürerler.

Müctehidlerin çoğu (*Cumhûr*), erkeğin de ölen hanımını yıkayabileceği hükmünü benimsemiştir. Cumhûr'un delili Hz. Ali'nin Hz. Fâtıma'yı yıkamış olmasıdır.

d) Ölüyü kefenlemek farz-ı kifâyedir. Kefen erkek için üç, kadın için beş parçadır. Kefen bezi, ne çok pahalı ne de çok âdi olacaktır. Beyaz olması şart değildir. Yokluk halinde ne kadar bulunursa o kullanılır.

Uhud günü Mus'ab b. Umeyr (r.a.) şehit edilmişti. Kefenlemek için eski bir hırkadan başkasını bulamadılar; onu da başına örtseler ayakları, ayaklarına örtseler başı açıkta kalıyordu. Durumu Hz. Peygamber (s.a.s.)'e arz ettiler.

غَطُّوا بِهَا رَأْسَهُ وَاجْعَلُوا عَلَى رِجْلِهِ الْإِذْخِرَ *"Baş tarafını örtün, ayaklarını da otla kapatın"* buyurdu. [Buhârî, Meğâzî, 17]

e) Yıkama ve defin masrafı gibi kefen de ölünün malından yapılır. Ölünün bir şeyi yoksa sağlığında nafakası üzerine düşen yakını masrafı öder. Böyle birisi yoksa devlet bütçesinden ödenir. Devlet bütçesinde de bir şey yoksa diğer Müslümanlar techiz masrafını karşılarlar.

f) Kefeni önceden hazırlamak câizdir. Resûlüllâh'ın (s.a.s.), hayatında bunu yapanlar olmuş ve tasvip edilmiştir.

g) Yıkanırken yere dökülen su, hâsıl olan çamur, su ısıtırken kullanılan yakacak artıklarıyla ilgili hiçbir sünnet yoktur.

Yıkanacak cenaze, önce teneşir denilen tahta bir sedir üzerine, eğer bu yoksa uygun bir yere, ayakları kıbleye gelecek şekilde sırt üstü yatırılır. Göbeğinden diz altına kadar olan avret yeri bir örtü ile örtülür ve elbiseleri tamamen çıkarılır. Yıkayıcı besmele çeker, farz-ı kifaye olan vazifeye niyet eder, yıkama süresince cenaze için Allah'tan bağışlama diler. Önce eline bir bez alarak örtünün altından ölünün avret yerlerini temizler. Sonra abdest aldırmaya başlayarak, önce yüzünü yıkar, ağız ve burna su verilmez, du-

dakların içi ve dışı, burun delikleri, göbek çukuru parmakla veya parmağa sarılan bezle mümkün mertebe silinir. Sonra eller ve kollar yıkanır, baş meshedilir ve ayaklar yıkanır.

Cenazenin abdest işi tamamlanınca üzerine ılık su dökülür. Varsa hatmî denilen güzel kokulu bir ot ile, yoksa sabun ile yıkanır. Sonra sol tarafına çevrilerek, sağ tarafı bir defa yıkanır. Böylece sağ ve sol tarafları üçer defa yıkanır. Yıkama bitince cenaze hafifçe kaldırılır. Bu kaldırışta cenaze, yıkayan kişinin göğsüne veya eline veya dizine dayandırılır. Sonra karnı hafifçe ovulur. Bir şey çıkarsa su ile yıkanıp giderilir. Yeniden abdest verilmesine ve baştan yıkanmasına gerek yoktur. Şişip dağılmak üzere olan cenazenin üzerine sadece su dökmekle yetinilir. Cenazenin saçı sakalı taranmaz, saçları ve tırnakları kesilmez, sünnet olmamışsa sünnet edilmez.

Cenaze kapalı bir mekânda yıkanmalı, yıkayan ve yardım edenden başka kimse görmemelidir. Müslüman bir cenazeyi gayrimüslim birinin yıkaması mekruhtur. Ancak cenazeyi yıkayacak Müslüman biri yoksa bu takdirde gayrimüslim yıkayabilir.

Cenaze yıkandıktan sonra kefenlemeye geçilir. Erkeğin tam kefeni üç parçadır: (a) Gömlek (kamîs): Boyundan ayaklara kadar uzanır. (b) Etek (izâr): Baştan ayaklara kadar uzanır. (c) Sargıbürgü (lifâfe): Baştan ayağa kadar uzanır, izardan uzundur, cenazenin baş ve ayak taraflarından düğümlenir.

Kadının kefeni ise bu üç kata ilâve olarak bir baş örtüsü ve bir de göğüs örtüsü olmak üzere beş kat bezdir.

Önce lifâfe yayılır, onun üzerine izâr serilir, sonra cenaze, kefen gömleği içinde izârın üstüne konur. Cenaze erkek ise, izâr önce soluna, sonra da sağına getirilerek sarılır, sonra lifâfe de aynı şekilde sarılır. Açılmasından korkulursa, kefen bir kuşak ile bağlanabilir. Cenaze kadın ise, saçları ikiye ayrılarak kefen gömleği üzerinden göğsü üzerine konulur ve üstüne, yüzünü

de örtecek şekilde baş örtüsü konur. Sonra üzerine izâr sarılır ve izârın üzerinden göğüs örtüsü bağlanır. Daha sonra lifâfe sarılır. Göğüs örtüsü lifâfeden sonra da bağlanabilir.

Bulûğ çağına yaklaşmış çocuklar, büyükler hükmündedir. Bu çağa gelmemiş çocukların kefenleri sadece izâr ve lifâfeden ibaret olur.

8) Cenazenin Borçlarını Ödemek

Sevgili Peygamberimiz,

نَفْسُ الْمُؤْمِنِ مُعَلَّقَةٌ بِدَيْنِهٖ حَتَّى يُقْضَى عَنْهُ *"Müminin ruhu (nefsi), ödeninceye kadar borcuna takılıp kalmaktadır."* buyurmuştur. [Tirmizî, Cenâiz, 76]

Cenazenin borcu, varsa malından ödenir. Peygamberimiz (s.a.s.)'in konuyla ilgili hadisi şöyledir:

فَأَيُّمَا مُؤْمِنٍ تَرَكَ مَالًا فَلْيَرِثْهُ عَصَبَتُهُ مَنْ كَانُوا فَإِنْ تَرَكَ دَيْنًا أَوْ ضَيَاعًا فَلْيَأْتِنِي فَأَنَا مَوْلَاهُ.

"Hangi mümin ölür de mal bırakırsa bu vârislerine aittir. Her kim de borç veya bakılacak çoluk çocuk bırakırsa bana gelsin; ben onun yakınıyım, velisiyim." [Buhârî, İstikrâz, 11]

Ödemek niyetinde olduğu halde imkânsızlıklar yüzünden borcunu ödeyemeden ölen kimsenin bu borcunu, Allah'ın ödeyeceğini ifade eden sahih hadisler vardır.

Allah Resûlü (s.a.s.)'ne borçlu bir Müslümanın cenazesi getirilince, *"Borcu için bir şey bıraktı mı?"* diye sorar, eğer yeteri kadar mal bıraktığı söylenirse namazını bizzat kıldırırdı. Eğer bir şey bırakmadığı söylenirse *"Kardeşinizin namazını kılın"* buyururdu. [Buhârî, Kefâlet, 5]

Bu hadisin devamında belirtildiğine göre fetihler sonucunda beytülmal zenginleşince borcu için ardında mal bırakmamış olanların borcunu Peygamberimiz (s.a.s.) beytülmaldan ödemiş ve namazlarını kılmıştır.

Netice olarak vefat edenin borçlarını bir an önce (namazdan önce) ödemek sünnettir.

9) Cenaze Namazı Kılmak

Allah'a ibadet ve cenazeye dua niyetiyle kılınan cenaze namazı farz-ı kifâye olduğundan bir grup müminin kılmasıyla bu konuda, inananların sorumluluğu yerine getirilmiş olur.

Hadesten Tahâret (cünüp olmamak ve abdestli olmak), necasetten Tahâret, kıbleye yönelmek, avret yerlerini örtmek ve niyet gibi şartlar cenaze namazında da aranır. Bununla birlikte diğer namazlardan farklı olarak, namaz kılmak memnû ve mekrûh olan vakitler de dahil olmak üzere cenaze ne zaman hazır olursa o zaman namazı kılınır.

Erkek ve kadın Müslümanların, şehitlerin, canlı doğup ölmüş çocukların, idama mahkûm olanların, İslam müctehidlerinin çoğunluğuna göre Müslüman olduğu bilinen hâin, âsi ve şâkî her nevi cenazenin namazı kılınır.

Hanefîler göre ise şunların cenaze namazı kılınmaz:

a) Devlete başkaldırıp savaşırken ölen isyancılar (buğât),

b) Haksız olduğu halde kabilecilik gayretiyle kavgaya karışıp ölenler,

c) Yol kesip, şehir basıp soygunculuk yapan eşkiyâ,

d) Ana veya babasından birini öldürenler.

İlk üçü kavga ve savaşta iken ölürse, sonuncusu da kısasen öldürülürse namazları kılınmaz.

Cenaze namazının kılınışı şöyledir: Cenazeye karşı ve kıbleye yönelik olarak saf bağlanır. Cenazenin erkek, kadın veya çocuk oluşu belirtilerek şöyle niyet edilir: "Allah rızası için namaza, şu erkek/kadın/çocuk ölü için duaya niyet ettim." İmam olan zât tekbir alarak ellerini namazda olduğu gibi bağlar. Cemaat de gizlice tekbir alarak ellerini bağlar. Bu tekbir bir bakıma rükün, bir bakıma şarttır. Bu tekbirin arkasından hem imam hem cemaat "ve celle senâüke" cümlesini ilgili yere ekleyerek içlerinden "Sübhâneke"yi okurlar. Ardından imam ellerini kaldırmadan Allahü ekber diye açıktan tekbir alır. Cemaat de ellerini kaldırmadan gizlice tekbir alır. Bundan sonra hepsi içlerinden Allahümme salli ve Allahümme bârik dualarını okurlar. Tekrar aynı şekilde Allahü ekber diye tekbir alınır. Bu tekbirden sonra ölüye ve diğer müminlere gizlice dua edilir.

Cenaze namazında üçüncü tekbirden sonra her cenaze için önce şu dua okunur:

اَللّٰهُمَّ اغْفِرْ لِحَيِّنَا وَمَيِّتِنَا وَشَاهِدِنَا وَغَآئِبِنَا وَذَكَرِنَا وَاُنْثَانَا وَصَغِيرِنَا وَكَبِيرِنَا اَللّٰهُمَّ مَنْ اَحْيَيْتَهُ مِنَّا فَاَحْيِهِ عَلَى الْاِسْلَامِ وَمَنْ تَوَفَّيْتَهُ مِنَّا فَتَوَفَّهُ عَلَى الْاِيمَانِ.

"Ya Rab! Dirimizi, ölümüzü, burada bulunanlarımızı, bulunmayanlarımızı, erkeğimizi, kadınımızı, küçüğümüzü ve büyüğümüzü bağışla.

Ya Rab! Bizden meydana gelecek yeni nesilleri İslam dini üzerine yarat! Bizden eceli gelip öldüreceklerini de iman üzere öldür." [İbn Mâce, Cenâiz, 23]

Bu duadan sonra cenazenin durumuna göre aşağıdaki dualardan biri daha okunur.

Cenaze erkek ise şu dua okunur:

وَخُصَّ هٰذَا الْمَيِّتَ بِالرَّوْحِ وَالرَّاحَةِ وَالرَّحْمَةِ وَالْمَغْفِرَةِ وَالرِّضْوَانِ اَللّٰهُمَّ اِنْ كَانَ مُحْسِنًا فَزِدْ فِى اِحْسَانِهِ وَاِنْ كَانَ مُسِيئًا فَتَجَاوَزْ عَنْهُ وَلَقِّهِ الْاَمْنَ وَالْبُشْرَى وَالْكَرَامَةَ وَالزُّلْفَى بِرَحْمَتِكَ يَا اَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ.

"Rabbim! Bilhassa bu ölüyü; rahmete,rahatlığa, bağışlanmaya ve hoşnutluğa erdir.

Allahım! Bu ölü iyilik yapmış bir kişi ise şimdi sen de ona mükâfatını fazlasıyla ver. Eğer bu ölü kötülük işlemişse cezalandırmaktan vazgeç! Günahlarını affeyle. Bu ölüyü korktuğundan emin kıl, lütfun ile müjdele, onu ahiret şerefine ve yüksek mertebeye eriştir. Ey merhametlilerin merhametlisi olan Allâhım."

Cenaze kadın ise şu dua okunur:

وَخُصَّ هٰذِهِ الْمَيِّتَةَ بِالرَّوْحِ وَالرَّاحَةِ وَالرَّحْمَةِ وَالْمَغْفِرَةِ وَالرِّضْوَانِ اَللّٰهُمَّ اِنْ كَانَتْ مُحْسِنَةً فَزِدْ فِى اِحْسَانِهَا وَاِنْ كَانَتْ مُسِيئَةً فَتَجَاوَزْ عَنْهَا وَلَقِّهَا الْاَمْنَ وَالْبُشْرَى وَالْكَرَامَةَ وَالزُّلْفَى بِرَحْمَتِكَ يَا اَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ

Bu duanın anlamı da erkekler için okunan duanın anlamı gibidir.

Cenaze erkek çocuğu ise de şu dua okunur:

اَللّٰهُمَّ اجْعَلْهُ لَنَا فَرَطًا وَاجْعَلْهُ لَنَا أَجْرًا وَذُخْرًا وَاجْعَلْهُ لَنَا شَافِعًا وَمُشَفَّعًا.

"Allahım! Bu çocuğu cennetle bizi karşılayıcı ve ahiret armağanı kıl... Allahım! Bu çocuğu bizim için şefaatçi kıl ve şefaatini makbul eyle."

Cenaze kız çocuğu ise şu dua okunur:

اَللّٰهُمَّ اجْعَلْهَا لَنَا فَرَطًا وَاجْعَلْهَا لَنَا أَجْرًا وَذُخْرًا وَاجْعَلْهَا لَنَا شَافِعَةً وَمُشَفَّعَةً.

Bunun anlamı da erkek çocuklar için okunan duanın anlamı gibidir. Bu duadan sonra yine Allahü ekber denilip tekbir alınır ve

arkasından önce sağa sonra sola imam yüksek sesle, cemaat alçak sesle selam verirler. Böylece namaz tamamlanmış olur. Vacip olan bu selam verilirken cenazeye, cemaate ve imama selam vermeye niyet edilir.

Cenazesi hali hazırda olmayan, uzak diyarlarda vefat etmiş din kardeşlerimiz için gıyabi cenaze namazı kılmak da caizdir. Habeşistan Necâşîsi Ashame vefat edince Resûl-i Ekrem (s.a.s.), ashabını toplayıp saf düzenine sokmuş ve Ashame'nin namazını gıyabî olarak kılmışlardır. [Buhârî, Cenâiz, 64]

10) Cenazeyi Tezkiye Etmek

Ölen bir kişinin iyi bir insan olduğuna dair Müslümanların şahitlik etmelerine tezkiye denir. Sevgili Peygamberimiz (s.a.s.)'in, lehinde şahitlikte bulunulan cenaze için *"cenneti hak etti"*; aleyhinde şahitlikte bulunulan cenaze için ise *"cehennemi hak etti."* buyurduğu rivayet edilmiştir. [Buhârî, Cenâiz, 86; Müslim, Cenâiz, 60]

Günümüzde, tezkiyenin yapılmasını sağlamak amacıyla, cenaze namazını kıldıran kişi, cemaatin ölü hakkındaki kanaatlerini sormaktadır. Cenazenin halini genellikle iyi olarak bilen kişinin, iyiliğine şahitlik yapması, tanımayan veya kötü olarak bilen kişinin ise, hayır duada bulunması uygun olur. Cenaze hakkında kesin olarak "cennetliktir, kurtulmuştur" demek câiz değildir.

Müslümanlar içinde iyi intiba bırakmış, iyiliği söylenen ölülerin bıraktıkları bu intiba ve haklarında yapılan iyi şahitlik sebebiyle af ve rahmete nail olmaları, kötü intiba bırakan, kötülüğü söylenen ölülerin de cezayı hak edecekleri umulur. Buradaki şahitlik, tanımadan, bilmeden "iyi idi" diyenlerin değil; iyi bilip iyi diyenlerin şahitliğidir.

Yaptıkları kötülük yüzünden ölülerin arkasından kötü söz söylemek ve sövüp saymak câiz değildir. Ancak âlimler, konu ile ilgili nasların bütününe bakarak şöyle demişlerdir: Ahlaksızlık,

fısk ve bid'atı açık olan kimselerin kötülüklerini söylemek -eğer bunda bir fayda varsa- câizdir. Müslümanları uyarmak, yolundan yürümelerini önlemek, halinden ibret almalarını temin etmek niyetiyle bazı ölülerin kötülüklerini anmak da faydalı ve câizdir.

Cenazenin başında uzun uzadıya nutuk çekmek hem cahiliyye âdetidir, hem de cenazenin techiz ve defninde acele davranma sünnetine aykırıdır. Cenazeyi tanıtıp dua almak için kısa bir konuşma yapılabilir.

Müslümanların bilmedikleri kişiler için yalan yere iyi veya kötü diye şahitlik etmeleri câiz değildir. "Allah rahmet eylesin!" denilir, bu bir duadır. Şahitlik değildir. İyi bildiğimize iyi demek sünnettir, faydalıdır. Kötü bildiğimiz kişi hakkında susmak evlâ, fayda var ise durumunu anlatmak câiz, bazen vazifedir.

11) Cenazeyi Musalladan Kabre Götürmek

Cenaze namazı kılındıktan sonra cenazeyi kabre kadar taşımak da Müslümanların vazifesidir. Resûl-i Ekrem (s.a.s.),

مَنْ شَهِدَ الْجَنَازَةَ حَتَّى يُصَلِّيَ فَلَهُ قِيرَاطٌ وَمَنْ شَهِدَ حَتَّى تُدْفَنَ كَانَ لَهُ قِيرَاطَانِ قِيلَ وَمَا الْقِيرَاطَانِ قَالَ مِثْلُ الْجَبَلَيْنِ الْعَظِيمَيْنِ.

"Namaz kılınıncaya kadar cenazenin yanında bulunana bir kırât; defnedilinceye kadar hazır bulunana iki kırât ecir vardır." buyurmuştur. "İki kırât nedir?" diye sorulunca Efendimiz, *"İki büyük dağ gibidir."* cevabını vermiştir. [Buhârî, Cenâiz, 58]

Cenazenin dört tarafından 40 adım taşımak teşvik edilmiştir. Cenazeyi kabre götürenlerin ölümü, ahireti ve Allah'ı düşünmeleri, sükûneti muhafaza etmeleri, dünyevî meseleleri konuşmamaları, gülmemeleri bu vazifenin adabındandır. Ayrıca cenazeyi taşırken bağırıp çağırmak, sesli olarak tekbir getirmek ve zikir yapmak, çalgı çalmak, alkış tutmak, çelenk taşımak ve koymak bid'attır, menedilmiştir.

12) Cenazeyi Defnetmek

Derince ve uygun boyda açılan kabre cenazeyi gömmek farz-ı kifâyedir. Cenazeyi taşıyanlar gibi kabre indirenlerin de, “Bismillâhi ve alâ milleti-Resûlillâh” demeleri müstehaptır.

Cumhura göre gündüz gibi gece de defin câizdir. Peygamberimiz (s.a.s.)’in gece cenaze defnettiği ve defnedilmesine müsaade ettiği rivayet edilmiştir. (İbn Mâce, Cenâiz, 32; İbn Mâce, Cenâiz, 30]

Cenaze kabre götürülüp omuzlardan indirilince bir engel yoksa, cemaat oturur. Cenaze omuzdan indirilmeden önce oturmak, indirilince ise oturmamak mekruhtur.

Toprak müsait ise kabrin içinde kıble tarafı oyulur ve cenaze, yüzü kıble tarafına gelecek şekilde sağ tarafı üzere buraya konur. Kabrin dibi ıslak veya yumuşak olduğu durumlarda cenaze tabut ile birlikte gömülebilir. Fakat gerekmedikçe tabut ile gömmek mekruh sayılmıştır. Kimi âlimler, kadınların tabut ile gömülmelerini güzel karşılamışlardır.

Kabir temininde güçlük bulunduğu takdirde, daha önce defin yapılmış bir kabre, önceki cenazenin çürüyüp sadece kemiklerinin kalacağı bir süre geçmişse, ikinci bir cenaze defnedilebilir. Bu süre iklim, bölge ve toprak özelliklerine göre değişiklik gösterebilir. İkinci defin, önceki cenazenin kemikleri dikkatlice bir kenara toplandıktan sonra yapılır.

Cenaze kıble tarafından kabre indirilir, kefen üzerinde bağı varsa çözülür. Kadınları kabre koyacak kimselerin cenazeye akrabalık yönünden mahrem olmaları daha uygundur. Kadınlar kabre yerleştirilinceye kadar gerekirse kabirleri üzerine bir perde çekilir.

Cenazeyi defnettikten sonra kabrin başında dua yapmak Peygamber Efendimiz (s.a.s.) ’in bir uygulamasıdır. Kendisi, definden sonra kabrin başında bir müddet durur ve etrafındakilere şöyle derdi:

اسْتَغْفِرُوا لِأَخِيكُمْ وَسَلُوا لَهُ بِالتَّثْبِيتِ فَإِنَّهُ الْآنَ يُسْأَلُ.

"Kardeşiniz için Allah'tan mağfiret dileyin ve sorguyu şaşırmadan cevaplandırmasını isteyin. Çünkü o şu anda sorguya çekilmektedir." [Ebû Dâvûd, Cenâiz, 67, 69]

Kabir başında Yâsîn ile Bakara sûresinin başlangıcını ve son kısmını okumanın faydasını ifade eden hadisler vardır.

Bütün bunların yanında cenazeyi defnettikten sonra kabrin başında durarak "Ey filân oğlu/kızı filân" şeklindeki sözlerle imamın telkin vermesi sünnet değildir. Bunu Resûlüllah (s.a.s.)'in yaptığına veya yapın dediğine dair sahih bir hadis yoktur.

13) Kabir Konusunda Dikkat Edilmesi Gereken Hususlar

Kabrin dış şekli üzerinde titizlikle durulmuş, bununla alakalı yasaklar konmuştur. Buhârî'deki bir rivayetten anlaşıldığına göre bunun tek sebebi tevhidi (yalnız Allah'a iman ve ibadet esasını) korumaktır. Hz. Aişe validemiz, Resûlüllâh (s.a.s.)'ın son hastalığında,

لَعَنَ اللّٰهُ الْيَهُودَ وَالنَّصَارَى اتَّخَذُوا قُبُورَ أَنْبِيَائِهِمْ مَسَاجِدَ.

"Allah, Yahudilere ve Hıristiyanlara lânet etsin. Çünkü onlar, peygamberlerinin kabrini mabed haline getirdiler." buyurduğunu söylemiş ve "Eğer bundan korkulmasaydı Allah Resûlü'nün kabri dışardan belli olacak şekilde yapılacaktı." demiştir. [Buhârî, Cenâiz, 61]

İslam müctehidleri ve fukahâsı kabirlerin kireç ve benzeri ile yapılmasının, kendi toprağına toprak ilâve edilerek yükseltilmesinin, üzerine kubbeli bina yapılmasının, taşına övücü veya kaderden şikayet edici sözler yazılmasının hoş olmadığında ittifak etmiş, çoğu bunların haram olduğu neticesine varmıştır. Onların bu görüşlerini destekleyen sahih hadisler mevcuttur.

Buna mukabil kabrin yerden bir iki karış yükselmesi, şeklinin deve hörgücü gibi olması, kerpiçle yapılması tecviz edilmişir. İmam Şâfiî ise kabrin üstünün kemerli değil, düz olmasını tercih etmiştir.

Kabirlerin yukarıda açıklanan şekillerin dışında âdeta küçük binalar gibi yapılmasının hoş görülmemesi, İsraftan kaçınmak ve kabirlerin bilgisiz kimseler tarafından kutsallaştırılmasını engellemek amacına matuftur.

14) Ölenin Vasiyetlerinin Yerine Getirilmesi

İslam, vasiyete önem vermiş, hem müminleri vasiyet etmeye teşvik etmiş, hem de geride kalanlara, meşru vasiyetlerin yerine getirilmesini emretmiştir. Fıkıh kitaplarımızda başlı başına bir bölüm teşkil eden bu bahis hakkında özetle şunlar söylenebilir:

a) Varise vasiyet yoktur. Diğer bir ifadeyle mirasçı olan bir kimseye, ayrıca vasiyet yoluyla terikeden (mirastan) birşey bırakılamaz.

b) Vasiyet mirasın üçte birini aşmıyorsa yerine getirilmesi gerekir. Üçte birini aşıyorsa, üçte birin fazlasını yerine getirmek varisler için zorunlu değildir, isterlerse teberrû yoluyla yapabilirler.

c) Üzerinde, kimsenin bilmediği kul hakkı olanlar ile ifâ edemediği ilahî haklar bulunan mükelleflerin vasiyet etmeleri farzdır; etmezlerse mes'ul olurlar.

15) Ahirete İrtihal Etmiş Olanlar Adına Hayır ve Hasenatta Bulunmak

Kitab ve sünnet, Müslümanları hayatta ve sıhhati yerinde iken ibadet ve hayır yapmaya teşvik etmiş, bunun hastalık halinde veya vasiyet ile yapılan hayırdan daha üstün olduğunu bildirmiştir. [Ebû Dâvûd, Vesâyâ, 3; Tirmizî, Vesâyâ, 7]

Hadislere göre amel defteri ölümle kapanır; ancak açılan çığır, sebep olunan iyilik veya kötülük, devam eden hayırlar bu defterin işlemesini temin eder. Konuyla ilgili bazı hadisler şu şekildedir:

إِذاَ ماَتَ اْلإِنْساَنُ انْقَطَعَ عَنْهُ عَمَلُهُ إِلاَّ مِنْ ثَلاَثَةٍ إِلاَّ مِنْ صَدَقَةٍ جاَرِيَةٍ أَوْ عِلْمٍ يُنْتَفَعُ بِهِ أَوْ وَلَدٍ صاَلِحٍ يَدْعوُ لَهُ.

"İnsan vefat edince şu üç şey haricindeki amelleri sona erer (Bu üç şey dolayısıyla sevap kazanmaya devam eder.): Sadaka-ı cariye (hayır), faydalanılan bilgi ve ona dua eden hayırlı evlât." [Müslim, Vasıyye, 14]

مَنْ سَنَّ فِى الْإِسْلَامِ سُنَّةً حَسَنَةً فَلَهُ أَجْرُهَا وَأَجْرُ مَنْ عَمِلَ بِهَا بَعْدَهُ مِنْ غَيْرِ أَنْ يَنْقُصَ مِنْ أُجُورِهِمْ شَىْءٌ وَمَنْ سَنَّ فِى الْإِسْلَامِ سُنَّةً سَيِّئَةً كَانَ عَلَيْهِ وِزْرُهَا وَوِزْرُ مَنْ عَمِلَ بِهَا مِنْ بَعْدِهِ مِنْ غَيْرِ أَنْ يَنْقُصَ مِنْ أَوْزَارِهِمْ شَىْءٌ.

"Her kim İslam'da güzel bir çığır açar da, kendisinden sonra onunla amel edilirse,o kimseye bununla amel edenlerin ecri kadar sevab yazılır. Amel edenlerin sevaplarından da bir şey eksilmez. Ve her kim İslam'da kötü bir çığır açar da kendinden sonra onunla amel edilirse, o kimseye bununla amel edenlerin günahı kadar günah yazılır. Amel edenlerin günahlarından da bir şey eksilmez." [Müslim, İlim, 15]

Üzerinde namaz, oruç, hac, zekât, adak ve kul borcu gibi borçlar varken ahirete intikâl etmiş kişilerin bu borçları konusunda fakihlerin görüşleri şu şekildedir:

Namaz ve oruç gibi bedeni ibadetler başkalarının yapmasıyla düşmez, sorumluluk devam eder. Zekât, adak gibi mâlî ibadet ve borçlar, başkalarının ödemesiyle ödenmiş olur, vefat etmiş olan kişinin üzerinden borç kalkar. Hacc gibi hem mâlî, hem de bedenî ibadetler, vefat etmiş kişi adına başkası tarafından yapılır-

sa o kişi borçtan kurtulmuş olur. Ancak varisler bunu yapmaya mecbur değildir.

İslam bilginlerinin çoğunluğu, sevabını ölen kişiye bağışlamak niyetiyle yapılan ibadetlerin sahih olduğunu ve ölenin bundan istifade edeceğini belirtmiştir. Şu ayet ve hadisler buna delil teşkil eder:

وَالَّذِينَ جَاؤُ مِنْ بَعْدِهِمْ يَقُولُونَ رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا وَلِإِخْوَانِنَا الَّذِينَ سَبَقُونَا بِالْإِيمَانِ.

"Onlardan sonra gelenler şöyle derler: Rabbimiz bizi ve bizden önce iman eden kardeşlerimizi bağışla." [Haşr, 59/10]

Bazı sahabiler, ölmüş yakınları adına tasaddukta bulunmanın, onlara fayda verip vermeyeceğini Peygamberimiz (s.a.s.)'e sormuşlar ve olumlu cevap almışlardır. Örneğin Sâ'd b. Ubâde, annesi için yapacağı hangi sadakanın daha hayırlı olduğunu sormuş, Resûlüllâh (s.a.s.) de "*su getirmek*" buyurmuştur. [Nesâî, Vesâyâ, 9]

Annesinin hac yapmayı adadığını ancak hac yapamadan öldüğünü belirten ve annesinin yerine kendisinin hac yapıp yapamayacağını soran bir kadına Resûlüllah (s.a.s.), "*Evet, onun yerine hac yap. Annenin borcu olsaydı onu ödemez miydin? Allah'a olan borçlarınızı da ödeyin. Çünkü Allah'a olan borç ödemede önceliklidir.*" [Buhârî, Eymân ve Nüzûr, 30] cevabını vermiştir.

İslam bilginlerinin çoğunluğuna göre sevâbını ölüye bağışlamak için ibadet niyetiyle Kur'an-ı Kerim okumak câizdir ve sevabı ölen kişiye ulaşır. Diğer ibadetlerde olduğu gibi bunun da şartı, karşılığında herhangi bir dünyevi menfaat beklememektir. Menfaat karşılığı okumak ve okutmak câiz değildir. Alan ve veren günah işlemiş olur. Ruhuna Kur'an okunsun ve zikir yapılsın diye mirastan bir miktar vasiyette bulunmak da batıl ve günahtır.

İmam Şâfiî ise, okunan Kur'an'dan hasıl olan sevabın ölüye ulaşmayacağını söylemiştir.

Bu başlık altında değinilmesi gereken hususlardan biri de ıskat ve devir konusudur. Namaz, oruç, kurban, adak ve kefâret gibi ibadet ve borçları ifâ etmeden vefat etmiş bir kimseyi bu borçlardan kurtarmak amacıyla bazı yerlerde yapılan bu uygulama Peygamber Efendimiz (s.a.s.), ashab, tâbiîn ve etbâu't-tâbiîn devirlerinde söz konusu olmamıştır.

Dolayısıyla bu uygulamanın terk edilmesi ve ölmüş kişi namına doğrudan doğruya sadaka verilmesi, hayırlar yapılması, taksiratının affı için de Yüce Allah'a yalvarılması gerekir.

İlim ölçülerine riayet edilmeden yazılmış bazı dua ve ilmihal kitaplarında üçüncü, yedinci, kırkıncı, elli ikinci gecelerden, bu gecelerde yapılacak dualardan, mevlidlerden bahsedilmektedir. Ayrıca bazı bölgelerde belirli günlerde kabirlerin etrafında toplanmak, orada yiyip içmek, mesire ve dua yapmak âdet haline gelmiştir. Kur'an-ı Kerim'de ve hadislerde böyle bir uygulamadan söz edilmez. Dolayısıyla bunlar sonradan uydurulmuş fayda yerine zarar getirecek bid'atlerdir. Belirli bir gün ve gece bahis mevzûu olmadan Müslümanın, geçmişleri için yapacağı, sünnete uygun pek çok ibadet ve hayır vardır.

16) Kabir Ziyâreti ve Bu Konuda Dikkat Edilmesi Gereken Hususlar

Sevgili Peygamberimiz (s.a.s.), önceleri kabir ziyaretini yasaklamıştı. Bunun sebebi câhiliyye devrinden yeni çıkan Müslümanların kabir ziyareti sebebiyle birtakım batıl inanç ve âdetleri hatırlamalarını, hataya düşmelerini önlemekti. İslam gönüllere yerleşince Allah Resulü, kabir ziyaretine izin verdi. O, "*Kabir ziyareti, kalbi yumuşatır, gözü yaşartır, ölümü ve ahireti hatırlatır.*" [Beyhakî, es-Sünenü'l-Kübrâ, IV, 128] buyurarak bu iznin hikmetini açıklamış oldu.

Kadınların kabir ziyaretleri hususu yasaklayıcı rivayetler sebebiyle ihtilaf konusu olmuştur. Ancak meşrû olmayan davranışlarda bulunmadıkları takdirde kadınların da ziyarette bulunmaları cumhûra göre câizdir.

Kabir ziyaretinde bulunan kimse, kabrin baş tarafına döner, selam verir, dua eder. Ziyaret esnasında sükûnet içerisinde ağlamakta bir mahzur yoktur. Peygamberimiz (s.a.s.), kabir ziyareti yapar ve şöyle derdi:

السَّلَامُ عَلَيْكُمْ دَارَ قَوْمٍ مُؤْمِنِينَ وَإِنَّا إِنْ شَاءَ اللّٰهُ بِكُمْ لَاحِقُونَ.

"Selamün aleyküm ey müminler topluluğu! İnşaallah biz de aranıza katılacağız." [Müslim, Tahâre, 39]

Ziyaret esnasında kabri öpmek, kabre yüzünü gözünü sürmek, kabrin etrafını tavaf etmek bid'attır, yasaklanmıştır.

Kabirde yatanı aracı kılarak Allah Teâla'dan dilekte bulunma hususunda İslam alimlerinin çoğunluğunun görüşü şöyledir:

Allah'tan istenecek bir şeyin ölü veya diri bir kuldan istenmesi câiz değildir. Fakat hakkında hüsnizan beslenen, salih bilinen diri veya ölü bir kimseyi aracı kılarak Allah Teâlâ'ya yalvarmak; bunun için peygamberlerin ve salih kulların kabirlerini ziyaret etmek câizdir. Ayrıca bu ziyaretten manevî feyiz ve bereketler de hasıl olur.

Kabirleri süslemek, üzerlerine mescid yapmak, kabule şâyan olur niyetiyle kabir yanında namaz kılmak, kabirlere mum ve ışık yakmak hem câhiliye devri âdetlerinden, hem de tevhid inancına aykırı olması hasebiyle hadislerde yasaklanmıştır. Kabirlerin yanında kurban kesilmesi de böyledir. Zaman zaman "filan yatıra kurban adadım, şu işim olursa ona kurban keseceğim" şeklinde söz ve uygulamalara şahit olunmaktadır. Ancak bilinmelidir ki; kurban bir ibadettir, ibadet ise sadece Allah'a yapılır. Yatıra, evliyaya kurban kesilmez.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

لَيْلَةُ الْقَدْرِ خَيْرٌ مِنْ اَلْفِ شَهْرٍۜ

"Kadir Gecesi bin aydan
daha hayırlıdır."

KADİR, 97/3

MÜBAREK GÜN VE GECELER

DOÇ. DR. HALİL ALTUNTAŞ*

Zatını zamandan münezzeh kılan Yüce Rabbimiz, insanı zaman olgusu ile iç içe yaratmıştır. Hayat dediğimiz süreç, bu olgu içinde gerçekleşir. İşte insanın yaşayacağı ölüm ötesi sonsuz hayatın kalitesi, onun bu süreç içinde yine bizzat kendisinin yapıp ettikleri üzerinden belirlenir. İnsan ne kadar çok yaşarsa yaşasın, ömür çok kısadır. Bu kısacık süre içinde manevî kazanımlar elde etmek zorundayız. Şu var ki, Yüce Allah kullarını bu zorlu mücadele içinde çaresiz bırakmamış, hem onlara başarının yollarını göstermiş, hem de kısacık dünya hayatını sevapça yoğunlaştırılmış zaman dilimleri ile bereketlendirmiştir.

Dini hayatımızda mübarek gün ve geceler diye bilinen bu değerli zamanlarda yapılacak ibadet, hayır ve hasenatın her zamankinden kat kat fazla sevap, rahmet ve berekete vesile olacağı çeşitli şekillerde müjdelenmiştir. Bu mübarek zamanların belli başlıları; Cuma günü ve gecesi, Ramazan ve Kurban Bayramları, Mevlid-i Nebi, Regaib Gecesi, Mirac Gecesi, Berat Gecesi ve Kadir Gecesidir.

Bu değerli zaman dilimlerinin mübarek yani hayırlı ve bereketli diye nitelenmesi, Kur'an'ın indirildiği geceye atıf yapan Kur'an ayetlerine dayanmaktadır:

---

* Din İşleri Yüksek Kurulu Üyesi

لَيْلَةُ الْقَدْرِ خَيْرٌ مِنْ اَلْفِ شَهْرٍ *"(Kur'an'ın indirildiği) Kadir Gecesi bin aydan daha hayırlıdır."* [Kadir, 97/3]

وَالْكِتَابِ الْمُبِينِۙ اِنَّٓا اَنْزَلْنَاهُ ف۪ي لَيْلَةٍ مُبَارَكَةٍ ... *"Apaçık olan Kitab'a andolsun ki, biz onu mübârek bir gecede indirdik..."* [Duhân, 44/2-3]

Peygamber Efendimiz (s.a.s.) de mübarek zaman dilimlerini ibadet ve taatle geçirmeyi çeşitli vesilelerle Müslümanlara tavsiye etmiştir.

Bilindiği gibi zaman tayini takvim hesaplamaları üzerinden yapılır. Mübarek gün ve geceler de Hicret ile başlayan ve Ay'ın Dünya etrafında dönüşünü esas alan sisteme göre hazırlanmış olan hicrî takvime göre belirlenir. Bu takvime göre yıl, on iki ay ve 354-355 gündür. Bu sebeple hicrî-kamerî takvim yılı ile bir yılın 365 gün olduğu ve Dünya'nın Güneş etrafında dönüşünün esas alındığı miladi-şemsi takvim arasında on günlük bir fark vardır. Dolayısı ile hicrî-kamerî takvim esasına göre herhangi bir gün, otuz üç yılda yılın bütün mevsimlerini dolaşmış olur.

Güneş takvimi esasına göre gün, Güneş'in doğması ile başlarken, kamerî takvim esasına göre güneşin batışı ile başlar.

Mübarek gece kutlamaları, Peygamberimiz (s.a.s.)'in uygulamasında yoktur. Bu tür kutlamalar, hicrî üçüncü asırdan itibaren başlamıştır. Osmanlı Padişahı II. Selim zamanından itibaren bu gecelerde minarelerin kandillerle donatılmaya başlaması ile de kandil gecesi ifadesi ortaya çıkmıştır. Ruhundan ve amacından uzaklaşmamak kaydıyla bu tür özel etkinlikler, Müslümanların dinî duygu ve hassasiyetlerinin canlı ve sürekli kılınması açısından önemlidir.

Mübarek gün ve geceler için özel bir ibadet şekli belirlenmiş değildir. Kişi bu vakitleri, kendi haline göre Kur'an okuyarak, kaza namazı veya nafile namaz kılarak, dua yaparak, Allah'ı zikrederek, vaaz ve nasihat dinleyerek, dinî bilgilerini arttırıcı faaliyetler-

de bulunarak, Allah'ın büyüklüğünü, kudretini, insana bahşettiği nimetleri tefekkür ederek değerlendirmeye çalışabilir. Ancak bu gecelere belli ibadetleri tahsis etmek mekruhtur.

Mübarek gün ve gecelerle ilgili müjdeler teşvik odaklı olup, bu gecelerde istiğfarda bulunup, bir miktar ibadet etmek, duada bulunmakla kişinin mutlak surette affedileceğini düşünmesi çok isabetli olmaz. Bize düşen, böyle mübarek zamanlarda günahkârlığımızın, Yüce Allah'ın affına ne derece muhtaç olduğumuzun bilinci içinde, gönülden gelen bir kulluk ile O'na yönelmek ve yalnız O'ndan istemektir.

Hayatımızın her anı, ilahî rızayı kazanma yolunda bir hazine değerindedir. Bu sebeple kişi bütün hayatını mübarek bir gece, ya da kutsal bir mevsim bilinci içinde değerlendirmelidir. İnsan, bu bilinçle çaba gösterirse mübarek geceler ve zamanların vereceği haz ile ruh yüksekliğini yakalayabilir.

Belli gün ve gecelerde sergilenecek kulluk çabaları, her ne kadar iyi ve teşvik edilen bir şey ise de sadece bu zaman dilimlerine hasredilecek ibadet, dua, zikir ve yönelişler, Allah Resûlü (s.a.s.)'nün müjdelerine kavuşmak için yeterli olmayacaktır. Çünkü Sevgili Peygamberimiz:

إِنَّ أَحَبَّ الْأَعْمَالِ إِلَى اللّٰهِ مَا دَامَ وَإِنْ قَلَّ.

"*Allah katında amellerin en sevimlisi az da olsa sürekli olanıdır*" [Buhârî, Libâs, 43] buyurmuştur.

Mübarek gün ve gecelere yapılan vurgu ve teşvikler, bütün bir ömre yayılacak bilinçli bir duruş, faal bir yöneliş ve enerji kazandırmaya yöneliktir. Bu enerjinin asıl kaynağı da takva bilincidir. Allah'a karşı gelmekten sakınma hayatın tamamını kapsaması gereken bir nitelik olması gerektiği için mübarek zaman dilimleri bu kaynağı besleyen, sürekliliğine destek sağlayan unsurlar olarak değerlendirilmelidir.

Bu bilgilerden sonra bölümü şu şekilde bir tasnife tabi tutmak mümkündür:

I. CUMA GÜNÜ VE NAMAZI

1) Cuma Gününün Önemi ve Fazileti

Toplanmak, bir araya gelmek anlamındaki Cuma, haftanın altıncı gününün adıdır. Önceki dönemlerde Arap toplumunda Urûbe diye bilinen bu gün, İslam'ın gelmesinden sonra haftalık toplu ibadetin yapıldığı gün olması sebebi ile Cuma adını almış ve bu durum ona Müslümanlar katında özel bir anlam ve değer kazandırmıştır. Cuma günü ifadesi, Kur'an'da Cuma suresinde geçmektedir.

Bilindiği gibi Yahudilikte haftalık ibadet günü Cumartesi, Hristiyanlıkta ise Pazar günleridir. Bazı hadis-i şeriflerde ifade edildiğine göre gerçekte bu dinlerde de haftalık özel gün Cuma günü idi. Zamanla çeşitli ihtilaflar sebebi ile bugünkü uygulamalar ortaya çıkmıştır. Konuya atıfta bulunan bir hadis-i şerif şöyledir:

نَحْنُ الْآخِرُونَ اَلسَّابِقُونَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ بَيْدَ أَنَّهُمْ أُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِنَا وَأُوتِينَاهُ مِنْ بَعْدِهِمْ وَهٰذَا يَوْمُهُمُ الَّذِى فُرِضَ عَلَيْهِمْ فَاخْتَلَفُوا فِيهِ فَهَدَانَا اللّٰهُ لَهُ فَهُمْ لَنَا فِيهِ تَبَعٌ فَالْيَهُودُ غَدًا وَالنَّصَارَى بَعْدَ غَدٍ.

"Bizler sonra geldik, kıyamette (Yahudiler ve Hristiyanları geride bırakıp) öne geçenler olacağız. Ne var ki onlara bizden önce kitap verildi bize ise onlardan sonra. Bu (Cuma günü), Allah'ın onlara (ibadetle geçirilmesi) farz kılınmış olan günleridir. Fakat onlar bu gün üzerinde ihtilaf ettiler (başka günleri haftalık ibadet ve toplantı günü olarak benimsediler) Allah da bizi bu güne iletti. Şimdi onlar bu konuda bizim ardımızdalar; Yahudiler yarın (Cumartesi günü), Hristiyanlar da ertesi gün (Pazar günü, haftalık ibadet yapıyorlar.)" [Müslim, Cum'a, 21]

Hadisin başka bir rivayeti ise şöyledir:

أَضَلَّ اللّٰهُ عَنْ الْجُمُعَةِ مَنْ كَانَ قَبْلَنَا فَكَانَ لِلْيَهُودِ يَوْمُ السَّبْتِ وَكَانَ لِلنَّصَارَى يَوْمُ الْأَحَدِ فَجَاءَ اللّٰهُ بِنَا فَهَدَانَا اللّٰهُ لِيَوْمِ الْجُمُعَةِ فَجَعَلَ الْجُمُعَةَ وَالسَّبْتَ وَالْأَحَدَ وَكَذٰلِكَ هُمْ تَبَعٌ لَنَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ نَحْنُ الْآخِرُونَ مِنْ أَهْلِ الدُّنْيَا وَالْأَوَّلُونَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ الْمَقْضِيُّ لَهُمْ قَبْلَ الْخَلَائِق.

"Allah bizden öncekilere (Yahudiler ve Hristiyanlara) Cuma gününü kaybettirdi. Böylece Yahudilerin özel günü Cumartesi, Hristiyanlarınki ise Pazar günü oldu. Derken Allah bizi yeryüzüne getirdi ve Cuma gününe iletti. Böylece bu özel günleri Cuma, Cumartesi ve Pazar şeklinde sıralamış oldu. Onların günleri bizimkinden sonra geldiği gibi, kıyamette de onlar bizim peşimizden geleceklerdir. Bizler dünya ehlinin en son gelen müminleriyiz; kıyamette ise öne geçip herkesten önce lehlerine hüküm verilenler olacağız." [Müslim, Cum'a, 22]

Hadis kaynaklarında Cuma gününün faziletini ifade eden pek çok rivayet yer almaktadır. Bunlardan birkaçı şöyledir:

خَيْرُ يَوْمٍ طَلَعَتْ عَلَيْهِ الشَّمْسُ يَوْمُ الْجُمُعَةِ فِيهِ خُلِقَ آدَمُ وَفِيهِ أُدْخِلَ الْجَنَّةَ وَفِيهِ أُخْرِجَ مِنْهَا.

"Güneşin doğduğu en hayırlı gün cumadır. Âdem (a.s.) o gün yaratılmış, o gün cennete girmiş, yine o gün oradan çıkarılmıştır." [Müslim, Cum'a, 17]

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ذَكَرَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ فَقَالَ فِيهِ سَاعَةٌ لَا يُوَافِقُهَا عَبْدٌ مُسْلِمٌ وَهُوَ قَائِمٌ يُصَلِّي يَسْأَلُ اللّٰهَ تَعَالَى شَيْئًا إِلَّا أَعْطَاهُ إِيَّاهُ وَأَشَارَ بِيَدِهِ يُقَلِّلُهَا.

Ebû Hureyre (r.a.) rivayet ediyor:

"Resûlüllah (s.a.s.) Cuma gününden söz ederken şöyle buyurdu: *'Onda öyle bir vakit vardır ki; Müslüman birisi namaz kılarken ve Allah'tan bir şey isterken o vakte denk gelirse Allah ona dilediğini verir.'* Resûlüllah (s.a.s.) bunları söylerken, parmağı ile bu vaktin kısa olduğuna işaret ediyordu." [Buhârî, Cum'a, 35; Müslim, Cum'a, 4]

Cuma günü Müslümanlar katında özel bir yere sahiptir. Peygamber Efendimiz (s.a.s.), cuma gününün bayram olduğunu belirtmiştir. [Buhârî, Edâhî, 16] Müslümanlar için bir tür dünya çapında kongre niteliğindeki hac ibadetinde Arefe günü cumaya rastlarsa bu hacca hacc-ı ekber (büyük hac) adı verilir. Bu da geleneğimizde cuma gününün önemini yansıtan durumlardan biridir.

2) Cuma Namazı ile İlgili Hususlar

Müslümanlar için cuma günleri öğle namazı yerine -sünnetleri haricinde- iki rekâtlık cuma namazı kılmak farzdır. Bu namazdan önce okunacak hutbede çeşitli dinî konular, gündelik ya da sosyal hayatla ilgili meseleler anlatılır.

Peygamberimiz (s.a.s.), Mekke'den Medine'ye hicreti sırasında Kuba'ya gelince orada ilk mescidi yaptırdı. Burada 10 gün kaldıktan sonra Medine'ye hareket etti. Cuma günü Rânûna vadisinden geçerken öğle vakti olmuştu. Peygamberimiz (s.a.s.), cuma namazının farz olduğunu bildirdi ve orada ilk cuma namazını kıldırdı.

يَٓا اَيُّهَا الَّذٖينَ اٰمَنُوٓا اِذَا نُودِيَ لِلصَّلٰوةِ مِنْ يَوْمِ الْجُمُعَةِ فَاسْعَوْا اِلٰى ذِكْرِ اللّٰهِ وَذَرُوا الْبَيْعَۜ ذٰلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ اِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ

"Ey iman edenler! Cuma günü namaz için çağrı yapıldığı zaman, hemen Allah'ın zikrine koşun ve alış verişi bırakın. Eğer bilirseniz bu, sizin için daha hayırlıdır." [Cuma, 62/9] Ayetteki "çağrı" ile ezan, "Allah'ın zikri" ile de cuma namazı kastedilmektedir.

Şu hadis-i şerifler de Cuma namazının faziletini ortaya koyması bakımından önem arz etmektedir:

إِذَا كَانَ يَوْمُ الْجُمُعَةِ كَانَ عَلَى كُلِّ بَابٍ مِنْ أَبْوَابِ الْمَسْجِدِ مَلاَئِكَةٌ يَكْتُبُونَ الْأَوَّلَ فَالْأَوَّلَ فَإِذَا جَلَسَ الْإِمَامُ طَوَوْا الصُّحُفَ وَجَاءُوا يَسْتَمِعُونَ الذِّكْرَ وَمَثَلُ الْمُهَجِّرِ كَمَثَلِ الَّذِي يُهْدِي الْبَدَنَةَ ثُمَّ كَالَّذِي يُهْدِي بَقَرَةً ثُمَّ كَالَّذِي يُهْدِي الْكَبْشَ ثُمَّ كَالَّذِي يُهْدِي الدَّجَاجَةَ ثُمَّ كَالَّذِي يُهْدِي الْبَيْضَةَ.

"Cuma günü olunca mescidin bütün kapılarında melekler nöbete durup önce gelenden başlayarak yazmaya başlarlar. İmam minbere çıkıp oturunca not tuttukları defterleri kapatır, dinlemeye gelirler. Mescide erken gelen bir deve kurban etmiş kimse gibidir. Sonra gelen bir sığır kurban etmiş kimse gibidir. Daha sonra gelen koç kurban etmiş kimse gibidir. Daha sonra gelen tavuk kesip tasadduk etmiş kimse gibidir. Ondan sonra gelen ise bir yumurta tasadduk etmiş gibidir." [Müslim, Cum'a, 24]

لَا يَغْتَسِلُ رَجُلٌ يَوْمَ الْجُمُعَةِ وَيَتَطَهَّرُ مَا اسْتَطَاعَ مِنْ طُهْرٍ وَيَدَّهِنُ مِنْ دُهْنِهِ أَوْ يَمَسُّ مِنْ طِيبِ بَيْتِهِ ثُمَّ يَخْرُجُ فَلاَ يُفَرِّقُ بَيْنَ اثْنَيْنِ ثُمَّ يُصَلِّي مَا كُتِبَ لَهُ ثُمَّ يُنْصِتُ إِذَا تَكَلَّمَ الْإِمَامُ إِلَّا غُفِرَ لَهُ مَا بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْجُمُعَةِ الْأُخْرَى.

"Bir kimse Cuma günü gusleder, elinden geldiğince temizlenir, kendi kokusundan ya da evde bulunan kokudan sürünür, sonra mescide gider, insanları yarıp geçmeksizin kendisi için farz kılınan namazı eda eder, imam minberde konuşurken susup dinlerse o cuma gününden gelecek cuma gününe kadarki (küçük) günahları affedilir." [Buhârî, Cum'a, 5]

Cuma günü özel bir gün olması ve namaz kılacak cemaatin kalabalık olması sebebi ile cumaya gidenlerin beden temizliğine her

zamankinden daha çok dikkat etmesi gerekir. Gündelik kıyafetlerle, iş elbiseleri ile camiye gitmekten kaçınılmalıdır. Hz. Aişe (r.a.) şöyle demiştir:

كَانَ النَّاسُ مَهَنَةَ أَنْفُسِهِمْ وَكَانُوا إِذَا رَاحُوا إِلَى الْجُمُعَةِ رَاحُوا فِي هَيْئَتِهِمْ فَقِيلَ لَهُمْ لَوْ اغْتَسَلْتُمْ.

"İnsanlar geçimlerini çalışarak sağlıyorlar ve cumaya (çalıştıkları üst başlarıyla) gidiyorlardı. Bu sebeple kendilerine (Resûlüllah tarafından) 'Yıkansaydınız ya' denildi." [Buhârî, Cum'a, 14, Müslim, Cum'a, 2]

Allah Teâlâ, يَا بَنِي اٰدَمَ خُذُوا زِينَتَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ *"Ey Âdemoğulları! Her mescidde ziynetinizi takının (güzel ve temiz giyinin)."* [A'râf, 7/31] buyurmuştur.

Müslüman her hali ile sekinet sahibi olmalıdır. Özellikle cuma namazına giderken buna dikkat edilmelidir.

İmamın minbere çıkması ve iç ezanın okunmasından itibaren namaz kılınıncaya kadar alışveriş ve benzeri dünya işleri ile meşgul olmak, Hanefi mezhebine göre tahrimen mekruh, diğer fakihlere ve mezheplere göre ise haramdır.

Cuma günü, namaz vakti girdikten sonra namazı kılmadan yolculuğa çıkmak Hanefi mezhebine göre mekruh, Maliki mezhebine göre haramdır. Ancak, cuma günü fecirden önce yolculuğa çıkmak câiz olduğu gibi, kılma imkânı olmaması ve hac gibi dinî bir sebeple sefere çıkılabilir.

Farz olan bütün ibadetler gibi namazların aksatılmadan eda edilmesi, şartlarını taşıyanlar için dinî bir yükümlülüktür. Aksatılmaları halinde mümin, Allah katında sorumlu olur. Cuma namazı bu konuda daha hassas davranmayı gerektirir. Resülullah (s.a.s.) minberde hutbe irad ederken şöyle buyurmuştur:

لَيَنْتَهِيَنَّ أَقْوَامٌ عَنْ وَدْعِهِمُ الْجُمُعَاتِ أَوْ لَيَخْتِمَنَّ اللّٰهُ عَلَى قُلُوبِهِمْ ثُمَّ لَيَكُونُنَّ مِنَ الْغَافِلِينَ.

"Bazı insanlar ya cuma namazlarını terk etmekten vaz geçerler, ya da Allah onların kalplerini mühürler ve onlar gafillerden olurlar." [Müslim, Cum'a, 40]

II. RAMAZAN AYI

Ramazan, üç aylar diye anılan mübarek zaman diliminin son ve en faziletli ayıdır. Kameri takvimin dokuzuncu ayı olup bir önceki ay şaban, bir sonraki ay ise şevvaldir.

Ramazan, Arapça'da yüksek derecede sıcaklık, güneşin aşırı sıcaklığı ile yerin ve taşların ısınıp kızması anlamlarındaki "Rameda" kökünden gelir. Bu konuda başka açıklamalar da söz konusudur.

İslam öncesi Arap geleneğinde zilkâde, zilhicce, muharrem ve receb ayları hürmetli aylar olarak özel bir öneme sahipken ramazan ayı sadece yılın aylarından bir ay idi.

İslam'ın gelişi ile ramazan ayı özel bir önem ve değer kazandı. Yılın en mübarek zaman dilimi olarak hürmet görmeye başladı. Ramazan ayına bu önem ve saygınlığı kazandıran etkenler, bu ay içinde meydana gelen çok önemli dinî-tarihî olaylardır.

1) Ramazan Ayının Önemi

Zamanlar ve mekânlar değerlerini içlerinde yer alan değerlerden, meydana gelen olaylardan alırlar. İnsanlığa kıyamete kadar ışık saçacak, yol gösterecek olan son ilahî kitap Kur'an-ı Kerim'in ramazan ayında indirilmeye başlamış olması, ramazan ayını Müslümanlar katında çok anlamlı ve önemli bir yere getirmiştir.

شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذٖي اُنْزِلَ فٖيهِ الْقُرْاٰنُ هُدًى لِلنَّاسِ وَبَيِّنَاتٍ مِنَ الْهُدٰى وَالْفُرْقَانِ.

"Ramazan ayı, insanlar için bir hidayet rehberi, doğru yolun ve hak ile batılı birbirinden ayırmanın apaçık delilleri olarak Kur'an'ın kendisinde indirildiği aydır." [Bakara, 2/185]

Peygamber Efendimiz (s.a.s.), vahye ilk muhatap olduğu andan itibaren her yıl Ramazan ayının her gecesinde Cebrail (a.s.) gelir, Resûlüllah Kur'an'ı Cebrail'e okur, o da dinlerdi. [Buhârî, Savm, 7] Nübüvvetin son senesi ramazanında ise bu arz işlemi, iki kere yapılmıştır. Bu karşılıklı okuma-dinleme işine karşılıklı yapmak anlamında mukâbele denilmiştir. Ramazan aylarında süregelen mukâbele geleneği işte bu çok önemli tarihî olayın sembolik olarak tekrarından ibarettir.

Kur'an-ı Kerim, ramazan ayı içinde inmeye başladığı geceyi Kadir Gecesi diye isimlendirmiştir. "Kadr", değer, kıymet ve azamet demektir. Kur'an-ı Kerim'de bu geceyi konu edinen özel bir sure yer almıştır:

اِنَّٓا اَنْزَلْنَاهُ فٖي لَيْلَةِ الْقَدْرِۚ. وَمَٓا اَدْرٰيكَ مَا لَيْلَةُ الْقَدْرِۜ. لَيْلَةُ الْقَدْرِ خَيْرٌ مِنْ اَلْفِ شَهْرٍۜ. تَنَزَّلُ الْمَلٰٓئِكَةُ وَالرُّوحُ فٖيهَا بِاِذْنِ رَبِّهِمْۚ مِنْ كُلِّ اَمْرٍۙ. سَلَامٌ۠ هِيَ حَتّٰى مَطْلَعِ الْفَجْرِ.

"Şüphesiz, biz onu (Kur'an'ı) Kadir Gecesi'nde indirdik. Kadir Gecesi'nin ne olduğunu sen ne bileceksin! Kadir Gecesi bin aydan daha hayırlıdır. Melekler ve Ruh (Cebrail) o gecede, Rablerinin izniyle her türlü iş için iner de iner. O gece, tan yerinin ağarmasına kadar bir esenliktir." [Kadr, 97/1-5]

Ağırlıklı görüşe göre,

حٰمٓۜ. وَالْكِتَابِ الْمُبٖينِۙ. اِنَّٓا اَنْزَلْنَاهُ فٖي لَيْلَةٍ مُبَارَكَةٍ اِنَّا كُنَّا مُنْذِرٖينَ.

"Apaçık olan Kitab'a andolsun ki, biz onu mübârek bir gecede indirdik. Şüphesiz biz insanları uyarmaktayız." [Duhân, 44/1-3] ayetinde zikri geçen mübarek gece Kadir Gecesi'dir.

Ramazan ayına ayrı bir önem kazandıran hususlardan biri de bu ayın oruç ayı olmasıdır. Oruç ibadeti, hicretten bir buçuk yıl sonra şu ayetle farz kılınmıştır:

يَٓا اَيُّهَا الَّذٖينَ اٰمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذٖينَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ.

"Ey iman edenler! Allah'a karşı gelmekten sakınmanız için oruç, sizden öncekilere farz kılındığı gibi, size de farz kılındı." [Bakara, 2/183]

2) Ramazan Ayının Fazileti ve Değerlendirilmesi

Ramazan ayının fazileti ile ilgili olarak hadis kaynaklarında pek çok rivayet yer almaktadır. Bu rivayetler ana hatları ile Ramazan ayında yapılacak ibadetlerin diğer zamanlara göre daha çok mükâfatı hak edeceği, amel ve duaların kabul edilme durumunun daha güçlü olduğu, Allah'ın rahmetinin bol bol tecelli edeceğini bildirmektedir. Söz konusu rivayetlerin bazıları şöyledir:

Ebû Hureyre'den rivayet edildiğine göre Resûlullah (s.a.s.);

إِذَا جَاءَ رَمَضَانُ فُتِحَتْ أَبْوَابُ الْجَنَّةِ.

"Ramazan geldiği zaman Cennetin kapıları açılır." buyurmuştur. [Buhârî, Savm, 5] Hadisin başka bir rivayeti şu şekildedir:

إِذَا دَخَلَ شَهْرُ رَمَضَانَ فُتِّحَتْ أَبْوَابُ السَّمَاءِ وَغُلِّقَتْ أَبْوَابُ جَهَنَّمَ وَسُلْسِلَتِ الشَّيَاطِينُ.

"Ramazan geldiği zaman cennetin kapıları açılır, cehennemin kapıları kapatılır ve şeytanlar zincire vurulur." [Buhârî, Savm, 5]

Böylesine değerli ve mübarek bir zaman dilimi olan Ramazan ayının hakkıyla ve bir fırsat olarak değerlendirilmesi de mümin açısından önem arz etmektedir. Özellikle bu ayda yer alan Kadir Gecesi'ni ibadetle değerlendirmek, riyaya düşmeden ramazanı sırf Allah rızası için oruçlu geçirmek, müminin hayatında yepyeni ve tertemiz sayfaların açılması anlamına gelebilecektir. Nitekim Resülullah (s.a.s.), bizi şöyle müjdelemiştir:

مَنْ قَامَ لَيْلَةَ الْقَدْرِ إِيمَانًا وَاحْتِسَابًا غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ وَمَنْ صَامَ رَمَضَانَ إِيمَانًا وَاحْتِسَابًا غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ.

"Kim iman ederek ve mükâfatını yalnızca Allah'tan bekleyerek Kadir Gecesi'ni değerlendirip ibadetle geçirirse geçmiş günahları affedilir. Kim mükâfatını yalnızca Allah'tan bekleyerek ramazanı oruçla geçirirse geçmiş günahları affedilir." [Buhârî, Savm, 6]

Hatırlamak gerekir ki; kul hakları, affedileceği bildirilen günahlara dâhil değildir. Yine bu tür müjdeli haberleri ibadet ve taate teşvik olarak anlamak, büyük günahlardan sakınıldığında küçük günahların affedileceği [Müslim, Tahâre, 16] şeklinde değerlendirmek gerekir.

Ramazan ayı bütün bu özellikleri ve fazileti ile müminin hayatında iyi yönde değişikliklerin ortaya çıkması için çok elverişli bir manevî ortam oluşturur. Bizzat Resûlullah (s.a.s.)'ın kişiliği üzerinden bu değişimi görmek mümkündür. Nitekim şu hadis, onun Ramazan ayında nasıl bir yaşantıya sahip olduğunu bizlere göstermektedir:

كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَجْوَدَ النَّاسِ بِالْخَيْرِ وَكَانَ أَجْوَدُ مَا يَكُونُ فِي رَمَضَانَ حِينَ يَلْقَاهُ جِبْرِيلُ وَكَانَ جِبْرِيلُ عَلَيْهِ السَّلَامُ يَلْقَاهُ كُلَّ لَيْلَةٍ فِي رَمَضَانَ حَتَّى يَنْسَلِخَ يَعْرِضُ عَلَيْهِ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ

وَسَلَّمَ الْقُرْآنَ فَإِذَا لَقِيَهُ جِبْرِيلُ عَلَيْهِ السَّلَامُ كَانَ أَجْوَدَ بِالْخَيْرِ مِنَ الرِّيحِ الْمُرْسَلَةِ

"Nebi (s.a.s.) hayır konusunda insanların en cömerti idi. Fakat Ramazan ayında Cebrail kendisine geldiğinde alabildiğine cömertleşirdi. Cebrail, ramazan geldiğinde, ayın sonuna kadar her gece Resûlullah'a gelir, Resûlullah da Kur'an'ı Cebrail'e arz ederdi. Cebrail kendisine geldiği zaman yağmur getiren rüzgârdan daha cömert olurdu." [Buhârî, Savm, 7]

Ramazanı her bakımdan manen kazançlı geçirebilmek için Resûlullah bu mübarek ayın gecelerinin de ibadet ve taat ile geçirilmesini tavsiye etmiştir. O buyurmuştur ki;

مَنْ قَامَ رَمَضَانَ إِيمَاناً وَاحْتِسَاباً غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ.

"Kim iman ederek ve mükâfatını Allah'tan bekleyerek ramazan gecelerini ihya ederse onun geçmiş günahları affedilir." [Buhârî, İmân, 27]

Kısaca Ramazan ayının gündüzünü oruçla geçirirken, gecelerinin bir kısmını uykuya ayırıp bir kısmında da namaz kılmak, manasını anlamaya çalışarak Kur'an okumak, zikir ve tesbihatta bulunmak, manevî hayatımız için verimli sonuçlar doğuracaktır.

3) Teravih Namazı

Arapça'da rahatlatmak, dinlendirmek anlamlarına gelen terviha kelimesinin çoğulu olan teravih, dinî bir terim olarak, Ramazan ayında, yatsı namazı ile vitir namazı arasında kılınan nafile namaz demektir. Her dört rekâtın sonunda bir miktar oturulduğu için bu isimle anılmıştır. Bu dinlenmelerde tehlil (la ilahe illallah demek) ve salavat ile meşgul olunması uygundur. Teravih ve vitir namazının vakti, yatsı namazının vaktidir. Ancak hem teravih hem de vitir namazı, yatsı namazının farzından sonra kılınır.

Sevgili Peygamberimiz (s.a.s.) ve sahabe döneminde bu namaz, oldukça uzun bir kıraatle eda edilmiştir. Ancak tarihi süreç içerisinde insanlara zahmet vermeme kuralından hareketle uzun okumadan vazgeçilmiş ve cemaati çoğaltmanın kıraati uzatmaktan daha yararlı olacağı düşüncesi öne çıkmış, zamanla her rekâtta uzunca bir ayet veya üç kısa ayetin okunması yeterli görülmüştür. Bununla birlikte her durumda namazın adabına ve özellikle ta'dîl-i erkâna riayet edilmesi zorunludur. Namazın bunu ihlal edecek biçimde hızlı kıldırılması doğru değildir.

Ramazan ayına mahsus bir ibadet olan teravih namazı erkek ve kadınlar için sünnet-i müekkededir. Teravih namazı, orucun değil Ramazan ayının bir sünneti olduğu için oruçla doğrudan ilişkisi yoktur. Bu sebeple, mazeretli ya da mazeretsiz oruç tutmayan kişiler için de teravih namazı kılmak sünnet-i müekkededir.

Nafile namazların tek başına kılınması daha faziletli olduğu halde, teravih namazının cemaatle kılınması, Efendimiz (s.a.s.)'in uygulaması ile sabittir. Allah Resûlü, teravih namazını birkaç defa cemaatle kıldırmış, ancak daha sonra farz olur düşüncesiyle cemaate kıldırmaktan vazgeçmiştir. Hz. Aişe validemizin konuyla ilgili rivayeti şöyledir:

"Allah'ın Resûlü, gece yarısı evden çıktı ve mescitte namaz kıldı, sonra başkaları da namazına katıldı. İnsanlar bundan bahsettiler, (bu duyuldu) daha çok insan ikinci gece Allah'ın Resûlüyle namaz kıldı. Bunu insanlar konuşup durdular. Mescit üçüncü gece daha kalabalıklaştı. İnsanlar Peygamber Efendimiz'le namaz kılıyorlardı. Dördüncü gece, artık insanlar mescide sığmaz olmuştu. Fakat o gece Allah'ın Resûlü mescide çıkmadı. Onlardan bazıları 'Namaza' diye seslerini duyurmaya çalıştılar. Fakat Allah'ın Resûlü yanlarına çıkmadı. Ancak sabah namazında mescide gitti. Sabah namazını kıldıktan sonra insanları çevresinde topladı, şehadet getirdikten sonra buyurdu ki: 'Gece sizin durumunuzdan haberdar olmadım değil. Fakat bu namazın size farz kılınmasından (ve sizin de bunu yerine getiremeyeceğinizden)

korktum. (Namaza onun için çıkmadım.)' Peygamber Efendimiz vefat ettiğinde uygulama böyleydi." [Buhârî, Salâtü't-Terâvîh, 1; Müslim, Müsâfirîn, 177]

Hz. Ebû Bekir (r.a.)'in hilafeti döneminde ve Hz. Ömer (r.a.)'in hilafetinin ilk yıllarında da teravih namazını herkes münferit olarak kılmaya devam etmiştir. Bilahare Hz. Ömer (r.a.), halkın dağınık bir şekilde teravih namazı kıldığını görüp, söz konusu namazın tekrar cemaatle kılınmasının daha hoş olacağını düşünmüş ve ashapla istişare ederek teravih namazının yeniden cemaatle kılınmasını başlatmıştır. Halkın vecd içinde bu namazı kıldıklarını görünce, نِعْمَ الْبِدْعَةُ هٰذِهِ *"Ne güzel bir adet oldu"* diyerek memnuniyetini belirtmiştir. [Buhârî, Salâtü't-Terâvîh, 1]

Resûlullah (s.a.s.)'ın ramazandaki gece namazları sorulduğunda, Hz. Aişe, "Rasûlullah, ramazan ve ramazan dışındaki gecelerde on bir rekâttan fazla (nafile namaz) kılmamıştır." [Buhârî, Teheccüd, 16] karşılığını vermiştir. Başka bir rivayette bu sayı on üç olarak zikredilmektedir. [Müslim, Müsâfirîn, 123]

Öncelikle bu hadisin teravih namazı hakkında olduğu konusunda bir açıklık bulunmamaktadır. Diğer taraftan Hz. Aişe'nin, Allah'ın elçisinin ramazan ayında ve ramazan dışındaki gecelerde on bir veya on üç rekât namaz kıldığını belirtmesi, onun devamlı olarak kıldığı bir gece namazının bulunduğunu göstermektedir. Buradan hareketle Hz. Aişe'ye sorulan sorunun teravih namazı ile bir ilişkisinin olmadığı, Peygamberimiz (s.a.s.)'in kıldırmış olduğu teravih namazlarının kaç rekât olduğu konusunda bir rivayetin bulunmadığı söylenebilir.

Hz. Ömer zamanındaki cemaatle kılınan teravih namazlarının 11 rekât ve 20 rekât olduğu yönünde iki rivayet vardır. [İbn Ebî Şeybe, Musannef, II, 391, 393] Bu rivayetler, Nevevî ve Aynî tarafından, teravihin Hz. Ömer'in hilafetinin ilk döneminde 11 rekât olarak

kılındığı, sonra ise 20 rekât olarak yerleştiği ve günümüze kadar da bu şekilde uygulanageldiği şeklinde izah edilmiştir. [Aynî, Umdetü'l-Kârî, V, 357]

Bununla birlikte şunu da ifade etmek gerekir ki, teravih namazı nafile bir ibadet olduğundan, farz gibi telakki edilmesi de doğru değildir. Bu nedenle, yorgunluk, meşguliyet ve benzeri sebeplerle, teravih namazının evde 8, 10, 12, 14, 16 veya 18 rekât kılınması halinde de sünnet yerine getirilmiş olur. Ancak cemaate iştirak etmeye çalışmak daha iyidir.

4) Kadir Gecesi

Kadir Gecesi, Ramazan ayında Kur'an-ı Kerim'in inmeye başladığı gecedir.

Kur'an-ı Kerim'de bu gecenin faziletini belirten müstakil bir sûre vardır. Bu sûrede Kur'an-ı Kerim'in Kadir Gecesi'nde indirildiği ve sözü edilen gecenin bin aydan daha hayırlı olduğu belirtilir. Allah'ın insanlara peygamberler vasıtasıyla son hitabı ve nihai mesajı olan Kur'an'ı indirmesi, insanlığın hidayetinde bir dönüm noktası teşkil ettiği için bu olayın gerçekleştiği gece de özel bir anlam taşır. Kadir Gecesi'nin önemine işaret eden bir hadis-i şerifte, önceki ümmetlerin uzun ömürlü olmaları sebebiyle fazla sevap kazanma imkânına sahip bulunmalarına karşılık Müslümanlara Kadir Gecesi'nin verildiği belirtilir. [Mâlik, İ'tikâf, 6]

Kadir suresindeki "Bin aydan daha hayırlı" ifadesinden de anlaşılacağı üzere, İslam'da en kutsal ve faziletli gece Kadir Gecesi'dir. Kadir Gecesi, içerisinde Kadir Gecesi bulunmayan bin aydan daha hayırlıdır. Bu geceye Kadir Gecesi denilmesi şeref ve kıymetinden dolayıdır. Zira;

a) Kur'an-ı Kerim bu gecede inmeye başlamıştır.

b) Bu gecedeki ibadet, içerisinde Kadir Gecesi bulunmayan bin ayda yapılan ibadetten daha faziletlidir.

c) Gelecek bir seneye kadar cereyan edecek olan her türlü hadiseler, ilgili meleklere bu gece bildirilir. [Taberî, XXIV, 531; Miras, VI, 312].

d) Bu gecede yeryüzüne Cebrail ve çok sayıda melek iner.

e) Bu gece tanyerinin ağarmasına kadar esenliktir.

f) Yeryüzüne inen melekler uğradıkları her mümine selam verirler.

Ramazan ayının kıymeti, içerisinde Kadir Gecesi'nin yer alması ile yakından ilgilidir. Kadir Gecesi'nin kıymeti ise, Kur'an-ı Kerim'in bu gecede indirilmiş olmasından kaynaklanmaktadır.

Peygamber Efendimiz (s.a.s.), Kadir Gecesi'nin hangi gece olduğunu kesin olarak bize bildirmemiş, bu eşsiz gecenin ramazanın son on günü içindeki tek sayılı gecelerde aranmasını tavsiye etmiştir. [Buhârî, Fadlu leyleti'l-kadr, 2] Bazı hadis rivayetlerinde Kadir Gecesi'nin ramazanın yirmi yedinci gecesi olduğu ifade edildiği için [Müslim, Müsâfirîn, 179] İslam âleminde ağırlıklı olarak bu gece ibadetle değerlendirilmeye çalışılmaktadır.

Aslında Kadir Gecesi'nin kesin olarak belirlenmemiş olması, ramazanın, bütün bir yılın, hatta bütün bir ömrün her ânının ve her gecesinin Kadir Gecesi'ymiş gibi geçirilmesi gerektiği anlamına gelmektedir. "Her geleni Hızır, her geceyi Kadir bil!" sözü de bunu ifade etmektedir.

Kulun amellerinden Allah'ın haberdar olmaması düşünülemez. Fakat kulların amellerinin Allah'a belirli zamanlarda arz olunması, muhtemelen Allah'ın kullarına tövbe için özel fırsat ve imkân tanımasından kaynaklanmaktadır.

Bazı vakitlerin, kendilerinde cereyan eden hâdiseler sebebiyle diğer vakitlerden daha mübarek oldukları, Kur'an ve sünnetin bizlere bildirdiği bir gerçektir. Ancak bu vakitlerin insanlar için de bereketli olabilmesinin en temel şartı; Allah'a kulluk bilinciyle

geçirilmeleridir. Yine yılın hangi ayı, günü ve saati olursa olsun kulluk bilinciyle geçirilirse o zaman dilimi azizdir, mübarektir, özeldir. Nice mübarek vakitler vardır ki, değerini bilmeyip gafil olanlar için ancak bir kayıptır.

Bütün vakitler, Allah'ın insanlara sunduğu birer nimettir. İnsan değerlendiremediği müddetçe vaktin mübarek olmasının ona bir fayda sağlamayacağı da bilinmesi gereken bir gerçektir. Bu vakitlerin huzur, bereket, af ve mağfiretinden yararlanabilmenin yolu; Peygamber Efendimiz (s.a.s.)'in öğrettiği gibi, Allah'ın rızasına erişebilmek için az da olsa devamlı ibadet etmektir. [Tirmizî, Edeb, 73] Her anında Allah'ın hoşnutluğunu gözeten bir kul, hangi gün olduğu tam olarak bilinemeyen Kadir Gecesi'ne de erişecek, diğer mübarek vakitleri de hakkıyla ihyâ edebilecektir.

Müminler, Kur'an ve sünnet ölçüsüne göre zamanını şekillendirmeli; kulluk şuuruyla geçirilmeyen her anın zarar ve ziyan olacağı gerçeğini unutmamalıdırlar. Bu gece gaflet içerisinde geçirilmemeli, ibadet ve taatla değerlendirilmelidir.

Kadir Gecesi'nde yukarıda zikredilenlere ilave olarak; Kur'an-ı Kerim okumak, kaza ve nafile namaz kılmak, nefis muhasebesi yapmak, günahlara tövbe etmek ve istiğfarda bulunmak, Peygamber Efendimiz (s.a.s.)'i anmak ve ona salât-ü selam getirmek, bütün müminlere dua etmek gibi aslında her gece yapılması tavsiye edilen ibadetler ayrı bir huşû ve ihlasla yapılabilir. Aynı zamanda Efendimiz (s.a.s.)'in, Kadir Gecesi'nde hangi duayı okuyacağını soran Hz. Âişe validemize öğrettiği şu dua bu mübarek gecede çokça dillendirilmelidir:

اَللّٰهُمَّ إِنَّكَ عَفُوٌّ تُحِبُّ الْعَفْوَ فَاعْفُ عَنِّي.

"Allah'ım sen affedicisin, affetmeyi seversin, beni de affet." [Tirmizî, Deavât, 84]

III. BAYRAM GÜNLERİ VE NAMAZLARI

1) Bayram Günlerinin Önemi ve Fazileti

Farsça'da sevinç ve eğlence günü anlamındaki bezrem veya bezrâm kelimesiyle ifade edilen bayram kelimesinin Arapça'daki karşılığı îd'dir. Îd kelimesi Kur'an-ı Kerim'de bir yerde, Hz. İsa'nın yaptığı bir dua zımnında zikredilir. [Mâide 5/ 114] Bunun yanında kelime pek çok hadis-i şerifte de geçer.

İslam'da Ramazan Bayramı (îdü'l-fıtr) ve Kurban Bayramı (îdü'l-edhâ) olmak üzere iki bayram vardır. Her ikisi de Hicretin 2. yılından itibaren kutlanmaya başlamıştır. Medine'ye hicret ettikten sonra, orada yaşayanların İran kökenli Nevruz ve Mihricân bayramlarını kutladıklarını gören Peygamber Efendimiz (s.a.s.), *"Allah sizin için o iki günü daha hayırlı iki günle, Kurban ve Ramazan bayramlarıyla değiştirmiştir."* [Ebû Dâvûd, Salât, 239; Nesâî, Salâtül-îdeyn, 1] buyurmuştur.

Ramazan Bayramı şevval ayının ilk üç günüdür. Bu bayram, oruç ayı ramazandan sonra geldiği için bu isimle anılmakla birlikte, öncesinde fıtır sadakası verildiği için fıtır bayramı diye de isimlendirilir. Hicrî takvimin son ayı olan zilhiccenin onunda başlayan ve dört gün devam eden Kurban Bayramı ise bu günlerde kurban kesildiği için bu adla anılmıştır.

Saadet asrında bayram etkinlikleri, kadınların da katılabildiği bayram namazı ile başlardı. Bayram kutlamaları çerçevesinde bir grup Habeşlinin sergilediği mızrak-kalkan oyununu Resûlulah'ın, eşi Hz. Aişe ile birlikte seyrettiği bilinmektedir. [Buhârî, Îdeyn, 2] Öte yandan, kendisi seyretmemekle birlikte Kutlu Nebi, genç kızların Hz. Aişe'nin yanında def çalıp eğlenmelerine izin vermiştir. [Buhârî, Îdeyn, 3]

İlk Müslümanların, Allah Resûlü'nün bir kurban bayramı günü kurban keserken, *"Allah'ım, Muhammed'den, Muhammed ailesin-*

den ve Muhammed ümmetinden kabul et!" demesinden [Müslim, Edâhî, 19] örnekleme ile "Allah bizden de sizden de kabul etsin" duasıyla tebrikleştikleri ifade edilmektedir. Daha sonraki yıllarda farklı bölge ve kültürlerin, İslamî ilkeler çerçevesinde ve genellikle iyi dilekler şeklinde olmak üzere kendi bayramlaşma formüllerini geliştirmiş oldukları söylenebilir.

Osmanlı döneminde Ramazan ve Kurban Bayramı, toplumun her kesimince, yerleşmiş tören ve adetler şeklinde kutlanmakta idi. Bayram sabahı cami ya da musalla denilen namazgâhlarda bayram namazlarının kılınmasından sonra komşu ve akraba ziyaretleri yapılır, büyüklerin elleri öpülür, hayır duaları alınırdı. Bayramlaşmaya gelen bekçi, davulcu gibi sosyal hizmet görenlere hediyeler verilirdi. Padişahlar halka açık şenlikler düzenlerdi.

Cumhuriyet döneminde millî bayramlar resmî protokolle kutlanırken dinî bayramlar uygulama dışında bırakılmış, ancak resmî tatil olarak kabul edilmiştir. Ramazan ve Kurban Bayramları halk kitleleri tarafından, eski geleneklere paralel olarak kutlanagelmiştir.

Bayramlar, insanların dinî duygu ve inançlarının pekişmesi, tarihî olayların taze ve canlı kalması açısından önemli bir role sahiptir. Bayramlar birlik, beraberlik ve neşe günleridir. Bu günlerde Müslümanlar birbirlerini ziyaret ederler. Büyüklerin elleri öpülür, küçükler çeşitli hediyelerle sevindirilir. Bu bakımdan bayram günleri, Müslüman halkın yaşantısına hareket ve ivme kazandırması açısından da son derece önemlidir.

Yılda iki kez kutlanan bayramlar Yüce Allah'ın biz müminlere birer ikramıdır, lütfudur. Dolayısıyla modern hayatın getirdiği sosyo ekonomik şartlar, bayramlaşma geleneğimize zarar vermemeli, birlik, beraberlik ve kardeşlik duygularının pekişmesine vesile olan bu güzel adete sahip çıkılmalıdır.

2) Bayram Namazları ile İlgili Hususlar

Ramazan ve Kurban Bayramı namazları Hicretin 2. yılı meşru kılınmıştır. Bu namazları bizzat Allah Resûlü (s.a.s.)'nün kıldırdığı yönünde rivayetler vardır. Bunlardan birinde Cabir b. Semüre şöyle demektedir:

صَلَّيْتُ مَعَ رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْعِيدَيْنِ غَيْرَ مَرَّةٍ وَلَا مَرَّتَيْنِ بِغَيْرِ أَذَانٍ وَلَا إِقَامَةٍ

"Resûlullah ile bayram namazlarını defalarca ezansız ve kametsiz olarak kıldım." [Müslim, Salâtü'l-îdeyn, 7]

Ayrıca bütün fakihler, iki bayram namazının meşru olduğu konusunda icma etmişlerdir. Cuma namazı kılması farz olan kişilerin bayram namazı kılmaları; Hanbelîlere göre farz-ı kifâye, Hanefîlere göre vaciptir. Mâlikilere ve Şâfiîlere göre ise namazla mükellef olan her kadın ve erkeğe sünnet-i müekkededir. [Cezirî, I, 297]

Cuma namazının vücup ve cevazı için geçerli olan imam, cemaat, belde ve vakit şartları bayram namazı için de geçerlidir. Ancak hutbe, bayram namazının sünnetleri arasındadır. [Zuhaylî, II, 1389] Bayram namazının vakti, güneşin doğması ve bir ya da iki mızrak boyu yükselerek kerahet vaktinin çıkmasıyla başlar ve zeval vaktinin girmesine kadar devam eder. Bir mazeret sebebiyle bir beldede bayram namazı birinci gün kılınamamışsa, Ramazan Bayramı'nda 2. gün; Kurban Bayramı'nda ise 2. gün yine kılınamamışsa 3. gün kılınır. İmama kavuşamayarak bu namazı kaçıran kimsenin ne vakit içinde, ne de sonra kaza etmesi gerekir.

إِنَّ أَوَّلَ مَا نَبْدَأُ مِنْ يَوْمِنَا هٰذَا أَنْ نُصَلِّيَ *"Bu günümüzde yapacağımız ilk şey namaz kılmaktır."* [Buhârî, Îdeyn, 3] hadisi, Ramazan ve Kurban Bayramlarının, bayram namazının kılınması ile başladığına işaret eder. Bayram namazları ittifakla iki rekâttır. Hz. Ömer şöyle buyurmuştur: *"Kurban Bayramı namazı iki rekâttır, Ramazan Bayramı namazı iki rekâttır, Sefer namazı iki rekâttır, cuma namazı iki*

rekâttır. Muhammed (s.a.s.)'in diliyle sabittir ki, bu namazlar tamam olup eksik değildir." [Nesâî, Cum'a, 37] Bayram namazları için ezan okunmaz ve kamet getirilmez. [Ahmed, I, 243] Hanefî, Mâlikî ve Hanbelî mezheplerine göre bayram namazının cemaatle kılınması şart, Şâfiîler'e göre ise sünnettir.

Bayram namazının diğer namazlardan kılınış bakımından farkı, her rekâtında üçer adet fazla tekbir alınmasıdır. Bu fazla tekbirlere "zâit tekbirler" denir. Bu ilâve tekbirler vâcip olup birinci rekatta kıraatten önce, ikinci rekatta kıraatten sonra alınır. Tekbirle birlikte eller kaldırılır ve yanlara bırakılır. İlk rekatta iftitah tekbirinden sonra eller bağlanır ve "Sübhâneke" okunur. Bundan sonra imamla birlikte zâit tekbirlere geçilir. İmamın tekbiri diğer tekbirlerde olduğu gibi sesli, cemaatin tekbirleri ise alçak sesle olur. "Allahü ekber" denilerek eller kaldırılır ve yanlara salınır, üç kere "sübhânallah" diyecek kadar beklendikten sonra yeniden tekbir alınır, aynı şekilde eller kaldırılır, yanlara bırakılır ve biraz beklendikten sonra bu rekattaki zâit tekbirlerin sonuncusu olan üçüncü tekbir alınır ve bu defa eller bağlanır. Cemaat susar, imam gizlice eûzü-besmele çektikten sonra açıktan okumaya başlar. Fâtiha'dan sonra bir sure daha okur, rükû ve secdeden sonra ikinci rekâte kalkılır. İkinci rekâtta imam, Fâtiha ve arkasından bir sure okuduktan sonra üç defa tekbir alınır ve eller yanlara salıverilir. Rükûya geçiş tekbiri olan dördüncü tekbirle rükûya gidilir ve namaz tamamlanır.

Bayram hutbesi Malikilere göre mendub, diğer üç mezhebe göre ise sünnettir. Peygamberimiz (s.a.s.), namazın ardından hutbeye yönelmiş ve *"Dileyen oturup dinlesin, dileyen gitsin."* buyurmuştur. [İbn Mâce, İkâmetü's-Salât, 159] Hutbenin namazdan sonra irad edilmesi de sünnettir. [Buhârî, Îdeyn, 8]

Hatip, Ramazan Bayramı hutbesinde ramazan ayının faziletinden, bu ayda elde edilen kazanımların devam ettirilmesi gerektiğinden bahseder. Kurban Bayramı hutbesinde kurbanla ilgili

hükümleri, teşrik tekbirlerini ve cemaatin Kurban Bayramı'nda ihtiyaç duyacağı hususları hatırlatır. Bununla birlikte şu konular her iki bayram hutbesinde de işlenebilir: Kardeşlik, yardımlaşma, dayanışma, paylaşma, büyüklere saygı ve onları ziyaret etme, taat, infakın önemi, yetim ve yoksulların sevindirilmesi, birlik ve beraberliğin önemi, sorumluluk bilinci, dargınlıkların giderilmesi, helalleşme, cömertlik ve misafirperverlik, şükür, teslimiyet ve fedakârlık, zaman bilinci, Allah'ın emirlerine bağlılık ve ihlas…

Hanefilere göre bayram hutbelerinde, cuma hutbesinde olduğu gibi az veya çok miktarda mutlak olarak "zikir" tek rükündür. Bayram hutbesinin yerine gelmesi için sadece "elhamdülillah", "sübhanallah" veya "la ilahe illallah" demek yeterli olur. Ancak bunlarla yetinmek tenzîhen mekruh görülmüştür. İmamın ikinci hutbeyi okuması ise şart değil; sadece sünnettir.

Bayramlara önceden hazırlanılması, bu günlerde temiz ve güzel elbiselerin giyilmesi, dişlerin fırçalanması, güzel kokular sürülmesi, güler yüzlü olunması, Kurban Bayramı'nda ilk olarak kurban etinden yenilmesi, namaza mümkünse yürüyerek gidilmesi ve dönüşte başka bir yolun kullanılması, çokça sadaka dağıtılması, namaza giderken tekbir getirilmesi; bayram gecelerinin Allah'a tâat, zikir, namaz, Kur'an okuma ve benzeri şeylerle ihya edilmesi mendubdur. Hanefilere göre bayram için gusledilmesi sünnet iken; diğer üç mezhepte mendubdur.

3) Kurban Kesme İşlemi ve Kurban Duası

Dinen aranan şartları taşıyan kimselerin kurban kesmeleri Hanefî mezhebinde ağırlıklı görüşe ve bazı müctehid imamlara göre vacip, fakihlerin çoğunluğuna göre müekked sünnettir. Kurban, bayram namazının kılınmasından, 3. günün akşamına kadarki süre zarfında kesilebilir. Şafiî mezhebine ve bazı fakihlere göre bu süre, bayramın 4. günü akşamına kadardır. Bayram namazı kılınmayan yerlerde sabah namazı vaktinden itibaren kesilebilir. Kurbanın bayramın 1. günü kesilmesi daha faziletli görülmüştür.

Kurban edilecek hayvanın, kesimi öncesinde, kış mevsiminde en az 8, yaz mevsiminde en az 12 saat süreyle dinlendirilmesi, kesimden 6 saat önce yemleme işleminin bitirilmesi, ihtiyacı kadar su verilmesi, uzmanlar tarafından tavsiye edilmektedir.

Elinden geldiği sürece her mükellefin kurbanını kendisinin kesmesi menduptur; değilse bir başkasına vekâlet verip kestirir. Kasabın ya da kurban sahibinin kesim öncesinde tam teçhizatla hazır olması gerekir. Kesimde ihtiyaç duyulacak alet ve edevat, kullanıma hazır bir şekilde kesim yerinde hazır bulundurulmalıdır. Sevgili Peygamberimiz (s.a.s.), bıçağın keskin olmasını ve hayvanın rahatlatılmasını istemiştir. [Müslim, Sayd ve Zebâih, 57] Ancak kurban edilecek hayvanın gözleri önünde bıçağın bilenmesi mekruh kabul edilmiştir. Aynı şekilde hayvanın, başka hayvanların gözü önünde kesilmesi de uygun değildir. Kesim yerinde başka hayvanlar varsa onların kesme işlemini görmemeleri için tedbir alınmalıdır.

Bütün gereçler ve ortam hazırlandıktan sonra boğazlama işlemi için kurbanlık kesileceği yere getirilir. Hayvanın korkutulmadan, ürkütülmeden sakince sevk edilmesi gerekir.

Hayvan, kolayca kesilmesi için, karın kısmı kıble yönüne gelecek şekilde, sol tarafı üzerine yatırılıp, ayaklarından üçü bağlanır ve üst tarafta kalan sağ arka ayağı boşta bırakılır. Böylece o ayağın çırpınmasıyla daha fazla kanın vücuttan atılması sağlanır. Bununla birlikte dört ayağının bağlanmasında da bir beis yoktur.

Besmele çekilerek,

اِنّ۪ي وَجَّهْتُ وَجْهِيَ لِلَّذ۪ي فَطَرَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ حَن۪يفاً وَمَٓا اَنَا۬ مِنَ الْمُشْرِك۪ينَۚ.

“Ben, hakka yönelen birisi olarak yüzümü, gökleri ve yeri yaratana döndürdüm. Ben, Allah’a ortak koşanlardan değilim.” [En’âm, 6/79] ayeti okunur; Ardından,

اَللّٰهُ أَكْبَرُ اَللّٰهُ أَكْبَرُ لَا إِلٰهَ إِلَّا اللّٰهُ وَاللّٰهُ أَكْبَرُ اَللّٰهُ أَكْبَرُ وَلِلّٰهِ الْحَمْدُ.

diye üç defa tekbir getirdikten sonra بِسْمِ اللّٰهِ اللّٰهُ أَكْبَرُ diyerek, hayvanın yemek ve nefes borularıyla, iki atardamarından (şah damarından) en az biri kesilir. Bu şekilde yapılan bir kesim sırasında, hayvanın omuriliğinin kesilmesi mekruhtur. Yine hayvanın canı çıkmadan başının gövdesinden ayrılmamasına özen gösterilmelidir. Yüzme işlemine başlamak için de hayvanın hareketlerinin tamamen durması ve ölmesi beklenmelidir. Bu konularda etlik kesim ile kurbanlık kesim arasında bir fark yoktur.

Hayvanın iç organları çıkarılırken öncelikle karın boşluğu açılarak işkembe gibi sindirim sistemi organları, delinmeden ve içindekiler akıtılmadan, diğer organlara bulaşmasını önleyerek çıkarılmalıdır. Büyük baş hayvanlarda ortaklar varsa, paylar tartılmak suretiyle eşit miktarda ortaklar arasında dağıtılır. Payların tahminen ayrılması uygun görülmemiştir.

Kesme, yüzme ve payları ayırma işlemlerinde hem etlerin temizliğine hem de çevre temizliğine azami ölçüde titizlik gösterilmeli ve bunun için gerekli tedbirler alınmalıdır.

Kesim işlemi tamamlandıktan sonra nafile olarak iki rekât şükür namazı kılınması uygundur. Esas olarak kurban namazı diye bir namaz yoktur. Ancak kişi nafile namaz kılınması mekruh olmayan bir vakitte, sebepli veya sebepsiz dilediği kadar nafile namaz kılabilir. Kurban kesen kişi de böyle bir ibadeti yapma imkânına kavuştuğu için Allah'a şükür olarak iki rekât nafile namaz kılabilir. Namazdan sonra,

قُلْ اِنَّ صَلَاتٖي وَنُسُكٖي وَمَحْيَايَ وَمَمَاتٖي لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمٖينَۙ. لَا شَرٖيكَ لَهُۚ وَبِذٰلِكَ اُمِرْتُ وَاَنَا۬ اَوَّلُ الْمُسْلِمٖينَ.

"(Ey Muhammed!) De ki: Şüphesiz benim namazım da, diğer ibadetlerim de, yaşamam da, ölümüm de âlemlerin Rabbi Allah içindir.

O'nun hiçbir ortağı yoktur. İşte ben bununla emrolundum. Ben Müslümanların ilkiyim." [En'âm, 6/162-163] diye dua edilir.

İslam âlimlerinin çoğunluğu kurban etinin üç eşit parçaya bölünüp bir parçasının kurban sahibi ve bakmakla yükümlü olduğu kimseler tarafından tüketilmesini, ikinci parçanın zengin bile olsalar eş, dost ve akrabaya hediye edilmesini, üçüncü parçanın ise kurban kesemeyen fakir kimselere dağıtılmasını tavsiye ederler. Kişinin bakmakla yükümlü bulunduğu kimselerin kalabalık olması veya ihtiyaçlarının bulunması halinde kurban etinin kimseye dağıtılmadan evde tüketilmesinde de bir sakınca görülmemiştir. Bu konuda kesin bir sınır yoktur. [Komisyon, İlmihâl, II, 9]

IV. KANDİL GECELERİ

1) Mevlid Kandili

İnsanlığın kurtuluşu için gönderilen son Peygamber Hz. Muhammed Mustafa (s.a.s.) Efendimiz, miladî 571 yılında, kameri aylardan Rebiülevvelin 12'inci gününü 13'üncü gününe bağlayan pazartesi gecesi doğmuştur.

Yeryüzünde önemli gelişmelere sebep olan bu kutlu doğum, insanlık tarihinin en önemli olaylarından birisidir. Çünkü onun dünyaya geldiği dönemde, insanlar her türlü değer ölçülerini yitirmiş, yollarını şaşırmışlardı. Küfür, haksızlık ve zulüm gönülleri karartmış; insanları Allah'a giden yoldan uzaklaştırmıştı. Ferdî ve sosyal ahlak tamamen bozulmuştu. Dünyada insanın en çok ihtiyaç duyduğu şey olan huzur, can ve mal güvenliği ortadan kalkmıştı. Dünyanın birçok köşesi kanlı boğuşmalara sahne oluyordu. İnsanlık, bir kurtarıcının gelmesini dört gözle bekliyordu. Bütün ümitler, Yahudi ve Hristiyan dinlerinin müjdelediği ahir zaman peygamberine yönelmişti. Bu husus Kur'an-ı Kerim'de şöyle ifade edilmiştir:

وَاِذْ قَالَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ يَا بَنٖي اِسْرَٓائٖلَ اِنّٖي رَسُولُ اللّٰهِ اِلَيْكُمْ مُصَدِّقاً لِمَا بَيْنَ يَدَيَّ مِنَ التَّوْرٰيةِ وَمُبَشِّرًا بِرَسُولٍ يَأْتٖي مِنْ بَعْدِي اسْمُهُٓ اَحْمَدُۜ فَلَمَّا جَٓاءَهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ قَالُوا هٰذَا سِحْرٌ مُبٖينٌ.

"Hani, Meryem oğlu İsa, 'Ey İsrâiloğulları! Şüphesiz ben, Allah'ın size, benden önce gelen Tevrat'ı doğrulayıcı ve benden sonra gelecek, Ahmed adında bir peygamberi müjdeleyici (olarak gönderdiği) peygamberiyim' demişti. Fakat (İsa) onlara apaçık mucizeleri getirince, 'Bu, apaçık bir sihirdir' dediler." [Saf, 61/6]

Peygamber Efendimiz (s.a.s.), böyle bir zamanda dünyaya gelmişti. Bu gecenin sabahı gerçekten de nurlu bir sabahtı. İnsanlık için yepyeni bir gün doğmuş, aydınlık bir devir açılmıştı. Bir fazilet güneşi ve hidayet meşalesi olan Sevgili Peygamberimizin gönderilişi, Yüce Allah'ın bütün insanlara en büyük nimetlerinden birisidir. Bu durum, Kur'an-ı Kerim'de şöyle ifade edilmiştir:

لَقَدْ مَنَّ اللّٰهُ عَلَى الْمُؤْمِنٖينَ اِذْ بَعَثَ فٖيهِمْ رَسُولاً مِنْ اَنْفُسِهِمْ يَتْلُوا عَلَيْهِمْ اٰيَاتِهٖ وَيُزَكّٖيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَۚ وَاِنْ كَانُوا مِنْ قَبْلُ لَفٖي ضَلَالٍ مُبٖينٍ.

"İçlerinden, kendilerine Allah'ın ayetlerini okuyan, kendilerini temizleyen, kendilerine kitap ve hikmeti öğreten bir peygamber göndermekle Allah, müminlere büyük bir lütufta bulunmuştur. Hâlbuki onlar önceleri apaçık bir sapıklık içindeydiler." [Âl-i İmrân, 3/164]

O, aynı zamanda âlemlerin Rabbinden, âlemlere rahmet olarak gönderilen bir peygamberdi. Bu hususu Yüce Allah Kur'an-ı Kerim'de şöyle dile getirmiştir:

وَمَٓا اَرْسَلْنَاكَ اِلَّا رَحْمَةً لِلْعَالَمٖينَ. *"(Ey Peygamberim!) Seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik."* [Enbiyâ, 21/107]

İnsanlığın her zaman ve mekânda Peygamber Efendimiz (s.a.s.)'in tebliğ ettiği ilahî mesajlara ve bu mesajların hayata geçirilmiş şekli olan onun sünnetine ihtiyacı vardır. Çünkü İslam, Resûlullah'ın şahsında açıklanmış ve hayata geçirilmiştir. Allah Resûlü, bir taraftan Kur'an'ı tebliğ etmiş, bir taraftan onu açıklamış ve uygulamaya koymuş, diğer taraftan da Kur'an'ın değinmediği konularda tamamlayıcı rol üstlenmiştir.

Yüce Allah, kendisini gerçekten sevebilmeyi Resûlü'ne tabi olma şartına bağlamıştır. [Âl-i İmrân, 3/31] Ona itaat eden kimselerin peygamberlerle, sıddıklarla, şehitlerle ve iyi kimselerle birlikte olacağını haber vermiştir. [Nisâ, 4/69] Peygamber Efendimiz, güzel ahlakı tamamlamak için gönderildiğini bildirmiştir. [Ahmed, II, 381] Yüce Allah da,

لَقَدْ كَانَ لَكُمْ ف۪ي رَسُولِ اللّٰهِ اُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِمَنْ كَانَ يَرْجُوا اللّٰهَ وَالْيَوْمَ الْاٰخِرَ وَذَكَرَ اللّٰهَ كَث۪يراًۜ.

"Andolsun, Allah'ın Resûlü'nde sizin için; Allah'a ve ahiret gününe kavuşmayı uman, Allah'ı çok zikreden kimseler için güzel bir örnek vardır." [Ahzâb, 33/21] buyurarak kurtuluşun, Habibine uymak, onun ahlakını yaşamakla gerçekleşeceğine dikkatlerimizi çekmiştir. Bu ilkeyi hayata geçirmedeki beceri ve başarımız, Müslümanlar olarak imanımızın kalitesini belirleyen etken olacaktır.

Eski dönemlerden beri Efendimiz (s.a.s.)'in doğumunu, doğumundan önceki ve sonraki harikulade halleri anlatan birçok manzum eser yazılmıştır. Bu eserler, başta mevlid kutlamaları olmak üzere yıllardır çeşitli vesilelerle okunmaktadır.

İslam dünyasında ilk mevlid kutlamaları Mısır Fatımileri döneminde (910-1171) yapılmıştır. Resmî mevlid törenleri ise çok parlak ve ihtişamlı şenliklerle Erbil Atabeklerinden Muzafferüddin Gökbörü (v. 1232) devrinde yapılmıştır. Tarihî süreç içinde mevlid konulu pek çok şiir yazılıp okunmuştur. Süleyman Çele-

bi'nin *"Vesîletü'n-Necat"* (*Kurtuluş Vesilesi*) adıyla yazdığı Türkçe manzum mevlid hala sevilerek okunup dinlenmektedir. Türkçe-de olduğu gibi Arapça, Kürtçe, Arnavutça gibi birçok dilde de mevlidler yazılmıştır.

Mevlid kutlamalarının Sevgili Peygamberimiz (s.a.s.)'in hatırasının ve örnekliğinin geniş halk kitleleri ölçeğinde taze tutulmasına katkısı inkâr edilemez. Ancak hayat ve uygulama dini olan İslam'ın kuru mevlid merasimlerine de indirgenmemesi gerekir.

Sonuç olarak Peygamber Efendimiz'in doğumunu yâd ederken yalnız mevlid okumak, ilahiler söylemek, mesajlarla birbirimizi tebrik etmek ve kandil simidi dağıtmak yeterli değildir. Mevlid kandillerini kutlamaktan asıl maksat, Resûlullah (s.a.s.)'ın hayat veren mesajlarını, yüksek ahlakını, faziletini, adalet ve doğruluğunu hatırlamak ve bunları yaşantımızda uygulama azmini daima diri tutmak olmalıdır.

2) Regâib Kandili

Hicrî takvimin yedinci ayı olan recebin ilk perşembe gününü cumaya bağlayan gece dinî kültürümüzde Regaib Gecesi diye adlandırılır. Recep ayı bir yandan, şaban ve ramazan ile birlikte hem üç aylar diye bilinen mübarek zaman dilimi içinde, hem de zilkade, zilhicce ve muharrem ile birlikte haram aylar olarak bilinen hürmetli zaman dilimi içinde yer alır.

Peygamberimiz (s.a.s.), bu ayın ilk günlerinde,

اَللّٰهُمَّ بَارِكْ لَنَا فِي رَجَبَ وَ شَعْبَانَ وَ بَلِّغْنَا رَمَضَانَ *"Allah'ım! recep ve şabanı hakkımızda mübarek eyle, bizi ramazana ulaştır."* [Ahmed, I, 259] şeklinde dua etmiştir.

İslam âlimlerinin büyük çoğunluğu, Peygamber Efendimiz (s.a.s.), sahâbe ve tabiûn dönemlerinde Regaib Gecesi'nin özel olarak kutlanmadığı bu uygulamanın daha sonraları ortaya çıktığı görüşünü benimsemişlerdir. Regaib Gecesi'yle ilgili özel kut-

lamalar, hicrî IV. yüzyılda ortaya çıkmış olup bu gecenin ilk defa kandil olarak kutlanmasına Kudüs'te miladi 1056, Bağdat'ta da 1087 yılında başlandığı kaynaklarda ifade edilmiştir.

Sıhhati hakkında farklı kanaatler olmakla birlikte Regaib Gecesi'nin faziletine dair kaynaklarımızda şöyle bir hadis zikredilmektedir:

إِنَّ الدُّعَاءَ يُسْتَجَابُ فِي خَمْسِ لَيَالٍ فِي لَيْلَةِ الْجُمُعَةِ وَلَيْلَةِ الْأَضْحَى وَلَيْلَةِ الْفِطْرِ وَأَوَّلِ لَيْلَةٍ مِنْ رَجَبٍ وَلَيْلَةِ النِّصْفِ مِنْ شَعْبَانَ.

"Beş gece içinde yapılan dualara icabet olunur. Bunlar; Cuma gecesi, Kurban Bayramı ve Ramazan Bayramı geceleri, recebin ilk (cuma) gecesi, şabanın ortasında bulunan gecedir." [Beyhakî, es-Sünenü'l-Kübrâ, III, 445]

Regaib Gecesi'nin faziletine dair anlatılan Peygamberimiz (s.a.s.)'in, ana rahmine bu gece düştüğü şeklindeki rivayetin aslı bulunmamaktadır. Bu durumu izah için bazıları "Bu gece annesinin ona hamileliğini anladığı gündür." demişlerse de bunu doğrulayan bir rivayet de kaynaklarımızda mevcut değildir.

Regaib Gecesi'nin içerisinde bulunduğu recep ayını, Allah Resûlü (s.a.s.)'nün ömrünün bazı yıllarında diğer aylardan farklı olarak oruç tutarak geçirdiği görülmektedir. Örneğin Resûlullah (s.a.s.) bazen, sahâbe "Allah'ın Resûlü, artık orucu bırakmaz", deyinceye kadar oruç tutardı. Bazen de, onlar "Artık oruç tutmaz", deyinceye kadar orucu terkederdi. [Müslim, Sıyâm, 179]

Efendimiz (s.a.s.)'in bazı yıllar, receb ayında bu şekilde çokça oruç tuttuğu sabit olsa da, recep ayının ilk perşembe günü oruç tutup gecesinde de Regaib namazı adıyla özel bir namaz kılınmasına dair kaynaklarımızda geçen rivayetlerin aslı bulunmamakla birlikte [İbnü'l Cevzî, el-Mevzu'ât, II, 125], bazı âlimlerce kandil gecelerinin gündüzlerini oruçlu geçirmek müstehap kabul edilmiştir.

3) Mi'rac Kandili

Peygamberimiz (s.a.s.)'in eşi Hz. Hatice annemiz ve en büyük destekçisi Ebû Talip vefat etmişti. Mekke'deki müşrikler bu olayların neticesinde Resûlullah'a karşı iyice cesaretlenmişlerdi. Müşrikler, Efendimiz'in davetini kabul etmemek için ondan olmayacak isteklerde bulunarak kendilerince onu davetinden vazgeçirmeye çalışıyorlardı. Bir defasında Efendimiz müşriklerle tartışmış ve onların ileri gelenlerinden Abdullah b. Ümeyye el-Mahzûmî, ona şöyle söylemişti: "Sen gözlerimin önünde göğe merdiven dayayıp göğe çıkıncaya, oradan beraberinde bir kitap getirinceye, hatta bir grup melek senin doğru söylediğine şahitlik edinceye kadar sana iman etmeyeceğiz." Bu konuşmadan dolayı onlardan ümidini iyice kesen Allah Resûlü, üzüntülü bir şekilde ailesinin yanına dönmüştü. İşte bu sırada onlarla ilgili şu ayetler indi: *"Dediler ki, 'Yerden bize bir pınar fışkırtmadıkça yahut senin hurmalardan, üzümlerden oluşan bir bahçen olup aralarından şarıl şarıl ırmaklar akıtmadıkça yahut iddia ettiğin gibi gökyüzünü üzerimize parça parça düşürmedikçe yahut Allah'ı ve melekleri karşımıza getirmedikçe yahut altından bir evin olmadıkça ya da göğe çıkmadıkça sana asla inanmayacağız. Bize gökten okuyacağımız bir kitap indirmedikçe göğe çıktığına da inanacak değiliz.' De ki, 'Rabbimi tenzih ederim. Ben ancak Resûl olarak gönderilen bir beşerim.'"* [İsrâ, 17/90-93]

Kavmi tarafından oldukça zor durumda bırakılan Elçisini, Allah Teâla, bazı ayetlerini kendisine göstermek ve böylece onun daha metin olmasını sağlamak için, mucizevî bir yolculuğa çıkardı. Şu ayetler bu esrarlı yolculuğu dile getirmektedir:

سُبْحَانَ الَّذٖٓي اَسْرٰى بِعَبْدِهٖ لَيْلاً مِنَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ اِلَى الْمَسْجِدِ الْاَقْصَا الَّذٖي بَارَكْنَا حَوْلَهُ لِنُرِيَهُ مِنْ اٰيَاتِنَاۜ اِنَّهُ هُوَ السَّمٖيعُ الْبَصٖيرُ.

"Kendisine ayetlerimizden bir kısmını gösterelim diye kulunu bir gece Mescid-i Harâm'dan çevresini bereketlendirdiğimiz Mescid-i Aksâ'ya

götüren Allah'ın şanı yücedir. Hiç şüphesiz O, hakkıyla işitendir, hakkıyla görendir." [İsrâ, 17/1]

Mi'rac olayı kuvvetli rivayete göre ikinci Habeşistan hicretinden ve Hz. Hatice ile Ebû Talib'in vefatından sonra, hicretten bir yıl önce meydana gelmiştir. Peygamberimizin bu mucizesi Receb ayının 27. gecesinde yâd edilmektedir.

Mi'rac hadisesi gerçekleştiği zaman müşrikler bunu inkar etmişler, böyle bir hadisenin gerçekleşmesinin mümkün olmadığı hususunda akıl yürütmüşler, Efendimizi yalancılık ve sihirbazlıkla suçlamışlardır. Akıllarınca Allah Resûlü'nü yalancı konumuna düşürmek için ondan Beytü'l-Makdis'i anlatmasını istemişlerdir. Bunun üzerine Peygamberimiz, Kâbe'nin bitişiğindeki Hicr'de ayağa kalkmış; Allah, Beytü'l-Makdis'i Resûlü'nün gözünün önüne getirmiş, Efendimiz de ona bakarak özelliklerini Kureyş'e anlatmıştır. [Buhârî, Menâkıb, 41] Şaşkınlıklarını gizleyemeyen müşrikler, "Vallahi anlattıkları doğru." demekten kendilerini alamamışlardır.

Mi'rac yolculuğunda, kendisini ziyarete gelen Habibini boş çevirmeyen Yüce Allah, ona birtakım hediyeler vermiştir. Bu hediyeler, beş vakit namaz, Bakara suresinin son iki ayeti ve Resûlullah (s.a.s.)'ın ümmetinden Allah'a şirk koşmayanların büyük günahlarının affedileceği müjdesidir. [Müslim, Îmân, 279]

Mübarek gün ve gecelere mahsus bir ibadet şekli bulunmamakla birlikte, bunlardan her birinin manasına uygun salih ameller işleyerek bu değerli zaman dilimleri ihya edilebilir. Mi'rac gecesinde Sevgili Peygamberimizi, başta mi'rac olmak üzere onun mucizelerini, o gece armağan edilen namaz ibadetinin önemini, İsrâ sûresini ve onda geçen dinî, ahlaki hükümleri anmak, tezekkür ve tefekkür etmek, önemli manevî kazanımlar elde etmemize vesile olacaktır. Bunun yanında Kur'an-ı Kerim tilavet etmek, kaza ve nafile namaz kılmak, işlenen günahlara tövbe etmek ve istiğfarda bulunmak Efendimiz (s.a.s.)'e salât ve selam getirmek sureti ile bu gece bereketli kılınabilir.

4) Berat Kandili

Berat Gecesi, Şaban ayının 15. gecesidir. Dinî kültürümüzde üç aylar diye bilinen Recep, Şaban ve Ramazan ayları sürecinde yer alan mübarek gecelerin üçüncüsüdür. Berat, borç ya da günahtan temize çıkmak demektir. Peygamberimiz (s.a.s.)'den rivayet edilen hadislerde, bu gecenin faziletini ve önemini ortaya koyan ifadeler yer almaktadır. Konu ile ilgili bir rivayet şöyledir:

إِذَا كَانَتْ لَيْلَةُ النِّصْفِ مِنْ شَعْبَانَ فَقُومُوا لَيْلَهَا وَصُومُوا نَهَارَهَا فَإِنَّ اللّٰهَ يَنْزِلُ فِيهَا لِغُرُوبِ الشَّمْسِ إِلَى سَمَاءِ الدُّنْيَا فَيَقُولُ أَلَا مِنْ مُسْتَغْفِرٍ لِي فَأَغْفِرَ لَهُ أَلَا مُسْتَرْزِقٌ فَأَرْزُقَهُ أَلَا مُبْتَلًى فَأُعَافِيَهُ أَلَا كَذَا أَلَا كَذَا حَتَّى يَطْلُعَ الْفَجْرُ.

"Şaban ayının yarısı (Beraat gecesi) gelince; gecesini namazla, gündüzünü oruçla geçiriniz. Şüphesiz ki Allah, o gece güneşin batmasıyla dünya semasında tecelli eder ve şöyle der: Benden af dileyen yok mu? Onu affedeyim! Rızık isteyen yok mu? Rızık vereyim! Şifa dileyen yok mu? Şifa vereyim!" [İbn Mâce, İkâmetü's-Salât, 191]

İlgili diğer rivayetler de Allah Teâla'nın rahmet ve bağışlamasının bolluğuna, pek az amel karşılığında sayısız insanın affedileceğine dair müjdeler içermektedir. Bu rivayetlerden biri de şu hadis-i şeriftir:

إِنَّ اللّٰهَ عَزَّ وَجَلَّ يَنْزِلُ لَيْلَةَ النِّصْفِ مِنْ شَعْبَانَ إِلَى السَّمَاءِ الدُّنْيَا فَيَغْفِرُ لِأَكْثَرَ مِنْ عَدَدِ شَعْرِ غَنَمِ كَلْبٍ.

"Allâh Teâlâ Şaban'ın 15. gecesi rahmeti ile dünya semasına tecelli eder ve Kelb kabilesinin koyunlarının kılları sayısından daha fazla kişiyi bağışlar." [Tirmizî, Savm, 39]

Hadis-i şerifte zikri geçen Kelb kabilesi mensupları, koyun sürülerinin çokluğu ile bilinmektedir. Efendimiz, herkesin bildiği bu duruma atıf yaparak Berat gecesinde Allah'ın rahmetinin

coşacağına, böylece bu geceyi değerlendiren pek çok müminin affedileceğine vurgu yapmaktadır. Konuyla ilgili bir diğer hadis de şöyledir:

إِنَّ اللّٰهَ لَيَطَّلِعُ فِي لَيْلَةِ النِّصْفِ مِنْ شَعْبَانَ فَيَغْفِرُ لِجَمِيعِ خَلْقِهِ إِلَّا لِمُشْرِكٍ أَوْ مُشَاحِنٍ.

"Allah Teâlâ, Şaban ayının on beşinci (Beraat) gecesi tecelli eder ve Allah'a ortak koşanlarla kin tutup husumet yapan saldırgan kimseler dışında bütün kullarını bağışlar." [İbn Mâce, İkâmetü's-Salât, 191]

Kin gütmek, çekişmek, kavga etmek, saldırganlık yapmak gibi kötü fiiller, büyük günah olduğuna işaret etmek amacıyla, en büyük günah olan şirk ile bir arada zikredilmiştir. Bunun anlamı, "böyle bir gecede bile affedilmeyen bu günaha sakın yaklaşmayın" demektir. Yoksa kavgacı, kindar ve saldırgan kimselerin mümin olsa bile müşriklerle bir tutulacağı anlamına gelmez. Müşrik, ebediyen cehennemde kalacak, günahkâr mümin cezasını çektikten sonra cennete gidecektir.

Şirk koşmak, Allah ile bağları koparmak anlamına geldiği gibi, toplum içinde geçimsiz, kavgacı, kindar ve huzursuzluk kaynağı olmak da toplumun bireyleri arasındaki bağları koparır.

V. HİCRÎ YILBAŞI VE MUHARREM AYI

1) Hicret

Hicret, Peygamber Efendimiz (s.a.s.) ve ashabının müşriklerden gördükleri baskılar sebebi ile Mekke'nin yaşanabilir bir yer olmaktan çıkması üzerine Müslümanların Mekke'den Medine'ye göç etmeleri olayıdır. Nübüvvetin onuncu yılında gerçekleşen İkinci Akabe biatinde (Zilhicce, M. 620), Müslümanların Medine'ye hicret etmelerine karar verilmişti. Resûlüllah (s.a.s.); *"Sizin hicret yurdunuzun, iki taşlık bölge arasındaki hurmalık yer olduğu*

bana gösterildi." [Hâkim, el-Müstedrek, III, 4] işareti ile Müslümanların Medine'ye hicret etmelerine izin verdi.

Hicret izninin çıkmasından sonra Müslümanlar, birer ikişer aileleri ile birlikte ve olabildiğince gizli hareket ederek Medine'ye hicret ettiler. Resûlullah, Mekke'de sadece Hz. Ebûbekir ve Hz. Ali'yi alıkoymuştu. Hz. Ebû Bekir hicret etmek üzere izin isteyince, Resûlullah *"Acele etme, Allah sana hayırlı bir arkadaş verecek."* diyerek onu bekletmişti. Efendimiz, Mekke'de kendisini can düşmanı bilen müşriklerle adeta baş başa kalmıştı. Müşrikler bu durumdan yararlanarak onu öldürmeye karar verdiler. Yaptıkları müzakereler sonucunda, her kabileden seçilecek birer kişiden oluşan grubun hepsinin aynı anda Resûlullah'a saldırarak hayatına son vermek üzere anlaştılar. Bu plan, vahiy yolu ile Allah Resûlü'ne bildirildi. Peygamberimiz, kendisine bırakılan emanetleri sahiplerine vermesi için Hz. Ali'yi Mekke'de görevlendirdi ve sadık dostu Hz. Ebû Bekir ile Medine yollarına düştü.

Onların yola çıktıklarını haber almış olan Medineli Müslümanlar, her sabah şehrin dışına çıkıp onları bekliyorlardı. Müşriklerin amansız takibinden dolayı mağaraya sığınan iki dost, burada geçirdikleri üç günden sonra yola çıktılar. Nihayet uzun ve zorlu bir yolculuğun sonunda Medine'ye bir saat mesafedeki Kuba mevkiine ulaştılar. (8 Rebiulevvel/20 Eylül 622) Burada kaldığı dört (veya ondört) günlük süre içinde Hz. Peygamber bir mescit inşa etti ve bir Cuma günü Medine'ye ulaşmak üzere Kuba'dan ayrıldı. Ranuna vadisine gelince Salim b. Avf oğulları kabilesine uğrayıp burada İlk Cuma namazını kıldı. (12 Rebiulevvel/24 Eylül 622) Medine'ye ulaşınca devesinin çöktüğü yerin yakınındaki evin sahibi Ebû Eyyub el-Ensari'nin misafiri oldu. Devesinin çöktüğü yere de bir mescit inşa edildi. (Medine mescidi, Mescid-i Nebevi)

(Bu arada, Peygamber Efendimiz (s.a.s.)'in Mekke'den çıkıp Medine'ye ulaşıncaya kadar geçen süre ile ilgili tarihlerde çeşitli ri-

vayetlere göre bazı küçük farklılıklar bulunduğunu hatırlatmak yerinde olacaktır.)

İşte Allah Resûlü'nün bu hicreti hicri takvimin başlangıcı kabul edilmiştir. Yani, Efendimiz'in hicret ettiği yıl (Miladi 622), bu takvimin başlangıç yılı, Muharrem ayının ilk günü de yılbaşı olarak kabul edilmiştir. Hicrî takvim, Peygamberimizin vefatından sonra, günlerin hesaplanmasında ortaya çıkan bazı karışıklıklar üzerine düzenlenmiştir. Bu takvim sisteminde bir yıl, Ay'ın dünya çevresinde 12 kere dolaşma süresine denktir ve yaklaşık olarak 354 gün, 8 saat, 48 dakika sürer. Bu itibarla kamerî takvime göre bir yıl, güneş takvimi yılından yaklaşık on bir gün eksiktir. Bu fark yaklaşık 33 miladî yılda bir yıla ulaşır. Bundan dolayı Kamerî takvim ayları, güneş takvimi aylarına göre kayarak süregittiği için Ramazan orucu, güneş takvimine göre sabit bir zamanda değil, yılın her ayına rastlayacak şekilde değişik zaman dilimlerinde tutulur.

Kameri takvim sisteminde gün, gece yarısında (00.00'da) değil, güneşin batması ile başlar.

2) Aşûre Günü

Aşûre günü, Resûlullah Efendimizin "şehrullah" (Allah'ın ayı) diye andığı kameri ayların ilki olan muharremin onuncu günüdür. İçinde meydana geldiği rivayet edilen önemli olaylar sebebi ile tarihi süreç içinde Müslümanlar bu güne çok önem atfedegelmişlerdir.

Bilindiği üzere Sevgili Peygamberimiz (s.a.s.), Medine'ye hicret ettiğinde orada Arap halkla birlikte yaşayan Yahudiler vardı. İşte Allah Resûlü, Hz. Musa ile İsrâiloğullarının, Firavun'un zulmünden Aşûre günü kurtulduğunu söyleyen bu Yahudileri yalanlamamış ve hatta bu yönde olumlu bir tavır sergilemiştir. Bunun yanı sıra tüm Samî dinlerde özel bir yere sahip görünen aşûre günü, Cahiliyye Araplarınca da önemli kabul edilmiştir.

Hatta Resûl-i Ekrem'in de peygamberlik öncesi ve sonrası dönemde bir süre bu günde oruç tuttuğuna, Medine döneminde bu orucu Müslümanlara tutturduğuna dair rivayetler vardır. Bir hadis-i şerifte,

صَوْمُ يَوْمِ عَاشُورَاءَ إِنِّى أَحْتَسِبُ عَلَى اللّٰهِ أَنْ يُكَفِّرَ السَّنَةَ الَّتِى قَبْلَهُ.

"*Aşûre günü orucunun, bir önceki yılın günahlarına keffaret olmasını Allah'tan umarım.*" [Ebû Dâvûd, Savm, 53] buyrulmuştur. İbn Abbas'ın şöyle dediği rivayet edilmiştir:

قَدِمَ النَّبِيُّ صَلَّى اَللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْمَدِينَةَ فَوَجَدَ الْيَهُودَ صُيَّامًا فقَالَ مَا هٰذَا قَالُوا هٰذَا يَوْمٌ أَنْجَى اَللّٰهُ فِيهِ مُوسَى وَأَغْرَقَ فِيهِ فِرْعَوْنَ فَصَامَهُ مُوسَى شُكْرًا فَقَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اَللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَحْنُ أَحَقُّ بِمُوسَى مِنْكُمْ فَصَامَهُ وَأَمَرَ بِصِيَامِهِ.

"Allah Resûlü, Medine'ye geldiğinde Yahudilerin Aşûre günü oruç tuttuklarını gördü. '*Bu nedir?*' diye sordu. 'Bu hayırlı bir gündür. Bu, Allah'ın Musa'yı kurtardığı ve Firavun'u boğduğu, bu sebeple de Musa'nın şükür olarak oruç tuttuğu gündür' dediler. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.s.) '*Ben Musa'ya sizden daha layığım*' buyurdu ve hem kendisi bu günde oruç tuttu, hem de başkalarına oruç tutmalarını emretti." [İbn Mâce, Sıyâm, 41]

Aşûre günü oruç tutma uygulaması, ramazan orucunun farz kılınmasına kadar devam etmiştir. Ramazan orucunun farz kılındığını bildiren şu ayetin nazil olmasıyla Aşûre orucu isteğe bağlı hale gelmiştir.

يَٓا اَيُّهَا الَّذٖينَ اٰمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذٖينَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَۙ.

"Ey iman edenler! Allah'a karşı gelmekten sakınmanız için oruç, sizden öncekilere farz kılındığı gibi, size de farz kılındı." [Bakara, 2/183]

Peygamber Efendimiz (s.a.s.), Yahudilerin uygulamasına muhalefet olması amacıyla Muharrem ayının 9, 10 ve 11. günlerinde oruç tutmayı ashabına tavsiye etmiştir. Şöyleki; Resûlüllah (s.a.s.) Aşûre günü oruç tutunca kendisine; 'Ey Allah'ın Resûlü, bu gün, Yahudilerin ve Hristiyanların hürmet gösterdikleri bir gündür" denilmiş, bunun üzerine Resûlullah "*Gelecek yıl inşallah muharremin dokuzuncu gününde de oruç tutacağız.*" buyurmuştur. [Müslim, Sıyâm, 133]

Muharrem ayı oruçlarının fazileti hakkında Peygamber Efendimiz şöyle buyurmuştur:

أَفْضَلُ الصِّيَامِ بَعْدَ رَمَضَانَ شَهْرُ اللّٰهِ الْمُحَرَّمُ وَأَفْضَلُ الصَّلَاةِ بَعْدَ الْفَرِيضَةِ أَوْ الْفَرْضِ صَلَاةُ اللَّيْلِ.

"Ramazan ayından sonra tutulan oruçların en hayırlısı, Allah'a izafetle (Allah'ın ayı denilerek) şereflendirilen Muharrem ayında tutulan oruçtur. Farz namazlardan sonra en faziletli namaz ise geceleyin kılınan namazdır." [Nesâî, Kıyâmü'l-leyl, 6]

Aşûre günü oruç tutmanın fazileti ile ilgili sahih rivayetlerin varlığına karşılık, bu gün için çeşitli tahıl ve gıdaların karışımı ile yapılan özel bir yemek (aşûre) pişirip dağıtmakla ilgili sahih bir rivayet bulunmamaktadır. Bu yöndeki uygulama, Hz. Nuh'un gemisinin ambarında kalan son yiyecekleri karıştırarak yemek yaptığı yönündeki inanışın günümüze kadar hatırası olarak değerlendirilebilir.

Aşûre günü adı verilen 10 Muharrem gününde meydana geldiği rivayet edilen bazı önemli olayları kısaca şöyle sıralamak mümkündür:

a) Rivayete göre, Hz. Nuh'un gemisi tufandan kurtulup Cûdî dağına Aşûre günü oturmuştur. Bilindiği üzere Hz. Nuh, Allah'ın emri üzerine kendine inananları, yaptığı bir gemiye bindir-

miş, tufan gerçekleşince, inanmayanlar suda boğularak helak olmuşlardır.

b) Hz. Âdem'in tövbesi Aşûre günü kabul edilmiştir.

c) Hz. İbrahim, Nemrut'un ateşinden Aşûre günü kurtulmuştur.

d) Hz. Yakub, oğlu Hz. Yusuf'a Aşûre günü kavuşmuştur.

e) Hz. Musa ve İsrâiloğullarının Firavun'un zulmünden kurtulmalarının 10 Muharrem (Aşûre) günü gerçekleştiği, rivayet edilen olaylar arasındadır.

3) Kerbelâ Olayı

Emeviler'in ikinci hükümdarı Yezid zamanında ve Hicrî 61, Miladi 680 yılı Muharrem ayının onuncu Cuma günü, Hz. Hüseyin'in şehadeti ile sona eren tarihî olay meydana gelmiştir. Ehl-i beytin çok değerli bir ferdinin hayatına mal olan bu elim olay sebebi ile 10 Muharrem, Şiî Müslümanlarca yas günü sayılmış ve bu matem daha sonraları geniş çaplı hale gelmiş ve bir nevi resmi hüviyete bürünmüştür.

Temeli barışa dayanan, ismini de bu anlama gelen "İslam" kelimesinden alan yüce dinimiz; birliği, sevgiyi ve kardeşliği emrederken, haksızlığı, insan hayatına, kişi dokunulmazlığına, insanın onur ve haysiyetine zarar verecek her şeyi kesin bir dille yasaklamıştır. İnsanların can, din, mal, nesil ve akıl emniyetini temin etmek İslam'ın temel hedeflerindendir. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de, haksız yere cana kıymak haram kılınmış [İsrâ, 17/33] ve bir insanı öldürmek bütün insanlığı öldürmeye, bir hayatı kurtarmak da bütün insanlığı kurtarmaya denk tutulmuştur. [Mâide, 5/32]

Peygamber Efendimiz (s.a.s.), savaş ortamında bile, Müslümanlarla savaşmayan gayrimüslim kadınların, çocukların, yaşlıların ve ibadetle meşgul din adamlarının öldürülmesini hatta ibadethanelerinin yıkılmasını, ağaçların kesilmesini ve hayvanların öl-

dürülmesini yasaklamıştır. Bütün insanlığa seslendiği Veda Hutbesi'nde de, Hz. Âdem'in çocukları olmaları itibarıyla, insanların kardeş olduklarını; mallarının, canlarının ve kişilik haklarının dokunulmaz olduğunu ve her türlü haksız saldırıdan korunduğunu bütün dünyaya ilan etmiştir.

Genel bir ilke olarak yeryüzündeki bütün canlılara merhametle yaklaşmayı öngören İslam dini, لَا يَرْحَمُ اللّٰهُ مَنْ لَايَرْحَمُ النَّاسَ *"İnsanlara merhamet etmeyene Allah da merhamet etmez."* [Buhârî, Tevhîd, 2] Peygamberî buyruğuyla da bu ilkeyi âdeta perçinlemiştir. Bütün bunlardan açıkça anlaşılacağı üzere kime karşı işlenirse işlensin, insan hayatına yönelik haksız davranışların onaylanması söz konusu olamaz.

Muharrem ayı içerisinde Hz. Hüseyin gibi büyük bir şahsiyetin şehit edilmiş olması, bütün Müslümanlar için büyük bir acı olmuş ve Müslümanları derinden etkilemiştir. Bu zatın, Sevgili Peygamberimiz'in torunu olması ise bu acıyı daha da artırmaktadır. Tarihin belli bir kesitinde meydana gelen bu üzücü olayları iyi düşünmek ve bunlardan ders çıkarmak gerekir. Müslümanlara düşen görev, bu tür müessif olayların tekrarlanmasını önleyecek bir bilinç ve anlayışa sahip olmak; kardeşlik, birlik ve beraberliğimizi korumaktır. Ancak şu noktayı asla gözden kaçırmamalıyız:

Hz. Hüseyin'e reva görülen bu muamele, ne kadar haksız ve ne kadar üzücü olursa olsun, Müslümanlar arasında ayrılık ve husumet sebebi olmamalıdır. Tarihin belli döneminde gerçekleşen bu üzücü olayı yine tarihin hakemliğine emanet etmek ve duygulardan çok, aklı hâkim kılmak gerekir. Zira günümüzde Müslümanların her zamankinden daha fazla birlik ve beraberliğe ihtiyacı olduğu aşikârdır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ادْعُ إِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحِكْمَةِ
وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ

"Rabbinin yoluna hikmet
ve güzel öğütle davet et."

NAHL, 16/125

DİN GÖREVLİSİNİN HİZMET ALANLARI

I. CAMİ İÇİ DİN HİZMETLERİ

Cami içi hizmetler, ibadetlerin yapılışı ile ilgili hizmetler ve camilerin bakımı ile ilgili hizmetler olmak üzere iki kısma ayrılır.

1) İbadetlerin Yapılışıyla İlgili Hizmetler

a) İmam-Hatiplik

Kendisine uyulan, örnek ve önder kişi anlamlarına gelen imam, dinî bir kavram olarak, devlet başkanına, bir ekolün veya hareketin önderine ya da cemaate namaz kıldıran kimselere denir.

İmamet, imamlık görevini yapma işidir.

Hatip, vaaz ederek ve hutbe okuyarak İslam'ı anlatan görevlilerdir.

Günümüzde imamet ve hatiplik hizmetleri, aynı zamanda cami görevlileri olan imam-hatiplerimiz tarafından yerine getirilmektedir.

Yüce dinimiz, cemaatle namaza büyük önem vermiştir. Allah Resûlü (s.a.s.) de, sağlığında vakit, cuma ve bayram namazlarını bizzat kıldırmıştır. Raşit halifeler, Peygamberimizin bu sünnetini devam ettirmişler, bizzat cemaate namaz kıldırmaya önem vermişlerdir. İslam topraklarının sınırlarının genişlemesi ve Müslümanların sayısının artmasıyla cemaat içerisinden en bilgin kimse

imamlık görevini üstlenmiştir. İlk dönemlerde imamlık fahrî bir görev olarak ifâ edilirken, zamanla mescid ve camilere imamlık yapmak üzere görevli kimseler atanmış ve kendilerine maaş bağlanmıştır.

Günümüzde yönetimi Başkanlığımıza bağlı camilerde en az imam-hatip lisesi mezunu, ilgili sınavlarda yeterli puanı almış kimseler, imam-hatip olarak görev yapmaktadır. Başta namaz kıldırmak olmak üzere cami içi ve cami dışı hizmetleri yürütme görevi olan imamlık, sorumluluk gerektiren son derece değerli ve önemli bir görevdir.

İmam-hatip, mesleğini önemseyen, camiyi seven ve benimseyen, ilmî ve ahlakî yönden kendisini daima yetiştiren, cemaatini sahiplenen ve onlara hizmet etme heyecanını hiçbir zaman kaybetmeyen kişidir. İmam-hatip, her yaştan cemaatine dini ve camiyi sevdiren, nitelikli bir toplum yetiştirme yolunda çaba sarf eden, dertleri dinleyip derman arayan maneviyat rehberi, toplum lideridir.

b) Müezzin-Kayyımlık

Çağrıda bulunan, ezan okuyan, kamet getiren kimse anlamına gelen müezzin kelimesi, Kur'an-ı Kerim'de duyuran ve çağırıcı anlamında iki ayette zikredilmiş [A'râf 7/44; Yûsuf 12/70], hadislerde ise ezan okuyan ve kamet getiren anlamında kullanılmıştır. Sözlükte bir işi yapan ve yöneten anlamına gelen kayyım kelimesi ise caminin bakımı, temizliği, açılıp kapatılması işlerini yapan görevli anlamındadır.

Peygamberimiz (s.a.s.), Bilâl-i Habeşî ve Abdullah İbn Ümmi Mektûm gibi sesi gür ve güzel sahabileri müezzinlik yapmakla görevlendirmiştir. Ayrıca birçok hadis-i şerifte müezzinlik teşvik edilmiştir. Bu hadislerden birkaçı şöyledir:

لَوْ يَعْلَمُ النَّاسُ مَا فِى النِّدَاءِ وَالصَّفِّ الأَوَّلِ ثُمَّ لَمْ يَجِدُوا إِلَّا أَنْ يَسْتَهِمُوا عَلَيْهِ لَاسْتَهَمُوا.

"İnsanlar ezan okumanın ve birinci safta yer almanın (faziletini) bilseler, (bunu yapmak için öyle izdiham olurdu ki) kura çekmekten başka çare bulamadıklarından, kura çekerlerdi." [Buhârî, Ezân, 9]

فَإِنَّهُ لَا يَسْمَعُ مَدَى صَوْتِ الْمُؤَذِّنِ جِنٌّ وَلَا إِنْسٌ وَلَا شَيْءٌ إِلَّا شَهِدَ لَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ...

"Müezzinin sesinin yetiştiği yere kadar ins, cin hiçbir şey yoktur ki ezanı duymuş olsun da kıyamet gününde müezzin için hüsnü şehadette bulunmuş olmasın." [Buhârî, Ezân, 5]

Camilerde imam-hatipler ile birlikte görev yapan müezzin-kayyımlar, vakit namazları ile cuma, bayram, teravih ve cenaze namazlarında ezan ve salâ okuyup kamet getirirler, camilerin temizlik ve bakımını yaparlar.

Müezzin-kayyımlar, her gün öğle namazından bir saat önce camiyi açıp yatsı namazından sonra kapatmak suretiyle caminin gün boyu açık ve ibadete hazır halde bulunmasını sağlarlar. İmam-hatibin bulunmadığı zamanlarda imam-hatiplik görevlerini yerine getirirler. Müezzin-kayyım; mesleğini önemser, tashih-i huruf, ezan, salâ ve musikî kurslarıyla meslekî konularda kendisini yetiştirir ve geliştirir.

İmam-hatiplerimiz ve müezzin-kayyımlarımız; söz, eylem ve davranışlarıyla örneklik misyonu olan görevlilerimizdir. Aynı zamanda birer din gönüllüsü olan bu görevlilerimiz, misyonlarına gereken önem ve özeni göstermeli, bu misyonu ihlal edecek, din görevlisi imaj ve haysiyetini zedeleyecek söz, eylem ve davranışlardan uzak durmalıdırlar.

İmam-hatip ve müezzin-kayyımların görevi elbette yalnız ezan okumak, namaz kıldırmak, camiyi açıp kapatmaktan ibaret değildir. Bu görevler şu şekilde sıralanabilir:

c) Vaaz ve İrşat Hizmetleri

Nasihat ve öğüt anlamına gelen vaaz; insanları din konusunda aydınlatmak, iyiliğe ve hayra davet edip, kötülüklerden ve haramlardan sakındırmak anlamına gelir. İyiliğe davet ve kötülükten sakındırmak dinî bir görevdir. Vaazla aynı anlamda kullanılan irşad ise doğru yolu göstermek demektir. Doğru yoldan maksat insanlara dünya ve ahiret huzurunu vaad eden İslam'a davettir.

Yüce Rabbimiz, أُدْعُ إِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحِكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ *"Rabbinin yoluna hikmet ve güzel öğütle davet et."* [Nahl, 16/125] buyurmak suretiyle yapılacak vaaz ve irşatta uyulması gereken metodu ortaya koymuştur.

Vaazlarda, güncel ve halkın ihtiyacı olan konulara öncelik verilmelidir. Konuyla ilgili ayet ve hadisler doğru tespit edilmeli, vaaz planı yapılmalıdır. Görevli, vaaza yeterince hazırlanmalı ve konusuna hakim olmalıdır.

Vaaza besmele, hamdele ve salvele ile başlanmalıdır. Vaaz, cemaat tarafından kolay anlaşılabilir bir uslupta olmalıdır. Ayrıca samimi, dinî heyecan verici, yapıcı, uyarıcı, düşündürücü, öğretici, müjdeleyici, dinî yasaklardan ve ahlaka aykırı davranışlardan sakındırıcı, yanlış inanış, söz, eylem ve davranışları düzeltici olmalıdır.

Vaazlarda kırıcı, ölçüsüz ve mesnetsiz sözlerden kaçınılmalı; sıhhatli olmayan bilgilere, hurafelere ve dinî bakımdan muteber sayılmayan görüşlere, millî ve dinî beraberliği zedeleyici ifadelere ve ihtilaf konusu olan meselelere yer verilmemelidir. Aktüel siyasi konulara asla girilmemeli ve kişileri hedef alan söylemlerden uzak durulmalıdır.

Namazdan önce yapılan vaazlarda ezan vakti yaklaşınca vaaz özetlenmeli, ezan okunmaya başladığında uygun bir uslupla vaaza son verilmeli ve cemaatin ezanı dinlemesi sağlanmalıdır.

d) Hutbe Hizmetleri

Bir toplum karşısında yapılan konuşma anlamına gelen hutbe, cuma ve bayram namazlarında, genel olarak, Allah'a hamd, Resûlüne salât ve Müslümanlara nasihattan oluşan konuşmayı ifade eder.

Okunması cuma namazının geçerlilik şartlarından, bayram namazının ise sünnetlerinden biri olan hutbeyi, camilerimizde milyonlarca insan aynı anda dinlemektedir. Hutbe ile verilen mesajlar, geniş halk kitlelerine ulaştığından hutbenin hazırlanışı ve okunması da ayrıca önem arz etmektedir.

Başarılı ve etkili bir hutbe, önceden hazırlanan bir plâna göre yazılır. Konu seçimi planın en önemli aşamasını oluşturur. Hutbe konusunun seçiminde güncellik ve hitap edilen kesim göz önünde tutulmalıdır. Konu bütünlüğünün sağlanması, konuya uygun ayet ve hadislerin seçilmesi, ayet ve hadis metinlerinin doğru bir şekilde yazılması, hutbede sade, düzgün ve anlaşılır bir dil kullanılması, dikkat edilmesi gereken başlıca hususlardır.

Hutbe, cemaati bilgilendirmeli, ikna etmeli ve duygulandırmalıdır. Hutbeler özgün olmalı, yanlış anlaşılabilecek veya uygun olmayan ifadelere hutbelerde yer verilmemelidir. Ayrıca hutbe yazılırken Başkanlığımızca başarılı bulunmuş hutbe metinleri, şekil ve içerik yönüyle incelenerek göz önünde tutulmalıdır.

Hutbe hazırlamak kadar bir hutbenin cemaate sunulması da önemlidir. Hutbeler, önceden görevli tarafından özümseninceye kadar okunmalıdır.

Hutbe, vurgulara dikkat edilerek, akıcı, mesaj tam ve eksiksiz aktarılacak şekilde sunulmalıdır. Öfke, yersiz bağırıp çağırma,

lüzumsuz açıklama ve gereksiz uzatmalardan kaçınılarak zamanında bitirilmelidir.

e) Salâ Vermek

Salâ, cuma ve cenaze namazlarını/haberini ilan etmek amacıyla minarelerden, Peygamber Efendimiz ve diğer peygamberler için okunan salavâta denir. Bu uygulama, Peygamber Efendimiz (s.a.s.) zamanında ve ilk dönemlerde bulunmayıp daha sonra ortaya çıkmıştır.

Cenaze nedeniyle verilecek salâlar, yalnızca ilgili mahalle camisinden verilir, ayrıca yaşlılar, hastalar ve çocukların rahatsız olabilecekleri dikkate alınarak salânın sabahları erken vakitte verilmemesine ve gereksiz şekilde uzatılmamasına özen gösterilir. Bir camide aynı kişi için birden fazla salâ verilmemesi esastır. Cenaze için salâ verildikten sonra, vefat edenin adı soyadı ve memleketinin söylenmesi ile yetinilir.

Salâda, salavatın dışında, tekbir, tehlil, esmaya yer verilmemeli salâ metnine sadık kalınmalıdır. Aşağıdaki salâ metni örnek alınarak okunabilir:

الصَّلَاةُ والسَّلَامُ عَلَيْكَ يَا رَسُولَ اللّٰهِ
الصَّلَاةُ والسَّلَامُ عَلَيْكَ يَا حَبِيبَ اللّٰهِ
الصَّلَاةُ والسَّلَامُ عَلَيْكَ يَا نُورَ عَرْشِ اللّٰهِ
الصَّلَاةُ والسَّلَامُ عَلَيْكَ يَا خَيْرَ خَلْقِ اللّٰهِ
الصَّلَاةُ والسَّلَامُ عَلَيْكَ يَا سَيِّدَ الْاَوَّلِينَ والْآخِرِينَ
والحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ العَالَمِينَ.

Anlamı;
Ey Allah'ın Resûlu! Salât-u Selâm senin üzerine olsun.
Ey Allah'ın Habibi! Salât-u Selâm senin üzerine olsun.

Ey Allah'ın Arşının Nuru! Salât-u Selâm senin üzerine olsun.
Ey Yaratılmışların En Hayırlısı! Salât-u Selâm senin üzerine olsun.
Ey Öncekilerin ve Sonrakilerin Efendisi! Salât-u Selâm senin üzerine olsun!
Hamd âlemlerin Rabbi olan Allah'a aittir.

f) Mukâbele Okumak

Üç aylarda ve bilhassa ramazanda daha çok sabah, öğle, ikindi namazları öncesinde Kur'an-ı Kerim okunması ve bunun cemaat tarafından takip edilmesi/dinlenmesi suretiyle hatim indirilmesine mukâbele denir. Bu uygulama, Cebrâil (a.s.) ile Allah Resûlü (s.a.s.)'nün Ramazan aylarında her gece bir araya gelerek o âna kadar nâzil olan sûre ve ayetleri okumalarına dayanır.

Resûl-i Ekrem'in vefatından önceki son ramazanda mukâbele iki defa gerçekleşmiştir. [Buhârî, İsti'zân, 43] Buna arza-i âhîre denir. Sahâbeden bazıları da Ramazan ayı gelince aile fertlerini toplayarak onlara mukâbele okumuşlardır.

Kur'an'ın ramazan ayında nâzil olmaya başlaması, bu ayda yapılan amellerin diğer zamanlara göre daha faziletli kabul edilmesi de mukâbele uygulamasının yaygınlaşmasında etkili olmuştur.

Kur'an tilaveti ile ilgili son derece önemli bir uygulama olan mukâbele, cami görevlileri tarafından görev yaptıkları muhitin şartları göz önünde tutularak devam ettirilmelidir.

g) Hatimle Namaz Kıldırmak

Peygamberimiz (s.a.s.), teravih namazını birkaç gece ashabına mescidde kıldırmış daha sonra farz olur endişesi ile cemaatle kılmayıp kendi odasında yalnız eda etmiştir. Peygamberimizin teravih namazını odasında nasıl ve kaç rekât kıldığı bilinmemektedir. Ancak sahâbe-i kiramın, teravih namazını gerek cemaat ha-

linde gerekse münferid olarak hatimle kılmaya özen gösterdikleri kaynaklarda görülmektedir.

Hatim ile kılınan teravih namazlarında tadili erkâna riayet edilmeli, acele ederek namazın ruhaniyetinden uzaklaşılmamalıdır.

h) Meâl ve Tefsir Dersleri Yapmak

Camiler sadece ibadet mekânları değil, ilim ve irfan mektepleridir. Bu ilim ve irfan merkezlerinin öğretmeni ise cami görevlileridir. Cemaatini daima irşad etme şuuru içinde olan görevliler, İslam'ın birinci kaynağı Yüce Kur'an'ı okumayı cemaatine öğretmelerinin yanısıra onun taşıdığı hikmetli mesajları da anlatırlar.

Peygamberimiz (s.a.s.), Allah'ın evlerinden birinde O'nun kitabını okuyan ve müzakere eden cemaati rahmetin kaplayacağını, onları meleklerin kuşatacağını ve Allah Teâlâ'nın o mecliste yer alanları kendi nezdinde bulunanlara bildireceğini ifade etmiştir. [Müslim, Zikir, 38]

Bu itibarla cami görevlileri bu sünneti uygulamak ve devam ettirmek için namaz vakitlerinden önce veya planladıkları diğer vakitlerde bir miktar Kur'an okumalı, okudukları ayetlerin anlamını ve açıklamasını cemaatlerine anlatmalıdırlar.

i) İlmihâl Dersleri Yapmak

İlmihal iman, ibadet ve sosyal hayat ile ilgili bilgileri ifade eder. İlmihalin konuları belirlenirken Cibrîl Hadisi'nden istifade edilmiştir. Bu hadiste Peygamber Efendimiz (s.a.s.) sahâbîlerle bulunduğu bir sırada Cebrail (a.s.)'in gelip iman, İslam, ihsan ve kıyametin ne zaman kopacağı hakkında sorduğu sorular, Peygamberimizin de bu sorulara verdiği cevaplar anlatılır.

İlmihal kapsamına giren bilgiler, dinin mükellef saydığı herkesin öğrenmesi gereken bilgilerdir. Dolayısıyla ilmihâl denince, bir

kitap türünden önce İslam'ın bir Müslümanın hayatına tatbiki anlaşılmalı ve bu anlayışla ilmihâl bilgileri öğrenilmelidir.

İslami bilgilerin özü/özeti sayılan ilmihâlin öğretilmesi ve uygulanmasında camilerimiz önemli bir yer teşkil eder. Dolayısıyla halkımızın, en çok ihtiyaç duyduğu bu bilgilerin cami çalışma programı çerçevesinde namaz vakitlerinden önce veya sonra görevlilerimizce aktarılması cami merkezli din eğitimine önemli katkılar sağlayacaktır.

j) Hadis Dersleri Yapmak

Peygamberimiz (s.a.s.)'in İslam'ın tebliğindeki yerini kavramadan onun sünnet ve hadisinin önemini anlayabilmek güçtür. Her şeyden önce yüce Kitabımızın mübelliği ve mübeyyini olan Efendimiz, bir Müslüman için yegâne hayat ölçüsü ve en mükemmel şahsiyet örneğidir. Nitekim Rabbimiz, لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللّٰهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ *"Gerçekte Allah Resulü'nde sizin için güzel bir örnek vardır."* [Ahzâb, 33/21] buyurmaktadır.

Yüce Allah, Resûlü'nün tüm inananlar için örnek olduğunu söylediğine göre, kendisinden sonraki kuşaklar onun bu örnekliğini hayatlarına nasıl yansıtacaklardır? Bu sorunun cevabı her şeyden önce Sevgili Peygamberimiz'in bıraktığı Kur'an ve sünnet mirasının iyi ve doğru okunması ve anlaşılmasıyla mümkün olabilir.

Efendimiz (s.a.s.)'in sünneti, ilk nesilden itibaren ibadet ve ahlaka dair hususlarda olduğu gibi Müslümanların günlük yaşantılarında ve sosyal hayatta ortaya çıkan sorunların çözümünde de Kur'an-ı Kerim'den sonra ikinci kaynak olmuştur. Bu yüzden erken dönemlerden itibaren bu durumun bilincinde olan İslam âlimleri, نَضَّرَ اَللّٰهُ امْرَأً سَمِعَ مِنَّا حَدِيثًا فَحَفِظَهُ حَتَّى يُبَلِّغَهُ *"Allah, bizden bir hadis işitip, başkasına aktarana kadar onu belleyen kişinin yüzünü ak etsin."* [Ebû Dâvûd, İlim, 10] hadisinin gereği olarak Peygamberimizin

söz, eylem ve davranışlarını kayıt altına alıp okumayı, anlamayı ve anlatmayı bir sorumluluk saymışlardır.

Hiç şüphesiz günümüz dünyasında her devirden daha fazla Peygamberimizin örnek hayatını öğrenmeye, anlamaya ve sorunlarımızı onun rehberliğiyle çözmeye ihtiyaç duymaktayız. Bu itibarla cami görevlilerimizin cemaatine hadis dersleri yapmaları, Efendimizin çağlara ışık tutan mesajlarını toplumumuza aktarma ve böyle bir mirası gelecek nesillere taşıma açısından son derece önemlidir.

k) Dinî Soruları Cevaplandırmak ve Dinî Rehberlikte Bulunmak

Dinî soruların cevaplanması, din görevlilerinin en önemli hizmetlerindendir. Bu önemli hizmeti yerine getiren görevlilerimiz cemaatlerine doyurucu bilgi verebilmek için yeterli bilgi birikimine sahip olmalı ve daima kendilerini geliştirmelidirler.

Görevlilerimiz, kendilerine sorularıyla birlikte manevi sorunlarını anlatan kimselere hastasını tedavi eden uzman bir doktor kadar hassas davranmalıdırlar. Soruları ve sorunları doğru anlamaya gayret etmeli; cevaplarken aceleci ve duygusal davranmamalı, sevinçli ve üzüntülü anlarda cevap vermemeye dikkat etmelidirler.

Ayrıca görevlilerimiz, gizlilik gerektiren hususlarda gizliliğe son derece riayet etmelidirler. Kendilerine yöneltilen soruları cevaplarken şahsi görüş ve kanaatlerini değil Kur'an ve sünneti, fıkıh kaynaklarını, Din İşleri Yüksek Kurulu karar ve mütalalarını dikkate almalıdırlar. Bilmedikleri hususlarda gerekli ve yeterli araştırmayı yapmak için muhataplarından zaman istemeli ya da onları müftülüklere veya Din İşleri Yüksek Kurulu'na yönlendirmelidirler.

l) Camilerde Yaz Kur'an Kursları Düzenlemek

Kur'an kursu öğreticileri ve cami görevlileri tarafından yürütülen yaz Kur'an kursları, din eğitiminin önemli bir bölümünü oluşturur. Yaz döneminde yüzbinlerce öğrenci camilerde ve Kur'an kurslarında Kur'an-ı Kerim ve dinî bilgiler öğrenmek için yaz Kur'an kurslarına katılmaktadır.

Görevlilerimiz, kursa katılan öğrencileri, birer emanet görmeli, eğitim-öğretim disiplini içerisinde onları şefkat ve merhametle eğitmelidirler. Allah sevgisini, Peygamber ahlakını söz ve davranışlarıyla örnek olarak onlara kazandırmaya çalışmalıdırlar.

Kur'an kurslarına ve camilere gelen çocuklara asla kırıcı davranılmamalıdır. Onları bu kutsal mekânlardan ve dinden soğutacak rencide edici söz ve hareketlerden şiddetle sakınılmalıdır.

Ayrıca yaz döneminde kursa katılan öğrencilere, kazanımlarını artırarak devam ettirebilmeleri için, diğer zamanlarda da gerekli rehberlikte bulunulmalıdır.

m) Sabah Namazı Buluşmaları Tertip Etmek

Cami hizmetlerinin etkinlik ve verimliliğini artırmak, toplumdaki birlik, beraberlik, kardeşlik, paylaşma ve dayanışma duygularının pekişmesi, dinî heyecanın yoğunlaşması amacıyla camilerde haftada bir gün sabah namazı buluşmaları tertip edilmektedir.

Başkanlığımızca kadim bir geleneğin devamı olarak önce Hacı Bayram-ı Velî ve Eyüp Sultan Camiilerinde başlatılan buluşma programları halkımızın teveccühü ile ülkemiz genelinde merkez camiler başta olmak üzere birçok camide uygulanır hale gelmiştir.

Sabah namazından sonra Kur'an tilaveti, tesbih, tehlil, salavât ve kaside okumaları şeklinde yapılan program, kısa bir sohbet ve dua ile bitirilmektedir.

2) Caminin Bakımı ile İlgili Hizmetler

a) Caminin İç ve Çevre Temizliğinin Yapılması

Dinimiz temizliğe büyük önem vermiştir. Kur'an-ı Kerim'de temizliğe riayet eden Müslümanlar övülmüş, bu kimselerin Allah'ın sevgisini kazanacakları ifade edilmiştir. [Tevbe, 9/108] Peygamberimiz (s.a.s.) de, الطُّهُورُ شَطْرُ الْإِيمَانِ *"Temizlik imanın yarısıdır."* [Müslim, Tahâre, 1] buyurarak temizliğin önemine işaret etmiştir.

Temizliğine özen gösterilmesi gereken yerlerin başında ise camiler gelmektedir. Çünkü camiler, ibadet, zerâfet ve nezâhet mekânlarıdır. Dolayısıyla camiler, müminlerin gönül huzuru içerisinde ibadet edebildikleri temiz ve nezih mekânlar olmalıdır. Bu anlamda camilerin tüm kullanım alanlarının (ibadet mahalli, çevresi, tuvalet ve abdestliği vb. kısımlarının) temizliğine önem verilmelidir. Nitekim Yüce Allah, Kur'an-ı Kerim'de Hz. İbrahim ve oğlu Hz. İsmail'e Kâbe'yi temiz tutmalarını şu şekilde emretmiştir:

وَاِذْ جَعَلْنَا الْبَيْتَ مَثَابَةً لِلنَّاسِ وَاَمْنًا وَاتَّخِذُوا مِنْ مَقَامِ اِبْرٰهِيمَ مُصَلًّى وَعَهِدْنَا اِلَى اِبْرٰهِيمَ وَاِسْمٰعِيلَ اَنْ طَهِّرَا بَيْتِيَ لِلطَّٓائِفِينَ وَالْعَاكِفِينَ وَالرُّكَّعِ السُّجُودِ.

"Hani, biz Kâbe'yi insanlara toplantı ve güven yeri kılmıştık. Siz de Makam-ı İbrahim'den kendinize bir namaz yeri edinin. İbrahim ve İsmail'e şöyle emretmiştik: 'Tavaf edenler, kendini ibadete verenler, rukû ve secde edenler için evimi (Kâbe'yi) tertemiz tutun.'" [Bakara 2/125]

Bu ayette Kâbe'nin banisi olan iki peygambere, bu kutsal mekânın ibadet edenler için temiz tutulmasının emredildiği görülmektedir. Kâbe'nin birer şubesi ve Allah'ın evi olarak vasfedebileceğimiz camileri de, daima temiz ve bakımlı tutmak, bu ilahî buyruğun bir gereğidir.

Mevzuatla "Cami ve çevresinin bakım ve temizliğini sağlamak ve bunun için gerekli tedbirleri almak; şadırvan, abdest alma yeri ve tuvalet gibi yerlerin temizliğinin vakıf, dernek, köy tüzel kişiliği, belediye veya ilgililer tarafından yapılmasını sağlamak" vazifeleri cami görevlilerine verilmiştir. Mevcut mevzuat hükümleri gereği mahalli idareler de camiler için harcama yapabilme yetkisine sahiptir. Bu tür imkânlardan da yararlanma yoluna gidilerek yerel yönetimlerle işbirliği içerisinde caminin tüm kullanım alanlarının daima temiz ve bakımlı olması sağlanmalıdır.

b) Camiyi İbadete Hazır Halde Bulundurmak

Camiyi hayatın merkezine yerleştiren, cami merkezli bir medeniyet inşasına teşvik eden yüce dinimiz İslam'ın kainatı kuşatan mesajları asr-ı saadetten günümüze camilerde ilmek ilmek dokunarak topluma ulaştırılmıştır. Bu yönüyle camiler öteden beri sosyal hayatın kalbinin attığı birer ilim, irfan ve kültür merkezi olagelmiştir. Camiler, asırlar boyu mihrabıyla mabet; minber ve kürsüsüyle din, tarih, gelenek, edeb, saygı, sevgi ve kardeşliği öğrendiğimiz birer mektep konumundadır. Camiler, kırık gönüllerin onarıldığı, kapılarını etnik kökeni, siyasi görüşü, mezhebi, meşrebi ve dili ne olursa olsun herkese açan kutlu mekanlardır.

Birlik, beraberlik, kardeşlik, paylaşma, dayanışma ve kaynaşma yeri camilerin, asli fonksiyonunu icra etmesinin ve mevzuatla verilen vazifelerin yerine getirilmesinin bir gereği olarak namaz vakitleri dışında da vatandaşlarımızın dinî taleplerine cevap verilebilecek şekilde açık ve ibadete hazır bulundurulması bir gereklilik arz etmektedir.

Ayrıca vatandaşlarımızın, ihtiyaç anında görevlilerimize ulaşabilmeleri amacıyla caminin uygun bir bölümünde cami görevlileri odası oluşturulur. Müftülükçe hazırlanacak program çerçevesinde görevlilerimiz namaz vakitleri dışında din hizmeti ve isteyenlere yaygın din eğitimi sunmak üzere camide hazır bulunurlar.

Her cami için haftalık bir program hazırlanır ve bu program cami ilan panolarına asılarak, ayrıca cuma günleri vaaz ve hutbenin sonunda vatandaşlarımıza duyurularak cemaatin katılımı sağlanır. Programın uygulanmasında cami görevlilerimizin tamamı görev yaparlar.

c) Camiyi Her Kesimin İbadetini Kolayca Yapılabileceği Hale Getirmek

Cami, erkekler, kadınlar, çocuklar, gençler, yaşlılar ve engellilerin cemaat unsuru içerisinde var oldukları yerlerdir. Bu yönüyle cemaat, camiye dahil olan her yaş ve cinsten insanın ortak adıdır. Nitekim saadet asrında ailenin her ferdi cemaate katılmış ve bizzat Peygamber Efendimiz bunu teşvik etmiştir.

Örneğin Efendimiz (s.a.s.) zamanında kadınlar Mescid-i Nebevi'de hem ilim halkalarında yer almışlar hem de vakit namazlarına, cuma ve bayram namazlarına katılmışlardır. Bu konuda Allah Resûlü (s.a.s.), şöyle buyurmuştur:

لَا تَمْنَعُوا إِمَاءَ اللّٰهِ مَسَاجِدَ اللّٰهِ *"Allah'ın kadın kullarını Allah'ın mescitlerinden alıkoymayın."* [Buhârî, Cum'a, 13]

Rahmet Peygamberi zamanında kadınların cemaate devam etmeleri, sonraki dönemlerde de bu yönde uygulamalar yapılmasını sağlamıştır. Bu doğrultuda kadın cemaat için minber ve mihraba nazır mahfiller yapılarak onların da ibadetlerini rahatça yapabilmelerine imkan tanınmıştır.

Günümüzde de din görevlilerimize düşen, Kutlu Elçi (s.a.s.)'nin Medine'de yeşerttiği hikmet ve hakikat ölçülerini esas almak ve insanlığa bunları takdim etmektir. Bu itibarla, kadınların ibadet edecekleri mekânların, izbe yerlerde değil de caminin manevi atmosferini yoğun bir şekilde hissedebilecekleri yerlerde yer alması sağlanmalıdır. Diğer taraftan camilerin özellikle çocuk ve gençler için bir cazibe merkezine dönüştürülmesi ve onların camiye

alıştırılması büyük önem arz etmektedir. Zira çocuklarımız ve gençlerimiz, geleceğimizin teminatıdırlar.

Ayrıca camilerin engelli kardeşlerimizin kolayca ulaşıp ibadet edebilecekleri hale getirilmesi de son derece önemli bir husustur. Engelli olmak, Allah'a kul olmaya engel değildir. Engelli veya sağlıklı her insan, gücü nispetinde abdest, namaz, oruç ve diğer ibadetlerle, helal ve haramlara riayet etmekle yükümlüdür. Dolayısıyla camilerin engelli vatandaşlarımızın kolayca istifade edebileceği hale getirilmesi gerekmektedir. Bu bakımdan mevcut camiler engelli olmaktan kurtarılmalı, yeni yapılan camilerde engellilere yönelik tedbirler alınmalıdır.

d) Cami İçinde Bulunan Objeler ve Saf Düzenini Belirlemek

Camilerin sade olması, namazın huşuunu bozacak objelerden arındırılması gerekir. Camiler, bir sergi salonu haline getirilmemeli, kıble cihetine saat takılmamalı, caminin içerisinde sabit sıralar konulmasına fırsat verilmemelidir. Cami girişi, yan ve üst mahfiller görüntü kirliliği oluşturacak şeylerden arındırılmalıdır.

Camilerde, Peygamberimizin sünnetine aykırı uygulamalara fırsat verilmemelidir. Peygamberimiz camilerde saf düzeni konusunda hassasiyet göstermiştir.

İmama uyacak bir erkek kişi ise imamın sağına durur, soluna ve arkasına durmak sünnete aykırı olduğu için mekruhtur. İki kişi ise imamın arkasına değil biri sağına, diğeri soluna durur. İmama uyanlar üç ve daha çok kişi ise imamın arkasına dururlar. İmama uyacak kişi tek kadın ise imamın arkasına durur.

Camide Peygamberimiz (s.a.s.), saf düzenini en öne erkekler, onun arkasına ergenlik çağına gelmeyen erkek çocukları, onların arkasına da kadınlar olacak şekilde düzenlemiştir. Erkekler

açısından safların en faziletli olanı, ön saflar; kadınlar açısından ise arka saflardır. Peygamberimiz (s.a.s.);

خَيْرُ صُفُوفِ الرِّجَالِ أَوَّلُهَا وَشَرُّهَا آخِرُهَا وَخَيْرُ صُفُوفِ النِّسَاءِ آخِرُهَا وَشَرُّهَا أَوَّلُهَا.

"Erkeklerin saflarının sevabı çok olanı ilk saflar, sevabı az olanı ise arka saflardır. Kadınların saflarının sevabı çok olanı arka saflar, az olanı ön saflardır." [Müslim, Salât, 132] buyurmuştur.

Peygamberimiz (s.a.s.), hem cemaatin faziletini hem de erkekler açısından ilk safın sevabını şöyle açıklamıştır:

لَوْ يَعْلَمُ النَّاسُ مَا فِي النِّدَاءِ وَالصَّفِّ الْأَوَّلِ، ثُمَّ لَمْ يَجِدُوا إِلَّا أَنْ يَسْتَهِمُوا عَلَيْهِ لَاسْتَهَمُوا وَلَوْ يَعْلَمُونَ مَا فِي التَّهْجِيرِ لَاسْتَبَقُوا إِلَيْهِ وَلَوْ يَعْلَمُونَ مَا فِي الْعَتَمَةِ وَالصُّبْحِ لَأَتَوْهُمَا وَلَوْ حَبْوًا.

"İnsanlar ezan okumanın ve ilk safta yer almanın sevabını bilselerdi, ön safta durabilmek için kura çekmekten başka yol bulamazlardı. Namazı ilk vaktinde kılmanın sevabını bilselerdi bunun için yarışırlardı. Yatsı namazı ile sabah namazının faziletini bilselerdi, emekleyerek de olsa bu namazları cemaatle kılmaya gelirlerdi." [Müslim, Salât, 129; Buhârî, Ezân, 9, 32]

Kadınların camilerde arka saflarda yer almaları, onların aşağılanması ve ikinci sınıf konumuna indirgenmesi anlamına gelmez. Sadece herkesin anlayabileceği tabii, fıtrî birtakım sebepler yüzünden kadınların arka saflarda durmaları önerilmiştir. Bu şekildeki saf düzeni hem kendilerinin, hem de camideki erkek cemaatin daha huşû ve sükûn içinde namaz kılmaları için oldukça yerinde bir uygulamadır.

Hanefîlere göre, cemaatle kılınan namazda bir kadının erkeklerin hizasında durarak namaz kılması hâlinde, kadının iki yanındaki

birer erkek ile kadının tam arkasındaki bir erkeğin (toplam üç erkeğin) namazı bozulur.

Şafiîlere göre kadının erkeklerin hizasında namaza durması, erkeğin namazına zarar vermez.

Ülkemizde alışkanlık haline gelmiş yanlış bir uygulama vardır. Önde bir iki saf bulunduğu halde, arkada müezzin mahfilinde birkaç kişi ile saf tutulmaktadır. Bu, Peygamberimizin sünnetine aykırı mekruh bir uygulamadır. Önce birinci saf, sonra ikinci saf doldurulmalıdır.

Peygamberimizin sünnetine uygun olmayan bir başka uygulama da bir kısım camilerin arkasında sabit sıralarda saf oluşturulmasıdır. Bu uygulamanın dinde yeri yoktur. Dolayısıyla bu sıralar kaldırılmalı, ayakta kılamayanlar oturduğu yerden namazlarını kılmalıdırlar. Peygamberimizin zamanında tabure ve benzeri şeylere oturarak namaz kılınmamıştır. Cami görevlilerimiz, camilerde Efendimiz (s.a.s.)'in sünnetine uyulması konusunda gereken özeni göstermelidirler.

e) Caminin Teberrükât Eşyası, Murakabe Defteri ve Bunların Bakımı-Korunması

Teberrükât eşyası, cami ve mescitlerde mevcut olan ve hayırsever kişi veya kuruluşlar tarafından bağışlanmış bulunan her türlü eşyayı ifade eder. Camilere bağışlanmış olan bu eşyanın titizlikle korunması ve düzenli olarak bakımlarının yapılması cami görevlilerinin sorumluluğuna verilmiştir. وَالَّذِينَ هُمْ لِأَمَانَاتِهِمْ وَعَهْدِهِمْ رَاعُونَ *"Onlar ki, emanetlerine ve verdikleri sözlere riayet ederler."* [Mü'minûn, 23/8] ayet-i kerimesinde salih ve kurtuluşa eren kulların vasıfları arasında ifade edildiği gibi emanete riayet etmek, onu gerektiği gibi koruyup gözetmek müminlerin önderleri konumundaki din görevlilerinin önemli vazifelerindendir.

Bu kapsamda görevlilerimiz, camilerindeki eşyanın zamanında bakımını ve temizliğini yapmalılar; çalınma, kaybolma ve kırılma gibi her türlü olumsuz duruma karşı gerekli tedbirleri almalıdırlar.

Cami ve mescitlerdeki teberrukat eşyası ile ilgili uygulamalar için "Diyanet İşleri Başkanlığınca İdare Olunan Cami ve Mescitlerdeki Teberrükât Eşyası Hakkında Yönetmelik" hükümlerinin iyi bilinmesi gerekir.

Mevcut mevzuat hükümleri gereği camilerin yönetimi Diyanet İşleri Başkanlığına devredilmekte ve camiler Başkanlıkça yönetilmektedir. Başkanlığın en önemli hizmet alanı olan camilerin denetimi de hizmetlerin ifası açısından önem arz etmektedir. Bu amaçla camilerin her an ibadete hazır, temiz, bakımlı olup olmadığı, ibadet hizmetlerinin vaktinde âdâp ve erkânına uygun olarak ifa edilip edilmediği müftülüklerce titizlikle denetlenmelidir.

Bu denetimlerin kayıt altına alınması amacıyla her camide bir muraka'be defteri bulundurulur. Cami görevlileri, muraka'be defterini zimmetle teslim alırlar ve muhafazasından sorumludurlar. Denetim yapan görevliler, camileri denetledikleri zaman müşahede ve tespit ettikleri hususlar ile gerekli gördükleri tavsiyeleri deftere yazıp imzalarlar.

f) Ses ve Aydınlatma Düzeniyle İlgili Hususlar

Dinimiz, en tabi ihtiyaçlar karşılanırken dahi isrâftan kaçınılmasını öngörmüştür. Bu bakış açısıyla her yer ve zamanda olduğu gibi camilerde de gereksiz aydınlatma ve ses cihazı kullanımından uzak durulmalıdır. Caminin aydınlatılmasında tasarruflu ampullerin kullanılmasına önem verilerek tasarrufa riayet edilmelidir. Elektrik tesisatının güvenilir olmasına özen gösterilerek gerekli tedbirler alınmalı, avizelerin periyodik olarak kontrolleri yapılmalıdır. Caminin aydınlatılmasında manevî dokuyu zedele-

yecek ve ibadet huşuunu bozacak renkli ışıklar kullanılmamasına dikkat edilmelidir.

Ayrıca cami ve minare hoparlörlerinin kullanılmasında şu hususlara riayet edilir:

a) Minarelerde bulunan hoparlörlerden yalnızca ezan ve salâ okunur. Millî güvenliğin icap ettirdiği durumlar ile yangın, deprem, sel felaketi gibi olağanüstü durumlar hariç olmak üzere cami hoparlörleri, ezan ve gerektiğinde salâ dışında kullanılmaz.

b) Cami içinde yapılan vaaz, mevlid ve benzeri programlar, minare hoparlörlerinden yayınlanmaz.

c) İbadet esnasında cami içindeki ses cihazlarının sabah, akşam ve yatsı gibi cemaatin az olduğu vakitlerde kullanılmaması ve yalın sesle iktifa edilmesi, ayrıca diğer vakitlerde kulağı rahatsız etmeyecek, okunan Kur'an'ın fesahatini bozmayacak ve huşu içinde dinlenmesine imkân verecek şekilde ses ayarının yapılması sağlanır.

d) Hoparlörlerin ses düzeninin, ezanın çevrede duyulmasını sağlayacak ve rahatsızlık vermeyecek şekilde ayarlanması gerekir.

g) Camiyi Ziyarete Gelenlerle İlişkiler

Genellikle tarihî ve turistik camilere, yerli ve yabancı turistlerce ziyaretler gerçekleştirilmektedir. Bu ziyaretlerin İslam adabına ve güvenlik kurallarına uygun bir şekilde yapılması cami yönetiminden birinci derecede sorumlu olan din görevlilerinin vazifesidir. Bu kapsamda aşağıdaki hususlara dikkat edilir:

Vakit namazlarında camiyi gezmek ve toplu halde kılınan namazı izlemek isteyen yerli ve yabancı turist gruplarının cami içinde girebilecekleri yerler müftülükçe tespit edilir ve ayrılan kısımlar bir sütre ile belirtilir. Turistlerin, cami adabına uygun kıyafetle camiye girmeleri sağlanır.

Camilerde film çekmek, hat ve tezhip gibi sanat eserleri ile tarihî tabloları görüntülemek, araştırma ve incelemede bulunmak isteyenlere "Diyanet İşleri Başkanlığınca İdare Olunan Cami ve Mescitlerdeki Teberrükât Eşyası Hakkında Yönetmelik" hükümlerine göre işlem yapılır.

Minarelerden fotoğraf çekmek isteyen izin almış yerli ve yabancılar, ancak cami görevlilerinin sorumluluk ve nezaretinde şerefeye çıkarak resim çekebilir.

Tarihî ve turistik camileri ziyaret eden turistlerin riayet edeceği esaslar, Türkçe, İngilizce, Almanca ve Fransızca olarak devamlı bir talimat halinde asılı bulundurulur.

Bu taleplerin karşılanmasında camide ibadet edecek kişilerin rahatsız edilmemesine özen gösterilir.

h) Camide Yardım Toplama Faaliyetleri

Camilerde sıklıkla karşılaşılan hususlardan birisi olan yardım toplama faaliyetleri, yerelde din ve din eğitimi hizmetlerinin ifa edilmesi için gerekli olan cami, mescit ve Kur'an kursu binaları gibi kamu hizmeti veren yapıların yapım, bakım ve onarımları ile dinî, sosyal ve kültürel faaliyetlerin masraflarının karşılanması için gerçekleştirilmektedir. Bu tür hizmetlerin ifası amacıyla kurulan çeşitli vakıf ve dernekler ile gerçek kişilerin yardım toplama faaliyetlerini yürütürken mevcut mevzuat hükümleri çerçevesinde hareket etmeleri önem arz etmektedir.

Camilerin yönetiminden birinci derecede sorumlu olan imam-hatip ve müezzin-kayyımlar, cami içinde ve avlusunda izinsiz yardım toplanmasını engelleyici tedbirler almakla yükümlüdürler. Bu konuda yardım toplayacak gerçek veya tüzel kişilerin yalnız bir ilçede yardım toplamak istemeleri halinde kaymakamdan, bir ilin birden fazla ilçesinde yardım toplamak istemeleri durumunda validen, birden fazla ilde yardım toplamak istemeleri durumunda kendi bulundukları ilin valiliğinden yazılı izin almaları

zorunludur. Alınan bu izinlerle camilerde yardım toplanmak istenmesi durumunda ilgili müftülüklerin bilgisi ve izni dâhilinde hareket edilir.

Camilerde gerekli izinler alınarak gerçekleştirilen yardım toplama faaliyetleri, müşahitler huzurunda sayım gerçekleştirildikten sonra tutanağa bağlanır ve imza altına alınır. Teslim-tesellüm tutanağı ile ilgili yetkiliye devredilen yardım paraları için makbuz kesilmesi temin edilir.

Yardım toplama faaliyeti icra edilirken caminin manevî dokusuyla bağdaşmayan, ibadet edenlere rahatsızlık veren ve kişilerin hür iradeleriyle yardımda bulunmalarını engelleyen, diğer insanlar arasında rencide olmalarına sebep olan her türlü tutum ve davranıştan uzak durulur. Ayrıca cami ve avlusunda dilencilik ve satıcılık yapılmasına müsaade edilmez.

Toplanan yardımlarda 2860 Sayılı Yardım Toplama Kanunu hükümlerine riayet edilir. Toplanan paralar kamu malı ve toplayan kişilerin elinde bir emanettir. Buna riayet edilmesi, toplanan yardımların amacı dışında kullanılmasına fırsat verilmemesi gerekir.

II. CAMİ DIŞI DİN HİZMETLERİ

İslam, hayatın her alanını kuşatır ve her kesimden insan din hizmetlerine ve manevi desteğe ihtiyaç duyar. Dolayısıyla din hizmeti yalnız cami ile sınırlı değildir. Cami dışında da din görevlisini bekleyen devasa bir hizmet alanı bulunmaktadır. Bu bağlamda Başkanlığımız personelinin cami görevliliğiyle kayıtlanmayıp din görevlisi olarak isimlendirilmesi de anlamlıdır.

Toplumun manevî hayatına katkıda bulunan din görevlisi, İslam'ın rahmet yüklü mesajlarını hasta, hükümlü ve tutuklu, yaşlı, engelli gibi toplumun dezavantajlı kesimlerine de ulaştırmanın asli vazifesi olduğu bilincindedir. Bununla birlikte o, toplumsal çözülme, tüketim kültürü, yoksulluk, dinî değerlerin istismarı,

şiddet, intihar ve zararlı alışkanlıklarla mücadele gibi konularda da sorumluluğunun farkındadır.

İslam dinine mensup farklı dinî yorum çevreleri ve dinî-sosyal teşekküllerle sağlıklı ilişkiler tesis etmek, dinî ve millî kimliğimizi oluşturan değerleri canlı tutup korumaya yönelik faaliyetlerde bulunmak, toplumsal bütünleşmeyi sağlayan faaliyetler organize etmek de din görevlisinin hizmet alanları içerisinde yer alır.

Toplumun sosyal desteğe muhtaç bütün kesimlerine yönelik din hizmeti sunma ve bu alanda hizmet çeşitliliğini artırmaya yönelik gayretler de önem arz etmektedir. Bu bağlamda; mülteci, mevsimlik tarım işçileri veya çeşitli sebeplerle yerini yurdunu terk etmek zorunda kalmış kişilere, ihtiyaç sahiplerine, dul, yetim ve kimsesizlere manevî destekte bulunmak; bu amaçla ilgili kurumlarla iş birliği yapmak din görevlisinin genişleyen hizmet yelpazesine dahil olan diğer alanlardır.

Aslında din hizmetinde sınır yoktur. İnsanlığın hayrına olan ve Allah'ın rızasına ulaştıran her hizmet, din hizmetidir. Bununla birlikte örnek olması bakımından burada şu hizmet alanlarına değinilecektir:

1) Cezaevi ve Islahevi Din Hizmetleri

Yurt genelinde bulunan ceza infaz kurumlarının hemen hemen tamamında kadrolu ve/veya görevlendirme vaizler manevî destek hizmetleri vermektedirler. Cezaevlerinde yürütülen bu hizmetler Başkanlığımızın Adalet Bakanlığıyla imzaladığı işbirliği protokolü çerçevesinde yürütülmektedir.

Bu hizmet, muhatap kitlenin hassasiyeti nedeniyle hem bilgi hem de iletişim açısından ayrı bir özene ve özveriye ihtiyaç duymaktadır. Bu nedenle ceza infaz kurumlarında görev yapan din görevlilerinin sahih bilgi kaynaklarını rehber edinmesi gerekmektedir.

Cezaevi din hizmetleri çerçevesinde, din ve ahlak bilgisi dersi, Kur'an-ı Kerim öğretimi, manevî rehberlik, konferans, özel gün ve gecelerde gerçekleştirilen etkinlikler, koğuş ziyaretleri ve sohbetleri, bilgi yarışmaları, Kur'an ziyafeti gibi faaliyetler icra edilmektedir.

Cezaevlerinde dikkat edilecek hususlar genel olarak şöyle sıralanabilir:

Herşeyden önce görevin önemine inanılmalı ve hizmet amaçları unutulmamalı, ceza infaz kurumu personeliyle iyi ilişkiler kurulmalı, tutuklu ve hükümlülerin kurum mevzuatına uygun olmayan talepleri yerine getirilmemeli, taziye ve hasta ziyaretlerine önem verilmeli, ders ve ziyaretlerin sürekliliğine özen gösterilmeli, tartışmalı konulardan kaçınılmalı, muhataba değer verildiği hissettirilmeli, yapıcı bir dil kullanılmalıdır.

2) Engellilere Yönelik Hizmetler

Engellilerin dinî vecibelerini yerine getirebilmeleri için gayret sarf etmek, onlara manevî destek ve dinî danışmanlık hizmetleri sunmak gibi hususlar din görevlilerinin hizmetleri arasındadır.

Toplumun her kesimine hizmet sunan görevlilerimiz, engellilere yönelik de uygun hizmet projeleri ortaya koyma çabasında olmalıdırlar. Bunun için öncelikle, engellilere hizmet veren kurum ve kuruluşlarla ortak çalışmalar yapmalı, ihtiyaç doğrultusunda engelli ve ailelerine din eğitimi ve manevî destek hizmeti sunmalıdırlar.

Görevlilerimizin, Başkanlığımız ve diğer kurum ve kuruluşlarca engellilerle iletişim sağlamaya yönelik açılan seminer ve eğitim programlarına katılmaları, engellilere yönelik din hizmeti sunma konusunda faydalı olacaktır.

Din görevlilerimiz, mahallelerinde veya çevrelerinde bulunan engellilerle özel olarak ilgilenmeli ve onlara yönelik düzenlenen etkinlikleri din hizmeti sunmak için fırsata dönüştürmelidirler.

3) Huzurevleri ve Yaşlılara Yönelik Hizmetler

Yaşlıların psiko-sosyal yeterlilik ve üretkenliklerini artırmaya yönelik manevî destek, dinî danışmanlık, rehberlik hizmeti ve diğer gerekli hizmetleri sunmak din görevlisinin görevleri arasında yer alır. Bu görev, aynı zamanda *"Büyüklerimize saygı göstermeyen bizden değildir."* [Tirmizî, Birr, 15] hadis-i şerifinin de bir gereğidir. Yaşlıların yaşama kalitesini ve genel sağlığını korumaya yönelik yapılan hizmetlerin yanı sıra onların iç huzurunu artırmaya katkıda bulunmak da din görevlisinin yakın ilgi ve sohbetiyle mümkün olacaktır.

Din görevlisinin, görev mahallindeki huzurevi sakinlerini ziyaret etmesi, onlara dinî kitaplar hediye etmesi, onlarla sohbet edip gönüllerini alması hizmetinin icabıdır.

Ayrıca cami cemaatinde bulunan yaşlılara özel ilgi göstermek, onları evlerinde ziyaret etmek, onlara mahsus sosyal ve kültürel etkinlikler düzenlemek, toplumda farkındalık oluşturacak ve örneklik teşkil edecek bir din hizmetidir.

4) Hastane ve Diğer Sağlık Hizmetleri

Din görevlilerimiz, mahallelerinde hasta ziyaretleri yapmalı, zaman zaman hastaneleri de ziyaret ederek hasta ve yakınlarına moral vermeli ve sabır telkin etmelidirler. Ayrıca hastane ortamındaki hastaların dinî vecibelerini yerine getirmeleri ve din hizmetlerinden faydalanmaları, hasta ve hasta yakınlarına manevî destek, dinî danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin sunulabilmesi için ilgili ve yetkililerle iletişime geçmek, bunun için imkânlar sağlamak, kamuoyu duyarlılığı oluşturmak da din görevlilerimizin hassasiyetlerinin bir gereğidir.

5) Dinî-Millî Gün ve Bayramlarda Yapılabilecek Hizmetler

Dinî ve millî bayram günlerine duyarlı olmak, bu özel günlerde insanlarla bayramlaşmak, selamlaşmak, tebrikleşmek din görevlilerimizin toplumdaki saygınlığını artıracaktır.

Ayrıca bu günler vesilesiyle yapılacak faaliyetler ile millî ve manevî değerlerimizin canlı tutulmasına, bu değerlerin çocuk ve gençlerimize aktarılmasına katkı sağlanmış olunur.

6) Kamu Kurumları, Dinî ve Sosyal Teşekküllere Yönelik Hizmetler

Din görevlilerimiz, İslam dinine mensup farklı dinî yorum çevreleri, dinî-sosyal teşekküller ve geleneksel dinî-kültürel oluşumlarla ilgili bilgi sahibi olmalı, onların yaşam şartlarını, dinî ve millî hassasiyetlerini bilmeli ve onlara hoşgörü ile yaklaşmalıdırlar. Her türlü çeşitliliğin birer zenginlik olduğundan hareket ederek İslam'ın evrensel mesajını gönüllere girerek sevdirmelidir.

Din görevlilerimiz, her bölgenin ekonomik, sosyal, kültürel, eğitim durumunu, dinî ve mezhepsel farklılıklarını, popüler dindarlık tezahürlerini göz önünde bulundurarak, mevcut sosyal ve kültürel sorunlara çözüm üretmeli, bölge ve kitlenin yapısına uygun projeler yürütmelidirler.

Bu bağlamda din görevlilerimiz, İslam'a mensup dinî grupların, dinî bilgileri bidat ve hurafelerden uzak, en güvenilir kaynaklardan öğrenmelerini sağlayarak, dinî ritüellerin yerine getirilmesine yardımcı olabilmelidirler.

Din görevlileri, bulundukları yerlerdeki kurum, vakıf ve Sivil Toplum Kuruluşlarının (STK) temsilcileriyle toplantılar düzenleyerek, din hizmetlerinde verimliliği artıracak projelerde öncü olmalıdırlar.